

Yıldız Teknik Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Eski Türk Dili Tezli Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

RADLOFF SÖZLÜĞÜ'NÜN D-MADDESİNİN ESKİ TÜRKÇE
AÇISINDAN İNCELENMESİ

SERAP GÜRCÜN

02718001

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Zühal Kargı Ölmez

İstanbul, 2006.

İçindekiler

I.	Özet	2
II.	Abstract	3
III.	Önsöz	4
IV.	Kısaltmalar/Özel Adlar	6
V.	Transkripsiyon	10
VI.	Giriş	12
	1. Giriş	12
	2. <i>Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi</i> 'ndeki Türkçe materyallerinin kaynağı.....	14
	3. <i>Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi</i> 'nin yeniden incelenmesi	16
	4. <i>Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi</i> 'nin incelenmesinde izlediğimiz yöntem ...	17
VII.	Açıklamalar	21
VIII.	Dizin	29
IX.	Radloff Sözlüğünün d-maddesi	39
X.	Kaynakça	246

XI.

I. ÖZET

Bu çalışmada amaç, Wilhelm Radloff'un *Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi* (*Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte - Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy, Erster Band*. Tıpkıbasım, yay. Omeljan Pristsak. Mouton & CO, 's-Gravenhage 1960 [1605-1824]) adlı sözlüğünün *d*-maddesini Eski Türkçe bakımından incelemek ve güncelleştirmektir.

Bu çalışmayı hazırlarken Radloff sözlüğünün *d*-maddesinde geçen bütün madde başları Türkçenin alfabe sırasına göre dizilmiş, ayrıca bazı eklemeler ve düzeltelerde de bulunulmuştur. Bu eklemeler ve düzelteler şunlardır:

Radloff sözlüğünün dili Rusça ve Almancadır. Türk dillerine ait sözcüklerin yazımı Rus alfabesinin yazı karakterleriyle, sözcük açıklamaları ve örneklerin çevirileri ise yine Rusça ve Almanca verilmektedir. Bizim burada izlediğimiz yol, Kiril alfabesiyle gösterilmiş olan Türkçe maddebaşlarının Türk transkripsiyon sistemine göre yazıçevrimini yapmak, Rusça ve Almanca açıklamalarının Türkçe karşılıklarını vermektir. Sonra da bu maddeleri, Türkoloji araştırmalarında gelişen yeni bilgilerin ışığı altında inceleyerek doğruluklarını saptamaktır.

Bu çalışmada amaç, Radloff sözlüğünün *d*- maddesinde geçen sözcüklerin etimolojilerini ya da bu sözcüklerin ait oldukları dil ve lehçeleri tespit etmek değildir. Burada amaçlanan, Radloff'un eski kaynaklardan (örneğin Kutadgu Bilig'den) aldığı sözcükleri bulup okunuşlarının doğruluğunu saptamaktır; ayrıca bu sözlüğün *d*-maddesini Eski Türkçe açısından incelemek ve sözcüklerin Eski Türkçe denkliklerini bulmaya çalışmaktır. Bunun için kökenbilimsel içerikli Genel Türkçe sözlük çalışmaları taranmıştır.

II. ABSTRACT

The intention of this work is the *d*- entries of the dictionary of Wilhelm Radloff named *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte - Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy* (Facsimile, ed. Omeljan Pristsak. Mouton & CO, 's-Gravenhage 1960 [Vol. I, 1605-1824]) to update from the point of Old Turkic.

During the preparation of the *d*- entries of Radloff Dictionary have been arranged in Turkish alphabetical order and the following additions and corrections have been made.

The language of this Dictionary is in Russian and German. The spelling of a word has been given in the Russian alphabet and its lexical equivalents in Russian and German. Here I transcribed the Turkic entries according the Turkish alphabetic system. In this work I do not intend to determine the languages and dialects or the etymologies of lexical items in *d*-entries. My principal intention is to find out the lexicon Radloff borrowed from old scripts (i.e. Kutadgu Bilig) and determine the precision of their readings. Further more, I also tried to find the Old Turkic equivalents of the *d*-entries. For this purpose I scanned most of the Etymological Dictionary Studies done on Turkic.

III. ÖNSÖZ

Wilhelm Radloff'un Türkolojiye katkılarının sınırsız olmasının yanısıra yapıtları hiç kuşkusuz bu alanda yapılan çalışmalarda temel başvuru kitabı niteliğindedir. Bize göre Türk dili araştırmalarında özellikle elde bulundurulması gereken bir çalışması da burada konumuz olan ve özet bölümünde de adı geçen *Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi (Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte)* adlı yapıtıdır.

Radloff'un, bir dönem konuşulmakta olan ve Türk dillerinde var olan (Oyrotça, Teleütçe, Kazakça, Kırgızca, Tuvaca, Şorca, Hakasça, Osmanlıca vb.) sözcükleri derleyip, onların fonetik değerlerinin olası en yakın yazımsal denkliklerini vererek (burada Kiril alfabesi) oluşturduğu bu çalışma hiç kuşkusuz 19. yy. başlarında konuşulan bazı Türk dillerinin en büyük tanığı olmakta ve Türk dili araştırmalarında (özellikle artzamansal ve karşılaştırmalı çalışmalarda) temel kaynaklardan biri olma özelliğini taşımaktadır.

Bizim burada amacımız, böylesi değerli bir çalışmayı, günümüz Türkoloji çalışmalarında kullanışlı duruma getirmektir. Madde başlarında Rusçadan Türkçeye yazı çevriminin yapılması, Rusça ve Almanca açıklamaların Türkçeleştirilmesi, verilen kökenbilimsel bilgilerin, günümüz Türkoloji verilerine dayanılarak, Eski Türkçe bakımından incelenip doğruluklarının saptanması ve sözcüklerin eskicil denkliklerinin bulunması bu çalışmanın temel konularını oluşturmaktadır. Bu çalışmamızı nasıl ele alacağımız konusunda ise bizi yönlendiren, hocam Prof. Dr. Mehmet Ölmez'in, VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Kurultayında, bu konuya ilişkin sunmuş olduğu "Radloff Sözlüğünün Yeni Bir Yayımı Nasıl Olmalıdır?" adlı bildirisidir (*VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Kurultayı Bildirileri 7-9 Ağustos 1996*. Yay. Kâmil İmer, N. Engin Uzun, Ankara 1997, 371-380).

Ancak Yüksek Lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada yer ve zaman darlığı bizi konu sınırlandırmasına itmiştir. Biz de kendimizi böylesi bir sözlük çalışmasının bir halkası olarak görüp çalışmamızı söz konusu sözlükteki *d*-maddesiyle sınırladık. Dileğimiz Radloff sözlüğü çalışmasının bütün maddeleriyle tamamlanabilmesidir.

Burada son olarak benim için bu çalışmayı mümkün kılan ve beni sürekli bilgiyle donatan danışmanım Prof. Dr. Zuhâl Ölmez'e, böylesi değerli bir projeyi kurgulayıp, bir tez

konusu ve çalışması olarak hayata geçirmemi sağlayan Sayın Prof. Dr. Mehmet Ölmez'e, özellikle de Yüksek Lisans eğitimim boyunca, her zaman olduğu gibi yine bıkmadan usanmadan benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen annem ve babama sonsuz teşekkürümü iletmeğ isterin.

IV. Kısaltmalar/Özel Adlar:

Kısaltma	Acılımı	Burada	Burada Acılımı
Ad.	Aderbedschan-Dialect.	Az.	Azerî Lehçesi
Arab./ arab. *		Ar.	Arapça
Bdg.	L. Budagov, Sravnitelny slovar Tyretsko-Tatarskih nareçiy. S.-Peterburg, 1869	Bdg.	L. Budagov, Sravnitelny slovar Tyretsko-Tatarskih nareçiy. S.-Peterburg, 1869
Bianch.	Bianchi, Dictionnair Turc-Français. Paris, 1835	Bianchi	Bianchi, Türkçe-Fransızca Sözlük.
Buch. Kok.		Buch. Kok.	Buhara, Hokend
Buch. Kok. *			
C.C.	Codex Cumanicus	C. C.	Kodeks yayını
Calc. Wrtb.	Calcuttaer Wörterbuch der Dschagataischen Sprachen. Calcutta, 1820		
Chin. *		Çin.	Çince
D. *			
derb. *			Kaba
Dsch.	Dschagataische Schriftsprache	Çağ.	Çağatayca yazıdili
Dsch. V. *		Çağ. V.	
get. *		dini	dini terim
Griech. *		Yun.	Yunanca
H.	<u>Hiob</u> , Uebersetzung der Karaimen von Troki und <u>Luzk</u> .	H.	<u>Hiob</u> , Troki ve <u>Luzk</u> 'taki <u>Karaimlerden</u> <u>Çeviriler</u>
Hebr. *		İbr.	İbranice
İndisch. *		H.D.	Hint Dilleri
Jak.	Jakutische	Yak.	Yakutça

	Sprache		
K. B.	Kudatku-Bilik	K.B.	Kutadgu Bilig
Kar. L.	Karaimen von Luzk	Kar. L.	Karayca (Luzk lehçesi)
Kar. T.	Karaimen von Troki	Kar. T.	Karay (Troki Lehçesi)
Kas.	Kasaner-Dialect	Kaz.	Kazan Lehçesi
Kir.	Kirgisischer Dialect	Kır.	Kırgızca Lehçesi (bugünkü terminolojide Kazakça)
Kkir.	Kara-Kirdischer Dialect	Kkır.	Kara Kırgızca (bugünkü terminolojide Kırgızca)
Kom.	Komanischer Dialect	Kum.	Kumanca
Krm.	Krym-Dialect	Krm.	Kırım Lehçesi
L. T.	Velyaminov-Zernov. Slovar Djagataysko-Turetskiy, 1868	L. T.	Velyaminov-Zernov. Çağatayca-Türkçe Sözlük
mon*			
Mong.	Mongolische Sprachen	Moğ.	Moğolca
N. (Osm. N.)	Ozman-Török nékpöltési gyűjtemény. Dr- Kúnos Ignacz. Budapest, 1887.	N./ Osm. N.	Ozman-Török nékpöltési gyűjtemény. Dr-Kúnos Ignacz. Budapest, 1887.
O. T.	Robert Barkley Shaw. A skech of the turki language as spoken in Eastern Turkistan. Part II Vocabulary. Calcutta, 1880	D.T.	Doğu Türkçesi, Robert Barkley Shaw. A skech of the turki language as spoken in Eastern Turkistan. Part II Vocabulary. Calcutta, 1880
Oir. *		Oyr.	Oyrotça (Altayca)
Osm.		Osm.	Osmanlıca
P.d.C.	Pavet de Courteille, <i>Dictionnaire Turc-</i>	P.d.C.	Pavet de Courteille, <i>Dictionnaire Turc-Oriental.</i> Paris, 1870

	<i>Oriental.</i> Paris, 1870		
P.d.V.	Proben (Radloff, Proben der Volkslitteratur der türkischen Stämme.)	P.d.V.	Proben (Radloff, Proben der Volkslitteratur der türkischen Stämme.)
Pers./ pers. *		Far.	Farsça
R. *		R.	
R. R. *			
Rths. *		Bilm.	Bilmece
Russ. *		Rus.	Rusça
S. S.	Scheich Suleiman, Dschagataisch -Osmanisches Wörth. Constantinope l, 1298	Ş. Sül.	Şeyh Süleyman, <i>Luğat-i Çağatay ve Türkî-i ‘Osmânî.</i> İstanbul, 1298
Slav.*		Slav.	Slavca
Tar.	Tarantschi- Dialect	Tar.	Tarançi Lehçesi
Tob.	Tobol-Dialect	Tob.	Tobol Lehçesi
V. *			
(v) *		(e.)	eylem
veralt. *		esk.	Eski
Z.	Zenker, Dictionnaire Turc-Arab- Persan. Leipzig, 1862-1867	Z.	Dictionnaire Turc- Arab-Persan. Leipzig, 1862- 1867

Alm.	Almanca
bkz.	Bakınız
DLT I, II, III	bkz. Atalay 1998-99
ED	Bkz. G. Clason, 1972
EFar.	Eski Farsça
Fr.	Fransızca
İra.	İranî Diller
İsp.	İspanyolca
İt.	İtalyanca
Kalm.	Kalmukça
Khan.	Karahanlıca
krş.	Karşılaştırmız
KT	bkz. <i>Kâmûs-ı Türkî</i> , İstanbul, 1989
Kürt.	Kürtçe
Kzk.	Kazakça

Lat.	Latince
MK	Divanü Lûgat-it-Türk
O. T.	Orta Türkçe
Rum.	Rumca
Soğ.	Soğodca
T.T.	Türkiye Türkçesi
TDK	bkz. <i>Türkçe Sözlük I-II</i>
vb.	ve benzeri
YTS	bkz. Yeni Tarama Sözlüğü

- * Radloff'un kısaltmalar listesinde yer almaz.
- ** Radloff sözlüğünde yer almayan, bizim bu çalışmada kullandığımız kısaltmalar.

Radloff'un listesinde yer almayan ve ne anlama geldiğini bilemediğimiz kısaltmalar:

Bd. (Osm. için kaynak bilgisinde geçer)

Buch. Kon.

D. (kaynak bilgisinde geçer)

mon.

R. (Redhouse Sözlüğü?)

R. R.

V. (V. Vamb.: II. Vambèry, Cagataische Sprachstudien. Leipzig, 1867?)

V. Transkripsiyon Sistemi:

'	'
’	’
‘	‘
a	a
ӕ	ǣ
ā	ā
ω	ǫ
ā	ā
ā	ā
ω	ǫ
э	æ
ay	av
āy	āv
ai	ay
āi	āy
б	b
ц	c
ч	ç
д	d
e	e
ф	f
б	ğ
г	g
г`	ğ
x	h
h	h
i	i
ī	ī
ы	ı
ыı	ıy
й	ı
ı	ı
ж	j
к	k
k	ḳ
`к	˘k
ḡ	ḡ
л	ḷ
l	l
м	m
н	n
ң	ŋ

o	o
ō	ō
ō	ō
öý	öv
öi	öy
п	p
p	r
c	s
ш	ş
т	t
ц	ts
y	u
ө	ü
ȳ	ū
ë	Û
ý	ü
ÿ	ű
ÿi	üy
ý	ū
в	v
ya	va
w	w
j	y
з	z

VI. Giriş

1.

1996 yılında Hocam Prof. Dr. Mehmet Ölmez'in, Ankara'da düzenlenmiş olan 7-9 Ağustos tarihli VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Kurultayı'nda sunmuş olduğu "Radloff Sözlüğünün Yeni Bir Yayımı Nasıl Olmalıdır?" adlı bildiride, Radloff'un hazırladığı ve Türkoloji'de önemli bir yere sahip olan *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte - Opit Slovarya Tyurkskih Nareçiy* (Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi; 1893-1911) adlı bu yapıtın yeni bir baskısının nasıl olması gerektiği konusu tartışılmıştır.¹ Benzer bir tartışmayı yapıtın ilk tıpkıbasımında yer alan Omeljan Pritsak'ın "Vorwort zum Nachdruck" başlıklı önsözünde bulmaktayız.² (Bu konuda Ölmez'in bildirisinde ek olarak sunmuş olduğu Bartold'un 1928 yılına ait *Radloff'un "Lugati"ni yeniden neşr Mes'elesi* adlı makalesine de bakılmalıdır). Bizim burada yapmaya çalıştığımız, söz konusu sözlüğün *d*-maddesini incelerken, az evvel belirttiğimiz çalışmalarda tespit edilen ilkeleri takip etmek olmuştur. İlerleyen satırlarda sözlüğe yöneltilen eleştiriler doğrultusunda önerilen düzeltilere değinilecektir. Ama burada öncelikle Pritsak'ın önsözünde Radloff sözlüğü ve onun kaynağı ile ilgili vermiş olduğu bilgilere kısaca değinelim.

Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi adlı yapıtın yazarı olan ve Türkolojide bir döneme imzasını atan, 19. ve 20. yüzyıllarda yaşamış Alman kökenli Rus Türkoloğu Friedrich Wilhelm Radloff (Berlin 1837- Petersburg 1918), Türkoloji ile az çok ilgilenen hemen herkesçe çok iyi tanınmaktadır. Bilindiği üzere onun yaşamöyküsü, bilimsel kişiliği ve Türkolojiye kazandırdığı çalışmaları özellikle Ahmet Temir'in *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri: Hayatı-İlmî Kişiliği-Eserleri* adlı çalışmasında³ ayrıntılı bir biçimde ele alınmaktadır. Bundan başka yine Hasan Eren'in hazırlamış olduğu *Türklük Bilimi Sözlüğü: I. Yabancı Türkologlar* adlı yapıtında⁴ da bu konuya ilişkin özet bilgi bulabilmekteyiz. Şimdi biz burada kısaca Radloff'un yaşamının bu yapıta nasıl kaynak olduğu konusu üzerinde duracağız .

¹ Kaynakça için bkz. Önsöz.

² Omeljan Pritsak "Vorwort zum Nachdruck", *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, Erster Band, Mouton & Co, 1960 's-Gravenhagen, s. V (konumuz olan sözlüğün 4 cilt halinde ilk tıpkıbasımı, ikincisi 8 cilt halinde SSCB'de basılmıştır).

³ Ahmet Temir, *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri: Hayatı-İlmî Kişiliği-Eserleri*. TDK yay., Ankara 1991.

⁴ Eren 1998, TDK yay., Ankara 1998, 262-269.

1854 yılında Berlin’de akademik yaşamına başlayan Radloff, dilbilim derslerinin yanında İbranî, Fars, Arap, Türk, Mançu ve Çin dilleri derslerine girmiş ve Doğu dillerinde uzmanlaşmıştır; bunun yanında Moğolca, Tatarca gibi dillerle de uğraşmıştır. Doğu dilleriyle, özellikle de Ural-Altay dilleri ile uğraşırken Rusça bilgisini de geliştiren Radloff, 1858’de Jena Üniversitesinde doktor unvanını aldıktan sonra Petersburg’a gitmiştir.⁵ 1859’da da Altay bölgesine Barnaul’a öğretmen olarak gönderilmiştir; böylece Türkoloji’de “Radloff Dönemi” başlamıştır.⁶ Bu dönemde Kuzey Türk dillerini incelemesi sonucunda hazırlamış olduğu, birbirini tamamlayan üç büyük yapıtı meydana gelmiştir:

1. *Proben der Volksliteratur der nördlichen türkischen Stämme* (Kuzey’deki Türk Boylarının Halk Edebiyatından Örnekler); 10 ciltlik derleme (10 cilt metin ve 8 cilt çeviri metin; 1866-1970);

2. *Vergleichende Grammatik der nördlichen Türksprachen* (Kuzey Türk Dillerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi); bu çalışmasının yalnızca birinci bölümü yayınlanmıştır: *Phonetik der nördlichen Türksprachen*, Leipzig, 1883, XL, 318 sayfa;

3. Konumuz olan ve yaklaşık 70.000 madde başı içeren *Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi* (bkz. Pritsak, s. V-VI).⁷

Radloff’un kendi sözcük derlemesinden, ayrıca Çağatay ve Osmanlı yazı dillerine ait sözlüklerden ve Eski Uygurca olduğunu düşündüğü Kutadgu Bilig’den sözcükler alarak hazırladığı bu sözlük, Türkçe sözcüklerin Almanca ve Rusça çevirisiyle üç dilli olarak dört cilt halinde basılmıştır. Maddebaşları Sanskritçedekine benzer bir alfabe sırasına göre dizilmiştir. Maddebaşları ve örnek cümleler Rus alfabesine göre düzenlenmiş yazıçevirimiyle verilmiştir. Lehçelerdeki ses denkliklerini verebilmek için geliştirilmiş bir yazıçevirimi kullanılmıştır. Bu sözlük maddebaşlarına karşılık verilen Rusça ve Almanca çevirilerinin yanısıra örnek cümleleri de kapsamaktadır. Radloff sözlüğünün ciltleri şunlardır:

Opit slovaryä tyurkskih nareçiy V. V. Radlova. Tom perviy glasnyie: *Versuch eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte*, von Dr. W. Radloff Erster Band, die Vocale: SPb, St.-P., Ak. 1893, XVIII + 1914 sütun +(1)+66 s.

⁵ Eren 1998, 262-263. Bundan sonra ünlü Türkologun bilimsel çalışmaları Altay (1859-1871), Kazan (1871-1884) ve Petersburg (1884-1918) olmak üzere üç ayrı dönemde ele alınmaktadır.

⁶ Pritsak, s. V. Radloff’un görüşüne göre Altay-Türkleri hiçbir zaman Müslüman olmadıkları için dillerinde de Arapça ve Farsça alıntılar bulunmamakta, bu nedenle ona göre en saf Türkçe Altay-Türklerinin Türkçesidir ve araştırmaların buna göre yapılması gerekmektedir. Osmanlıca ise ona göre bir “efendi-argosu”dur. Pritsak, burada Radloff’un Türkçenin saflığı konusunda yanlıya düşmesi nedeniyle eski yazıtların (özellikle de Kutadgu Bilig’in) fonetiğinde yanlış yargılara vardığını belirtir.

⁷ Bunlardan başka diğer önemli çalışmalar bilindiği üzere Eski Türk Yazıtları, Codex Cumanicus, Kutadgu Bilig, Altun Yarık Sudur ve Uygur Hukuk Belgeleri üzerine yayınlarıdır (bkz. Ölmez 1997, s. 1).

Opit slovarya tyurkskih nareçiy V. V. Radlova. Tom vtoroy soglasniya: k, κ, k̇, r, ħ, ṙ, x, ħ, h.- *Versuch eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte*, von Dr. W. Radloff Zweiter Band, die Consonanten: SPb, St.-P., Ak. 1899, 1814 sütün +(1)+64 s.

Opit slovarya tyurkskih nareçiy V. V. Radlova. Tom trety:: j, ‘J, J, н, р, л, l, т, д, ч *Versuch eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte*, von Dr. W. Radloff Dritter Band, SPb, St.-P., Ak. 1905, 2204 sütün + 98 s.

Opit slovarya turkskih nareçiy V. V. Radlova. Tom çevtvertiy ц, с, з, ж, п, ф, в, м *Versuch eines Wörterbuches Der Türk-Dialecte*, von Dr. W. Radloff Vierter Band, die SPb, St.-P., Ak. 1911, 2230 sütün +(1)+107+(1) s.

2. Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi’ndeki Türkçe materyallerinin kaynağı:

Radloff, Barnaul’a geldiğinde yerlilerle kendi lehçeleriyle (Altay-Kişi: “dağlarda konuşulan Kalmukça” ve Teleütçe) anlaşabilmek için hazırlamış olduğu basit bir sözcük derlemesiyle konumuz olan bu başyapıtın temelini atmış ve 52 yıl sürecek olan çalışmasını başlatmış olacaktı. Barnaul’da bulunduğu yıllarda (1859-1871) çıkmış olduğu Sibiryaya gezilerinde *Proben* diye bilinen “*Halk Edebiyat Derlemeler*”ini sürdürmekteydi. Türk halklarından derlemiş olduğu bu dil materyalleri (1860-1870) bu gün için de hala değerini korumaktadır.

Radloff’un kendi materyallerini topladığı dil ve lehçelerin listesi *Proben*’e göre özetle aşağıdaki gibidir (Pritsak, s. VI, § 4.)⁸:

c. I. (1866):

1. Tuvaca (= Soyonca)
2. Güney-Altay lehçeleri:
 - a. Altay-Kişi lehçesi
 - b. Teleut lehçesi;
 - c. Tölös lehçesi;
3. Kuzey-Altay lehçeleri:
 - a. Tuba lehçesi;
 - b. Lebed lehçesi;
 - c. Kuman lehçesi;

⁸ Pritsak her cilt için kaynak da belirtmektedir. Ancak biz burada genel bir bakış olması açısından söz konusu dil ve lehçeleri kaydedildikleri yıllarla birlikte vermekteyiz.

4. Şorca;
- c. II. (1868):
5. Hakasça (= Abakan) lehçeleri
- a. Sagay lehçesi;
- b. Kaça lehçesi;
- c. Koybal lehçesi
- d. Kızıl lehçesi;
- e. Beltir lehçesi;
6. Çulum Türkçesi;
- c. III. (1870):
7. Kazakça (Radloff'da: "Kırgızca")⁹
- c. IV. (1872):
8. Baraba lehçesi;
9. Sibiryա lehçeleri;
- a. Tara çevresindeki lehçeler;
- b. Tobolsk çevresindeki lehçeler;
- c. Tümen ve Yalutrovsk çevresindeki lehçeler;
- c. V. (1885):
10. Kırgızca (Radloff'da: Kara Kırgızca)⁹;
- c. VI. (1886):
11. Yeni Uygurca (Tarañi lehçesi);
12. Kazan Tatarcası ve Başkurtça (Radloff, 1872-1883 yıllarında Tatar, Başkurt ve Kazan okullarının pedagojik sorunları ve *Aus Sibirien und Phonetik* adlı çalışmasının basımı ile ilgilendiđi için metin derlemesi yapmamaktadır. Sözcük derlemesini sürdürür; Kazan materyallerini Tatarca-Rusça sözlüklerden toplar);
- c.VIII. (1896) (metin çevirileri yapmamıştır):
13. Kırım ağızlarında yazılmış metinler:
- a. Müslüman olan Tatarların ağızları;
- b. Kırım-Karayimcesi Edebiyatı;
- c. Kırım-Nogayca materyaller;

⁹ Ekte yer alan sözlüğün inceleme kısmında karşılaştığımız 'Kir.' (= Kirgisisch) kısaltması için, sözlüğün orjinaline bađlı kalarak yine Kırgızcanın kısaltması olan "Kır." biçiminde verdik. K.Kir. (= Kara-Kirgisisch) kısaltması için 'Kır.' (= Kırgızca) yerine 'K.Kır.' (= Kara-Kırgızca) kısaltmasını kullandık.

14. Batı Karayimce elyazmaları ve metinler (Radloff bu materyallerden sözlüğü için Batı Karayimcedeki -Troki ve Lutzk lehçelerindeki - sözcükleri işlemiştir).

Bunlardan başka Radloff, Osmanlıca, Azerîce, Türkmençe, Kumukça, Özbekçe, Yeni Uygurca ve Karagasca sözcükleri ikinci ve üçüncü elden toplamıştır.

Radloff'un başlarda amacı yazılı olmayan dilin (Altay Türkçesi) bir sözlüğünü hazırlamaktı. Ancak Radloff daha sonraları her yeni ciltle birlikte tarihî kaynaklardan da örnekler vermeye başlamıştır. Radloff Kazan'a geldiği yıllardan itibaren (1872-1883), orada bulunduğu Kazan-Tatarcası sözlüklerinden sözcükler alarak böylece konumuz olan sözlüğe kendisinin derlemiş olduğu sözcüklerin dışında da eklemeler yapmıştır. Örneğin bu kaynaklar Osmanlıca için Budagov'un, Çağatayca için de Kalkuta (*Calcutta-Wörterbuch*) ve Şeyh Süleyman'ın hazırlamış olduğu sözlüklerdir (Pritsak, §6).

Radloff, 1884 yılında Petersburg'a geldiğinde, Eski Türkçeyle de ilgilenmeye başlamıştır. Bundan sonra bu çalışmasına Altın Ordu Yarlıkları'nın materyallerini (1888), kendisinin hazırlamış olduğu Kutadgu Bilig yayımında geçen sözcükleri (sözlükte Uig. ya da K.B. kısaltmalarıyla bulduğumuz sözcükler fonetik açıdan yeniden incelenmesi gerekmektedir), yine kendisinin hazırlamış olduğu Orhon Yazıtları'ndaki malzemeyi (1895; bu çalışması 1891'de Orhon'a gitmesiyle başlar) ve asıl Eski Türkçe ile ilgili yapmış olduğu çalışmalarda elde ettiği materyalleri (1998'te Turfan araştırma gezisine katıldıktan sonra) eklemiştir. Geza Kuun'un hazırlamış olduğu ve bugün artık kullanılamaz durumda olan Kodeks yayını da Radloff'un kullandığı sözlükler arasında yer almaktadır (*Codex Cumanicus*¹⁰; 1880).¹¹

3. Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi'nin yeniden incelenmesi:

Bilindiği gibi burada belirtilmiş olan bu kaynakların çoğu artık bu gün özellikle fonetik açıdan kullanılamaz durumdadır. Radloff da zaten okuma hataları yapmış olduğunu sonraları kabul etmiştir. Ancak ilerleyen baskıların düzeltilmesi zaman açısından artık onun için mümkün değildi. Sözlüğün yeni bir yayımında, çalışmanın yeniden gözden geçirilmesi ve söz konusu hataların tespit edilmesi gerekmektedir.

¹⁰ *Codex Cumanicus* için sözlükte C.C. ve Cod. Com. olmak üzere iki türlü kısaltmayla karşılaşmaktayız. Ancak birincisi ilk tıpkıbasımında verilmemektedir. Pritsak önsözünde belirtir (bkz. Pritsak, s. X, sat. 6).

¹¹ Bkz. Ölmez 1997, s. 3 ve Pritsak, s. X, § 7., § 8.).

Pritsak önsözünde Samoyloviç'in (1927'de eski SSCB'de Bilimler Akademisinde sözlüğün yeni yayımı için kurulan komitenin bir üyesi olarak) bu konuda yapmış olduğu açıklamaya yer vermektedir. Samoyloviç'e göre sözcüklerde hiç tartışmasız okuma düzeltisi yapılmalıdır; özellikle de Kutadgu Bilig yayınından alınan ve okumasının Sibirya Türkçesi lehçelerinin ünsüz sistemine dayandırılan materyallerde. Bundan başka Samoyloviç, sözlükte hatalı olarak, bugünkü İranî dillerin etkisi altında kalan Özbek lehçelerinin fonetiğine dayanan Çağatay dönemine ait Orta Asya'da bulunan Türk dilindeki sözcüklerin düzeltilmesinin sözlüğün hacmini azaltacağı görüşündedir (Pritsak, § 23.).¹²

4. *Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi*'nin incelenmesinde izlediğimiz yöntem

Samoyloviç'in ve Bartold'un baş konuşmanı oldukları 1. Türkoloji Kongresi'nde (Bakü, Mart 1926) alınan karara göre konumuz olan sözlüğün, Alman, Rus ve Türk Türkologlarının ortak çalışmasıyla hazırlanması gereken yeni bir yayımında Türkçe sözcüklerin Rusça ve Almanca olarak verilen karşılıklarının yanında Türkiye Türkçesi karşılıkları da verilmeliydi. Ancak böyle bir çalışma gerçekleştirilemeyince 1927'de eski SSCB'de Bilimler Akademisinde W. Radloff'un *Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi*'nin yeni baskısı için, arasında yine Samoyloviç'in ve Barthold'un bulunduğu özel bir komisyon oluşturulmuştur. Yeni baskının ilkelerini tespit ederken bu komisyon, diğer konuların yanında sözlüğe başka sözcüklerin eklenip eklenmemesi konusunu tartışmıştır.¹³ Pritsak'a göre Radloff'un sözlüğüne eklemeler yapılması yerine yeni sözlük çalışmaları yapılması daha uygundur. Burada örnek olarak Kırgızca için Judachin'nin *Kirgisko-russkiy slovar* (Moskova 1940) adlı yapıtına değinmekte ve Kutadgu Bilig gibi eski kaynaklar için sözlük çalışmalarının hala eksik olduğunu belirtmektedir. Ona göre *Türk Lehçeleri Sözlüğü Denemesi* zaten döneminin en iyi çalışmalarından biridir ve bu sözlük böyle kalmalıdır. Bugün için bu sözlüğü kullanırken önemli olan Radloff'un, sözlüğü hazırlarken hangi kaynaklardan yararlandığını bilmemizdir.¹⁴

¹² Burada ayrıca Samoyloviç, Radloff sözlüğünün kullanımını kolaylaştırmak için sözlüğün Rusça ve Almanca olmak üzere iki dilde bir dizinin hazırlanması gerektiğini bildirir. 1972'de A. v. Gabain ile W. Veenker'in yönetim ve gözetiminde Radloff sözlüğünün Almanca bir dizini hazırlanmış ve „Radloff“ adı altında yayınlanmıştır: *“Radloff“*. Index der deutschen Bedeutungen, zusammengestellt und herausgegeben unter Leitung und Redaktion von A. v. Gabain und W. Veenker. Wiesbaden 1972. VII, 913 s. (bkz. Eren 1998, s. 265, ayrıca bkz. Ölmez 1997, ek kısmı).

¹³ Samoyloviç'e göre Radloff sözlüğünde yer almayan fakat *Proben*'de, özellikle de 1904 ve 1907 yılında N. F. Katanov ve V. Moşkov tarafından derlenmiş ve yayınlanmış olan son iki bölümünde yer alan ve yeni lehçelerde de bulunan eski sözcüklerin sözlüğe eklenmesi hem fazla yer almayacak hem de sözlüğün değerini artıracaktır (Pritsak, § 23, s. XXI).

¹⁴ Pritsak, § 26. vd.

Bizim bu çalışmamızda ise izlediğimiz yol, hocam M. Ölmez'in az evvel belirtmiş olduğumuz bildirisinde Radloff Sözlüğü'nün yeni bir yayımı için önermiş olduğu hususlardır:

1. Çevirilerde geçen Rusça ve Almanca sözcüklerin yazımlarının olduğu gibi korunması (örneğin Alm. Tier 'hayvan' Radloff sözlüğünde eski yazımıyla Thier biçiminde geçmektedir);
2. 1929-1930 yıllarında düşünüldüğü gibi Rusça açıklamaların önüne Türkçe karşılıklarının verilmesi (Türkçe-Rusça-Almanca çevirilerinden kolayca ayırt edilebilmesi için örnek metin cümlesi *italik* olmalıdır);
3. Sözlükteki madde başlarının bugünkü Türk alfabesinin sırasına göre dizilmesi;
4. Radloff'un bugün artık geçersiz olan yazıçevirimi yerine Türk alfabesine dayanan bir yöntemle hazırlanan yeni bir yazıçeviriminin hazırlanması (maddebaşı sözcüğünün yazıçeviriminin yanına Radloff'un yazımı da verilmelidir, madde içindeki örnek cümlelerde yalnız Latin harfli yazıçevirimi olmalıdır);
5. Bu yayım sırasında Arat'ın Kutadgu Bilig yayınından, Gronbech'in *Komanisches Wörterbuch*'una varana değin tüm yeni yayınların, yeni okuyuşların göz önünde bulundurulması (Radloff'un okuyuşu yine maddebaşı yapıldıktan sonra okuyuşunun yanlış olduğu belirtilerek doğru biçim yanına verilmeli, doğru biçim de maddebaşı yapılarak ilgili madde gönderilmelidir);
6. Tarihi kaynaklarda özellikle Kutadgu Bilig kullanılırken Radloff'un kullandığı Uygur harfli Viyana yazmasının el altında bulundurulması (Arat'ın dipnotlarıyla yeniden düzenlenmesi).

Buna göre bizim burada yapmak istediğimiz ise Radloff Sözlüğü'nün *d* maddesini Eski Türkçe açısından inceleyerek güncelleştirmektir.¹⁵ Önsözde de belirttiğimiz gibi Kiril alfabesiyle verilmiş Türkçe maddebaşlarının ses denkliklerinin Latin alfabesiyle yazı çevirimini yaptıktan sonra Rusça ve Almanca sözcük açıklamalarının Türkçe karşılıklarını

¹⁵ Ölmez 1997, s. 4-6.

¹⁶ Yüksek lisans tezi olan bu çalışmamızda konumuzu Eski Türkçe sözcüklerle sınırlı tuttuk. Bu yüzden de Çağatayca ya da Osmanlıcaya ait sözcüklerde ayrıntılı bir incelemeye girmedik. Bunların okunuşları daha sonraki çalışmalarımızda yeniden incelenmeye alınacaktır.

verdik. Maddebaşlarını bugünkü Türkçenin alfabe sırasına göre yeniden düzenledik. Bu çalışmanın sonunda yer alan sözlüğün *d*-maddesini oluşturan kısımda maddelerin sonuna {} ayraç içersinde söz konusu maddebaşını hangi kaynakta bulduğumuzu belirttik. Bunun için de Türkçenin etimolojisini içeren sözlük çalışmalarını taradık. Bulabildiğimiz, maddebaşına karşılık gelen Eski Türkçe (ET: Uig., KB., MK) sözcükleri için de bir dizin hazırladık.

Daha önce de belirttiğimiz gibi sözlüğün hazırlanmasından bu yana çok sayıda yeni çalışmalar yapılmış, yeni bulgular elde edilmiştir. Ancak bir yüksek lisans tezi olan bu çalışmamızda tüm çalışmaları kaynak olarak değerlendirmek mümkün değildi; diğer birçok nedenin yanında en başta zaman darlığı bizi kaynak konusunda ciddi ölçüde bir sınırlandırmaya itti. Biz de bu çalışmada kaynaklarımızı Türkolojide önemli bir başvuru kaynağı sayılan bir iki çalışmayla sınırlı tuttuk. Bu kaynakların başında Sir Gerard Clauson'un 1972'de yayınlanan *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* adlı sözlük çalışmasıyla son yıllarda Andreas Tietze'nin *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı* (2002) adlı yapıtı yer almaktadır. Anadolu Türkçesi için hazırlanmış olan ikinci kaynaktan daha çok konumuz olan sözlükteki Osmanlıca sözcüklerin etimolojisinde yararlandık, ancak Osmanlıca olmayan fakat Osmanlıcadakiyle aynı köke sahip, anlamca yakın ve benzer biçimlerdeki kimi sözcükler için de bu çalışmadan yararlandık. Radloff'un Kara-Kırgızca (Kırgızca), Kazan lehçesi, Karay lehçesi vs. olarak belirtmiş olduğu ve kendi derlemelerinden aldığı sözcükleri Clauson'un sözlüğünde bulamadıysak, Räsänen'in *Versuch eines Etymologischen Wörterbuch der Türksprachen* (Helsinki, 1969) adlı yapıtında aradık, ancak bunların fonetik olarak doğru olup olmadığına ilişkin bir incelemeye girmedik. Sonuçta bunlar Radloff'un derlemesi sırasında duyduğu biçimlerdir. Benzer bir yöntemi Radloff'un Osmanlıca, Çağatayca gibi ikinci ya da üçüncü elden aldığı sözcüklerde de uyguladık. Örneğin “**daban**: дабан [دابان (Çağ.)]” maddesinde “دبان اوستیکا چتوک - dağ geçidini aşıyoruz, geçiyoruz” örneğinde *çıktuk* yazımı yanlış, doğru biçim *çıktuğ* olacak. Örneğimizde de görüldüğü gibi özellikle Çağatayca sözcükler ayrı bir inceleme konusudur. Ayrıca Osmanlıca sözcüklerin bazı okunuşlarında Ermeni harflerine dayandığı için *o ~ u*, *ö ~ ü* sorunu görülmektedir; örneğin doğru biçim *doruğ* için “**duruk**: дурук [طروق, طوروق, ұрн-рн-қ] (Osm.), < *dur+k*] Doruk, tepe, yığın” gibi. Söz konusu bu gibi sorunlu sözcükler daha sonraki çalışmalarımızda ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır. Bu çalışmamızda özellikle Osmanlıcada göze çarpan bir hatalı yazımla karşılaştığımızda bunu yine bu çalışmanın açıklama kısmında belirttik.

Yukarıdaki satırlarda da belirtmiş olduğumuz gibi Radloff bu sözlüğü hazırlarken sözcük derlemesine eklemiş olduğu bazı Eski Türkçe sözcükleri hatalı okumuş ve bunları sözlüğünde yine hatalı kaydetmiştir (bkz. Ölmez 1997, s. 3-4). Konumuz olan sözlüğün *d*-maddesinde, eski kaynak sözcüklere rastlamak hemen hemen hiç mümkün olmadı. Zaten bilindiği üzere sözbaşı *d*'li biçimler Orta Türkçe'de (örneğin *Divanü Lûgat-ti-Türk*'te Oğuz-Kıpçak grubunda *dede* sözcüğü, burada “dädä”) görülmeye başlar ve parmakla sayılabilecek kadar azdır. Bizim saptadığımız hatalar daha çok maddebaşlarında verilen köken bilgisindeki hatalardır; örneğin “**dävlät:** дәўләт [Kaz. Kum., < Far دولت]”, oysa alt satırlarda “**dävlät:** дәвләт [دولت (Osm. Krm.), < Ar.]” maddesini görürüz. Bulabildiğimiz bu ve buna benzer yanlışları çalışmamızın açıklamalar kısmında belirtmekteyiz.

VII. Açıklamalar

dada-: ⁴дада (e.) [طادامق (Osm.), < ¹dat+a]; oysa ‘çekmek, cezp etmek’ anlamına gelen bu sözcüğün asıl biçimi *dadan-* olmalıdır. Gerçi Tietze de sözlüğünde bu biçimi vermekte ve ET *tatiğ-* < *tat* kökünden getirmektedir. Ayrıca bir tek Meninski’de görüldüğünü de belirtmektedir (Tietze 544a).

dağa: ¹даға [داغا (DT.), < Far.]; oysa ‘ihamet, aldatma’ anlamlarına gelen bu sözcük Far. *dağa-* ‘to imitate’ sözcüğüyle aynı değildir (Steingass 216a).

dağarcık: дағарчык [طغارچق, طغارچق, **ϣαηηαρζηρ** (Osm. Çağ.), < *dağar+cık*] “torba, kese”; burada Radloff *dağar* yazımlarından hangisi olduğunu belirtmemektedir; ama sözcüğün anlamından burada kast edilen maddenin ‘dağar, deri torba, tulum’ anlamlarındaki “²**dağar:** дағар [طغار (Osm.)] = *tağar*” maddesi olduğunu anlıyoruz (< ED *tağa:r* 471b).

dağ: ¹даг [Kır.] burada eş yazımlı iki ayrı sözcük söz konusudur. ‘leke, morluk (bedende), yara izi, yanık izi’ anlamlarını taşıyan *dağ* Far. *dāğ* (bkz. ED *da:ğ* 463a) ve burada “**dağ:** ¹даг [داغ, طاغ, **ϣαηη** (Osm. Çağ.), < Far.]”; ‘tek sayılar’ anlamındaki *dağ* ise Far. *tāk* sözcüğünden gelmektedir (bkz. Räsänen *tak* 456b).

dağıştır-: дақыштыр (e.) [Krm., < *dağ+ş+tır*] ‘birleştirmek; saz akort etmek’ anlamlarıyla ET *takşur-* ‘to compose (verses)’ sözcüğüne yakındır (krş. ED *takşur-* 474a, TT *takiştir-*).

dağan: даған [Kır.] = *talan* “kırmızı tonda makyaj” anlamındaki bu sözcük OT *tala:-* (ED 492a) kökünden geliyor olmalı; Radloff bu maddeyi *talan* ‘talan’ sözcüğüne göndermektedir (DLT III 1, 881; ayrıca Räsänen *talan* 458a).

dälläk: ¹дәлләк [دللق (Osm.)] “telläk, hamamda gözetmenlik yapan ve ziyaretçileri sabunlayıp yıkayan kimse”. Bu sözcüğün dengi olan Far. *dallāk* yazımı (Steingass 531b) < Ar. *dalk* *dalaka* ‘ovalamak, ovmak’ eyleminden gelmektedir (Wehr 261b); ayrıca krş. Ar. *dalaḳ* ‘dökmek’ eylemi (Wehr 261b) (?).

dalya: даља [طاليه, داليه (Osm.), < Yun. *δαλεία*] “1. Asma, palmiye dalı. 2. Dalya, yıldız çiçeği.”; burada bu sözcüğün Yunancadan geldiği belirtilmektedir, Meyer de bu sözcüğün Yunancadan geldiğini belirtir. Fakat Meyer’in verdiği Yunanca yazım (*τέλειος* ‘parfait, complet (tamamlanmış, kusursuz)’; Meyer 1998, s. 39) Radloff’un verdiği yazımdan farklıdır. Tietze ise *dalya* sözcüğünün Fr. *dahlia*’dan geldiğini belirtmektedir (Tietze II 553b).

damak: дамак [𐰣𐰆𐰚𐰚𐰏, دماق, طاماق, طماق (Osm.), < Ar. دماغ] “damak“, oysa bu sözcük ET’de *tamğa:k* < *tam-* ‘damlamak’ biçiminde görülür (bkz. ED 505a); bu sözcüğün Radloff’un yer verdiği gibi Ar. دماغ *dimāğ* ‘beyin’ ile bir ilgisi yoktur.

danla-: ²данла (e.) [Kaz., < *dan+la*] = *danna* ~ **danna-:** данна (e.) [Kaz.] = *danla* ‘övmek’. Burada kast edilen „⁶**dan:** дан [Kaz.] = ⁴*dan* Övgü, ün - хвала, слава – das Lob, der Ruhm.“ maddesi olmalıdır. ⁶*dan* sözcüğünü ise Radloff „⁴**dañ:** даң [Kır.] Ün, şöret – слава - der Ruhm, der Ruf“ maddesine göndermektedir.

dañıl: даңбыл [Kır.] maddesinin ilk iki anlamı “1. Düz - прямой – grade.2. Dümdüz, düpedüz, düzgün, dürüst” Räsänen’de *dañyl* altında bulmaktayız (Räsänen 132a), oysa sözcüğün üçüncü anlamı “soğuk hava” birinci ve ikinci anlamda büyük ölçüde ayrılmaktadır. Burada eş yazımlı iki ayrı kök söz konusu olmalıdır.

darığa: дапылға [طابله (Osm.)] = *tavığa*. Oysa *t-* maddesi altında böyle bir sözcük bulunmamaktadır; ancak bakınız *tabığa* → *tabıği* ‘spiraea altaica’ (Radloff, III 972); krş. Räsänen *tabylku* ‘Spiräe’ 452b.

dar: ²дар [دار, 𐰣𐰆𐰚 (Osm. DT. Kır.), < Far.] maddesinde “*dara dikilmiş gir* (Osm.)” biçimindeki örnek cümlede *gir* yazımı yanlıştır; doğru yazım „*dara dikilmişdir*“ olmalıdır.

darım: дарым [دریم (Osm. Bianch.)] “*darım ävi* Türkmen evi”; bu sözcüğün dengini Räsänen’de *darym* biçiminde bulmaktayız (bkz. Räsänen 133a). Tietze ise TT’de *derim* ‘tahtadan çadır iskelet; etrafı keçe ile örtülü göçebe çadırı’ biçiminde görülen bu sözcüğü *der-* eylem kökünden getirmektedir (bkz. Tietze 594b).

darқан: дарқан [Kır.] “demirci, sanatçı” sözü “**darқан:** дарқан [Kır.] = *tarқан* 1. *қандық дарқан kişisi* Hanın sevdiği kulu, hanın ödüllendirdiği bir kimse. 2. Özgürlük” sözüyle aynı kökten gelmektedir. Bu sözcüğün ET dengi *tarxa:n* biçiminde görülmektedir (ED 539b-540a); krş. ayrıca Räsänen *tar-қан* 464a-b.

darçık: дарчык [Kum.] = *darçık*; oysa burada karşılaştırılan *darçık* maddesi bulunmamaktadır; burada kastedilen “**dā’rcık:** дә’рчык [Osm.] = طغارچىق, *tağarçık* „dağarcık, çobanların yiyeceklerini, ozanların sazlarını koydukları deri torba, tulum (dağar); kadınların, çocuklarını sırtında taşıdıkları bir tür torba“ sözü olmalıdır.

da’va: ²да’ва [دعوا (Osm.)]; oysa **da’vacı:** да’вацы [دعوه جى (Osm.), < *da’va+çı*] ve **da’valaş-:** да’валаш (e.) [دعوه لاشمق (Osm.), < *da’va+la+ş*] sözlerinde *دعوه* yazımı verilmektedir; Ar. دعوى (Wehr 255a) olan bu sözcük, Farsçada *دعوا* biçiminde görülür

(Steingass 528a). KT’de ise yine Arapça yazımı ile karşımıza çıkmaktadır (611a ; Meninski’de hem Ar. hem Far. biçimler görülür, 2091, 2092). „**daṽ**: ¹دا [Kaz. Kı. Kum., < Ar. دعوه]“ sözünde de karşımıza çıkan دعوه yazımı hatalıdır. Ayrıca «**da’va**» altında *sahib-da’va* örnek cümlesinde doğru yazım *sahib-i da’va* olmalıdır.

davran-: ¹داوران (e.) [طورانق (Osm.)] „davranmak, kalkışmak, rahatlamak, güç toplamak, ayağa kalkmak (bir hastalık sonrası), direnç göstermek, ayaklanmak, kalkışmak, karşı koymak“ anlamlarına gelen bu sözcük ET (MK) *tavran-* < *tavra-* biçimindedir; krş. Tietze *davran-* 568b, ayrıca DLT *tawran-* II, 240-24.

dawät: ²داوأت [Krm.] = *davät* “*davät idmāk*” ve “*davät oḥundu*” örnek cümlelerinde *davät* yazımı yanlıştır; doğru yazım *dawät* olmalıdır.

daya-: ²دایا (e.) [طیامق, **ḡayjāwūwāq** (Osm.)] altında verilen *nār dibanī div ara dayamaḡ* “merdiveni duvara dayamak” örnek cümlesinde *div ara* yazımı hatalıdır, doğru yazım *divara* olmalıdır (krş. Steingass *dīwār* 554).

dayı: ²дајы [طایى (Osm.)] = *day* oysa *day* bu sözcüğün bir değişkesidir; ancak ET *taḡa:y* biçiminde görülen bu sözcük (bkz. ED 474a), “**dayı**: ¹дајы [طایى دایى, **ḡayjū** (Osm. R.)] 1. Dayı (annenin erkek kardeşi). 2. Orta yaşlardaki erkek (bir seslenme biçimi). 3. (eski.) Cezayir’deki yeniçeri ağasına verilen ünvan“ maddesinde işlenen sözcüğün kendisidir.¹⁷

dayıḡ: дајылық [طایىلق (Osm.), < *dayı+h*]; oysa burada *dayı+h* yerine *dayı+hḡ* olmalıdır. Bir dizgi hatası olmalı.

dayın-: дајын (e.) [طایىنق (Osm.)] = *tayın* ‘yana kaymak, yoldan çıkmak’ anlamında olan dönüşlülük eki almış bu eylem ET’de *tay-* ‘kaymak’ (ED 567a ve Gabain 298a) biçiminde ve geçişsiz olarak görülmektedir.¹⁸

dādä: ¹дәдә [Kar. L., < Rus.]; oysa ‘dayı, amca’ anlamındaki bu sözcük “²**dādä**: дәдә [دهده Osm. Çağ.]“ ve “³**dada**: дада [دادا (Çağ. Tar.)]“ maddelerinde ‘dede, baba’ anlamları yanında ‘dayı’ anlamını da görülmektedir; Oğuz-Kıpçak grubunda görülen *dede*: (ED 451b) sözcüğü ile aynı olmalıdır; krş. ayrıca Räsänen 134b.

däfäci: дәфәци [دفه جى (Osm.), *däfä+çi*] “tefecî, murabahacı - ростовщикъ – der Wucherer” sözünde *däfä+çi* biçiminde verilmiş olan etimolojide hangi *däfä* biçiminin kastedildiği anlaşılmamaktadır: “¹**däfä**: дәфә [دفعه (Osm.)] Kez, kere, defa - разъ – mal” ya da “²**däfä**: дәфә [دفه (Osm.)] 1. Eyerin yuvarlak kısımları. 2. Yuvarlak olan her şey.”; fakat *däfäci* sözcüğüne her iki sözcük de anlamca uymamaktadır. Bu maddede verilen kökenbilgisinin doğruluğu şüphelidir.

¹⁷ Krş. Räsänen *daj*, *daj-y* 454a ve ED *taḡa:y* (*d-*) 474a.

¹⁸ Krş. Tietze *dayın-/tayın-* 570a.

däftärdar: дәфтәрдар [دفتردار (Osm.)]; “maliye nazırı” örneğinde Rus. “(нынѣ: маләји назірі)” biçiminde маләји hatalı bir yazımdır; doğru yazım Alm. “(jetzt: маліјä назірі)” örneğinde olduğu gibi маліјä yazımıdır. Bir dizgi hatası olmalı.

däglän-: дәглән (e.) [دکلنک (Çağ.)]. Bu sözcüğün “sakin durmak” biçimindeki ilk anlamı OT’de *tek tur-* sözcükleriyle karşılanmaktadır (bkz. ED 2 *tek* 475b); ancak bu sözcüğün “sıçramak (kuşlar), uçuşmak” olan ikinci anlamı birinci anlamına zıttır. Burada eş yazımlı iki ayrı kök söz konusu olmalıdır.

dägrı: дәгрı [دگری (Çağ.)] “yuvarlak”. Bu sözcüğün ET dengi *tegirme:/teğirmi:* ‘yuvarlak’ (< **teğir-*) biçimindedir (ED 485b); bu anlamda ayrıca “**däyirmi:** дәјірмі [دکرمی, **үлјһрүһ** (Osm.)]” maddesi bulunmaktadır.

däli: дәлі [دلی, **үлјһ** (Osm.), **לִי** (Krm. Çağ. V.)]; “*däl duman* fena kadın” örnek cümlesinde *däl* yazım hatasıdır, doğru yazım *däli* olmalıdır. Bir dizgi hatası olmalı.

däliр-: дәлір [دلیرمک, **үлјһрүлјр** (Osm.), < *däli+r*]. Burada (v) harfi unutulmuştur; oysa “deli olmak, saçma, çocukça davranmak; aklını yitirmek” anlamındaki bu söz bir eylemdir.

dämri: дәмрі [دمری (Çağ.)] OT *tümriğ* (ED509a) sözcüğüyle aynıdır; krş. Räsänen 505a.

dängil: дәңгіл [دنكل (Osm.)] = *diñil*; oysa *diñil* maddesi bulunmamaktadır. Kastedilen „**diñgil:** діңгіл [دنكل (Osm.)]” sözü olmalıdır.

däpin-: дәпін [دپنک (Osm.), < *däp+n*] “**1.** = *täpin*. **2.** Kurumak.” anlamlarına gelen bu sözcüğün bir eylem olduğu belirtilmemiştir.

däpmä: дәпмә [دپمه (Osm.)] = *däpmä*, *täpmä*; oysa “tekme, tepme” anlamındaki bu sözcüğün kendisi zaten *däpmä* biçimindedir; ancak üst satırlarda “**däpnä:** дәпнә [دپنه (Osm.)] = *täpmä*” sözü bulunmaktadır. *täpmä* sözcüğünden de anlaşılacağı gibi burada gönderme yapılan sözcük aslında *däpnä* olacaktır.

däprän-: дәпрән (e.) [دپره نمک (Osm.)] = *täprän+täbrän*; açık bir biçimde burada bir dizgi hatası bulunmaktadır; *tärpän* ve *täbrän* sözcükleri arasına artı işareti (+) yerine bir virgül (,) gelmelidir.

därät: дәрәт [Kır.] = *tärät* < Ar. طهارة; bkz. *tärät* maddesine; bkz. Radloff III-1 1063.

dä’ræ: ³дә`рә [Kar. T.] = *däyirä*, *tägri*; oysa burada *däyirä* diye bir madde bulunmamaktadır. Burada ne kastedilmek istendiği belirsizdir.

därim: дәрім [دریم (Osm.)] “**darım:** дарым [دریم (Osm. Bianch.)]” maddesiyle aynıdır.

därip: дәріп [Kır.] = *tärip*; Radloff “**tärip**” (III-1 1067) için ‘övgü’ anlamı verilmektedir.

däşil-: дәшіл (e.) [دشلمک (Osm.)] = *dälil*; oysa burada böyle bir madde bulunmamaktadır ve sözcüğün Rusça ve Almanca karşılıkları verilmediği için de sözcüğün anlamı belirsiz

kalmaktadır. Bugün TT’de hala *deşil-* biçimi yaşamaktadır (ED’de *teşil-* (*d-*) ‘to be pierced, split’ < *teş-*; 564a); bundan yola çıkarak burada gönderme yapılan söz “**dälin-**: дәлін (e.) [دلنمك, **𐤃𐤀𐤋𐤍** (Osm.), < *däl+n*] Delinmek, delik oluşturmak, patlamak (çıban, abse)” olmalıdır.

dävökös: дәүкөс [Kır., < *däv+köz*] “kavgacı, çirkef, yalancı, inkar eden” sözünde “yalan, kavga, dava“ anlamına gelen “**däv:** дәў [Kır.]” (Ar. *dava*, Räsänen 134a) sözüne gönderme yapılmıştır.

dävläk: дәвлäk (e.) [دولك (Osm.)] “bir tür yeşil kavun”; oysa burada eylem olduğu belirtilen bu sözcük anlamından da anlaşılacağı gibi bir addır.

dävlät: дәвлät [دولت (Osm. Krm.), < Ar.]; **dävläät:** дәўләät [Kaz. Kum., < Far دولت]; oysa her iki sözcük aynı Arapça kökten gelmektedir. Ayrıca ilkinde Ar. ikincisinde Far. olarak gösterilmesi çelişkilidir.

dävläät: дәўләät [Kaz. Kum., < Far دولت]; oysa bu sözcük Arapçadır; krş. “**dävläät:** дәвлät [دولت (Osm. Krm.), < Ar.]”.

däy-: ²دäi [دكمك, **𐤃𐤀𐤎** (Osm. Az.) = *täg, täk, tī*. Burada (v) unutulmuştur; oysa “değmek; dayanmak, varmak; değeri/ ederi olmak” anlamındaki bu söz bir eylemdir.

däyirmilän-: дәјірмілән (e.) [دکرمیلانمك (Osm.)] ET *teğirmile-* < *teğirmi:* (ED 487a) eyleminin dönüşlülük çatısıdır.

däyirmilät-: дәјірміләät (e.) [دکرمیلانمك (Osm.)] “**däyirmilän-:** дәјірмілән (e.) [دکرمیلانمك (Osm.)]“ eyleminin ettirgen çatısıdır.

däyn: дәйн [Kır., דַּיִן (Kar. L. T.)] = *tägi, tägin* “–e kadar, deyin - до – bis” için bkz. ED *tegi:* (*d-*) 477b; ayrıca bkz. Tietze *değin* 577a.

diländir-: диләндір (e.) [دیلندیرمك (Osm.)] “dilendirmek, dilenmeye zorlamak“ sözü „**diländir-:** диләндір (e.) [دیلندیرمك (Osm. R.)]“ sözünün tekrarıdır. Birinci *diländir-* sözcüğünde “**dilän-:** дилән (e.) [دیلنك (Osm.), < *dilä+n*] Kendisi için istemek, dilenmek” sözüne gönderme yapılmamaktadır; oysa ikinci *diländir-* sözcüğünde burada da görüldüğü gibi *dilän-* sözcüğüne gönderme yapılmaktadır.

dilmac: дилмаç [دلماج (Osm. R.)] için bkz. ED *tilmaç* (*d-*) 500a. Ayrıca Tietze *dilmaç* 620a. Clauson KB’de ilk kez görülen bu sözcüğün ilk bakışta ET *til* köküne –*maç* eki gelerek türetilmiş gibi görünse de, bu ekin yemek adları türeten bir ek olduğunu söylemektedir.

dimah: дімах [دیماخ (Çağ.), < Far. دماغ] oysa burada Far. دماغ *demāğ* ‘burun’, ET *tamğa:k* ve Ar. دماغ *dimāğ* ‘beyin’ olmak üzere üç ayrı kök söz konusudur; benzer durum için bkz. *damaç*.

dimnäştir-: димнәштӳр (e.) [Kaz., < *dimnä+ştir*]; oysa burada verilen etimoloji *dimnä+ş+tir* biçiminde olmalıdır.

diñ: дің [Tob.] ‘sabit, dayanıklı, sağlam’ (krş. Räsänen 478b) anlamına gelen bu sözcük için bkz. ayrıca ED *tiñ* (yalnızca bir kez Karahanlı Türkçesinde *er tiñ turdı*: biçiminde görülür) 512b.

dirāz: дӱрӱз [دراز (Osm.)] “dokuma çözüğü - основа ткани – der Aufzng des Gewebes“; bu sözcük için krş. Meninski دراز *dirāz* ‘uzun’ 2043; < Far. *darāz*, *dirāz* aynı.

dişän-: dişän (e.) [ديشمنك (Osm. R.)] burada bir açıklama verilmemektedir; “**dişä-:** dişä (e.) [ديشمك (Osm. R.), < *diş+ä*] Değirmen taşına evlekler yapmak, dişler açmak” maddesinin dönüşlülük çatısı olmalıdır.

diyiştiril-: дӱйиштирил (e.) [ديكشدرلمك (Osm. R.)] “yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предьд. – Causat. vom Vorherg”; oysa burada edilgenlik söz konusudur.

dizginli: дӱзгинли [ديزگينلو (Osm.), < *dizgin+lik*]; oysa burada verilen etimoloji hatalıdır; doğrusu *dizgin+li* olmalıdır.

doğurma: доғурма [طوغورمه (Osm.)] = *toğurmuḡ* burada neyin kastedildiğini bilemiyoruz çünkü *toğurmuḡ* biçimi sözlükte bulunmamaktadır; bkz. III 1, 1163-1164. Belki de gönderme yapılmak istenen *toğurmaḡ* maddesidir.

doḡaḡ: долақ [طولاق, **ḡoḡaḡ** (Osm.)]. Burada eş yazımlı iki ayrı kök söz konusu olmalıdır; birinci anlamı “kiriş gibi destek sağlayan bir direk” olan *doḡaḡ*’ın kökeni belirsizdir, anlamı ‘dolak’ olan ikinci *doḡaḡ* ise *dola-* (ET *tolḡa-:*, ED 497a) eylem kökünden türemiştir (bkz. Tietze *dolak/dulak* 639b ve 640a).

dost: дост [دوست (Kar. T. Osm. Kom.), < Far. دوست] “dost, arkadaş - другъ – der Freund (II. 12,4)” sözünde kaynak belirtilmemiştir; ayrıca “*dos ädinmäk* dost, arkadaş edinmek” sözünde *dos* yazımında –t eksiktir.

dökük: ²дӱкӱк [دوكوك (Osm.), < *dök+k*]; “*ḡarıḡ dökük birmasa*” biçimindeki örnek cümlenin yazımı hatalıdır; doğru yazım “*ḡarıḡ dökük bir masa*” olmalıdır.

döküz: дӱкӱз [دوكوز (Osm. kullanım dışı)] “Tam, tümünden - совершенно, вполне – ganz, vollständig” için Räsänen’de bu sözcüğün anlamına denk olan *düjüz* biçimini bulmaktayız. Räsänen *düjüz* biçiminin *tük* kökünden geldiğini belirtir (504a); *tük* kökü için Clauson ET *tüḡ* ‘several, many’ (ED 476a) biçiminde vermesine karşın OT *tügüz* için Çağ. *tüküz*, Osm. *tügüz/dügüz* ‘complete, perfect’ verip ET *tüke-:* ‘to come to an

end, finish' köküne gönderir (ED 488a-b); ET *tüke*:- biçimini ET *tüğ*'e göndermez (ED 479a).

dölän-: дөлән (e.) [Az.] “dönmek” anlamına gelen bu söz “²**doġan-**: دولانمق (e.) [طولانمق, **ұрлау** (Osm. Krm. Az.), < *doġa+n*” maddesiyle karşılaştırılmalıdır.

döptö-: дөптө (e.) [Kır., < *döp+lä*] “Hedef almak, bir şeyi bir şeyin tam üzerine yönlendirmek”; oysa burada *döp* biçiminde bir madde bulunmamaktadır. Kast edilen “**döp**: дөп [Kır.] Düz, tam, isabetli” sözü olmalıdır.

döşämäli: дөшәмәли [دوشه مه لو (Osm.), < *döşämä+lik*] = *düşämäli*; burada verilen kökenbilgisi hatalı görünmektedir; doğru biçim *döşämä+li* olmalıdır. Bir dizgi hatası olmalı.

duraġ: дурак [طوراك, **ұрн~ұрқ** (Osm. Krm.), < *tur+aġ*]; “*ormahġk haramlara duraġ-tır*“ örnek cümlesinde *ormahġk* yazımı hatalıdır. Doğrusu *ormanġk* olmalıdır.

duvaġ: дувак [دواق, طواق (Osm.)] “**1.** Gelini damada götürürken yüzüne örtülen kırmızı duvak. **2.** Çocuğun içine doğurulduğu şans gömleği. **3.** Toynak.”; oysa burada iki ayrı kök söz konusudur. **1.** ve **2.** anlamlardaki *duvaġ* sözcüğü için Tietze bu sözcüğün, Türk dillerinde yaygın olan *tubaġ/tumaġ* ‘kürk, kalpak’tan geldiğini söyler. Eren’e göre bu sözcük, *tuġ* (ED *tu:g*) köküne *-ak* küçültme eki getirilerek türetilmiştir¹⁹ (bkz. Tietze 666b). **3.**’deki ‘toynak’ anlamındaki sözcük ise KT’te دواق (622a) ve Meninski’de دواق *dūwak* (2153) biçimindedir (ED *tuña:ğ* 519a).

duyum: дуйум [طويوم, طويوم (Osm.)] = *dūyum*; burada iki ayrı kök söz konusudur; birinci anlamdaki “**1.** Bir şeyden çok sayıda bulunması, çok sayıda, fazla“ *doy-* kökünden (ET *to:d-*; ED 451a; krş. Meninski *dojum* 2197 ve *dojum* 3157), ikinci ve üçüncü anlamlardaki “**2.** duyu, duyum, algılama. **3.** haber, bilgi.“ ise *duy-* (ET *tuy-*; ED 567b) kökünden gelmektedir.

duyumġu: дуйумлу [طويوملو, طويوملو (Osm.)] krş. Açıklama 60.

dülängäç: дүләнгәч [دولنگچ (Osm.)] “Doġan“ oysa Ş. Sami ‘toygar’ anlamını verir (KT 633b); bkz. ED *tenlegüç/tenlegü:n* (d-) < *tenle*: 522b.

dünä-: дүнә (e.) [دونه مك (Osm.)] OT *tüne*:- ‘gecelemek’ (< *tün*) (ED 516a) sözcüğüyle aynı olup, anlamı “kümes hayvanları için gecelemek“ olarak deġişmiştir; aynı durum ele aldığımız bu eylemin türevleri için de geçerlidir; krş. ayrıca Tietze *düne-/tüne-* 672b.

¹⁹ Hasan Eren: “Türk dili’nin étymologique sözlüğüne katkılar”. Ömer Asım Aksoy Armaġanı. Ankara 1978, s. 6.

düşük: дѣшѣк [دوشوك (Osm.), < ³*düş+k*]; oysa burada köken açıklamasında yer verilen 3. *düş* sözü (³**düş:** дѣш [دوش (Osm.)] Omuz - плечо – die Schulter) *düşük* ile ilgili değildir; karşılaştırmaya uygun olan sözcük 5. sırada yer alan “⁵**düş-:** дѣш (e.) [دوشمك (Osm. Krm.)] = *tüş* 1. Düşmek - падать, унасть – fallen, hinfallen“ sözüdür; aynı durum “¹**düşün:** дѣшѣн [دوشون (Osm.), < ³*düş+n*]“, “²**düşün-:** дѣшѣн (e.) [دوشنمك (Osm. Krm.), < ³*düş+n*]“, “**düşüş:** дѣшѣш [دوشوش, دوشش (Osm.), < ³*düş+ş*]“, “**düşüm:** дѣшѣм [دوشم (Osm.), < ³*düş+m*]“ için de geçerlidir.

düyün: дѣјѣн [دوكن, دوكون, **دوكن-دوكن** (Osm.)] = *dügün, dūn*; “*düyün zirafati*“ örneğinde *zirafati* sözcüğünde dizgi hatası var, doğru yazım *ziyafati*’dir.

düzäldil-: дѣзäлдil (e.) [دوزلدللك (Osm.), < *düzält+t*]; burada etimoloji eksik verilmiştir; doğru etimoloji *düzäl+t+il-* biçimindedir.

düzänli: дѣзänli [دوزانلو (Osm.), < *düzän+la*]; etimolojide bir dizgi hatası var; doğrusu *düzän+li* biçimindedir.

VIII. Dizin

da:ğ 1 ET (MK) = ¹*daḡ*: дақ

da:ğ 2 ET (MK) < Far. *dāğ* = ¹*dağ*: дағ

dawa: ET (MK) = *da va*: дауа, ¹*dava*: дава

dede: ET (MK) = *dädä*: дәдә, ³*dada*: дада, *dadä*: дадә

taban ET (Uig.) = *daman*: даман

ta:ğ (*d-*)1 ET (Uig., MK) = *dā*: ²дә; ²*dağ*: дағ

tağa:r ET (MK) = ²*dağar*: дағар, *dacar*: даңар

tağa:y (*d-*) ET (Uig., MK) = *da.y*: дәй = *ta.y*, *dayı*: дәйі

tağla:- (*d-*) ET (MK) = ²*dağla-* = дағла (е.)

tağlat- (*d-*) ET (MK) = *dağlat-*: дағлат (е.)

tak (*ya da 2 ta:ğ*) ET (Uig., MK, KB) = ¹*dä.y*: дәй

tak- ET (Uig., MK) = ³*daḡ-*: дақ (е.), *taḡ*

taki: (*d-*) ET (Uig., MK, KB) = *dağı*: дағы, ¹*dağın*: дағын, *daği*: дағи, *taği*, *dağın*: дағин,

daği: дағи

taki:ğu: = ET (Uig., MK) *daḡuḡ*: дақуқ

takşur- ET (Uig.) = *daḡıştır-*: дақыштыр (е.)

tal- (*d-*) ET (Uig., MK) = ³*daḡ*: дәл (е.)

ta:l ET (Uig., MK, KB) = ⁵*daḡ*: дәл, *taḡ*

tala:- ET (Uig., KB) = ³*daḡa-*: дәла (е.)

tala:k (*d-*) ET (MK) = ²*daḡaḡ*: дәлақ

talaş- (?*d-*) ET (Uig.) = *daḡaş-*: дәлаш (е.)

talrı:- OT (Narezm) = *daḡrıḡ-*: дәлпық (е.), *daḡrıḡda-*: дәлпылда (е.)

tam- (*d-*) ET (MK, KB) = ²*dam-*: дам (е.), *tam*, *damla-*: дамла (е.); < *damla*: дамла

ta:m 1 (?*d-*) ET (Uig., MK) = ¹*dam*: дам

tamar (*-d*) ET (Uig., MK, KB) = *damar*: дамар

tamğa: 1 ET (Uig., MK, KB) = *damğa*: дамға

tamğa:k (*d-*) ET (Uig., MK) = *damaḡ*: дамақ, *damağsa*: дамағса, *dimaḡ*: дімах

tamız- (*d-*; *tamuz-*) ET (Uig., MK) = *damzır-*: дамзыр (е.); < *damız*: дамыз

tamu: 1 ET (Uig., MK, KB) = *damu*: даму, *tamu*, *tamuḡ*

- ta:n 1* ET (MK, KB) = *daŋğıt*: даңғыл
- tan 2* ET (MK) = ³*den*: ден, ²*denä*: денä, *tän*
- tana* ET (Uig., MK) = ⁵*dan*: дан, *danä*: данä
- tanuk* ET (Uig., MK, KB) = *danıq*: данык
- tanukluk* ET (MK, KB) = *danıqhıq*: даныклық
- tanuŋ-* ET (MK) = *danıŋ-*: даңыш (е.), *danıŋ-*: даныш (е.), *tanıŋ*, *danıŋ-*: даніш (е.)
- taŋ (? ta:ŋ) 2* ET (Uig., MK, KB) = ³*daŋ*: даң, ²*dan*: дан
- taŋ (d-) 1* ET (Uig., MK, KB) = ⁵*daŋ*: да^
- taŋla:- 2* ET (Uig., MK, KB) = ¹*daŋla-*: даңла (е.)
- ta:r (d-) 1* ET (MK, KB) = ¹*dar*: дар = *tar*
- tariğ* ET (Uig., MK, KB) = ¹*dari*: дары
- tarma:k* ET (MK) = *dırmıq*: дырмык
- tarmaŋ-* ET (MK) = *dırman-*: дырман (е.), *dırmaŋa-*: дырмала (е.)
- tart- (?d-)* ET (Uig., MK, KB) = *dart-*: дарт (е.), *tart-*
- tartiğ (?d-)* ET (Uig.) = *dartı*: дарты, *tartı*, *dartu*: дарту
- taru:- (da:ru:-)* ET (KB) = *daraŋ*: дарал (е.), *dariŋ*: дарыл (е.), *darla-*: дарла (е.)
- tarxa:n (?darxa:n)* ET (Uig., MK) = *darқан*: дарқан, *tarқан*, *darқан*: дарқан, *darқан*:
дархан, *tarқан*
- taŋ (?d-) 1* ET (Uig., MK, KB) = *dıŋ*: дыш, *taŋ*, *tıŋ*
- taŋ (?d-) 2* ET (Uig., MK, KB) = ¹*daŋ*: даш
- ta:ŋ (?d-) 2* ET (Uig., MK, KB) = ²*daŋ*: даш, *taŋ*
- taŋ-* ET (Uig., MK) = ³*daŋ-*: даш (е.)
- taŋak (d-)* ET (MK) = *dasuq*: дасуқ, ²*dasқан*: дасқан
- taŋğaru: (d-)* ET (Uig.) = *dıŋaru*: дышары
- taŋu:- (?d-)* ET (MK) = ⁴*daŋ-*: даш (е.)
- taŋur-* ET (MK) = *daŋur-*: дашыр (е.)
- tat- (? da:d-)* ET (Uig., KB) = ⁴*dat-*: дат (е.)
- tat (?d-)2* ET (MK) = ²*dat*: дат, *tat*
- tatı:-* ET (KB) = ⁴*dada-*: дада (е.)
- ta:tiğ < tat-* ET (Uig., MK, KB) = ¹*dat*: дат, *tat*, *dath*: датлы
- tatın-* ET (MK) = ²*dadan-*: дадан (е.)

- tavar* (d-) ET (Uig., MK, KB) = *davar*: давар
- taviş* ET (MK) = *dabıs*: дабыс, *da vs*: даус, *da vş*: дауш
- tavişğa:n* ET (Uig., MK) = *davşan*: давшан, *do.uşan*: доишан, *tavşan*, *ta vşan*, *duşan*: душан
- tavra*:- (d-) ET (Uig.) = *dabra*:- дабра (e.), *davra*:- давра (e.)
- tavran*- (d-) ET (Uig., MK) = ¹*davran*:- давран (e.), ²*dawran*:- давран (e.)
- tawıl* ET (MK) = *dabıt*: дабыл, *davıt*: давыл, *dōlva.y*: дōлваі, ¹*dōłma*: дōлма
- tay*- (? *ta:y*-) ET (Uig., MK) = *dayın*:- дајын (e.), *tayın*-
- taya*:- (d-) ET (MK) = ²*daya*:- даја (e.)
- taya:k* (d-) ET (Uig., MK, KB) = *dayaқ*: дајак
- tayan*- (*daya:n*-) ET (Uig., KB) = *dayan*:- дајан (e.)
- ta:z* (?d-) ET (Uig. MK) = *daz*: даз, *dazlaқ*: дазлак, *dızlaқ*: дызлак
- té*:- (*dé*:-) ET (Uig., KB) = *dä*:- дә (e.), *tä*-, *de*:- де (e.), ²*di*:- ді (e.)
- teg*- (d-) ET (Uig., MK, KB) = ²*dä.y*:- дәі, *däg*:- дәг (e.)
- tegi*: (d-) ET (Uig., MK, KB) = *dä.yın*: дәін, *tägi*, *tägin*, *dägin*: дәгін, *däyin*: дәјін, ³*dä'ræ*:
дә`рә, *tägri*, *diyın*: діјін
- tegi:r* (d-) ET (Uig., MK) = ²*däyär*: дәјәр
- tegirme:/tegirmi* (d-) ET (Uig., MK) = *dägri*: дәгри, *däyirmi*: дәјірмі
- tegirme:n* (d-) ET (Uig., MK) = *däyirmän*: дәјірмән, **diyärmän**: діјärmән, *tägirman*
- tegiş*- (d-) ET (MK) = ²*dägiş*:- дәгіш (e.), *däқşür*:- дәқшўр (e.), ³*däyiş*:- дәјіш (e.), ²*diyış*:-
діјїш (e.)
- tegiş* (d-) ET (MK) = ¹*dägiş*: дәгіш, ¹*däyiş*: дәјіш, ¹*diyış*: діјіш
- tegül* (d-) ET (MK) = *dägil*: дәгил, *dä.yl*: дәіл, *däyil*: дәјіл, *dägül*: дәгўл
- tegür*- (d-) ET (Uig., MK, KB) = *däyir*:- дәјір (e.), *dä.ydir*: дәідір (e.)
- tegzin*- ET (Uig., MK, KB) = *dägzin*:- дәгзін (e.), *dänzin*:- дәнзін (e.), *däñzin*:- дәңзін (e.)
- tek tur*- ET (MK) = *däglän*:- дәглән (e.)
- teki* ET (Uig.) = *dägi*: дәгі; ²*däk*: дәк, *täk*
- tel*- (d-) ET (MK) = ³*däl*:- дәл (e.)
- telim* (?d-) ET (Uig., MK) = *dälim*: дәлім, *tälim*
- telin*- (d-) ET (Uig., MK) = *dälin*:- дәлін (e.)
- teltür*- (d-) ET (MK) = *däldir*:- дәлдір (e.)
- télve*: (d-) ET (Uig., MK, KB) = *dilbä*: ділбә, *däli*: дәлі
- té:min* (d-) ET (Uig., MK) = *dämin*: дәмін, *dämincik*: дәмінцік

temir (d-) ET (Uig., MK, KB) = *dämür*: дәмүр
temirlik (d-) ET (Uig., MK) = *dämürli*: дәмүрли, *dämür*: дәмүр
*teñ (d-)*1 ET (Uig., MK) = ²*däñ*: дән, *däñk*: дәнк, *dänk*: дәнк
teñ 2 ET (Uig., MK, KB) = ¹*dän*: дән
teñe:- (d-) < teñ ET (KB) = ⁴*dänä-*: дәнә (e.)
teñeş- (d-) ET (MK, KB) = *däñäş-*: дәнәш (e.)
teñiz (d-) ET (MK, KB) = *däñiz*: дәниз, *däniz*: дәниз, *täñiz*, *diñiz-*: диниз
teñle:- ET (Uig., KB) = *däñklä-*: дәнклә (e.)
teñlegüç/teñlegü:n (d-) ET (MK) = *dülängäç*: дүләнгәч, *dülgänç*: дүлгәнч
teñlen- ET (Uig., MK) = *däñklän-*: дәнклән (e)
teñlençsiz ET (Uig.) = *däñksiz*: дәнксиз
teñleş- (d-) ET (MK) = *däñkläş-*: дәнләш (e.)
teñlig ET (Uig., KB) = *dänli*: дәнли
teñsiz (d-) ET (KB) = *däñsiz*: дәнсиз, *däñksiz*: дәнксиз
tep- (?d-) ET (Uig., MK, KB) = *däp-*: дәп (e.), *täp*
tepil- (?d-) ET (MK) = *däpil-*: дәпил (e.)
tepin- (d-) ET (MK) = *däpin-*: дәпин (e.), *täpin*
tepiş- (d-) ET (MK) = *däpiş-*: дәпиш (e.)
tepre:- (d-) ET (Uig., MK, KB) = *däprä-*: дәпрә (e.)
tepren- (d-) ET (MK, KB) = *däprän-*: дәпрән (e.), *täbrän*
tepreş- (d-) ET (Uig., MK) = *däpräş-*: дәпрәш (e.)
tepret- (d-) ET (Uig., MK, KB) = *däprät-*: дәпрәт (e.)
te:r (?d-) ET (Uig., MK, KB) = ³*där*: дәр
té:r- (d-) ET (Uig., MK, KB) = ²*där-*: дәр (e.)
teri- (d-) ET (Uig., MK) = ¹*däri*: дәри, *täri*
teriy (d-) ET (Uig., MK) = *därin*: дәрин, *dirin*: дин
terlik (d-) ET (MK) = *därlik*: дәрлик
térñek (d-) ET (MK) = *därñäk*: дәрнәк, *dirñäk*: диннәк
*teş- (d-)*1 ET (KB) = ²*däş-*: дәш (e.), *däşä-*: дәшә (e.)
teşil- (d-) < teş- ET (Uig., MK) = *däşil-*: дәшил (e.), *dälin-*: дәлин (e.)
teşük (d-) < teş- ET (Uig, MK) = *däşik*: дәшик, *dälik*: дәлик
tev ET (Uig., MK) = *däv*: дәв

teve: (*deve:*) (*tevey*) ET (Uig, MK, KB) = *dävä:* дәвә, *tävä*, *tüö*, *tõ*

tevir- ET (Uig., MK) = ²*dävir-*: дәвир (e.)

tevril- ET (Uig.) = *dävri-*: дәврл (e.)

tevs: ET (Uig., MK) = *däpsi:* дәпси, *täpsi*

tık- ET (Uig., MK) = *dıķ-*: дык (e.)

tıkıl- ET (MK) = *dıķıķ-*: дыкыл (e.)

til (d-) ET (Uig, MK, KB) = ¹*dil:* діл, *til*

tilmaç (d-) ET (KB) = *dilmac:* ділмаç

tın- (*d-*)1 ET (Uig., MK, KB) = ⁶*dän-*: дән (e.), ²*din-*: дін (e.)

tın- (*d-*)2 ET (MK) = *dın:* дын (e.)

tınç- ET (MK) = *dınçı-*: дынчы (e.)

tınç ET (Uig.) = *dinc:* дінç, *tınç*

tıñla:- ET (Uig., MK, KB) = *dıñlä-*: діңлә (e.), *dinlä-*: дінлә (e.), *dinnä-*: діннә (e.), ¹*dılä-*: ділә (e.)

tırnaķ (?d-) ET (Uig., KB) = *dırnaķ:* дырнах, *tırnaķ*

tı:ş (d-)1 ET (Uig., MK, KB) = *diş:* діш

tıt- (?d-) ET (MK, KB) = *dit-*: діт (e.)

tıtl- (d-) ET (MK) = *didil-*: діділ (e.)

tıtın- (d-) ET (MK) = *didin-*: дідін (e.)

tıtış- (d-) ET (MK) = *didiş-*: дідіш (e.)

tik (d-) ET (MK) = ¹*dik:* дік, *tik*

tık- (d-) ET (Uig., MK, KB) = ²*dik-*: дік (e.), *tik*

tiken (d-) ET (Uig., KB) = *dikän:* дікән

tiktür- (d-) ET (MK) = *diktir-*: діктір (e.)

til- (d-) ET (Uig., MK, KB) = ³*dil-*: діл (e.), *til*

tile:- (d-) ET (Uig., MK, KB) = ²*dilä-*: ділә (e.)

tile:k (d-) < tile:- ET (Uig., MK) = *diläk:* діләк, *tiläk*

tileklig (d-) ET (Uig.) = *diläklık:* діләклік (4996)

tilen- (d-) ET (Uig., MK, KB) = *dilän-*: ділән (e.)

tilet- (d-) ET (MK) = *dilät-*: діләт (e.)

tilim (d-) ET (MK) = *dilim:* ділім

tilkü: ET (Uig., MK, KB) = *dilki:* ділкі, *tülkü*

- tilkü: len-* ET (MK, KB) = *dilkilän-*: дилkilän (e.)
- tire:- (d-)* ET (MK) = *dirä-*: дiрä (e.)
- tire:k (d-)* ET (Uig., KB) = *diräk*: дiрäк
- tiren- (d-)* ET (MK, KB) = ²*dirän-*: дiрän (e.)
- tirgür- (d-)* ET (Uig., MK) = *dirilt-*: дiрilt (e.)
- tirig (d-)* ET (Uig., KB) = *diri*: дiрi, *tirig*, *tirik*
- tiriglik (d-)* ET (KB) = *dirilik*: дiрilik, *dirlik*: дiрlik
- tiril- (d-)* ET (Uig., MK, KB) = *diril-*: дiрil (e.)
- tirsge:k (?d-)* ET (MK) = *dirsäk*: дiрcäk
- tişe:- (d-)* ET (MK) = *dişä-*: дiшä (e.)
- tişet- (d-)* ET (MK) = *dişät-*: дiшät (e.)
- tişi: (?dişi:)* ET (Uig., MK, KB) = *dişi*: дiшi, *tişi*, *tiji*
- tişle:- (d-)* ET (Uig., MK, KB) = *dişlä-*: дiшlä (e.)
- tişlen-* ET (MK) = *dişlän-*: дiшlän (e.)
- titre:- (?d-)* ET (Uig.) = *ditirä-*: дiтiрä (e.), *diträ-*: дiтrä (e.)
- titreş- (?d-)* ET (MK) = *diträş-*: дiтräш (e.)
- titret- (?d-)* ET (Uig.) = *diträt-*: дiтrät (e.)
- ti:z (d-) I* ET (Uig., MK, KB) = ¹*diz*: дiз, *tiz*
- tiz- (d-)* ET (Uig., MK) = ²*diz*: дiз (e.)
- tizgin < tiz- (d-)* ET (MK) = *dizgin*: дiзгiн
- tizig (d-)* ET (Uig.) = ¹*dizi*: дiзи
- tizil- (d-)* ET (MK, KB) = *dizil-*: дiзил (e.)
- to:d- (?d-)* ET (Uig., KB) = ²*do.y-*: доi (e.), *to.y*, *tot*
- tođgur- (d-)* ET (Uig., MK) = *do.ydur-*: доидур (e.), ²*do.yur-*: дојур (e.)
- tođun- (d-)* ET (MK) = *do.yun-*: дојун (e.)
- tođan (d-)* ET (KB) = *dođan*: дођан
- tođra:-* ET (MK) = *dođra-*: дођра (e.), *tođra*, *tūra*
- tođrat- (d-)* ET (MK) = *dođrat*: дођрат (e.)
- tođuru: (d-)* ET (Uig., MK) = *dođru*: дођру, *tūra*, *dođruca*: дођруца, ¹*dōru*: дōру, *dođru*:
дођры, *duđru*: дуђру
- toki:- (d-)* ET (Uig., MK) = *doğu-*: докy (e.)
- tokın- (d-)* ET (Uig., MK, KB) = *doğun-*: докун (e.), *dođan-*: докан (e.)
- tokış- (d-)* ET (MK) = ²*doğuş-*: докуш (e.), *toğuş*

- tokıŝ* (d-) ET (MK, KB) = ¹*doķuŝ*: докуш
- tokıt-* (d-) ET (Uig., MK) = *doķut-*: докүт (e.), *toķut*
- tokku:z* (d-) ET (Uig., MK) = *doķuz*: докүз, *toķuz*, *toķus*
- tokuzunç* (d-) ET (Uig., KB) = *doķuzuncu*: докүзүңцү
- to:l-* ET (MK) = ²*doł-*: дол (e.)
- tolğa:-* (d-) ET (MK) = ²*doła-*: дола (e.)
- tolğan-* (d-) ET (Uig., MK) = ²*dołan-*: долан (e.), *döłän-*: дөлән (e.)
- tolğaş-* ET (MK) = ¹*dołaş-*: долаш
- tolı:* (d-)1 ET (Uig., MK, KB) = *dōł*: дōлы, ¹*dołı*: долу
- tolı2* ET (Uig.) = *dołayı*: долајы
- tolku:k* (d-) ET (Uig., MK) = *dołkuķ*: долкүк, *dołıķ*: долүк
- toltur-* (d-) ET (MK) = *dołdur-*: долдур (e.)
- tolu:* (do:lo:) ET (Uig., MK) = ³*dołı*: долу, *tołı*
- to:lun* (d-) ET (MK, KB) = ¹*dołun*: долун
- to:n* (d-) ET (Uig., MK, KB) = ²*don*: дон, *ton*
- tonan-* (d-) ET (KB) = *donan-*: донан (e.)
- tonat-* ET (MK) = *donat-*: донат (e.)
- tondur-* (d-) ET (MK) = *dondur-*: дондур (e.)
- to:nluk* (d-) ET (MK) = *donłı*: донлу
- toŋ* (d-) 1 ET (MK) = ¹*don*: дон, *toŋ*
- toŋ-* (d-) ET (Uig., MK) = ³*don-*: дон (e.)
- toŋuz* (d-) ET (Uig., MK) = *doŋuz*: доңуз, *donuz*: донуз, *toŋus*, *donuz*: донуз, *toŋuz*, *domuz*:
домуз, *duŋgız*: дуңгыз, *toŋus*
- tori:ğa:* ET (MK) = *durğa.y*: дурğai, *torğa.y*, *du.yğar*: дуиğар
- toruğ* (d-) ET (Uig., MK) = ²*doru*: дору, ¹*duru*: дуру, *toru*
- to:y1* ET (Uig., MK, KB) = ¹*do.y*: doi, *to.y*
- to:z1* ET (Uig., MK) = ¹*doz*: доз, *toz*
- tö:g-* (d-) ET (MK) = *dög-*: дōг (e.), ¹*dö.y-*: дōi (e.), *dövn-*: дōв (e.)
- tögi:* (d-) ET (Uig.) = *dügü*: дўғў, *düğü*: дōğö
- tök-* (d-) ET (Uig., MK) = *dök-*: дōк (e.)

- töktür-* (*d-*) ET (MK) = *döktür-*: дөктүр (e.)
- tökük* (*d-*) ET (Uig.) = ²*dökük*: дөкүк
- tökül-* (*d-*) ET (Uig., MK) = *dökül-*: дөкүл (e.)
- tökün-* (*d-*) ET (Uig.) = *dökün-*: дөкүн (e.)
- tö:l* (*d-*) ET (Uig., MK) = *döl*: дөл
- tölek* (*d-*) ET (MK) = ²*dölük*: дөлүк
- tö:n-* (*d-*) ET (MK) = *dön-*: дөн (e.)
- tönder-* ET (Uig., MK) = *döndür-*: дөндүр (e.)
- tönderil-* ET (Uig., MK) = *döndäril-*: дөндäрил (e.), *döndürül-*: дөндүрүл (e.)
- töpü:* (*töpö:*) ET (Uig., MK) = *däpā:* дәпә, *täpā,* *döbä:* дөбә, *töpä,* *döbö:* дөбө
- tö:r* ET (Uig., MK, KB) = *dor*: дор
- törlüg* (*törlög;* ?*d-*) ET (Uig., MK, KB) = *dürlü:* дүрлү, *türlü*
- törpig* = ET (MK) *dörpü:* дөрпү
- tört* (?*dö:rd*) ET (Uig., MK, KB) = ¹*dört:* дөрт, *tört,* *dürt,* ¹*därt:* дәрт, ¹*dürt:* дүрт
- törtünç* (? *dö:rdünç*) ET (Uig., MK, KB) = ¹*dörtünçü:* дөртүнчү, *därtünçi:* дәртнчи, =
därtünçü, ²*dörtüncü:* дөртүнчү, *dördüncü:* дөрдүнчү, *dürtünçi:* дүртнчи
- tö:ş* (*d-*) ET (Uig., MK) = *döş:* дөш, *töş*
- töşe:-* (*d-*) ET (Uig., MK) = *döşä-*: дөшә (e.), ²*düşä-*: дүшә (e.), *tüşä,* *töşä*
- töşe:k* (*d-*) ET (Uig., MK, KB) = *döşäk:* дөшәк, *düşäk:* дүшәк, *tüşäk,* *töşäk*
- töşekçi:* (*d-*) ET (MK) = *düşäkçi:* дүшәкчи
- töşel-* (*d-*) ET (MK) = *döşäl-*: дөшäl (e.)
- töşen-* (*d-*) ET (MK, KB) = *döşän-*: дөшән (e.), *düşän-*: дүшән (e.)
- töšet-* (*d-*) ET (MK) = *döşät-*: дөшät (e.), *düşät-*: дүшät (e.)
- tuğ-* (*d-*) ET (Uig., MK, KB) = *doğ-*: доғ (e.), *toğ,* *tū,* ²*dō-*: дō (e.)
- tuğum* (*d-*) ET (Uig., MK) = *doğurhuç:* доғурлуқ
- tuğur-* (*d-*) ET (Uig., MK, KB) = *doğur-*: доғур (e.), *do'ur-*: до'ур (e.)
- tu:l* (*d-*) ET (Uig., MK, KB) = *duł:* дул, *tuł*
- tuma:n* (*d-*) ET (Uig., MK, KB) = ²*duman:* думан
- tuma:nliğ* (*d-*) ET (Uig.) = *dumanh:* думанлы, *dumanhç:* думанлык

tur- (?*d-*)1 ET (Uig.) = *dur-*: дур (e.), *tur*

turğur- (*d-*)1 ET (Uig., MK) = *durğur-*: дурбур (e.), *durdur-* дурдур (e.)

turi-: ET (MK, KB) = *dūkri*: дурі, ²*dāri*: дāри

turuğ (*d-*) ET (Uig., MK, KB) = ³*doru*: дору, *duru*: дуру

turuğsa- (*d-*) ET (MK) = *duruksu-*: дуруксу (e.)

turuk (*d-*)1 ET (MK) = *duraḵ*: дурак

turul- (*d-*) ET (MK) = *duruḵ*: дурул (e.)

turuldur- (*d-*) ET (Uig.) = *duruḵt-*: дурулт (e.), *durut-*: дурут (e.)

turuş (?*d-*) ET (MK) = ¹*duruş*: дуруш

turuş- (?*d-*) ET (MK) = ²*duruş-*: дуруш (e.), *dürüş-*: дўрўш (e.)

tu:ş (*d-*)1 ET (Uig., MK, KB) = ²*duş*: душ, *tuş*, ¹*düş*: дўш, *tüş*

tu:ş (*d-*)2 ET (MK, KB) = ²*düş*: дўш, *tüş*

tut- ET (Uig., MK, KB) = ²*dut-*: дут (e.), *tut*

tutuğ ET (Uig., MK, KB) = *dutu*: дуту

tutul- ET (MK) = *dutuḵ*: дутул (e.)

tutuş-/tütüş- (?*tutoş-*) ET (Uig., MK, KB) = *dutuş-*: дутуш (e.), *dutaş-*: дуташ (e.)

tuy- (*d-*) ET (Uig., MK) = *du.y-*: дуі (e.)

tuyğusuz (*d-*) ET (Uig.) = *du.yğusuz*: дуібусуз

tuyun- (*d-*) ET (MK) = *duyun-*: дујун (e.)

tuyuz- (*d-*) ET (Uig.) = *duyur-*: дујур (e.)

tuzak (?*d-*) ET (Uig., MK, KB) = *duzak*: дузак

tü:b (*d-*) ET (Uig., MK, KB) = ¹*dip*: діп, *tüp*, ¹*div*: дів

tüblüg (*d-*) ET (Uig., MK, KB) = *diplik*: діплік

tüg- (*d-*) ET (Uig., MK, KB) = ¹*dü.y-*: дўі (e.), ²*dö.y-*: дөі (e.)

tüge: (?*d-*) ET (MK) = *düyä*: дўјä

tügme: (*d-*) ET (MK) = *dögmä*: дөгмä, *dö.ymä*: дөімä, ¹*dä.ymä*: дәімä, *dü.ymä*, *tü.mä*, *tü.ymö*

tügül- ET (MK, KB) = *düyül-*: дўјўл (e.), ²*döyül-*: дөјўл (e.)

tügüz ET (Uig., MK, KB) = *düyüz*: дўјўз

tügüzlük ET (MK) = *düyüzlük*: дўјўзлўк

tügün (*d-*) ET (Uig., MK, KB) = *dügün*: дўгўн, *düyün*: дўјўн, ²*dün*: дўн, *döyüm*: дөјўм,

tüyüm, ¹*düyüm*: дўјўм

tüke:l ET (Uig., MK, KB) = *dükäli*: дўкäли

- tüken-* ET (Xak) = *dükän-*: дүкән (e.)
- tüket-* ET (Uig., MK, KB) = *dükät-*: дүкät (e.)
- tümrüg (d-)* ET (MK) = *dämri*: дәмри
- tün (d-)* ET (Uig., MK, KB) = ¹*dün*: дүн, *tün*
- tüne:-* ET (MK,) = *dünä-*: дүнә (e.), *dönä-*: дөнә (e.)
- tünek (d-)* ET (Uig., MK, KB) = *dünäk*: дүнäk
- tünet- (d-)* ET (MK,) = *dünät-*: дүнät (e.)
- tünür (d-)* ET (Uig., MK) = *dönür*: дөнүр
- tüpi:* ET (MK) = *dipi*: дiпи, *däpi*: дәпи, *dipni*: дiпни
- tür- (d-)* ET (MK) = ²*dür-*: дүр (e.), *tür-*
- türgün (d-)* ET (Uig., MK) = *dürkün*: дүркүн
- türt- (d-)* ET (Uig., MK, KB) = ²*dürt-*: дүрт (e.), ²*dört-*: дөрт (e.)
- türtüş- (d-)* ET (MK, KB) = ²*dürtüş-*: дүртүш (e.)
- türül-* ET (MK) = *dürül-*: дүрүл (e.)
- tüş- (d-)* ET (Uig., MK, KB) = ⁵*düş-*: дүш (e.), *tüş*
- tüşük (d-)* ET (MK, KB) = *düşük*: дүшүк
- tüşür- (d-)* ET (Uig., MK, KB) = *düşür-*: дүшүр (e.)
- tüte:-* ET (Uig.) = *düt-*: дүт (e.), *tüt*
- tütek* ET (MK) = *düdük*: дүдүк
- tütsügl* ET (Uig., KB) = *dütsü*: дүтсү, *tütsü*
- tütün* ET (Uig., MK, KB) = *dütün*: дүтүн, *tütün*
- tüz (d-)* ET (Uig.) = ¹*düz*: дүз, *tüz*
- tüz- (d-)* ET (Uig., MK, KB) = ⁴*düz-*: дүз (e.), *düzä-*: дүзә (e.), *düzö-*: дүзө (e.), *tüzö*
- tüzlün- (d-)* ET (MK) = *düzlän-*: дүзлән (e.)
- tüzül- (d-)* ET (Uig., MK, KB) = *düzül-*: дүзүл (e.)
- yü:z (ñ-) 2* ET (Uig., MK, KB) = ³*düz*: дүз, *cüz*, *yüz*
- yüz-1* ET (Uig., MK) = ⁵*düz-*: дүз (e.)
- yü:z1* ET (Uig., MK, KB) = ²*düz*: дүз, *yüz*, *cüz*
- yüzük (?d-)* ET (MK) = *düzük*: дүзүк, *cüzük*

IX. Radloff Sözlüğünün d- maddesi

- da:** ¹да [داه, **داه** (Osm.)] Atları haydalamak – крикъ для погонянія лошадей – Ruf zum Antreiben der Pferde; *da ätmäk* kovalamak, uzaklaştırmak - угнать - fortjagen.
- dā:** ²dā [Osm.] = *dağ* Dağ - гора – der Berg (N 12).
- daba-:** даба (e.) [Tar.] Dağı aşmak, dağ geçidinden geçmek - переходить черезъ гору, черезъ горный проходъ - einen Berg überschreiten, einen Bergpass passiren. {< Моğ. *daba*; Räsänen 129a}.
- daban:** дабан [دابان (Çağ.)] Dağ geçidi - горный проходъ - der Bergpass; دبان اوستيكا چقتوك dağ geçidini aşıyoguz, geçiyoguz - мы перешли черезъ горный проходъ - wir überschritten den Bergpass (Bd. 246,17); كروه قه ياقوق دبان چيقيق كراك (Bd. 280,22) yaklaşık bir mil uzunluğunda bir dağ geçidini geçmek gerekir - надо идти черезъ горный проходъ около мили – man muss einen ungefähr eine Meile langen Bergpass passiren. {<Моğ.; ED *taban* 441b}.
- dabaşur:** дабашур [دَبَشور (Çağ.)] Tebeşir - мѣль - die Kreide. {< Far. *tabāşir*; Steingass 278b}.
- dabla:** дабла [Krm.] Tabla, tepsi - поднось - die Platte, das Präsentirbrett. {< It. *tavola* < Lat.; Räsänen 453a}.
- dablaçık:** даблачык [Krm., < *dabla+çık*] Küçük yassı, daire biçiminde bir nesne, küçük levha - маленький кружокъ - eine kleine Scheibe, eine kleine Platte (P. d. V. VII*, 212, 170).
- dabguli:** дабгули [دابغولى (Çağ.)] Kan çıbanı - кровяной чирей – ein Blutgeschwür; اونك يوزوما دابغولى چيقتى (Bb. 201, 19) yüzümün sağ yanında bir çıban, apse oluştu - на правой щекѣ у меня вышелъ чирей – auf der rechten Seite meines Gesichtes entstand ein Geschwür. {Räsänen 129a}.
- dabıl:** дабыл [Kır.] 1. Davul - барабанъ - die Trommel. 2. Av kuşunu çekmek için kullanılan bir tür av davulu - барабанчикъ для приманки сокола – die Locktrommel für den Jagdvogel; *dabıl kaqtı* av davuluna vurdu - онъ ударилъ въ барабанъ - er schlug die Locktrommel. {= *davul*}.
- dabılда-:** дабылда (e.) [Kır., < *dabıl+da*] Dedikodu, söylenti уаумак - распространяять слухъ - ein Gerücht verbreiten.
- dabıldı:** дабылды [Kır., < *dabıl+đ*] Tanıdık, bildik, уауgın - известный – bekannt, verbreitet.
- dabılşı:** дабылшы [Kır., < *dabıl+şı*] 1. Davulcu - играющій на барабанъ -

- der Trommler. 2. Söylentiyi yayan kimse - распространяющий слухъ - ein Verbreiter eines Gerüchtes.
- dabır:** дабыр [Kır.] *dabır üy* Tavan direkleri kısa olan bir yurt - юрта съ короткими унами (стропилами) – eine Jurte mit kurzen Dachstangen. {< Moğ. *degebüri*, Lessing 241b; krş. Räsänen 134b}.
- dabırda-:** дабырда (e.) [Kır.] = *dabırta*.
- dabırta-:** дабырла (e.) [Kır.] Sesli konuşmak - говорить громко – laut sprechen. {? ED *tavış* 446a}.
- dabıs:** дабыс [Kır.] = *da vs* Ses - шумъ, звукъ, голосъ - das Geräusch, der Ton, die Stimme; *dabıs dabıt* Söylenti, dedikodu - слухъ - das Gerücht; *dabıs berdi* onu çağırdı, ona seslendi - онъ аукаль - er hat ihn angerufen. {ED *tavış* 446a}.
- dabısta-:** дабыста (e.) [Kır., < *dabıs+ta*] Gürültü yarmak, bağırarak - шумѣть, кричать - lärmern, schreien.
- dabıstas-:** дабыстас (e.) [Kır., < *dabısta+s*] Çağırarak - аукалься - sich etwas aus der Ferne zurufen.
- dabıstı:** дабысты [Kır.] = *dabıtdı* Tanıdık, bildik - известный - bekannt.
- dabır:** дабір [دبر (Çağ.)] Diz - колѣно - das Knie.
- dabra-:** дабра (e.) [Kır.] Neşelenmek, aklı karışmak - расхлопотаться, кипятиться – sich ereifern, in Verwirrung gerathen.
- dabulğa:** дабулға [دبولغه (Çağ.)] Başlık, kasket - шлемъ - der Helm. {= *davulğa*}.
- dabusun:** дабусун [دابوسون (Çağ.), < Moğ. 𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤] Tuz - соль - das Salz.
- dabut:** дабут [Krm.] Tabut - гробъ - der Sarg, die Todtenbare; *ölü yarı bıldän dabutuñ içinä kaçkıtı* ölü, taputun içinde yarı beline kadar kalktı, kalkıp oturdu - мертвый поднялся въ гробу - der Todte setzte sich in dem Sarg auf (P. d. V. VII, 94,19). {< Ar. تابوت}.
- dacar:** дацар [Krm.] Çanta - карманъ – die Tasche. {= ²*dağar*}.
- dacarcıq:** дацарчык [Krm., < *dacar+çıq*, krş. *dārcıq*] Küçük bir çanta - маленький карманчикъ – eine kleine Tasche; *ol vaqıtta dārcıgına äl urup bir alma çıkardı* derviş hemen küçük çantasına el atıp (içinden) bir elma çıkardı - тогда дервишъ сунуль руку въ свой карманчикъ и вынуль яблоко – da steckte der Derwisch die Hand in sein Täschchen und holte einen Apfel hervor (P. d. V. III*, 96,30).
- dada:** ¹дада [دادا (Çağ.)] Kalabalık aile - большое племя – ein zahlreiches Geschlecht (Carl. Wrtb. بزرك قبيله).

{< Moğ. *dad-* 'to become familiar with' Lessing 215a-b}.

dada: ²дада [داده (Osm.)] = *daya* Çocuk bakıcısı, *dadı* - боспитательница, кормилица – die Erzieherin, die Ammen. {Tietze *dadı* 544b}.

dada: ³дада [دادا (Çağ. Tar.)] **1.** (Çağ.) *dayı* (annenin kardeşi) - дядя по матери – der Onkel von Mutterseite. **2.** *Baba*, *babacık* - отец, батюшка – der Vater, Väterchen; *çoğ dada* amca (babanın büyük kardeşi) - старший брать отца – der ältere Vatersbruder. {= *dädä*}.

dada-: ⁴дада (e.) [طادامق (Osm.), < ¹*dat+a*] Çekmek, cezbetmek - приманивать – anlocken. {ED *tati*:- 458a; bkz. Tietze 544a}.

dadacık: дадацк [داداچق (Osm.), < ²*dada+cık*] *Dadıcık*, sevgili *dadıcığım* - милая кормилица – liebe Amme (Schmeichelwort) (N 17).

dadan: ¹дадан [Kır.] = *nadan* Bilgisiz, eğitimsiz - незнающий, необразованный – unwissend, ungebildet. {< Far. *nā-dān*, Steingass 1869b}.

dadan-: ²дадан (e.) [طادانق (Osm.), < ⁴*dada+n*] Tatmak, tadını almak, cezbedilmek, alışmak, *dadanmak* - попробовать, вкушать, находить вкусъ въ чемъ, привыкнуть, быть привлеченнымъ – kosten,

geniessen, an Etwas Geschmack finden, von Etwas angelockt werden, sich an Etwas gewöhnen; *bu bağçâyä bir däv dadanmış* bu bahçeye bir dev *dadanmış* - въ етотъ садъ повадилсѣ духъ - ein Geist hatte sich an diesem Garten gewöhnt.

dadandır-: дадандыр (e.) [طاداندرمىق (Osm.), < *dadan+dır*] Tadına varmak, tat almak, alışmak, kendisini cezbettirmek - дать вкушать, привыкнуть, быть привлеченнымъ – an etwas Geschmack finden, sich gewöhnen lassen, anlocken lassen. {*dadan + dir*-}.

dadanma: даданма [طادانمه (Osm.), < *dadan+ma*] Yem, yemleme - приманка – die Lockspeise. {*dadan+ma*}.

daday: дадай [طادای (Osm.)] Tadan kimse - вкушатель – der Koster. {⁴*s dat + (ğ)ay*}.

dadä: дадä [داده (Osm.)] = *dada*.

dadäk: дадäк [دادك (Çağ.)] Genç cariyе - молодая рабыня – eine junge Sklavin; بيزينك ايل خندق ياقاسيغه چه (Bb. 54) *barıyb qol wdadk kiltorrolar* adamlarımız hendeğe kadar ilerleyip oradan erkek ve kadın köleler getirdiler - наши люди продвинулись до рва и привели оттуда рабовъ и рабынь - unsere Leute drangen bis zum Graben vor

und brachten von dort Sklaven und Sklavinnen mit. {Ş. Sül. 168a}.

daduļa: дадуļa [طاطولہ (Osm.)] Tatula (pathicangillerden bir tür bitki) - дурманъ – das Tollkraut (datura stramonium). {< Fr. *datura* < Hint Dilleri; TDK 2154a}.

dağ: ¹даг [داغ, طاغ, **ϣاڤ** (Osm. Çağ.), < Far.] **1.** Leke, yara izi, yanık izi, dağlayarak bırakılmış im - пятно, прамъ, клеймо, тавро – der Fleck, die Narbe, das Brandmal, das eingebrannte Zeichen; *dağ basmağ, yağmağ* im dağlamak - выжечь клеймо – ein Zeichen einbrennen; *dağ kalā* alacalı (benekli, dağ) lale - тюльпанъ съ пятнами – die gefleckte Tulpe. **2.** Dağlamak için kullanılan demir - желѣзо для выжиганія – das Eisen zum Einbrennen. **3.** Haksızlık, kıyıcılık, dert – несправедливость, притѣснение, горе – das Unrecht, die Bedrückung, der Kummer; *dağ dārūn* derin sıkıntı - внутреннее горе – innerer Kummer. {ED 2 *da:ğ* < Far. *dāğ* 463a}.

dağ: ²даг [داغ, طاغ, **ϣاڤ** (Osm. Az. Kum.)] = *tağ, tağ* **1.** Dağ, dağlık - гора, горная цѣпь - der Berg, das Gebirge; *dağ ātäyi* (Osm.) dağ eteği - подошва, пижніе склоны горы – die Seiten des Berges; *dağ dibi* (Osm.) dağ dibi - подошва горы - der Fuss des Berges; *sarp dağlar*

(Osm.) *sarp dağlar* - крутыя горы – steile Berge; *yanar dağ* yanar dağ, volkan - вулканъ - der Vulkan; *dağ kaçısı* dağ keçisi - горная коза – die Bergziege; *dağ ayısı* (= *dağ adāmi*) dağ ayısı, medeni kuralları tanımayan, kaba kimse - сильный и грубаго права (горный медвѣдь) – stark und roh von Sitten (ein Bergbär); *dağ gibi yigit* dağ gibi yigit (dinç olan genç bir adam) - молодець крѣпкаго сложенія – ein robuster junger Mann; *dağ tãpãsi* dağ tepesi, zirvesi - вершина горы – der Gipfel des Berges; *dağ burnu* dağ burnu - мысь - das Vorgebirge; *dağa gitmek* dağa gitmek, yolculuk etmek - отправиться въ горы – ins Gebirge reisen; *Karadağ* Karadağ - Черногорія – Montenegro; *firãvn dağları* Firavun dağları, piramitler - пирамиды – die ägyptischen Pyramiden; *dağdan gälän dağa gidär* dağdan gelen dağa gider (atasözü) - кто приходитъ изъ горъ тотъ туда и возвращается (посл.) – wer aus dem Gebirge kommt, geht auch wieder ins Gebirge zurück (Spr.). **2.** (Krm.) Orman, dağlık bölge üzerindeki orman - лѣсъ - der Wald, Bergwald; *dağa dahil oldu* ormana gitti - онъ пошелъ въ лѣсъ - er ging in den

- Wald (P. d V. VII*, 30,2). {ED 1 *ta:ğ (d-)* 463a}.
- dağa:** ¹даға [داغا (DT.), < Far.] İhanet, aldatma - обманъ - der Betrug, die Täuschung. {Krş. Lessing *dağa-* 'to imitate' 216a}.
- dağa:** ²даға [Kaz.] = *taḳḳa* At nalı - подкова – das Hufeisen. {~ Моғ. *taqa*, Ма. *taḳan* Räsänen 456b}.
- dağabaz:** дағабаз [داغاباز (DT.), < Far.] Kandırcı - обманчивый – betrügerisch.
- dağal:** дағал [داغال (Çağ.)] Hilekar, yaramaz kimse - обманщикъ, негодяй – der Betrüger, der Taugenichts. {Krş. ¹*dağa*}.
- dağala-:** дағала (e.) [Kaz., < ²*dağa+la*] Atı nallamak - подковать - ein Pferd beschlagen. {²*dağa+la-*}.
- dağalat-:** дағалат (e.) [Kaz., < *dağala+t*] Nallatmak - заставлять подковать - beschlagen lassen. {*dağala+t-*}.
- dağalattır-:** дағалаттыр (e.) [Kaz., < *dağalat+tır*] Nallattırmak - послать кого-нибудь, чтобы дать подковать - jemanden schicken, damit er das Pferd beschlagen lässt; *atımı dağalattırdım* atımı nallatmaya gönderdim - я послалъ лошадь чтобы ее подковали – ich habe mein Pferd zum Beschlagen geschickt. {*dağalat+tır-*}.
- dağan:** даған [داغان (Çağ.)] = *tağan* Üç ayaklı, destek, sehpa - тағанъ - der Dreifuss. {Räsänen **tākan* 456b}.
- dağar:** ¹дағар [داغار (Çağ.)] Dövüş, savaş - борьба, война – der Kampf, der Krieg.
- dağar:** ²дағар [طغار (Osm.)] = *tağar* 1. Dağar, deri torba, tulum - кожаный мѣшокъ, сума – der Ledersack. 2. Tahıllar için bir ölçü birimi - мѣра для сыпучихъ тѣлъ - Maass für Körnerfrüchte; *bir dağar boğday* bir dağar buğday - одинъ дагаръ пшеницы – ein Dagar Weizen. {ED *tağar*:r 471b}.
- dağarcıq:** дағарцык [طغارچق, طاغارچق, ұшаушырқы (Osm. Çağ.), < *dağar+cıq*] Torba, kese - мѣшокъ, кисеть - der Sack, der Beutel.
- dağat:** дағат [Kır.] Huzur, gefah, mutluluk - спокойствие, довольствие – die Ruhe, die Zufriedenheit.
- dağcıgaz:** дағдығаз [طاغجغاز (Osm.)] Küçük dağ - маленькая гора – ein kleiner Berg. {²*dağ+cıgaz*}.
- dağdağan:** дағдаған [داغداغان, طاغداغان (Osm.)] 1. Bir ağaç türü - какое-то дерево – eine Baumart. 2. (Z.) Karışık, karışıklık - смятенный, смятение – verwirrt, Verwirrung.
- dağdar:** дағдар [داغدار (Osm.), < *dağ+dar*] 1. Dağlı, dağlanmış - снабженный клеймомъ - mit

einem Brandzeichen versehen. **2.**

Yaralı - раненый – verwundet.

dağdır: дабыр [Kir., < Ar. تقدير] Takdir, talih, kader - предназначение – die Bestimmung, die Fügung, das Fatum.

dağı: дабы [Kum., ڭاڭ (Kar. L. T.) (Çağ. Ş.Sül.)] = *tagı* Ауғыса - также – auch (H. 2,10). {ED *taki: (d-)* 466a}.

dağıba: дабыба [Kir., < دعوا *yazi* biçiminden, کرش. *da v*] Ayaklanma - возстание – der Aufstand.

dağıdıcı: дабыдыцы [داغيدجي (Osm.)] **1.** Dağıtıcı (düşünce vb.) - разсѣватель - der Zerstreuer. **2.** Tutumsuz, müsrif - расточитель - der Verschwender. {*dağıt- + ıcı*}.

dağıt-: дабыл (e.) [داغلق, داغلمق, **ϕαηηρῖσμα** (Osm.)] = *dā'ī* **1.** Dağınık, serbest, darmadağın olmak - быть разсѣяннымъ, шаткимъ, растрепаннымъ - zerstreut, lose, zerzaust sein; *saçı dağıtmış avrât* saçları dağılmış kadın - женщина съ раснущенными волосами – eine Frau mit aufgelösten Haaren; *dağıtıp kaçmak* darmadağın bir biçimde kaçmak - убѣгать въ безпорядкѣ – in Unordnung fliehen. **2.** Bölünmüş olmak - быть раздѣленнымъ - getheilt sein. **3.** Parçalanmak, ikiye bölünmek - расходиться – auseinanderfallen, entzweigen; *baş (bâyin) dağıtıyor* başım (beynim) dağınık, kafam yerinde

değil - голова (мозгъ) не въ порядкѣ, въ головѣ путаница – mein Kopf (mein Gehirn) ist in Unordnung, es ist (mir) nicht recht im Kopfe. {Tietze *dağıl-* < **dağ-* 545b}.

dağın: ¹дабын [ڭاڭ (Kar. L. Kum.)] = *dağı*.

dağın: ²дабын [طاغين (Osm.)] Dağınık, dağınıklık, düzensizlik - разсѣянный, безпорядокъ - zerstreut, die Unordnung.

dağın-: ³дабын (e.) [داغمنق, طاغمنق, **ϕαηηρῖσμα** (Osm.)] Dağılmak, serbest, gevşek olmak, birbirine bağlı olmamak - разсѣяться, быть некрѣпко связаннымъ, мотаться – sich zerstreuen, lose, locker sein, nicht fest an einander hängen. {Bkz. *dağıt-*}.

dağınık: дабынык [داغنى, **ϕαηηρῖρ** (Osm.)] Dağınık, serbest, gevşek, çözüк (saçlar) - разсѣянный, некрѣпко бсаженный, растрепанный – zerstreut, lose, locker, aufgelöst, struppig (von Haaren). {*dağın- + ık*}.

dağınıklık: дабыныклык [داغينقلق, طاغينقلق, **ϕαηηρῖρ** (Osm.)] Dağınıklık - шаткость - die Lockerheit; *fikir dağınıklığı* **1)** fikir dağınıklığı, zaman geçirme, zaman öldürme - занятие – der Zeitvertreib, **2)** dağınıklık, darmadağın -

разсѣянность - die Zerstretheit.
{*dağınık* + *hık*}.

dağınhık: дабынлык [داغلق (Osm.)]

Dağılma, dağılım - разсѣянность -
die Zerstreung. {²*dağın* + *hık*;
Meninski داغينلق *daghyulyk* 2006}.

dağircan: дабырџан [داغرجان (Osm.)]

Serçe - воробей – der Sperling.

dağıt: дабыт (е.) [داغتمق, طاغتمق,

ұшаңһрәһақ (Osm. Krm. Az.)]

Dağıtmak, her yana dağıtmak,
dökmek, dağıtmak, parçalamak,
bölmek - разсѣять, разбросать,
распространять, раздѣлять -
zerstreuen, umherstreuen,
ausschütten, zertheilen; *uyku*
dağıtmaq uykuu bölmek, uykuu
dağıtmak - разгонять сонъ - den
Schlaf stören; *çamağat dağıtmaq*
toplantıyı dağıtmak - распускать
собрание – die Versammlung
auflösen; *duşman dağıtmaq* düşmanı
dağıtmak, püskürtmek - разбить
врага – den Feind in die Flucht
schlagen; *kalabalığı dağıtmaq*
kalabalığı dağıtmak - разогнать
собравшуюся толпу – einen
Auflauf auseinandertreiben; *mal*
dağıtmaq malını (yoksullara)
dağıtmak - раздавать имущество
(бѣднымъ) – seine Habe (den
Armen) vertheilen; *toprağı*
dağıtmaq toprağı dağıtmak,
eşelemek - раскопать землю - die
Erde aufwühlen; *ruzğar dumanı*

dağıttı ruzğar dumanı (sisi) dağıttı -
вѣтеръ разогналъ туманъ - der
Wind hat den Nebel zerstreut;
ağızınızı pāk dağıdıyorsunuz
ağızınızı pek dağıtıyorsunuz, çok ve
uygunsuz konuşuyorsunuz - вы
слишкомъ много, неприлично
говорите – ihr sprecht zuviel,
ungehörig; *mārağın dağıtıp* (Krm.)
derdini (sıkıntısını) dağıtıp -
разсѣявъ свои заботы, свое
сердечное горе – seine Sorgen,
seinen Kummer zerstreuend (P. d V.
VII*, 42,16). {Tietze *dağid-/dağıt-*
545b}.

dağıttır: дабыттыр (е.) [طاغتمرق,

(Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün
ettirgen çatısı - принуд. отъ
предыд. – Causat. von Vorherg.

dağla: ¹дагла (е.) [داغلامق (Çağ. DT.)]

1. Dağlamak - вжигать, выжигать
клеймо – einbrennen, ein Brandmal
einbrennen. **2.** (V.) Yarıştırmak -
приклеить - ankleben. {=²*dağla*}.

dağla: ²дагла (е.) [داغلامق,

ұшаңһаһақ (Osm. Krm.), <
¹*dağ+ta*] = *dağla* **1.** Dağlamak -
прижигать - einbrennen;
ciğärçigim aşk otuna dağladın
(Krm.) ciğerimi aşk ateşiyle
dağladın, yaktın - ты зажгла мою
нечень огнемъ любви – du hast
meine Leber am Liebesfeuer
gebrannt (P. d V. VII*, 35,18). **2.**

Üzmek, kederlendirmek - огорчить
- betrüben. {ED *tağla*:- (d-) 469b}.

dağlağı: дағлағы [داغلاى (Osm. R.)]
Dağlama işini vb.
gerçekleştirebilmek için kullanılan
bir tür demir alet - желѣзное орудіе
для прижиганія – ein eisernes
Geräth für das Einbrennen u. drgl.
{²*dağla*- + *ğı*}.

dağlan-: дағлан (e.) [داغلانق (Osm.), <
dağla+*n*] 1. Kendisi için bir hayvanı
dağlayarak imlemek -выжигать
клеймо въ знакъ собственности –
ein Thier für sich mit einem
Brandmale versehen. 2. Dağlanmış
olmak - быть зажженнымъ -
eingebrannt sein.

dağlanıf-: дағланыл (e.) [داغلانلق (Osm.)] = *dağlan*.

dağlaş-: дағлаш (e.) [داغلاشمق (DT.)] =
dağlan.

dağlat-: дағлат (e.) [داغلاتق (DT. Osm.
R.)] = *dağla*. {ED *tağlat*:- (d-) <
tağla:- 470a}.

dağh: ¹дағлы [داغلو, **ϕαηηηη** (Osm.), <
¹*dağ*+*h*] Dağlanmış olan -
снабженный клеймомъ - mit
eingebranntem Zeichen versehen;
ciyârim dağh ciğerim dağlı, yüreğim
yanık - мое сердце зажжено –
mein Herz ist gebrannt.

dağh: ²дағлы [طاغلو, **ϕαηηηη** (Osm.),
< ²*dağ*+*h*] 1. Dağlı, dağı olan yer -
гористый – bergig. 2. Dağlı, dağda
yaşayan kimse, eğitimsiz,

başkaldıran - горець, житель горъ,
необразованный, бунтовщикъ -
der Bergbewohner, der Ungebildete,
der Rebell, Aufrührer.

dağhık: ¹дағлык [داغلىق (Osm.), <
¹*dağ*+*hık*] Dağlayarak imleme işi -
выжиганіе клейма – die
Brandmarkung; *dağhık dämiri*
dağlamak için kullanılan demir -
для выжиганія клейма – Eisen
zum Brandmarken. {¹*dağ*+*hık*}.

dağhık: ²дағлык [طاغلىق (Osm.), <
²*dağ*+*hık*] Dağlık bölge - гористая
страна – ein Gebirgsland.
{²*dağ*+*hık*}.

dağı: дағи [داغى (Çağ.)] = *dağı*, *tağı*.

dağın: дағин [داغين (Çağ.)] = *dağın*.

daha: даһа [داخى, داخى, **ϕαηηηη** (Osm.
Krm.)] = *dağı* Daha - еще, онять -
noch, wieder, auch; *daha äyi* (Osm.)
daha iyi - еще лучше – noch besser;
bir daha (Osm.) *bir daha* - еще разъ
- noch einmal; *bir daha säwlämä!*
(Krm.) *daha fazla söyleme!* - не
говори дальше! – sprich nicht
weiter!; *daha ötä* (Osm.) *bundan*
ötesi - еще дальше – noch darüber
hinaus; *üç baş daha säkiz* (Osm.) *üç*,
beş daha sekiz - три и пять -
восемь - drei und fünf sind acht;
bän daha yaşmın (Krm.) *ben daha*
gencim - я еще молодъ - ich bin
noch jung.

dahaca: даһаца [Osm.] = *dağıça*.

дах: дахы [داخى (Osm. eski.)] = *daha*.

daḥıca: дахыца [داخيجه (Osm.), < *daḥı+ca*] Biraz daha - еще немного – noch ein Wenig; *daḥıca var biraz daha var* - есть еще немного – es ist noch ein Wenig da.

daḥi: дахи [داخی (Çağ.)] = *dağı*.

daḥil: дахил [داخل (Osm. Krm.), < Ar.] *daḥil olmaḳ* Dahil olmak, içeri girmek, katılmak - войти – eintreten.

daḥt: дахт [تۈتۈ (Kar. T.), < Alm.] Çatı - крыша – das Dach; *daḥtı yūwūynin evinin çatısı* - крыша твоего дома – das Dach deines Hauses.

dā'ıf: дā'ыл (e.) [داغملق (Osm.)] = *dağıt* Dağılmak, dört bir yana genişlemek - разсѣяться во всѣ стороны, разливаться – sich nach allen Seiten zerstreuen, sich ausbreiten.

da'im: да'има [دایم, قاشق (Osm.), < Ar. دایم] Daima, sürekli, sonsuz - постоянный, вѣчный – beständig, dauernd, ewig.

da'ima: да'има [دایما (Osm. Krm.)] = *da'im*.

da'imlik: да'imlik [دایملىق (Osm.), < *da'im+hık*] Devam, sonsuzluk - постоянство, вѣчность - die Beständigkeit, die Ewigkeit.

daḳ: ¹дак [Kır.] **1.** Leke, morluk (bedende), yara izi, yanık izi - пятно, клеймо, шрамъ - Fleck, blauer Fleck, Narbe, Schwarze, Brandmal. **2.** Tek sayılar - печетное

число – die ungraden Zahlen. {**1.** *da:ğ* < Far. *dāğ* ED 463a; **2.** *tak* < Far. *tāk* Räsänen 456b, krş. Steingass 317b}.

daḳ: ²дак [دق (Çağ.)] Donup kalma, uzuvların uyuşması - онѣмѣние членовъ - das Erstarren, Einschlafen der Glieder (Calc. Wrtb. كزخت كزغ). {Räsänen < Moğ. *tak* 456b; fakat krş. Lessing 770a (?)}

daḳ-: ³дак (e.) [دافمق, طاقمق, قاشق (Osm. Krm.)] = *taḳ* Takmak, tutturmak, bağlamak - пришилить, приметать - feststecken, festheften; *başına täl daḳtı* (Osm.) başına tel (bir tutam tüy) taktı - онѣ прикрѣпилъ себѣ султанъ - er hat einen Federbusch an der Mütze befestigt; *başına fransız gülünü daḳtı* başına Fransız gülünü taktı - онѣ прикрѣпилъ французскую кокарду – er hat sich eine französische Kokarde angesteckt; *saḡa tayıḳ gördüm, Sinām daḳsana!* (Krm.) Sana yakıştığını düşünüyorum, Sinem, taksana! - я нашель это достойнымъ тебя, прикрѣни ее, о Сине! – ich finde, sie passt für dich, steck sie dir an, Sine! (P. d V. VII*, 37,6); *Karaca Oğlan sazın çıkarır torbadan, tutkaḡlar daḳar* (Krm.) Karaca Oğlan torbasından sazını çıkarıp mandalını takar - Караджа Огланъ вынимаетъ изъ мѣшна балалайку

и прикрѣпляетъ къ пей подставку
– Karadscha Oglan nimmt seine
Guitarre aus dem Sacke und
befestigt an ihr den Wirbel (P. d. V.
VII*, 54,21). {ED *tak-* 464b}.

daḳıt: дакыл [Kır.] *daḳıt ettī* birşeye
dokundu - онъ тронуль (что-
нибудь) – er hat Etwas berührt;
daḳıt etkän coḳ dokunmadı - онъ не
трогалъ - er hat nicht berührt. {<
dak-}.

daḳın-: дакын (е.) [Krm., < *daḳ+n*]
Takınmak (bir şeyi üzerinde tutmak)
- прикрѣпить къ себѣ, крѣпко
держатъ у себя – an sich etwas
festhalten; *war daḳınır – joḳ baḳınır*
var olan takınılır, yok olan aranır -
что есть - держатъ у себя, чего
нѣтъ - ищутъ - was da ist, hält
man fest an sich, was nicht da ist,
das sucht man (P. d. V. VII*,
223,178).

daḳıştır-: дакыштыр (е.) [Krm., <
daḳ+ş+tır] **1.** Birleştirmek -
связать, соединить -
zusammenfügen. **2.** Telli sazı akort
etmek - настроить балалайку – ein
Saiteninstrument stimmen; *saznı*
daḳıştırır başlar türkü säwlänmäyü
sazını akort edip türkü söylemeye
başlar - онъ настроилъ балалайку
и началъ пѣть - er stimmte seine
Guitarre und begann zu singen (P. d.
V. VII*, 54,21). {Kırş. ED *takşur-*
474a}.

daḳıka: дакика [دقیقه (Osm.), < Ar.]
Dakika, an - минута, мгновение –
die Minute, der Augenblick.

daḳıkaḳ: дакикалык [دقیقه لوق (Osm.),
< *daḳıka+hḳ*] Dakikalık - что
относится къ минутѣ – was auf die
Minute Bezug hat; *iki daḳıkaḳ iş*
iki dakikalık iş - дѣло двухъ
минутъ - ein Geschäft, welches
zwei Minuten dauert.

daḳka: дакка [Krm.] = *daḳil o*
daḳkası kaḳtılar O dakkada
(hemen) kalktılar - они тотчасъ
вскочили – sofort sprangen sie auf
(P. d. V. VII*, 37,31). {Bkz. *dakika*}.

daḳta-: дакта (е.) [Kır., < *daḳ+ta*] Açık
ve anlaşılır konuşmak - говорить
отчетливо, ясно – klar und deutlich
sprechen; *daḳtan ayttı* aynı.

daḳu: даку [دافوق (Çağ.)] **1.** Tüysüz ok -
стрѣла безъ перьевъ - ein
unbefiederter Pfeil (Calc. Wrtb. پر
تیری). **2.** Kılları dışa doğru olan kürk
- шуба шерстью наружу – ein Pelz
mit den Haaren nach aussen (krş.
Rus. доха) (Cal. Wrtb. شب پوش
پوستین). {~ Moğ. *dahu* ~ *daḳu*,
Ölmez 1991, 173}.

daḳuḳ: дакук [دافوق (Z. R.)] **1.** Tavuk -
курица, пѣтухъ - das Huhn. **2.**
Doğu Türkleri'nin 12 yıllık
takvimlerinde 10. yılının adı; ayrıca
günün 10. saatinin adı - название
десятаго года въ 12-и дѣтнемъ
циклѣ восточно - тюркскаго

лѣтосчисленія; также названіе 10 го часа дня – Name des zehnten Jahres im 12-jährigen Cyklus der Osttürken; auch Name der zehnten Stunde des Tages. {ED *taki.ğu*: 468b}.

dał: ¹дал [دال (Osm. Çağ. Az.)] Sirt, omuz - спина, плечо – der Rücken, die Schulter; *dałna binmāk* mecbur etmek, zorlamak - насилловать, заставить - zwingen; *dałnan gālmāk* ardınca gelmek, takip etmek - преслѣдовать, слѣдить за – verfolgen, Jemandem nachgehen. {< Mo. *dalu*; Tietze *dal II* 550a; krš. Lessing 226b}.

dał: ²дал [دال, طال, **𐰇𐰆𐰪** (Osm. Kır.)] 1. (Osm.) Çıplak, üzerinde bir şey bulundurmayan (ağaç vb.), düz, pürüzsüz - голый, гладкій, прямой – kahl, glatt, grade; *dał düz düm düz* - совсѣмъ гладкій – ganz glatt; *dał füz türbansız, sade fes* - фесъ, безъ чалмы – der Fez, ohne Turban; *dał kılç* kınından çıkartılmış kılıç ile - съ обнаженной саблею - mit entblösstem Säbel; *dał taban* yalın ayak, yoksulca - безъ обуви – baarfuss, armselig; *dał dāngil* dilenci - нищій – der Bettler; *dał kabuқ* dalkavuk, asalak, yalaka - лакомка, лизоблюдь, льстець - der Schmarotzer, der Schmeichler; *dał daban* yalın ayak dolaşan kimse - босякъ - der Barfüssige. 2. (Kır.)

Tam ortasında - ровно въ серединѣ – grade in der Mitte; *dał tüz* aynı; *dał dałnan* tam kürek kemiğinde - прямо на плечевой лопаткѣ – grade am Schulterblatte; *dał dał bođdı* tümnden yoruldu - онъ былъ разбитъ - er ist ganz zerschlagen; *dał kıldı* vurarak param parça yaptı - онъ разбилъ - er zerschlug; *ne kılarımdı bilmäymin, dałmın* ne uarasağımı bilmiyorum, kafam tümnden karıştı - я не знаю что дѣлать, я совсѣмъ растерялся – ich weiss nicht was ich thun soll, ich bin ganz verwirrt; *dał duł* param parça edilmiş - разорванный, въ лохмотьяхъ - in Fetzen zerrissen. {Tietze *dal III* < ?? 550a}.

dał: ³дал (e.) [دالمق, **𐰇𐰆𐰪𐰇𐰆𐰪** (Osm. Krm.)] Dalmak - быть погруженнымъ - eingetaucht, versunken sein; *yuқуya dałmış* (Krm.) uykuya dalmış (derin bir uykudaydı) - онъ былъ въ глубокомъ снѣ – er war in tiefem Schlaf; *bālara dałaraқ* (Osm.) bağlara dalarak - углубляясь въ сады – sich in die Gärten hineinbegebend; *bir қапуya dałmaқ* (Osm.) bir kapıya dalmak, izinsiz içeriye dalmak - войти безъ дозволенія – ohne Erlaubniss eintreten. {ED *tal-* (d-) 490b}.

dal: ⁴дал (e.) [دالمق (Çağ.)] = *dał*.

dał: ⁵дал [دال, **ƣƣƣ** (Osm.)] = *tał* Dal - бѣтка – der Zweig; *dał budaқ salmaқ* güçlenmek - достигнуть силы – Gewalt erwerben; *bir dałda durmaz* bir dalda durmaz, sabırsızdır (atasözü) - онъ нетерпѣливъ, непостояненъ - er ist ungeduldig, unbeständig; *bir sa'atta biñ bir dała қонар* bir saatte bin bir dala konar (atasözü) - онъ въ одинъ часъ садится на тысячу вѣтокъ (посл.) – er setzt sich in einer Stunde auf tausend Zweige (Spr.). {ED *ta:l* 489a}.

dała: ¹дала [Kır. Kaz.] = *tala* 1. Bozkır, düzlük - степь, равнина – die Steppe, die Ebene; *ān dała* (Kır.) açık, geniş alan/ toprak - обширное поле – ein offenes, weites Feld; *dałağa tastadı* açıklığa fırlattı - онъ зря бросилъ - er hat es fortgeworfen; *dałağa cattı* (Kır.) açık havada uykuya yattı - онъ легъ спать на открытомъ мѣстѣ – er legte sich unter freiem Himmel schlafen; *sözũ dałağa kettı* (Kır.) kahkahları bölerek konuştı, kahkahaların ortasına daldı - онъ говорилъ напрасно, не кстати – er hat ins Geläch hineingesprochen; *ākānıñ köñlü bałağa, bałanıñ köñlü dałağa* (Kır.) babanın fikri çocukta, çocuğun fikri uzaklarda (atasözü) - мысли отца обращены на ребенка, мысли ребенка - въ даль

(посл.) – die Gedanken des Vaters sind beim Kinde, die des Kindes sind in die Weite gerichtet (Spr.). 2. (Kaz.) Çöl - пустыня – die Wüste. {< Moğ. *tala* Räsänen 458a; krş. Lessing *tal-a* 771a}.

dala: ²dala [دالا (Çağ.)] = *dała*.

dała-: ³дала (е.) [طالامق, **ƣƣƣƣƣƣ** (Osm.)] = *tala* 1. Dalamak - кусать, колоть - beissen, stechen; *ısırğan daładı* – *ābā gümäci yaładı* ısırğan daladı, ebe gömeci yaladı (atasözü) - крапива обожгла, а мальва зализала (посл.) – die Brennessel hat gebrannt, aber die Malve hat geleckt (Spr.). 2. Çalmak, yağmalamak - грабить, разгабить - rauben, plündern. {ED *tala:-* 492a; krş. Tietze *dala-* 550a}.

dałağay: далағай [Kır.] Kayıssız, eteği açık - непооясанный – ohne Gurt, mit offenem Rocke.

dałağaylan-: далағайлан (е.) [Kır., < *dałağay+ta+n*] Kayışı çözmek, eteği üzerinde açık bir biçimde taşımak - снять поясъ, быть въ открытомъ халатѣ – den Gürtel öffnen, den Rock offen tragen.

dalaқ: ¹далак [دالاق (Çağ.)] = *dalağ*.

dalaқ: ²далак [دالاق, طالاق, **ƣƣƣƣ** (Osm.)] 1. Dalak - селезенка – die Milz; *dałaқ otı* dalak otu - олений языкъ (растение) – *gratiola officinalis*. 2. Satılan savaş tutsağı - военный плѣнный, котораго

продають - ein Kriegsgefangener, den man verkauft. {ED *tala:k (d-)* 495b}.

dalaḫh: далаклы [طالاقو, دالاقو, **ঢ়ালাখ** (Osm.), < *dalaḫ+h*] **1.** Dalaklı, dalağı olan - имѣющій селезенку – eine Milz habend; *ḫarnı dalaḫh* karnı dalaklı, karnında dalak vardı - въ брюхѣ его была селезенка – in seinem Leibe war eine Milz (N. 252). **2.** Hastalık hastası - гипохондрикъ - der Hypochonder, den Spleen habend.

dalaḫta-: далакта (e.) [Kır.] = *dalaḡaytan* Geniş giysiler içerisinde yürümek - ходить въ широкой одеждѣ – in weiter Kleidung gehen.

dalan: ¹далан [دالان (D.T.)] İç taraftaki kapı yolu, hareme götüren geçit - внутреннія ворота, корридоръ, ведуцій къ женскому отдѣленію - der innere Thorweg, Durchgang, der zu der Weiberabtheilung führt. {< Far. *dālān*; Tietze 551a}.

daḫan: ²далан [Az., krş. *dalan*] Girişte yer alan bölme (oda) - прихожая – das Vorzimmer. {=¹*dalan* }.

daḫan: ³далан [Kır.] = *taḫan* Kırmızı maḡyaj - румяна – die rothe Schminke. {< ED *tala:-* 492a; Räsänen *talān* 458a}.

dalaş-: далаш (e.) [طالاشق, **ঢ়ালাশ** (Osm.)] = *taḫaş* Dalaşmak, birbirilerini ısırmaq, şiddetli bir dövüş sürdürmek -

кусаться, драться съ ожесточениемъ - sich beissen, einen erbitterten Kampf führen; *domuz-ıla dalaşmaḡtan isä çalıy dolaşmaḡ kārāk* domuz ile dalaşmaktansa, çalıy dolaşmak daha iyidir (atasözü) - лучше обойти кругомъ кустъ, чѣмъ драться со свиньей (посл.) – es ist besser um einen Busch herumzugehen, als mit einem Schweine zu kämpfen (Spr.). {ED *talaş- (?d-)* < *tala:-* 502a}.

dalaşman: далашман [طالاشمان (Osm.)] = *taḫaşman* Kavgacı - драчунъ, сварливый – zänkisch, der Raufbold. {*dalaş* + *-man*}.

dalaḡ: далай [دالاي (Çağ.)] Öldürücü zehir - смертельный ядъ - tödliches Gift. {< OT *talayı*; Räsänen 458a}

dalaḡ: dalai [دالاي (Çağ.)] = *taḫay, taḫu* **1.** Deniz - море – das Meer. **2.** Kayıp, zarar - потеря – der Verlust. {< Moğ., Lessing 224a}.

dalbaḡ: ¹далбай [Kır.] Üç köşeli bez başlık - треухъ изъ сукна – ein dreieckiger Hut von Tuch. {?Räsänen *dalbaj* < Moğ. *dalba-ji* 'geniş ve düz olmak (yelken)' 130b; krş. Lessing *dalbai-* 'to be wide and flat' 225a}.

dalbaḡ: ²далбай [دالباي (Çağ.)] = *dalvaḡ*.

daldaḡay: далдаḡай [دالداغاي (Çağ.)] Kanadı kırık kuş - птица со сломаннымъ крыломъ - ein Vogel mit einem zerbrochenen Flügel. {<

Moğ. *daldaji*; Räsänen 131a; krş. Lessing 225b}.

dałda: далда [الدادا (Çağ. Krm.)] **1.** Arka yan - задняя сторона – die hintere Seite. **2.** Koruma - защита – der Schutz; *sälbi ağaçın dałdasında selvi ağacının korumasında* - въ сѣни кипариса – im Schutze einer Cypresse (P. d. V. VII*, 11). {< Moğ. *dalda*; Räsänen 131a; Lessing 225b}.

dałdał: далдал [Kkır.] **1.** Seçilmiş, mükemmel - выбранный, прекрасный – auserwählt, vortrefflich. **2.** Kahraman - герой – der Held. {Bkz. ¹*dałdala-*}.

dałdala-: ¹далдала (e.) [Kır.] Dürüst bir insan görünümüne bürünerek bir kimseyi kandırmak - обмануть, придавая себѣ видъ честнаго челоуѣка – betrügen, indem man sich äusserlich den Schein eines ehrlichen Menschen giebt. {~Moğ. *daldala-/ daldal-* Lessing 226a}.

dałdała-: ²далдала (e.) [Az., < *dałda+ła*] Gömerek yok etmek, arkasında saklamak, korumak - закопать, скрывать за собою, защищать - vergraben, hinter sich verstecken, schützen. {=¹*dałdala-*}.

daldala-: ³далдала (e.) [Çağ.] = *dałdala*.

dałdałan-: далдалан (e.) [Az., < *dałdala+n*] Korunmak - защищаться – sich schützen.

daldalaş-: далдалаш (e.) [الدالاشمق (Çağ.), < *dałdala+ş*] Karşılıklı birbirini korumak - защищать другъ друга – einander beschützen.

dałcıgaz: далцыгаз [الدجغاز (Osm.), < *dał+cıgaz*] Küçük dal - маленькая вѣтка, вѣточка – ein kleiner Zweig.

dałdacı: далдацы [Krm., < *dałda+cı*] Koruma, koruyucu - защитникъ - der Schützer, Beschützer.

dałdałat-: далдалат (e.) [Az., < *dałdala+t*] Korutmak - заставлять защищать - schützen lassen.

dałdır-: далдыр (e.) [الدرمىق, **ঢ়াঢ়ঢ়ঢ়ঢ়** (Osm.), < ³*dał+dır*] **1.** Dalmak, gömülmek - погрузить - untertauchen (tr.). **2.** Eleştirmek, azarlamak - критиковать, порицать - kritisieren, tadeln.

dałdırma: далдырма [الدرمه (Osm.)] **1.** Kök salması için eğerek toprağa daldırılmış dal - вѣтка дерева, нагнутая и погруженная въ землю, чтобы она пустила корни – ein Zweig, der herabgebogen und in die Erde versenkt wird, um dort Wurzel zu schlagen. **2.** (طالدرمه R.) Daldırma işi vb. - дѣйствіе погруженія, втыканія и т. п. – die Handlung des Versenkens etc. {*dałdır- + ma*}.

daldışt: далдішт [الدیشت (Çağ.)] Bir nesnenin, arkasına saklanıldığı parçası, gizli yer, saklanılan yer -

часть предмета, за которую скрываются, скрытое место, тайникъ - der Theil eines Gegenstandes, hinter dem man sich verbirgt, ein verborgener Ort, ein Versteck. {< *daḵda*}.

dālğa: ¹далҫа [دالغا (Çağ.)] = *dabuḷğa* Başlık - шлемъ - der Helm. {Krş. *davulğa*}.

dalğa: ²далҫа [دالغا (Çağ.)] Ağ - неводъ - das Netz. {Räsänen 131a}.

dalğa: ³далҫа [دالغه, طلغه, طالغه, **ƣаƣӀа** (Osm.)] Deniz dalgası - волна - die Welle; *büyük gämi daḷgadan korkmaz* yüksek bir gemi dalgadan korkmaz (atasözü) - высокое судно не боится волнь (посл.) - ein hohes Schiff fürchtet die Wellen nicht (Spr.). {ED *tolğa:g* 496a; bkz. Tietze *dalga I* 552a}.

dalğaḷan-: далҫалан (e.) [دالغه لانمق, **ƣаƣӀаƣӀанӀа** (Osm.), < *daḷga+lan*] Dalgalanmak - волноваться - Wellen schlagen.

dalğaḷandır-: далҫаландыр (e.) [لاندرمق, **دالغه** (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatisı - принуд. отъ предыд. - Causat. vom Vorherg.

dalğaḥ: далҫалы [Kırm., < *daḷga+h*] Dalgalı (deniz) - взволнованный - Wellen schlagend (vom Meere); *başım daḷgaḥ aklım gitti* - у меня голова трещить - mir schwirrt es im Kopfe.

dalğıcı: далҫыч [طالغیچ, **ƣаƣӀررر** (Osm.), < ³*daḷ+ğic*] Dalgıç - водолазь - der Taucher; *daḷğıcı takımı* dalgıç takımı, suda dalarak avlanan kuşlar - корпусъ водолазовъ - der Corps der Taucher, die Tauchervogel.

dalğıcıḵ: далҫычлык [طالغیچلق (Osm. R.), < ³*daḷ+ğic+hk*] Dalgıçlık, dalgıcın işi - занятие водолаза - das Amt, die Beschäftigung der Taucher.

dalğın: далҫын [طالغین, **ƣаƣӀررӀ** (Osm.), < ³*daḷ+ğın*] **1.** Dalmış, batmış - погруженный - eingetaucht, versenkt. **2.** Dalgın, düşünelere dalmış, sersem - погруженный въ мысли - in Gedanken versunken, benommen.

dalğınlık: далҫынлык [طالغینلق (Osm.), < *daḷğın+hk*] Dalgınlık, letarji - погруженность, летаргія - das Versunkensein, die Lethargie.

dalğış: далҫыш [طالغیش (Osm. R.)] Su altında yüzme - плавание подь водою - das Schwimmen unter'm Wasser. {Meninski *طالغیش یوزمک* *dalğış jüzmek* 3121}.

dalğıcı: далҫичі [دالغیچی (Çağ.)] = *daḷğic*.

daḥ: далы [Kır.] Kürek kemiği - плечевая лопатка - das Schulterblatt. {Krş. ¹*daḥ*}.

daḥmbū: далымбӯ [Kır., < Çin. *da-lian-bū*] Bir tür Çin kumaşı -

китайская матерія – ein chinesischer Stoff.

daflan-: даллан (e.) [دالانمق (Osm.), < ⁵daḥ+la] **1.** Dallanmak, dallar olşturmak – пустить вѣтки – Zweige bilden. **2.** İç içe girmek, karışmak, girift olmak - быть спутанымъ - verwickelt sein.

daflandır-: далландыр (e.) [دالاندرمىق (Osm.), < *daflan+dir*] Dolaştırmak, iç içe karıştırmak, güçlük çıkarmak - запутать, затруднить - verwickeln, Schwierigkeiten bereiten.

daḥh: даллы [داللو (Osm.), < ⁵daḥ+h] Dalli, dalları olan, dallaşmış - снабженный вѣтками – Zweige habend, verzweigt.

daloja: даложа [Tar., < Çin.] Yüksek rütbeli memur - сановникъ, высокій чиновникъ - der Oberbeamte; *şi yamulniñ daloyesî* Çin Şi-yamın mahkemesinin yüksek yargıcı - высшій судья ши-ямына – der Oberrichter des Schi-Jamyn (chinesischen Gerichtes); *dun yamul daloyesî* Dun-yamın mahkemesinin yüksek yargıcı - высшій судья дунъ-ямына – der Oberrichter des Dun-Jamyn; *oros daloyesî* Kulça'daki Rusya başkonsolosu - русскій генеральный консуль въ Кульджѣ – der russische Generalkonsul in Kuldscha.

daḥpıq-: далпык (e.) [Kır.] Korkudan kanatlarını çırpmak - боязливо

махать крыльями – vor Furcht mit den Flügeln schlagen. {ED *talpi:-* 493b}.

daḥpıḥda-: далпылда (e.) [Kır.] = *daḥpıq*.

dalı: далы [دالو (Çağ. D.T.)] Omuz, kürek kemiği - плечо, лонатка – die Schulter, das Schulterblatt. {=*daḥ*}.

dalvaý: далвай [Tar.] Av şahinini yakalamak için ipe bağlanmış kuş - привязанная веревками птица, которой приманивают охотничью птицу – ein mit Stricken angebundener Vogel, mit dem man die Jagdfalken anlockt.

dalya: далја [داليه, طاليه (Osm.), < Yun. δαλεία] **1.** Asma, palmiye dalı - виноградная лоза – die Weinrebe, der Palmzweig. **2.** Dalya, yıldız çiçeği - георгинъ (цвѣтокъ) – die Georgine. {Tietze'ye göre < Fr. *dahlia*; bkz. Tietze *dalya II* 553b}.

daḥyan: далјан [طالين (Osm.), < Yun. τάλιαν] = *taḥyan* Balık avında kullanılan tahta bir gereç - деревянное приспособление для ловли рыбы – eine hölzerne Wehre um Fische zu fangen; *daḥyan tartası* ağların asıldığı yer - мѣсто для приспособленія сѣти – Ort zum Aufstellen der Netze; *daḥyan ḡurmak* ağları asmak - разставлять сѣти – die Netze ausstellen; *daḥyan*

çorbası balık çorbası - уха – eine Fischsuppe.

dam: ¹дам [دام, دام, **ڤام** (Osm. Az. Krm.)] **1.** Dam, çatı - крыша – das Dach; *dam çöpü* damdan sarkan buz sarı - ледяные сосульки на крыше – Eiszapfen am Dach; *dam altına girmek* dam altına girmek, bir barınak bulmak - войти под крышу, найти убежище – unter Dach kommen, eine Zufluchtsstätte finden; *damdan düşmek* damdan düşmek, uygunsuz sözler söylemek - упасть с крыши, говорить некстати и непристойные слова – vom Dach fallen, ungehörige und unpassende Worte reden; *rapuşlarını dama atmak* rapuşlarını dama atmak, başkaları üzerindeki etkisini yitirmek - потерять значение и власть, перешедший уже другому лицу – seinen Einfluss an einen Anderen verlieren; *damdan düşsə kədi gibi dörd ayağı üstünə düşər* damdan düşse, kedi gibi dört ayak üstüne düşer (her zorluğun üstesinden gelmesini bilir) - онъ встанетъ на четвереньки, если и съ крыши упадетъ, станетъ на ноги (на четыре лапы) какъ кошка (онъ умѣетъ вывернуться изъ опасности) - wenn er auch vom Dache fällt, er kommt doch auf seine Füße (seine vier Pfoten) zu stehen wie eine Katze (er versteht sich aus

jeder Gefahr herauszuwinden). **2.** Ev - домъ - das Haus; *öküz damı* öküz damı - хлѣвъ для рогатаго скота – der Rinderstall; *dam havhsı* teras, taraça - терраса – die Terrasse. {ED *I ta:m (?d-)* 502b}.

dam-: ²дам (е.) [طامق (Osm.)] = *tam* Damlamak - капать – tröpfeln. {ED *tam- (d-)* 503a}.

dama: дама [دامه (Osm. Krm.), < Fr. *dame*] *Dama oyunu* - игра въ шашки – das Damenspiel; *dama tahtası* dama tahtası - шахматная доска – das Schachbrett; *dama puhu*, *dama daşı* oyunda dama olacak taş - дамка (въ игрѣ) – die Dame (im Spiele); *dama taşı* (Krm.) aynı - шашка – der Damenstein; *dama dämäk*, *damaya varmak* oyunda bir taşı dama yapmak demek, damaya varmaktır (bir işi bitirme anlamında) - провести шашку въ дамки, окончить дѣлю – den Stein zur Dame machen, eine Sache beendigen; *dama! dama!* (tamam! bitti!) - конецъ! это кончено! – es ist beendet!

damad: дамад [Osm., < Far.] *Damat*, *kaınbirader*; *enişte*; *bacanak* - зять – der Schwager; *iki damadları anı işittiklerinde* iki damadı bunu işittiğinde - когда оба зятя его это слышали – als seine beiden Schwäger dies gehört hatten (N. 189).

damağsa: дамағса [طاماغسه (Osm. R.)]

Damla, damlalar; göz yaşı, göz yaşları - капля, капли; слеза, слезы – der Tropfen, die Tropfen; die Thräne, die Thränen. {< ED *tam-* (*d-*) 503a}.

damaқ: дамақ [طاماқ, طماق, طماق, دماق (Osm.), < Ar. [دماغ] Damak -

нёбо (во рту) – der Gaumen; *dadı damaқта қалмақ tadı damakta kalmak, beğenmek* - чувствовать хороший вкус, очень нравиться – einen angenehmen Geschmack im Munde haben, Gefallen finden; *saña bir oyun tutayım-ki dadı damağından gitmäsün! Sana bir oyun oynayayım ki tadı damağında kalsın, unutma!* - я вамъ сыиграю такую штуку, что вы никогда не забудете! - ich werde euch ein Spiel bereiten, dass ihr es nie vergessen sollt! {ED *tamğa:k* (*d-*) < *tam-* 505a}.

damaқh: дамақлы [طماقلو (Osm.), <

damaқ+h] *damaқh inä* Büyük olta iğnesi - большой удильный крючокъ – ein grosser Angelhaken.

daman: даман [دامان, دامن (Osm.)] Etek

kenarı, uscı - подолъ, пизъ платья – der Saum des Kleides. {=*daban*}.

damana: дамана [دامنه (Çağ.), < Far.]

Dağ ayağı - подошва горы – der Fuss eines Berges.

damanala-: даманала (e.) [دامنه لامق (Çağ.), <

damana+la] Bir dağın

ayağı boyunca ilerlemek - итти по подошвѣ горы – am Fuss eines Berges entlang gehen; تاغنى دامنه لاب باريب قاچقان (Bb. 285, 15) dağ ayağı boyunca at sürerek kaçtı - онъ убѣжалъ вдоль по подошвѣ горы – er floh am Fusse des Berges entlang reitend.

damar: дамар [طمار, طماق, طماق (Osm.

Az.)] Damar - жила – die Ader; *şah damar şah damarı, aort -aорта – aorta; aқ damar ak damar, sinir - нервъ - der Nerv; su damarı su damarı* - водяная жила – die Wasserader; *damar açmaқ damar açmak* - пустить кровь - zur Ader lassen; *damarı tutmaқ damarı tutmak, direnmek, karşı koymak* - упрямиться – sich widersetzen; *incä damar kılcal damar* - сухая жилка – das Aederchen; *kan alacaқ damar yarar sağlayacak bir mesele* - выгодное дѣло – eine vortheilhafte Sache; *damarına doқunmaқ damarına dokunmak, kızgın, dargın olmak* - гнѣваться, обижаться – erzürnt, beleidigt sein; *ma'dän damarı maden damarı* - рудная жила – die Erzader; *damara girmäk damara girmek, bir başkasına yanaşarak amasına ulaşmak* - достигнуть своей цѣли лъстя другому – sein Ziel erreichen indem man einem Anderen schmeichelt; *ahniñan damarı çatlanmış alnı*

çatlamış, utanmaz - онъ безстыденъ - er ist schamlos; *damarina görä kan almak* damara göre kan almalı (nabza göre şerbet vermek anlamında), karakterlerine göre insanlara nasıl davranılacağını bilmek gerek (atasözü) - надо пускать кровь смотря на жилу, умѣть дѣйствовать по характеру каждаго (посл.) – man muss der Ader gemäss zur Ader lassen, dem Charakter der Leute gemäss zu handeln wissen (Spr.); *damar atar* nabız atıyor - жила бьеть - der Puls schlägt; *üç yüz altmış altı damarı-ıla çalışır* üç yüz altmış altı damarı ile çalışıyor, gücü yettiğince gayret ediyor - онъ старается изо всѣхъ своихъ силъ - er müht sich, soviel seine Kräfte erlauben. {ED *tamar/tamir (d-) < tam-* 508a}.

damarcık: дамарцык [طمارجق (Osm.)]
Damarcık - жилка – das Aederchen.
{*damar + cık*}.

damarlık: дамарлык [دامارلوق (Çağ.)]
Köken, temel - фундаментъ, начало – der Ursprung, das Fundament. {? <*damar + luk*}.

damasko: дамаско [داماسقو (Osm.)]
Yünlü ya da ipekli kumaş - матерія шерстяная и шелковая – ein Wollen- oder Seidenzeug. {< It. *damasco* < Lat. *Damascus* 'Şam'; Tietze 555a}.

damät: дамät [دامت (Osm.), < Ar. دام] Dayim olsun! - да будетъ постояннымъ! – möge es beständig sein!

dambał: дамбал [Kır.] Erkek donları (iç çamaşırları) - мужские портки – männliche Unterhosen. {?< Far. *tambān*; аугса ~ Kzk. *tambal* Räsänen 460b}.

dambałçan: дамбалчан [Kkır.] = *dambał*.

dambura: дамбура [Krm., دمبورا (DT.)] = *tambura* Gitar - балалайка – die Gitarre; *däligä dambura kaçan dämişlär* (Krm.) deliye gitar çalmak yakışır, derler (atasözü) - надлежитъ дураку играть на балалайкѣ, говорятъ (посл.) – für einen Narren passt es auf der Gitarre zu spielen, sagt man (Spr.). {< Far. *ṭanbūra/ ṭambūra*; Tietze *dambur* 555a}.

damğa: дамџа [طمغه, دماغه (Osm.)] = *tamğa* Damga, iyelik belirten imge, mühürlenmiş belge - знакъ собственности, печать, дипломъ съ печатью - das Eigenthumszeichen, das Siegel, der Stempel, das mit einem Stempel versehene Diplom; *kurşun damğa* diş dolgu maddesi - пломба – die Plombe; *tahta damğa* tahta damga, kontrol imgesi olarak kullanılan küçük tahta - деревянная дощечка, служащая контрольнымъ

знакомъ - ein Holzbrettchen, das als Kontrollzeichen dient; *aktında damğa yoķ* altında damğa yoķ, belirsiz - это безъ печати, неизвѣстно что – es ist ohne Siegel, unbekannt; *aķ damğa färman* bir tür bir ferman - ферманъ - ein Ferman; *aktın damğa nişan vesikası* - орденскій дипломъ - ein Ordensdiplom. {ED 1 tamğa: 504b}.

damğacı: дамґацы [طمغه جى (Osm.)] Gümrük memuru (kontrolör) - таможенный контролеръ - ein Zollkontrolleur. {*damğa + ci*}.

damğala-: дамґала (e.) [طمغه لامق (Osm.)] 1. Damgalamak, imzalamak, dolgu yarmak - укрѣпить печатью, пломбировать - untersiegeln, stempeln, plombieren. 2. İm dađlamak - выжигать тавро – ein Zeichen einbrennen. {*damğa + la*}.

damğalı: дамґалы [طمغه لو (Osm.), < *tamğa+h*] Damğalı, dolgulu - снабженный печатью, пломбою - mit Siegel, Eigenthumszeichen versehen, gestempelt, plombiert.

damıcanä: дамыцанä [دامجانہ (Osm.)] Damacana - большая бутылка – eine grosse Flasche. {< İt. *damigiana*; Tietze *damicana/damacana* 555b}.

damıķ: дамыл [Kir.] Yolda durma, duraklamak, mola, dinlenme -

приваль, отдыхъ – das Anhalten auf dem Wege, das Ausruhen; *damıķ aķ!* dur!, mola ver! - остановись, отдыхай! – halte an, ruhe aus! {? <ED 2 tap- 435b}.

damıķda-: дамылда (e.) [Kir., < *damıķ+la*] Dinlenmek, uykuya dalmak - отдохнуть, вздремнуть, заснуть - ausruhen, einschlafen.

damıķsız: дамылсыз [Kir., < *damıķ+sız*] Dinlenmeksizin, durmaksızın, sürekli - безъ отдыха, постоянно – ohne auszuruhen, unaufhörlich, fortwährend.

damız: дамыз [طامز, داميز (Osm. R.)] Hayvan çiftleştirilmesinde kullanılan ahır - помещеніе для разведенія скота – ein Stall für die Zucht des Viehes. {ED *tamız-* (*d-*; *tamuz-*) 510a; krş. Tietze *damuzlık/damızlık* 556a }.

damızlık: дамызлык [طامزلق, داميزلق (Osm. R.)] 1. Damızlık, çiftleştirilmek için aygılan hayvan - животное, взятое для приплода – ein Thier, das für die Zucht bestimmt ist. 2. Maya; sütü ekşitmekte kullanılan bir tür tuzsuz özel bir peynir - ферментъ, дрожжи; особенно творогъ для заквашиванія молока – das Ferment; besonders Quark für die Säuerung der Milch. {< *damız + lık*}.

damla: ¹дамла [طامله (Osm.)] Kalp krizi, kramp - параличъ, судороги – der Schlaganfall, der Krampfanfall; *damla änmäk* inme inmek - впадать въ судороги, быть разбитымъ параличемъ - in Krämpfen fallen, vom Schlage getroffen sein. {< ²*damla*; krş. Tietze *damla II* 556a}.

damla: ²дамла [طامله, دامله, **ƣшшш** (Osm.)] Damla - капля – der Tropfen; *bir damla sū* bir damla su - капля воды - ein Wassertropfen; *bir damla kan dānizi bulandırır* bir damla kan denizi bulandırır (atasözü) - капля крови мутить море (посл.) – ein Tropfen Blut betrübt das Meer (Spr.); *da'ima aқан damla қайауı dālār* sürekli akan damla kayayı deler (atasözü) - постоянно падающая капля пробиваетъ скалу (посл.) – ein fortwährend fallender Tropfen durchbohrt den Felsen (Spr.). {< ED *tam-* (d-) 503a; krş. Tietze *damla I* 556a}.

damla-: ³дамла (e.) [طاملامق, **ƣшшшш** (Osm.)] Damlamak - капать – tröpfeln; *yağmur damlayor* yağmur damlıyor - дождь капаетъ - der Regen tröpfelt; *damlaya damlaya göl olur* – *duşman gözü 'kör olur* damlaya damlaya göl olur – *düşman gözü kör olur* (atasözü) - изъ капель образуется озеро,

глаза врага слѣпы (посл.) – aus vielen Tropfen bildet sich der See, die Augen des Feindes sind blind (Spr.). {Krş. ²*damla*}.

damlacık: дамлацык [طمله جق (Osm.), < *damla+cık*] Damlacık - маленькая капля – ein kleiner Tropfen; *damlıcıktan sāl ohurdamlacıktan sel olur* (atasözü) - изъ маленькихъ капель составляетъ потокъ (посл.) – aus kleinen Tröpfchen entsteht der Strom (Spr.).

damlah: дамлалы [طاملالو (Osm. R.)] **1.** Damla gibi, damlayarak - въ формѣ капли, капающій – wie ein Tropfen, tröpfelnd. **2.** İnme gelmiş - страдающій параличомъ - paralyisiert. {²*damla* + -h}.

damlahık: дамлалык [طاملالق (Osm.), < ²*damla+hık*] Çatıda bir tür kenar - родъ жолоба у крыши – eine Art Rinne am Dache.

damlat-: дамлат (e.) [طاملاتمق (Osm. Krm.), < ³*damla+t*] Damlatmak - пустить капли – tröpfeln lassen; *kimki kanın damlatır yavruların ağlatır* = *nar* (Krm.) kimki kanını damlatır yavrularını ağlatır = *nar* - кто заставляеть кровь капать изъ нея, заставляеть дѣтей ея плакать = граната (заг.) – wer ihr Blut tröpfeln lässt, lässt ihre Kinder weinen = die Granatfrucht (Rths.) (P. d. V. VII*, 204,9).

- damḥ:** дамлы [طاملو (Osm.), < *dam+h*] Damli, damla örtülü olan - покрытый крышею – mit einem Dache bedeckt.
- damu:** даму [طامو (Osm.)] = *tamu*, *tamuḵ* Cehennem - адъ – die Hölle. {ED 1 *tamu*: < Soğ. 503a; krş. Gabain *tamu* 296b}.
- damulla:** дамулла [دامولا (Çağ.)] Yüksek molla - начальникъ мулла – der Obermulla. {< Ar. *maulā*; Räsänen *molla* 340a.Vámbéry دامولا < دایمی مولئا 288b}.
- damzir-:** дамзыр (e.) [طامزرمق (Osm.)] Damlatmak - заставлять канать - herabtröpfeln lassen. {ED *tamiz-* (*d-*; *tamuz-*) 510a eyleminin ettirgen çatısı; Krş. Tietze *damzur-/damzir* 556a.}.
- damzırma:** дамзырма [طامزرمه (Osm.)] Mühür mumu - сургучъ – der Siegellack. {*damzir* + *-ma*}.
- damzirt-:** дамзырт (e.) [طامзرتمق (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предьд. – Causat. vom Vorherg.
- dan:** ¹дан [طاك (Osm.)] = ⁵*dan*.
- dan:** ²дан [طاك (Osm.)] = ³*dan*.
- dan-:** ³дан (e.) [طاکمق (Osm.)] = ⁸*dan*.
- dan:** ⁴дан [Kır.] Bozkır, boş (serbest) alan - степь, открытое поле – die Steppe, das freie Feld.
- dan:** ⁵дан [Tar.] = *danä* Tane, tohum - зерно – das Korn, Samenkorn; *bugdayniñ deni* buğday tanesi - пшеничное зерно – das Weizenkorn.
- dan:** ⁶дан [Kaz.] = ⁴*dan* Övgü, ün - хвала, слава – das Lob, der Ruhm.
- dana:** ¹дана [Kır., دانا, **ϣαῖνω** (Osm.)]
- 1.** Akıl, imgelem - умъ, сообразительность - der Verstand, das Vorstellungsvermögen. **2.** Bilgili, uslu, akıllı - свѣдущій, умный – kennntnissreich, klug; *dana adam* akıllı bir kimse - умный человекъ - ein kluger Mensch. **3.** (Osm.) Bilgin, bilge - ученый - gelehrt, der Gelehrte. {< Far. دانا}.
- dana:** ²дана [طانا, دانه, **ϣαῖνω** (Osm.)] Dana - теленокъ - das Kalb; *dana äti* dana eti - телятина – das Kalbfleisch; *danaḷar gibi bağıрмақ* danalar gibi bağıрмақ - кричать какъ теленокъ - wie ein Kalb blähen; *dana burnu* dana burnu, delikleri içeriden dışarıya doğru açılmış burun - вздернутый носъ - eine aufgestülpte Nase; *dana baş* dana baş, aptal - глупый – dumm, albern; *yaḥnız dana kırt tüz yär* yalnız kalan danayı kurt, tez yer (atasözü) - одинокаго теленка волкъ скоро съѣсть (посл.) – ein einzelnes Kalb frisst der Wolf sehr schnell (Spr.); *oğlan anasını inäk* *danasını bular* oğlan anasını, inek *danasını bulur* (atasözü) - ребенокъ находитъ свою мать, корова своего теленка (посл.) – das Kind

findet die Mutter, die Kuh ihr Kalb (Spr.). {Tietze *dana I* < EFar. *daenu* 557a}.

danahık: даналык [دانالغ, **𐰇𐰆𐰪𐰸𐰄𐰆** (Osm.)] Bilim, ilim - наука – die Wissenschaft. {^l*dana* + *lık*}.

danä: данä [𐰇𐰆𐰪𐰸 (Osm.), < Far. دانه]

1. Tane, üzüm vb. yemişlerin tanesi - зерно, ягода – das Korn, die Beere. 2. Tane, adet - штука – das Stück; *üç danä* üç tane - три штуки – drei Stück; *danä-danä* tane tane, tek tek - штука за штукой – Stück für Stück, einzeln; (*anasının*) *bir danäsi* (*anasının*) bir tanesi, tek çocuk - одинъ ребенокъ (у матери) – ein Kind (der Mutter); *danä dökmäk* tane dökmek, tohumları serpmek - сѣять зерна – Körner ausstreuen; *danäyü gälmäk* taneye gelmek, olgun bitkide tohumların oluşması - образовать зерна – Körner ansetzen. {ED *tana* 515a}.

danälä-: данälä (e.) [دانه لملك, **𐰇𐰆𐰪𐰸𐰄𐰆𐰸** (Osm.), < *danä+lä*]

1. Tanelemek - произвести зерна – Körner treiben. 2. Taneleri ayıklamak - вынимать зерна – die Körner herausnehmen.

danälän-: данälän (e.) [دانه لنمك (Osm.), < *danä+lä+n*] Tanelenmek, tohumlamak - колоситься – ins Korn schiessen.

danäli: данäli [دانه لو, **𐰇𐰆𐰪𐰸𐰄𐰆** (Osm.), < *danä+li*] Taneli, taneleri olan -

имѣющій зерна – mit Körnern versehen.

danäsiz: данäciz [دانه سز (Osm.), < *danä+siz*] Tanesiz, tohumu, tanesi olmayan - безъ зеренъ - ohne Körner; *danäsiz başağ* tanesiz, kısır başak - колосъ безъ зеренъ - eine taube Aehre.

dandin: дандын = *dandin* (Z.).

dandinla-: дандынла (e.) = *dandinla* (Z.).

dandinlık: дандынлык [داندینلق (Z.)] Gevşeklik, şımartma, dandinleme - нѣжность, изнѣживание – Weichlichkeit, Verzärtelung. {*dandin* + *lık*}.

dandin: дандин [داندین (Osm. R.)] Çocuğun diz üzerinde ya da kucakta sallanması - качаніе ребенка на рукахъ или на колѣняхъ - das Schaukeln des Kindes auf den Knien oder auf den Armen. {Tietze *dandin* 557b}.

dandinla-: дандинла (e.) [داندینلامق (Osm. R.)] 1. (çocuk) Sallamak - качать (ребенка) - schaukeln (ein Kind). 2. Genç bir erkeği fazlasıyla bolluk içerisinde şıartmak - нортить молодого человекѣка роскошью - einen jungen Mann mit allzugrosser Ueppigkeit verderben. {*dandin* + *la*}.

dandini: дандині [داندینی (Osm. R.)] 1. Kendisini sallatmasını seven kimse - любящій, чтобы его качали –

Jemand der geschaukelt zu werden liebt. **2.** Kadınsı tavırlar sergileyen genç erkek - изнеженный юнец - ein verweichlichter Jüngling. {Tietze *dandini* 557b}.

danğalak: данғалак [طانغلاق, دانغالاق (Osm.)] Dangkalak - неуклюжий человек, необразованный – ein ungeschickter Mensch, ein Tolpatsch, ein roher Mensch. {Tietze *dangalak* ? < Erm. 558a}.

danık: данык [طانيق, طانيق (Osm.)] = *tanık, tanuık* Tanık - свидетель - der Zeuge; *padıřa iki vâzirini danık âylâdi* padiřah iki vezirini tanık uırtı - царь сдѣлалъ двухъ везирей свидетелями – der Herrscher nahm die beiden Vezire zu Zeugen. {ED *tanuk* < *tanu:-* 518b}.

danıkħk: даныклық [طانقلیق (Osm.)] = *tanıkħk* Tanıklık - свидетельство - das Zeugnis; *danıkħk vârmäk* tanık göstermek, belgelemek - быть свидетелемъ – Zeugnis ablegen. {ED *tanukluk* 519b}.

danıspan: даныспан [Kır.] = *danıřmân* Danıřman, bilir kiři, bilgin, bilge - ученый, знающій – gelehrt, kenntnisreich, weise. {= *danıřman*}.

danıspanđık: даныспандык [Kır., < *danıspan+hık*] Bilgelik, deneyimler - мудрость, знание – die Weisheit, die Kenntnisse.

danıř-: даныш (e.) [طانشمق, طانشمق (Osm. Krm. Az.)] = *tanıř* **1.** Tanıřmak - знаясь – sich kennen, bekannt sein. **2.** Danıřmak - просить совѣта – um Rath fragen; *dostları danıřmaħ* (Osm.) dostlara danıřmalı - надо спросить совѣта у друзей – man muss die Freunde um Rath fragen; *danıřan dađı ařmıř, danıřmayan düz ovada yolu řařırmıř* (Osm.) *danıřan dađı ařmıř, danıřmayan düz yolda yolu řařırmıř* (atasözü) - спросившій совѣта проходить черезъ горы, неспросившій совѣта теряетъ дорогу на равиниѣ (посл.) – wer um Rath fragt, durchzieht das Gebirge, wer nicht um Rath fragt, verliert den Weg in der Ebene (Spr.); *biz nâ yârâ warıp danıřayık?* nereye gidip kime danıřalım? - куда намъ идти просить совѣта? – wo sollen wir hingehen und um Rath fragen? (P. d. V. VII, 63). **3.** (Az.) Konuřmak, sohbet etmek - разговаривать - sich unterhalten. {ED *tanıř-* < *tanu:-* 526b}.

danıřık: данышык [طانيشیق, طانيشیق (Osm.)] Öneri, öğüt, sohbet - совѣтъ, совѣщаніе, разговоръ – der Rath, die Berathung, die Unterhaltung; *danıřık döyüřü* danıřıklı döğüş, kavga, tartışma - ссора, диспутъ - der Streit, das Disput; *danıřı tath*

- adam* sohbeti tatlı kimsi - краснорѣчивый человекъ - ein beredter Mensch. {*daniş-* + *ıķ*}.
- danişiklik:** данышыклык [طائشفاق (Osm.)] = *danişık*. {*danişık* + *lık*}.
- danişman:** данышман [Kaz., < Far. دانشمند] = *danişpan*. [Tietze *danişman* < *daniş* + Far. *mend* 559a}.
- daniş-:** даніш (e.) [دانیشماق (Çağ.)] = *daniş*.
- danişmān:** данішмāн [Tar., < Far. دانشمند] Bilge kişi, bilgin - ученый, мудрецъ – der Gelehrte, der Weise.
- danla:** ¹данла [داكله (Az.)] = *tanla* Tanla birlikte, tan vakti - утромъ, завтра – am Morgen, morgen. {⁵*dan* + *la*}.
- danla-:** ²данла (e.) [Kaz., < *dan* + *la*] = *danna*.
- danlan-:** данлан (e.) [Kaz., < *dan* + *lan*] = *dannan*.
- danlandır-:** данландыр (e.) [Kaz., < *danlan* + *dir*] = *dannandır*.
- danlarlık:** данларлык [Kaz., < *dan* + *la* + *r* + *lık*] = *dannarlık*.
- danlav:** данлау [Kaz., < *danla* + *u*] = *danna v*.
- danlavh:** данлаулы [Kaz., < *danla v* + *h*] = *danna v h*.
- danh:** данлы [Kaz., < *dan* + *h*] = *danni*.
- danhk:** данлык [Kaz., < *dan* + *h* + *k*] = *dannık*.
- danhkh:** данлыклы [Kaz., < *danhk* + *h*] = *danhkh*.
- danna-:** данна (e.) [Kaz.] = *danta* Övmek - хвалить, прославлять - loben, rühmen.
- dannan-:** даннан (e.) [Kaz., < *danna* + *n*] Saygı görmek, övülmek - быть хвалиму - gelobt, gerühmt werden.
- dannandır-:** даннандыр (e.) [Kaz.] = *dandandır* Saygı göstertmek, övdürtmek - заставлять хвалить - loben lassen.
- dannarlık:** даннарлык [Kaz., < *dan* + *na* + *r* + *lık*] = *dankarlık* Saygı değer, övgüye değer - достойный, хвалы - lobenswerth.
- dannat-:** даннат (e.) [Kaz.] = *dannandır*.
- danna v:** даннау [Kaz.] = *danta v* Övgü - прославление – das Rühmen.
- danna v h:** даннаулы [Kaz., < *danna v* + *h*] = *danta v h* Saygın, övülen - прославленный, хваленый – gerühmt, gelobt.
- danni:** данны [Kaz.] = *danh* Saygın, ünlü - похвальный, славный - gelobt, berühmt.
- dannık:** даннык [Kaz.] = *danhk* Ün, şöret - слава - der Ruhm.
- dannık h:** данныклы [Kaz.] = *danni*. {*dannık* + *h*}.
- dañ:** ¹даң [دانك (DT.), < Çin.] Yoksul halk sınıfının konukluğu - гостинница для простолюдиа – Herberge für die ärmere Volksklasse.

- daḡ:** ²даḡ [Tar., < Çin. *daḡ-fu*] Rehin - залогъ - das Pfand; *äñilnī daḡ aldī* elbiseyi rehin aldı - онъ взялъ платье въ залогъ - er nahm die Kleidung auf Pfand.
- daḡ:** ³даḡ [طاك (Krm.)] = *taḡ, daḡ* Şaşkınlık - удивление - das Erstaunen; *daḡ дәyil* şaşılacak bir şey deḡil - это неудивительно - das ist kein Wunder; *daḡmidir?* şaşılacak gibi deḡil midir? - не удивительно-ли это? - ist das nicht wunderbar? *daḡa kaḡdı* şaşırdı, şaşa kaldı - онъ удивлень - er ist erstaunt. {ED 2 *taḡ* (? *ta:ḡ*) 510b}.
- daḡ:** ⁴даḡ [Kır.] Ün, şöret - слава - der Ruhm, der Ruf; *daḡga şıḡtı* ünlendi - онъ прославился - er ist berühmt geworden. {Räsänen ?< Far. 132a; şüpheli kḡş. Lessing 538b. Fakat bkz. Lessing *dagu(n)* ,Sound, nois'}
- daḡ:** ⁵даḡ [Krm., طاك (Osm.)] = *dan, taḡ* Tan vakti - утренняя заря - der Tagesanbruch; *daḡ yılduzu* (Krm.) sabah yıldızı - утренняя звѣзда - der Morgenstern. {ED 1 *taḡ* (d-) 510b}.
- daḡ:** ⁶даḡ [Kkır.] Koşucu, yarış atı - бѣгунецъ - der Renner. {Räsänen *dan* 132a}.
- daḡ:** ⁷даḡ [Kkır.] Arpa, tahıl - ячмень, хлѣбъ - die Gerste, das Getreide. {< Far. دانه; kḡş. Räsänen 132a}.
- daḡ-:** ⁸даḡ (e.) [طاكمك (Osm.)] = *dan* 1. Ünlennemek - быть избѣстнымъ - berühmt werden. 2. Hayret etmek, şaşırmak - удивляться - sich wundern. {Kḡş. 1. ⁴*daḡ*; kḡş. Räsänen 132a; 2. ³*daḡ*}.
- daḡda-:** даḡда (e.) [Kkır., < ⁴*daḡ+ta*] Övmek, hamd etmek - прославиться - rühmen, preisen.
- daḡdaḡ:** даḡдаḡ [Kır., < ³*daḡ+³daḡ*] Akını yitirmiş - потерявший голову - den Kopf verloren habend.
- daḡḡı:** даḡḡыл [Kır.] 1. Düz - прямой - grade; *daḡḡı coḡ düz yol* - прямая дорога - ein grader Weg; *daḡḡı arıḡ düz su yolu*, arıḡ - прямой арыкъ - ein grader Wassergraben. 2. Dümdüz, düpedüz, düzgün, dürüst - прямой, открытый, простосердечный - gradeheraus, aufrichtig, treuherzig. 3. (Bdg.) Soḡuk hava - прохладный воздухъ - kalte Luft. {1., 2. Räsänen Kzk. *danyl* 132a; 3. kḡş. ED 1 *ta:n* 510a}.
- daḡıḡta-:** даḡыкта (e.) [Kır., < ⁴*daḡ+ḡ+ta*] Övmek - прославить - rühmen.
- daḡıḡtan-:** даḡыктан (e.) [Kır., < *daḡıḡta+n*] Ünlennemek - сдѣлаться избѣстнымъ, прославиться - berühmt werden.
- daḡırdat-:** даḡырдат (e.) [Kır.] = *daḡırdat*.
- daḡırdat-:** даḡырлат (e.) [Kır.] Davul çalmak, dangırdamak, çalmak -

- барабанить, звонить - trommeln, läuten.
- dañış-**: даңыш (е.) [كاشمك (Krm.)] = *danış*.
- dañқан**: даңқан [Kkir.] Sopa, kötek, dayak - палка - der Stock, der Prügel. { Räsänen < Moğ. *dañ-na* 132a; fakat kırş. Lessing 230b}.
- dañқы**: даңқы [Kkir. Kir., < *dañ + kı*] = *dañ Ün* - слава – der Ruhm.
- dañқытү**: даңкытү [Kkir., < *dañқы + тү*] Ünlü - прославленный, известный – berühmt.
- dañla-**: ¹даңла (е.) [Krm., داكلماق (Osm.)] = *danla* Hayret etmek - удивляться – sich wundern. {ED *tañla-*: < *tañ* 521a}.
- dañla-**: ²даңла (е.) [Tar., < ²*dañ+la*] Rehin, emanet bırakmak - дать под залог – auf Pfand geben.
- dañlal-**: даңlal (е.) [Tar., < ²*dañla+l*] Tutu karşılığında emanete verilmiş olmak - быть выданным под залог – auf Pfand geliehen sein, versetzt sein.
- dañlatı-**: даңлат (е.) [Kaz., < *danla+t*] = *dannat*.
- dañpa**: даңпа [Tar., < Çin. *dañ-fa*] Emniyet sandığı, tutu evi - ломбард – das Pfandhaus; *añnimmī dañpağa saldim* giyisilerimi tutu evine rehin bıraktım - я заложил свое платье в ломбард – ich habe meine Kleider im Pfandhause versetzt.
- dañz**: даңз [Krm.] Şaka - шутка - der Scherz, das Gespött; *dañza ahp* birisiyle dalga geçip - смеяться над кем – sich über Jemand lustig machend.
- dañza**: даңза [Tar., < Çin.] Hesap, liste, cetvel, risale - счет, опись - die Rechnung, die Liste, das Verzeichniss.
- dap**: дап [Tar.] Elde tutularak çalınan davul - ручной барабан – die Handtrommel. {< Far. داف, Steingass 528b}.
- dapçi**: дапчи [Tar., < *dap+çi*] El davulu çalan kimse - играющий на ручном барабане – der auf der Handtrommel zu spielen versteht.
- dapığa**: дапылға [طابله (Osm.)] = *tavığa*. {Räsänen *tabytku* 'Spirae' 452b}.
- dapırda-**: дапырда (е.) [Osm. داپردامق] Terinmek - топтать ногами – mit den Füßen stampfen. {< *tapır + da-* (taklidi ses)}.
- dapқу**: дапқу [دابقو (Çağ.)] **1.** Azar, ayıplama - порицание – der Tadel, der Vorwurf. **2.** Dokuma tezgahlarında ayakla basılan tahta - ножной ткацкий станок – das Trittholz der Weber. {? < ED *tep-* (?d-) 435b}.
- dapқur**: дапқур [دبقور (Çağ.)] **1.** Alay, sürü, tabur (askeri) - полк, отряд, войско – das Regiment, der Heerhaufe, das Heer. **2.** (دابقور R.)

Kayış, kemer - поясъ, опояска – der Gurt, der Gürtel. {Räsänen < Moğ. *dab-qur*132b (?); fakat krş. Lessing 212b ve *dabhur* 214a}.

dapla-: дапла (е.) [Tar., < *dap+la*]

Toprağı ezmek - притоптать землю – die Erde feststampfen.

daplat-: даплат (е.) [Tar., < *dap+la+t*]

Toprağı ezdirmek - заставлять притоптать землю – die Erde feststampfen lassen.

dar: ¹дар [طار, **طار** (Osm. Az.)] = *tar*

1. Dar - узкий – eng, schmal, beengt; *dar soķaķ* dar sokak - узкая улица – eine enge Gasse; *dar tıgız* daraltılmış, sıkıştırılmış, tıktırılmış - узко и тѣсно – dicht zusammengedrängt; *ağzı dar* ağzı dar, dar ağzılı (şişe) - съ маленькимъ ртомъ, съ узкимъ горломъ (бутылка) – einen kleinen Mund habend, mit einem engen Halse (eine Flasche); *äli dar* eli dar, pinti - онъ скупой – er ist geizig (seine Hand ist eng); *yäri başı dar ätmäk* yerı başı dar etmek, engel koymak - блокировать - blockiren; *dara boğmaķ* dara boğmak, boğmak, sıkıştırmak - задушить, стѣснять - erwürgen, bedrängen; *dara gälmäk* dara gelmek, (zor şartlar altında kalmak) sıkılmak - попасть въ стѣсненные обстоятельства – in die Enge gerathen; *dar yärdä yämäk yämäktän gäniş yärdä däynäk*

yämäsi yägtir dar yerde yemek yemektense geniş yerde değnek yemesi yeğdir (atasözü) - лучше получить удары въ просторномъ мѣстѣ, чѣмъ ѣсть пищу въ тѣсномъ (посл.) – es ist besser an einer weiten Stelle Prügel zu bekommen, als an einer engen Speise zu geniessen (Spr.). 2. Yetersiz, az - недостаточный - ungenügend; *dara dar yetersiz bir biçimde* - недостаточнымъ образомъ - in ungenügender Weise. 3. Zorlamayla, kıtı kıtına, hemen hemen hiç - съ трудомъ, едва, чуть чуть - mit Mühe, kaum; *dar kaçmaķ, kurtulmaķ* ucu ucuna kaçmak, kurtulmak, nerdeyse kurtulamamak - едва убѣжать - kaum entweichen. {ED 1 *ta:r (d-)* 528a}.

dar: ²дар [دار, **طار** (Osm. DT. Kır.), < Far.] Darağacı - висѣлица – der Galgen; *dar ağacı* (Osm.) aynı; *dardan ändirdim* (Osm.) onu güçlükten, darlıktan kurtardım - я его избавилъ отъ бѣды – ich habe ihn aus der Noth gerettet; *dara çäktim* (Osm.), *darga astım* (Kır.) onu darağacına astım - я новѣдилъ его на висѣлицу – ich habe ihn an den Galgen aufgehängt; *dara dikilmiş gir* (Osm.) darağacında asılıdır - онъ висѣлъ на висѣлицѣ – er hängt am Galgen.

- dara:** ¹дара [Kır.] = ²*dar* Darağacı - висѣлица – der Galgen; *darağata tarttı* onu darağasına terketti - онъ передалъ ее висѣлицѣ – er hat sie dem Galgen übergeben.
- dara:** ²дара [Kır.] **1.** Birer birer, tek tük, her bir - одинокій, по одному – einzeln, vereinzelt, jeder einzelne; *men dara at-nän keldim* tek atlı bir arabayla geldim - я приѣхалъ на одной лошади – ich bin auf einem Einspanner gekommen; *dara cekti* arabaya tek at bağladı - онъ запрегъ одиночку – er hat ein Pferd in den Wagen gespannt; *dara asattı* her konuğa özel aş sundu - онъ каждому гостю подалъ по одному блюду – er hat jedem Gaste eine besondere Speise vorgesetzt. **2.** [Çağ. S. S.] [دارا] ، هميشه ، دائما ، على ، {Krş. الدوام ، بيوسته ، همواره ، ابدى} . Moğ. *dara/ darag-a*; Lessing 23 1a,b }.
- daraban:** дарабан [Kaz. dini] Davul - барабанъ – die Trommel; *daraban kaḫtı* davula vurdu - онъ игралъ на барабанѣ – er schlug die Trommel.
- darabzan:** дарабзан [درابزين (Osm.), < Yun.] Kuş tüyünden döşek, kuş tüyü şilte - перина – der Bettpfühl.
- daracaḫ-:** дараџак (e.) [Kır., < *dara+cäk*] At koşmak - запрягать, одну лошадь – ein Pferd anspannen.
- daracıḫ:** дараџык [طاره جق, ұраһаџық (Osm.)] Daracık, çok dar - очень тѣсный – sehr eng. {¹*dar + acıḫ*}.
- darağaç:** дараџач [Kır., < *dar+ağaç*] = ¹*dar*.
- darağay:** дараџай [طراغای (Osm.)] Kara atmаса - черный соколъ – der schwarze Sperber. {Räsänen *tarağaj* 463b}.
- daraf-:** дарал (e.) [ұраһауыақ (Osm.)] **1.** Daralmak - стѣсняться – sich zusammendrücken. **2.** [دارالمق, طارالمق Osm. R.] Dar olmak - быть тѣснымъ, тонкимъ, ограниченнымъ - eng, knapp sein. {ED *taru:- (da:ru:-) < ta:r* 532b}.
- daraf-:** даралт (e.) [دارالتمق, طارالتمق (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğünün ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.
- daray:** дараі [دارای (Çağ. Tar. Kkır.)] **1.** Ağır olan bir tür ipekli kumaş - тяжелая шелковая матерія – ein schwerer Seidenstoff. **2.** (Kkır.) Bir tür kadın bluzu - женская рубаха – ein Weiberhemd. {Räsänen *daraj* 132b}.
- darbaza:** дарбаза [Kkır. = Far. دروازه] (Büyük) kapı - ворота – das Thor.
- darbiz:** дарбыз [داربیر (Osm. R.)] Nemli, verimli - влажный, сырой, плодородный – feucht, fruchtbar. {< Ar. *tarbīş*; Tietze 563a}.

darbızlı: дарбызлы [داربیزلو (Osm. R.)]
(Hasat bakımından) zengin -
обильный (о жатвъ) – reich (von
der Ernte). {*darbiz + ħ*}.

dā'rcık: дā'рцык [Osm.] = طغارجیق,
tağarcık 1. Dağarcık, çobanların
yiyeceklerini, ozanların sazlarını
koydukları deri torba, tulum (dağar)
- кожанный мѣшокъ, куда пастухи
кладутъ свою пищу, фокусники
свои инструменты – Ledersack, in
den die Hirten ihre Speise oder die
Taschenspieler ihre Instrumente
legen; *dā're`ından bir älma çıkarır*
torbasından bir elma çıkarır - онъ
вынулъ изъ кармана яблоко – er
nahm einen Apfel aus seiner Tasche
(N. 146). 2. Kadınların, çocuklarını
içine koyup sırtında taşıdıkları bir
tür torba - мѣшокъ, въ которомъ
женщины носятъ ребяты на спинѣ
– Sack, in dem die Frauen ihre
Kinder auf dem Rücken tragen. {=
dağarcık}.**darçın:** дарчын [دارچین,
ϕħçrñ (Osm.)] Tarçın - корица –
der Zimmet; *darçın çiçägi* tarçın
çiçëgi - цвѣтокъ корицы – die
Zimmetblüthe; *darçın rāngi* tarçın
rengi - цвѣтъ корицы – die
Zimmetfarbe. {< Far. *dārcī*;
Stachowski [218] 596}.

dardağan: дардаған [طارتاغان (Osm.)]
Dağınık, düzensiz - разсѣянный, въ
безпорядкѣ – zerstreut, in
Unordnung; *dardağan ätmäk*

dağıtmak, savurmak - разсѣять -
zerstreuen. {< Far. *därdāgin*;
Stachowski [55] 99}.

dardağanlıq: дардағанлык [طارتاغانلق
(Osm.), < *dardağan+ħk*]
Dağınıklık, düzensizlik -
разсѣянность, безпорядокъ – die
Zerstreutheit, die Unordnung.

dardaıy: дардаı [Kır.] Büyük, yetişkin
insan - большой, взрослый
человѣкъ - ein grosser, erwachsener
Mensch. {< Moğ. *darda-ji*; Räsänen
132b}.

darğa: дарға [دارغا (Çağ. V.)] Amir,
yönetici, subay, gemi kaptanı -
начальникъ, офицеръ, капитанъ
судна – der Chef, der Officier, der
Schiffskapitain. {=*daruğa*}.

darğaş: дарғаш [درغاش, دارغاش (Çağ.)]
Düşman - врагъ - der Feind.

darğın: дарғын [طارغین, **ϕħħçrñ**
(Osm. Krm.)] 1. Huzursuz -
возбужденный – erregt, unruhig. 2.
Darğın, kızgın - сердитый,
разсерженный – ärgerlich, zornig,
aufgebracht. {Tietze *dargun* < *taru*:-
563b}.

darğınlan-: дарғынлан (e.) [دارغینلانمق
(Osm. R.)] Coşkunluk ya da öfke
duymak - почувствовать страсть,
раздражение – eine Leidenschaft
oder Zorn fühlen. {*darğın + lan*-}.

darğınlıq: дарғынлык [طارغینلق,
ϕħħçrñlɪq (Osm.), <
darğın+ħk] 1. Darginlik, coşkunluk

- возбуждение – die Erregtheit. **2.** Öfke, kızgınlık - сердце, сердитость - der Aerger, die Erregung, der Zorn; *dargınlık yorgunluk tur* öfke yorgunluktur - сердитость есть усталость - der Zorn ist ein Ermüden.

darhan: дархан [دارخان (Çağ.)] = *tarhan*. {= *darhan*}.

darı: ¹дары [طاری, داری, **داری** (Osm. Az.) Darı, mısır - просо – die Hirse; aynı türleri -разные сорта – verschiedene Sorten: *qara darı; sarı darı; aq incü darı; arna.vd darısı; dibinä darı äkmäk* dibine darı ekmek, iyice incelemek - точно изслѣдовать - genau untersuchen; *darısı başınıza!* darısı başınıza!, size de böylesi bir kısmet dilerim! (dügünlerde, orada bulunan bekarlar için bulunulan iyi dilek) - и вамъ такого же счастья желаю! (пожелание на свадьбѣ присутствующимъ холостякамъ) – auch euch wünsche ich ein solches Glück! (Wunsch, den man bei der Hochzeit den beiwohnenden Unverheiratheten gegenüber ausspricht). {ED *tariğ* 537b}.

darı: ²дары [Kaz. Kır.] Barut tozu - порохъ – das Pulver, Schiesspulver; *darı sawıtı* barutluk - пороховица – das Pulverhorn; *darı hanı* **1)** barut mahseni - пороховой погребъ - das Pulvermagazin; **2)** topun arka kısmı

- казенная часть пушки – der hintere Theil der Kanone. {< Far *dārū* Räsänen 133a; Lessing 497a}.

darı-: ³дары (e.) [Kır.] **1.** Cinlerce rahatsız edilmek - быть посѣщаемы духами – von Geistern heimgesucht sein; *ar vaqtar darıgan* aynı. **2.** Beklenmedik bir anda birisine rastlamak - неожиданно встрѣтиться съ кѣмъ - unverhofft Jemand treffen. **3.** Hedefi vurmak - попасть въ цѣль - ins Ziel treffen; *oq darıdı* ok hedefe isabet etti - стрѣла попала – der Pfeil hat getroffen. {< Moğ. *dagari, dajiri*; Räsänen 133a}.

darı-: дарыл (e.) [دارلمق, **داریلمق** (Osm. Krm.)] Öfkelenmek, kızmak - быть сердитымъ, сердиться – zornig sein, zornig werden, zürnen, sich ärgern; *darıtmış kudurmuştan bätär dir* (Osm.) sinirlenmiş kudurmuştan beterdir (atasözü) - сердитый хуже бѣшеннаго (посл.) – der Zornige ist schlechter als der Wüthender (Spr.); *anası darııdı värmäm dädi* (Krm.) anası kızdı vermem dedi, annesi kızıp kızını vermek istemedi - мать разсердилась и не хотѣла дать - die Mutter wurde zornig und wollte sie nicht geben (P. d. V. VII*, 31,33). {Bkz. *daral*-}.

darııda-: дарылда (e.) [Kaz. Kır.] **1.** (Kaz.) İğneli sözler söylemek

(kurnaz tanıklar için söylenir) - издавать звук (о матеріяхъ, когда ихъ рвутъ) einen scharfen Laut von sich geben (von Zeugen, die gerissen werden). **2.** (Kır.) Titremek - дрожать - zittern.

darıdık: дарылдак [Kır. Bdg.] Тораç - волчокъ - der Kreisel.

darıdat: дарылдат [Kır., < *darıda+t*] Titretmek - произвести дрожь - ein Zittern hervorbringen; *bezgäk meni darıdatıp ustaydı soğuktan titreten ateş (yüksek vücut ısısı) beni sarstı* - лихорадка меня трясла – das kalte Fieber hat mich geschüttelt.

darığan: дарылған [طارلغان (Osm.)] = *darığan*. {*darı* + *ğan*}.

darıhan: дарылыжан [طارليان (Osm.)] = *darığan* Öfkeli, dertli - сердитый, нечальный – zornig, knmmervoll; *darıhan daza düşär, bir käl başıh kıza düşär* öfkeli bir kimse dazlağa düşer, kel ise (güzel) bir kıza (yaşamda herşeyin ters işlediği anlamına gelmektedir) (atasözü) - сердитый падеать (набрасывается) на нлѣшибаго, паршивый падаеть (натыкается) на (красивую) дѣвицу (т. е. все въ этомъ свѣтѣ идетъ шиворотъ на выворотъ) (посл.) – der Zornige fällt auf einen Kahlkopf, der Grindköpfige auf ein (schönes) Mädchen (d. h. Alles geht verkehrt in dieser Welt) (Spr.).

darıt: дарыт [دارلتمق, طارلتمق, *ṭarṭar* (Osm.), < *darı*+*t*] Öfkелendirmeк, kızdırmak - сердить, возбудить - zornig machen, erzürnen, erregen, ärgern.

darım: дарым [دریم (Osm. Bianch.)] *darım ävi* Türkmen evi - хижины тюркменовъ - die Hütten der Turkmenen. {Räsänen *darım* 133a}.

darış-: дарыш (e.) [داریشمق (Z.)] Karşılaşmak, rastlamak - встрѣчаться – sich treffen, begegnen. {³*darı* + *ş*}.

darı-: дарі (e.) [داریمق (Çağ.)] = *darı* Olmak, vuku bulmak, oluşmak - случиться, явиться – geschehen, sich ereignen, erscheinen (L. T. مکرر واقع اولوب و عارض اولوب (وکلوب).

darıl-: дарил (e.) [داريلمق (Çağ.)] Korku hissetmek - чувствовать боязнь - sich beängstigt fühlen. {*darı'nin* edilgen çatısı}.

darıt-: дарит (e.) [داريتمق (Çağ. Ş.Sül.)] كتورتتمك، چكمك، ايصال و تقديم ايتتمك {*darı'nin* ettirgen çatısı}.

darıka: дарка [دَرَقَه (Çağ.)] Sırt, arka - спина – der Rücken (Calc. Wrtb. پشت).

darқан: дарқан [Kır.] = *tarқан* **1.** *қандың дарқан кісисі* Hanın sevdiği kulu, hanın ödüllendirdiği bir kimse - любимецъ хана, награжденный ханомъ - der Liebling des Chans, einer, den der Chan belohnt hat. **2.**

Özgürlük - свобода – die Freiheit;
bügün bizgä oқūdan darқан bu gün
 okumamıza, öğrenmemize gerek
 yok - сегодня мы свободны отъ
 ученья – heute brauchen wir nicht
 zu lesen, zu lernen. {ED *tarxa:n*
 (?*darxa:n*) 539b}.

darқан: дарқан [Kır.] Demirci,
 sanatçı - кузнецъ, художникъ - der
 Schmied, der Künstler.

darla-: дарла (e.) [طارلامق, دارلامق,
ұарлау (Osm.), < *tar+la*]
 Daralmak, dar olmak - быть
 тѣснымъ - eng sein, werden; *vaқıt*
darladı vakit daraldı мало времени
 – die Zeit drängt. {= *daraf-*}.

darlan-: дарлан (e.) [طارلانمق, دارلانمق,
ұарлану (Osm.), <
darla+n] Darlanmak - дѣлаться
 тѣснымъ, чувствовать себя
 тѣснымъ - eng werden, sich beengt
 fühlen.

darlaş-: дарлаш (e.) [طارلاشمق, دارلاشمق,
ұарлашу (Osm.), <
darla+ş] = *darlaş gözü darlaştı*
gözü döndü - онъ сдѣлался
 жестокимъ - er ist hart,
 unbarmherzig geworden.

darlaştır-: дарлаштыр (e.) [طارلاشتىرمق,
 (Osm. R.)] Darlaştırmak - дѣлать
 узкимъ, тѣснымъ - eng, knapp
 machen. {*darlaş + tir-*}.

darlat-: дарлат (e.) [طارلاتمق (Osm.), <
darla+t] Darlatmak - сдѣлать
 тѣснымъ, притѣснить - eng

machen, beengen,
 zusammendrücken; *vaқıt tarlattı* =
vaқıt darladı.

darlık: дарлык [طارلق (Osm.), <
dar+hk] Darlık - тѣснота, тѣсное
 мѣсто, бѣдность, нужда – die
 Engheit, Knappheit, der arge Ort,
 die Armuth, die Noth; *kögül darlığı*
gönül darlığı, iç huzursuzluk -
 безпокойствіе, заботы – die
 Unruhe, die Angst, die Sorgen;
nâfâs darlığı nefes darlığı, astım -
 астма – Asthma, Athemlosigkeit; *âl*
darlığı el darlığı, pintilik,
 tutumluluk, yoksulluk - бѣдность,
 скупость - der Geiz, die
 Sparsamkeit, die Armuth; *göz*
darlığı göz enfeksiyonu -
 воспаление глазъ - die
 Augenentzündung.

darlık: дарлык [درلوق (Çağ. Ş.Sül.)]
 اينجودن معمول كردانلق ، اويژه نسا ، غغه بند
 {= *darlık*}.

darman: дарман [Kaz., < Far. درمان]
 Güç, yardım, destek, çare - сила,
 пособие, помощь, средство
 облегченія – die Kraft, die Hülfe,
 der Beistand, das Hilfsmittel;
darmanım cuğ çaresizim - я
 безноможный – ich bin hilflos.

darom: даром [דרום (Kar. L. T.), < İbr.]
 Güney - югъ – der Süden (H. 23,9).

darşın: даршын [Kır.] yıldız (çin)
 anasonu (bir bitki) - бадьянь
 (растение) – dictamnus fraxinella.

- dart-:** дарт (е.) [طارتق (Osm.)] = *tart*
Tartmak - вѣситъ - abwägen. {ED *tart- (?d-)* 534b}.
- dartı:** дарты [طارتی (Osm.)] = *tartı*
Ağırlık - вѣсъ - das Gewicht. {ED *tartığ (?d-)* 535b}.
- dartıq:** дарцык [Kum.] = *darıq*.
- dartu:** дарту [طارتو (Osm.)] Ağırlık,
tartı - гири – die Gewichte. {=
dartı}.
- darū:** ¹дарӯ [Kaz., دارو (DT. Kum.)]
İlaç - лѣкарство – das Heilmittel,
die Medizin; *darū casaydı* (Kaz.)
ilacı hazırlıyor - онъ
приготавливаетъ лѣкарство – er
bereitet die Arznei. {Kıř. ²*darı*}.
- darū:** ²дарӯ [دارو (Çağ. DT.)] Barut
tozu - порохъ – das Schiesspulver.
{Kıř. ²*darı*}.
- daruğa:** даруба [داروغه (Osm. Çağ.)] **1.**
Bir bölgenin ya da şehrin yöneticisi
(Kutluk Temir'in Yarlığı)-
начальникъ области или города
(у монголовъ) – der Chef eines
Bezirks oder einer Stadt (Jarlyk des
Kutluk-Temir). **2.** Bölge yöneticisi
(bugün Orta Asya'da) - областной
начальникъ - ein Bezirksverwalter
(jetzt in Mittelasien). **3.** (Osm.)
Pazar yerlerinde güvenlik görevlisi,
polis amiri (İran'da) - смотритель
базара, полицейскій чиновникъ -
ein Bazaraufseher, Polizeichef (in
Persien). {< Моғ. *daruga*; Räsänen
133b}.
- darya:** дарја [дарја (Kar. T.)] Uçurum -
бездна – der Abgrund (H. 28,41). {<
Far. *daryā, darya-ça*; Räsänen
133a}.
- dasқан:** ¹дасқан [داسقان (Çağ. V.)] Serçe
kuşu - синица - die Beutelmeise.
- dasқан:** ²дасқан [داسقان (Çağ. V.)] =
dasuq.
- dastuğan:** дастухан [Tar.] Masa örtüsü
- скатерть – das Tischtuch. {< Far.
دسترخان}.
- dasuq:** дасуқ [داسوق (Çağ.)] Taşak,
erkeklik bezi, haya; sidik torbası -
ядро, мочевој пузырь – die Hode,
die Harnblase (Calc. Wrth. و متانه
حايه). {ED *taşak (d-)* 562a}.
- daş:** ¹даш [داش (Çağ. Osm.)] = *taş 1*.
Dışarı, dışta, uzak - внѣ, снаружи,
далеко – draussen, ausserhalb, weit.
2. Dışlanmış, dışta duran, komşular -
наружная сторона, сосѣдство –
die Aussenseite, die Nachbarschaft.
{ED *1 taş (?d-)* 556b}.
- daş:** ²даш [Kırm.] = *taş* Taş - камень –
der Stein. {ED *2 taş (?d-)* 557a}.
- daş-:** ³даш (е.) [طاشمق, *taşmısq*
(Osm.)] = *taş 1*. Taşmak, kıyının
üzerine çıkmak - выступать изъ
береговъ – über die Ufer steigen. **2.**
Gereksiz olmak - быть лишнимъ -
überflüssig sein. **3.** Taşmak,
yemeğin, pişerken kabından
dökülmesi - перекипѣть -
überkochen. {ED *taş-* 559b}.

- daş-:** ⁴даш (е.) [Osm.] = *taşı* Taşımak - посить, таскать – tragen, schleppen. {ED *taşu:- (?d-)* 561a}.
- daşır-:** дашыр (е.) [داشرمق (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg. {ED *taşur-* 566b}.
- daşırğa-:** даширға (е.) [داشيرغامق (Çağ. V.)] Topallamak - хромать – hinken.
- daşırған-:** даширған (е.) [داشيرغانمق (Çağ.)] Topallayıp taşlara çarpmak, sendelemek (yük hayvanları) - хромать и ударяться о камни, спотыкаться (о вьючных животных) – hinken und an die Steine anstosse, stolpern (von Lastthieren). {*daşırğa-* + *n-*}.
- daşla-:** дашла (е.) [طاشلامق (Osm.)] Dışarı atmak, kovmak - выгонять – herauswerfen, verjagen; *orman daşlamağ* dikkatlice, kimse anlamadan bir şeyi incelemek, araştırmak - осторожно и не показывая вида что-нибудь изследовать - vorsichtig, ohne dass man es merkt, Etwas untersuchen. {<¹*daş* + *la-* ya da ²*daş* + *la-*}.
- dat:** ¹дат [طانت (Çağ. Krm.)] = *tat* Tat, lezzet - вкусъ - der Geschmack. {ED *ta:tiğ* < *tat*-452a}.
- dat:** ²дат [Tar. Kır.] = *tat* Pas, küf - ржавчина – der Rost; *dat bastı* (Kır.) paslanmış, küflenmiş - онъ заржавѣль - er ist verrostet. {ED 2 *tat (?d-)* 449b}.
- dat:** ³дат [Tar., < Far. داد] Şikayet, mahkeme dilekçesi - жалоба – die Klage, die Beschwerde, gerichtliche Eingabe; *padişāğa dat kıldı* padişaha şikayette bulundu - онъ жаловался хану – er hat sich beim Herrscher beschwert.
- dat-:** ⁴дат (е.) [طاتمق, **ƣaɣɹuɣaɣ** (Osm.)] = *tat* 1. Tatmak, tadını çıkarmak - вкусить, попробовать, найти вкусъ въ чемъ - schmecken, kosten, mit Vergnügen geniessen, an Etwas Geschmack finden; *dudağ-ıla datmağ, dil ucu-ıla datmağ* dudak ile tatmak, dil ucu ile tatmak - пробовать губами, концомъ языка – mit den Lippen, der Zungenspitze kosten; *diş ilâ datmadım* tatmadım, (daha) tadına bakmadım - я не попробовалъ - ich habe es nicht gekostet, Nichts davon gegessen. 2. Denemek - испытывать - proben, versuchen. 3. –i geçirmek, üzerine almak, -e katlanmak - подвергаться, попасть - wohin gerathen, sich einer Sache unterziehen. {ED *tat-* (? *da:d-*) 449b}.
- datıq:** датык [طاتيڤ (Osm.), < ⁴*dat+k*] Tadımlık - tatmak için gerekli miktar, yudum, ısıq - количество для пробы, глотокъ - die Menge,

- die man zum Kosten braucht, der Schluck, der Bissen.
- datım:** датым [طایم (Osm.), < ⁴dat+m] = *datık*.
- datkor:** даткор [Tar., < Far.] Dilekçe sahibi, davacı - проситель, истец - der Bittsteller, der Kläger.
- datla-:** датла (e.) [Tar., < ²dat+la] Paslanmak, küflenmek - ржавѣть - rosten.
- datlan-:** датлан (e.) [Tar., < ³dat+la+n] Dilekçe vermek, dava açmak, şikayet etmek, sıkıntılarını anlatmak - жаловаться, заявить искъ, рассказывать свои страдания – eine Eingabe machen, sich beklagen, eine Klage einreichen, seine Leiden erzählen.
- datlaş-:** датлаш (e.) [Tar., < ³dat+la+ş] Mahkemelik olmak - вести процессъ между собою - einen Process mit einander führen.
- datlat-:** датлат (e.) [Tar., < datla+t] Paslandırmak, küflendirmek - произвести ржавчину – rosten lassen.
- dath:** датлы [طاتلو, قاتلوق (Osm. Krm.), < ¹dat+h] **1.** Tatlı, şeker tadında - сладкий – süß. **2.** Tatlı, lezzetli - вкусный – wohlschmeckend; *dath sū* yemek pişirmeye uygun tatlı su - вода, годная для питья – Wasser, welches zum Kochen von Speisen tauglich ist. {ED *ta:tiğ* 452a}.
- dathh:** датлылы [طاتلیلو (Osm.), < *dath+h*] Tatlı (şekerli) bir et yemeği - мясное кушанье съ какой-то сладостью - eine Fleischspeise mit Süßigkeiten.
- dathhk:** датлылык [طاتلولق (Osm.)] Tatlı, şekerle hazırlanmış besin - сладость - die Süßigkeit. {*dath + hk*}.
- dathmsı:** датлымсы [طاتلیمسی (Osm.)] Tatlımsı, hafif şeker tadında olan - имѣющій сладковатый вкусъ - einen süßlichen Geschmack habend. {*dath + msı*}.
- datlik:** датлік [Tar., < ³dat+lik] Paslanmış, küflenmiş, paslı, küflü - заржавленный – verrostet, rostig.
- datma:** датма [طاتمه (Osm.)] **1.** Tatma, tadına bakma - вкусъ - das Schmecken, das Kosten. **2.** Tat alma duyusu - органъ вкуса – der Geschmackssinn. {¹dat + ma}.
- datsız:** датсыз [طاتسیز (Osm. Krm.), < ¹dat+sız] Tatsız, lezzeti olmayan - безвкусный – geschmacklos.
- datsızhk:** датсызлык [طاتسیزلق (Osm. Krm.), < *datsız+hk*] Zevksizlik - безвкусица – die Geschmacklosigkeit.
- datta-:** датта (e.) [Kir., < ³dat+ta] Her yerde anlatmak, dedikodu yaymak - рассказывать всеѣмъ, разглашать - überall erzählen, ein Gerücht verbreiten.

dattır-: даттыр (e.) [طاتورمق (Osm.), < ⁴*dat+tır*] Tattırmak - заставлять вкушать - schmecken lassen; *duşmana ölümü dattırdı düşmana ölümü tattırdı* - онъ даль врагу вкусить смерть - er hat dem Feind (die Bitterkeit) des Todes kosten lassen.

daṽ: ¹дау [Kaz. Kır. Kum., < Ar. دعوه] Kavga, dava - ссора, споръ, соперничество, тяжба – der Streit, der Process; *daṽ daḷabı* (Kır.) Çeşitli dava konuları - разиыя тяжебныя дѣла – verschiedene Processsachen; *altın şirimäs daṽ kārımäs* (Kır.) Altın paslanmaz, kavgalar eskimez - золото не ржавѣтъ, ссора не старѣтъ - das Gold rostet nicht, Streitigkeiten veralten nicht.

daṽ: ²дау [طو (Osm. R.)] 1. Oyunda beklenen sıranın ikilenmesi - удваиваніе ставки въ игрѣ – die Verdoppelung des Aussatzes im Spiele. 2. Sağlığa içilmesi - питье за здоровье кого – das auf's Wohl Trinken {Räsänen *dau* < Ar. *tau* 467a}.

dav: дав [طو (Osm.)] *dav ätmäk* Sağlığa içmek - произносить тостъ - einen Toast ausbringen. {= *daṽ*}.

dava: ¹дава [دوا (DT.)] = *da ṽa*.

daṽa: дауа [Kır.] Sağlığa kavuşmak, iyileşmek - выздоравливаніе – das Genesen, die Besserung. {ED *dawa*: < Ar. *dawā* 436a}.

daṽva: ²даṽва [دعوا (Osm.)] Dava - искъ, жалоба, процессъ - eine Anklage, ein Process; *da ṽayı kaḷdırmaḷ* dava başlatmak - начат процессъ - einen Process anfangen; *sahib-da ṽa davacı* - истецъ - der Kläger; *da ṽa vākili* dava vekili, avukat - адвокатъ - der Advokat; *da ṽa çıktı, da ṽaya çıktı* dava (mahkeme) başladı - процессъ начался – der Process hat begonnen; *bir adamdan da ṽa itmäk* bir adama dava açmak - предъявить искъ на кого – gegen Jemand vor Gericht eine Forderung erheben; *bir kimsä ilä da ṽacı oldu* birkimse ile davalı oldu (mahkemede) - онъ съ кѣмъ-либо тягается – er liegt mit Jemand im Prozesse. {< Ar.}.

daṽvacı: даṽвацы [دعوه جی (Osm.), < *da ṽa+çı*] Davacı - истецъ, ведущій процессъ - der Kläger, der einen Process führt; *da ṽacın kaḷdi isä, yardımcin Allah olsun!* Davacın kadı ise, Allah yardımcın olsun! (atasözü) - если судья истецъ твой, то пусть Богъ тебѣ будетъ помощникомъ! (посл.) – wenn der Richter dein Ankläger ist, so möge Gott dir als Helfer zur Seite stehen! (Spr.).

daṽvaḷaş-: даṽвалаш (e.) [دعوه لاشمق (Osm.), < *da ṽa+ḷaş*] Kavga etmek, tartışmak, davalı olmak

- (mahkemedede) - спорить, вести тяжбу – streiten, processiren.
- davan:** даван [داوان (Çağ. DT.)] = *daban*.
- davar:** давар [دوار (Osm. Çağ. V.)] = *tavar* Davar, hayvan - скотъ - das Vieh; *davar sürüsü* (Osm.) *davar sürüsü*, hayvan sürüsü - табунъ скота – eine Viehheerde; *kara davar* (Çağ. V.) büyük baş hayvan - рогатый скотъ - das Rindvieh. {ED *tavar (d-)* 442b}.
- davat:** дават [دوات (Kaz. Bdg.)] (Dama oyununda) dam - дамка (въ шашечной игрѣ) - die Dame (im Damenspiele). {< ? Ar. *dābbat*; Räsänen 452a}.
- davät:** ¹давät [Osm., < Ar. دعوت] Davet - приглашение – die Einladung; *davät ätmäk* buyur etmek - пригласить - einladen (N. 48).
- davätli:** давätli [Krm., < *dawät+li*] Davetli - приглашенный – die Eingeladene.
- davci:** давци [طوجى (Osm. B.d. M.)] Tabaklama işinde çıgak - ученикъ кожевеннаго мастерства – der Gerberlehrling.
- davçı:** даучы [Kaz., < ¹*dav+çı*] Kavgayı seven kimse, kavgacı - спорщикъ - ein Streitliebhaber.
- davıt:** давыл [داول, قاشقچى (Osm.), < Ar. طبل] = *davıt* Davul, tef - барабанъ, тамбуринъ – die Trommel, die Handtrommel, der Tamburin; *davıt çatmak* davul çalmak, alarma geçirmek - бить тревогу – Alarm schlagen, trommeln; *yüzü davıt dârisi-dir* yüzü davul derisidir (terbiyesiz anlamında) - онъ безстыдный – er ist unverschämt; *davıtdan gälân zurnaya gîdâr* davuldan gelen zurnaya gider (yağmurdan kaçtı doluya tutuldu' anlamında bir atasözü) - онъ пришелъ отъ барабана и идетъ къ трубѣ (посл.) – er ist von der Trommel gekommen und geht zu der Trompete, er kommt aus dem Regen in die Traufe (Spr.); *davıt säsi iraktan hoş gälir* davulun sesi uzaktan hoş gelir (atasözü) звукъ барабана только издали приятенъ (посл.) – der Ton der Trommel ist nur von Weitem angenehm (Spr.). {Räsänen 134a}.
- davıtbaz:** давылбаз [دولباز (Osm.)] **1.** Davulcu - барабанщикъ – der Trommelschläger. **2.** istimbotun kenarlarındaki yuvarlak örtü - барабанъ, покрывающій колеса парохода – die runde Schutzdecke über den Rädern des Dampfschiffes. {*davıt* + Far. *baz*; krş. Räsänen 134a}.
- davıtcı:** давылцы [دولجى (Osm.), < *davıt+cı*] davul - барабанщикъ – der Trommler; *davıtcı başı* davulcu başı - тамбурмажоръ - der Tambour-Major.

- davıciç:** давылчык [Osm., < *davı#ciç*] Tef, elde çalınan davul - тамбуринь – der Tamburin, die Handtrommel.
- davigär:** давігяр [Tar.] Davacı - истецъ, ведущій процессъ – der Kläger, der einen Process führt. {²*da* *va* + Far. *gär*}.
- davł:** даул [Kir.] Rüzgar, fırtına - вѣтеръ, буря – der Wind, der Sturm; *qara davł* Yağmursuz şiddetli rüzgar - сильный вѣтеръ безъ дождя – ein heftiger Wind ohne Regen; *davł şığa başladı* Rüzgar çıktı - поднялся вѣтеръ - es erhob sich ein Wind. {Räsänen **tavyl* 467b; fakat bkz. ED *tawıl* <Ar. *ṭabl* 439a }.
- davla-:** даула (e.) [Kaz. Kir., < ¹*dav+la*] Dava yürütmek (sürdürmek) - искать на кого въ судѣ – processiren; *davlap atdım* Dava açarak (mahkemece) elinden aldım - я оттягалъ что тяжбою - ich habe es durch einen Process ihm abgenommen; *davlap candı* (Kir.) büyük yalımlarla yandı - огонь горѣлъ большимъ пламенемъ - es brannte mit grosser Flamme.
- davla-:** давла (e.) [طولامق (Osm.), < *dav+la*] = *tavla* İyi durumda olmak - быть въ хорошемъ положеніи – in gutem Zustande sein.
- davlan-:** давлан (e.) [طولانمق (Osm.), < *dav+la+n*] = *tavlan* Güçlenmek, şışmanlamak, toparlanmak, güçlenmek - сдѣлаться сильнымъ, толстымъ – stark, dick werden, zu Kräften kommen.
- davlas-:** даулас (e.) [Kir., < *davla+s*] Kavga etmek, davalı olmak - тягаться, ссориться – sich zanken, sich streiten, mit einander im Prozesse liegen.
- davlastır-:** дауластыр (e.) [Kir., < *davlas+tır*] Kavga, tartışma başlatmak, dava açmak - возбудить ссору, процессъ - einen Streit, Zank, Process erregen.
- davlaş-:** даулаш (e.) [Kaz.] = *davlas*.
- davlaştır-:** даулаштыр (e.) [Kaz.] = *davlastır*.
- davlbaz:** даулбас [Kkir.] = *davlpaz*.
- davh:** даулы [Kir., < *dav+h*] Kavgacı - вздорный – streitsüchtig.
- davh:** давлы [طولو (Osm.), < *dav+h*] İyi bir durumda, güçlü, iyi hazırlanmış - въ хорошемъ состояніи, сильный, приготовленный – in gutem Zustande, stark, gut hergerichtet.
- davlpaz:** даулпаз [Kir.] Av kuşlarını yakına getirtebilmek için kullanılan bir tür av davulu - охотничій барабанчикъ для призыванія сокола – die Jagdtrommel zum Herbeirufen des Jagdvogels; *davlpaz kaçtı* av davulunu yerinden oynattı - онъ ударядъ въ барабанъ - er rührte die Jagdtrommel;

daṽpazday daṽkı bar herkesçe tanınmaktadır (renkli bir köpek gibi) - онъ извѣстенъ всему свѣту – er ist allgemein bekannt (wie ein bunter Hund). {< Far.; Steingass طبل باز 809b}.

daṽmał: даумал [Kaz.] Kaba, düşüncesizce - грубый, рѣзкаій, необдуманний – grob, schroff, unbedacht. {Krş. *daṽ*}.

daṽmałla- даумалла (e.) [Kaz., < *daṽmał+la*] Kaba *davranmak*, kaba konuşmak - грубо поступать, говорить - grob handeln, reden.

davra- давра (e.) [داورامق (DT.)] Taklit etmek - подражать – nachahmen.

davran-: ¹давран (e.) [طورانمق (Osm.)] *Davranmak*, kalkışmak, rahatlamak, güç toplamak, ayağa kalkmak (bir hastalık sonrası), direnç göstermek, ayaklanmak, kalkışmak, karşı koymak - возвышаться, войти въ силу, сдѣлаться сильнымъ, противостоятъ – sich erheben, sich ermuntern, zu Kräften kommen, sich erheben (von einer Krankheit), sich ermannen, sich aufrichten, Widerstand leisten; *kuş uçmaya davranıp* kuş uçmaya kalkışınca - когда птица пачала летать - als der Vogel sich zum Pfluge erhoben hatte; *soyun davranma!* direnme! - не сопротивляйся! - leiste keinen Widerstand! {ED *tavran-* (d-) 444b; bkz. Tietze *davran* 568b}.

davrandır-: даврандыр (e.) [طوراندرمق (Osm.), < *davran+dir*] Kendini kaldırtmak, ayakları üzerinde durdurtmak, hızlandırmak - заставлятъ поднятъся, поставитъ на ноги, подгонятъ – sich erheben lassen, auf die Füße stellen, beschleunigen.

davranıf-: давраныл (e.) [طورانلمق (Osm. R.), < *davran+f*] Pazarlanmaya hazır olmak - быть готовымъ къ дѣйствию – zum Handeln bereit sein.

davranış: давраныш [طورانیش (Osm.), < *davran+ş*] *Davranış* - образъ дѣйствія, поведение – die Art zu Handeln, das Betragen; *ağır davranış* ağır hareket etme, yavaş ilerleme, davranışları açısından dikkatli olan, dikkatli davranma, göz yumma - медлительность, выжидательный характеръ, снисходительность - das Verzögern, das Hinziehen, ein vorsichtiger Charakter, die Nachsicht; *sovuş davranış* kötü davranış - дурной постунокъ - ein schlechtes Verfahren.

davranma: давранма [طورانمه (Osm.)] = *davranış*.

daṽruq-: даурук (e.) [Kır.] **1.** Şiddetli bir biçimde ağlamak, sızlanmak - сильно плакать - heftig weinen, jammern. **2.** Sesli konuşmak -

- громко говорить - laut sprechen.
{?< ED *tav-* 435b}.
- davruқ:** даврук [داوروق (DT.)] Bağırtı - крикъ – das Geschrei.
- daṽs:** даус [Kır.] = *dabıs, taṽs* Ses, gürültü, insan sesi - звукъ, шумъ, голосъ - der Ton, das Geräusch, die Stimme; *daṽs ätti* ölünün ardından yüksek sesle ağladı - она громко плакала по покойнику – sie weinte mit lauter Stimme über den Todten; *daṽsü qarhıktı* sesi kesik - онъ охринъ - er ist heiser; *қонраṽ daṽsü şıgadı* çanın sesi gelmekte - слышениъ звонъ колокола – der Ton einer Glocke ist zu hören. {ED *taviş* 446a}.
- davsa-:** давса (e.) [طوسامق (Osm.), < *dav+sa*] = *tavsa* Sağlığa içmek - пить здоровье кого, говорить тость – auf Jemandes Gesundheit austrinken, einen Toast ausbringen.
- daṽsta-:** дауста (e.) [Kır., < *daṽs+ta*] = *dabısta* gürültü yapmak, bağırmaq - шумѣть, кричать - lärmern, schreien.
- daṽsti:** даусты [Kır., < *daṽs+h*] Yüksek sesli - голосистый – eine laute Stimme habend.
- daṽş:** дауш [داوش (DT.)] = *daṽs*.
- davşan:** давшан [طوشان (Osm.)] = *tavşan* Tavşan - заяць – der Hase; *ada davşan* ada tavşanı - кроликъ - das Kaninchen; *davşan paçası* tavşan ayağı - заячья лана – die Hasenpfote. {ED *tavişğa:n* 447a}.
- davşancı:** давшанцыл [طوشانچى (Osm.), < *davşan+cı*] Tavşanla beslenen avcı kuş - охотничій орель за зайцами – der Jagdvogel auf Hasen.
- daṽşla-:** даушла (e.) [داوشلامق (DT.)] = *daṽsta*.
- daṽşlaş-:** даушлаш (e.) [دلوشلاشمق (DT.)] Birlikte bağırmaq, gürültü etmek - вмѣстѣ кричать - zusammen schreien, lärmern. {*daṽş + la + ş-*}.
- Davud:** Давуд [داود (Osm.)] Davut - Давидъ – David; *Davud paşa, Davud sułtan* Davut Paşa, Davut Sultan - царь Давидъ - der König David; *dämirciniñ piri hazrati Davut dir* demircinin piri Hazreti Davut'tur - патронъ кузнецовъ - святой Давидъ - der Schutzgeist der Schmiede ist der heilige David.
- davul:** давул [داول (Çağ.)] Fırtına - буря – der Sturm. {= *daṽl*}.
- davulğa:** давулға [داولغا (Çağ.)] Başlık, kasket - шлемъ – der Helm. {< Моғ. *daulga, dugulga*; Räsänen 134a, krş. ⁴*dan*}.
- davulğan:** давулған [داولغان (Çağ.)] = *davulğa*.
- dawät:** ²даwät [Krm.] = *davät* Rica, davet - просьба, приглашение – die Bitte, die Einladung; *davät idmāk* davet etmek, buyur etmek -

пригласить - einladen; *davät ohundu* davet edildi - онъ былъ приглашень - er war eingeladen.

dawran-: ²даврап (е.) [Krm.] = *davran bu hasta kimsä nasıf da oña davranır töşäğiniñ içinä köt üstünä gälir* Bu hasta zorlukla da olsa doğrulup döşeginin üzerinde dik konumda kığınin üzerine oturdu - какъ бы то ни было, этотъ больной поднялся и сѣлъ на тюфякъ - mit Mühe erhob sich dieser Kranke und setzte sich auf seinen Lager aufrecht hin (P. d. V. VII*, 75, 21).

day: дай [دای, **ƣай** (Osm.)] = *tay, dayı*
1. Dayı (annenin erkek kardeşi) - дядя (со стороны матери) – der Onkel (von Mutterseite); *köprüyü 'görüncäyü kadar ayıya dayı dämäli dir* Köprüyü geçinceye kadar ayıya dayı denmelidir (atasözü) - пока не увидишь моста, слѣдуетъ говорить медвѣдю дядя (посл.) - bis man nicht die Brücke zu Gesicht bekommt, muss man zum Bären Onkel sagen (Spr.). **2.** Cezayir'in eski hükümdarlığı - прежніе привилегированные владѣтели Алжира – die früheren Souveräne von Algier. **3.** Yaşça büyük olanlara samimi bir seslenme biçimi - дружеское обращение къ старшимъ - eine freundschaftliche Anrede an ältere Leute. {= *dayı*}.

daya: ¹даја [دایه (Osm.)] = *dadı* **1.** Dadı - кормилица – die Amme; *daya çocuğı meme çocuğı* - грудной младенецъ - der Säugling. **2.** Aç gözlü, utanmaz, arsız - жадный, безстыдный – gierig, unverschämt. {< Fat. *dāya*; Tietze *daya/daye/taya* 569a}.

daya-: ²даја (е.) [طيامق, **ƣайшақ** (Osm.)] **1.** Daya(n)mak, destek olmak - подпиратъ - stützen, untersützen; *när dibanı div ara dayamağ merdiveni duvara dayamak* - прислонять лѣстницу къ стѣнѣ – die Leiter an der Wand lehnen. **2.** Zorla, kabaca vermek, beceriksizce vermek - дать съ силою, отрывисто, неловко – mit Gewalt geben, heftig geben, unbeholfen geben. {ED *taya:- (d-)* 567b}.

dayağ: даяк [طایاق, **ƣайшақ** (Osm.)] Deynek, destek - палка, подпора – Stab, die Stütze; *kapu dayağı* (büyük) kapıyı kapatmak için kullanılan yatay direk - бревно, которымъ занирають ворота – der Querbalken, mit dem man das Thor verschliesst; *dayağ atmağ vurmağ vürmäk* sopayla vürmäk - бить палкою - mit einem Stocke schlagen; *dayağ yümäk* dayak, kötek yemek - получить удары – Prügel, Stockschläge bekommen; *ağaç dayağı tahta dayanak, tahta iskele* -

деревянная подпора, лѣса – die Holzstütze, das Holzgerüst. {Ed *taya:k (d-)* < *taya:-* 568a}.

dayaqla-: дајакла (е.) [Osm., طياقلامق (Osm.), < *dayaqla*] Daya(n)mak, destek olmak - подпиратъ - stützen, unterstützen.

dayaqlıq: дајаклык [طياقلاق (Osm.), < *dayaqlıq*] Dayalık, dayağı hakettiren bir davranış - поступокъ, заслуживающій ударовъ, наказанія – ein Betragen, welches Prügel, Strafe verdient.

dayalıq: дајалык [دايالىق (Osm.), < *dayalıq*] Dadılık görevleri, dadılık - обязанность кормилицы – die Ammenpflichten, die Ammenschaft.

dayan-: дајан (е.) [طيانمق, قىچىشۇنىشاق (Osm. Krm.), < *dayan*] 1. Dayanmak, direnmek - унитарься, подпиратъся – sich stützen, sich stemmen; *asaya dayanıp asaya (değneye) dayanarak* - упираясь на палку – sich auf einen Stab stützend; *âfândimâ dağ gibi dayanmış idim* efendime, dağa dayanırcasına dayanmışım - я опирался на своего господина какъ на гору – ich habe mich auf meinen Herrn wie auf einen Berg gestützt. 2. Dayanıklı olmak, sürmek, direnmek, dinlenmek, güvenmek - стоять крѣпко, быть прочнымъ, выносить, терпѣть, отдыхать, довѣряться – fest

stehen, dauern, ausharren, ausruhen, vertrauen, sich verlassen auf Etwas; *dayanıp durdu* direnç gösterdi - онъ выдержалъ - er stand fest, dauerte aus; *bân sizâ dayandım* ben size dayandım, yardımınıza güvendim - я довѣрился разсчитывая на васъ - ich habe mich auf eure Hülfe verlassen. 3. Bir şeye karşı direnç göstermek, dayanmak - противостоятъ - sich gegen Etwas stemmen, widersetzen, widerstehen; *bana dayanmaz* bana karşı koymaz - онъ мнѣ не противится – er widersteht mir nicht; *yalvarışına dayanamayıp* (N. 40) *yalvarışına dayanamayıp* - онъ не будучи въ силахъ противиться его просьбѣ – er war nicht im Stande seinem Flehen zu widerstehen; *güzâllimâ dayanamayıp bin can ilâ aşık olur* güzelliğine dayanamayıp bin can ile aşık olur - не выдержавъ ея красоты, онъ дѣлается сильно влюбленъ - er widerstand ihrer Schönheit nicht und war ganz in sie verliebt; *yürâyim dayanmaz* yüreyim dayanmaz - мое сердце этого не выдержать - dies erträgt mein Herz nicht; *sana kim dayana?* sana kim dayanabilir? - кто можетъ тебѣ противостоятъ? – wer kann dir widerstehen? 4. Dayanmak, dayanıklı olmak - долго существовать - lange bestehen; *bu*

bina çok dayandı bu yapı çok dayandı - это здание долго продержалось - dieses Haus stand lange. **5.** (Krm.) Uzanmak, ulaşmak - прийти до чего – bis wohin gelangen; *gälä gälä yolım sana dayanmış* gele gele yolum sana dayandı - моя дорога довела меня до тебя – bis zu dir hat mich mein Weg geführt. {ED *tayan-* (*daya:n-*) 569b}.

dayanacaq: дајанаџак [طياناچاق (Osm.)]

1. Dayanak, destek - подпора – die Stütze. **2.** Kaçış yeri, sığınma yeri - убежище – der Zufluchtsort, das Asyl. {*dayan-* + *acaq*}.

dayanağan: дајанаған [طياناغان (Osm.)]

= *dayangan* Dayanıklı, sabırlı - терпеливый, постоянный – ausdauernd, geduldig, ausharrend. {*dayan-* + *ağan*}.

dayandır-: дајандыр (e.) [طياندرمق,

ушанурунсуқ (Osm.), < *dayan+dir*] Dayandırmak, desteklemek, bakmak, dayanıklı kılmak - подпирать, поддерживать, дѣлать постояннымъ, продолжительнымъ - stützen, unterhalten, ausdauernd machen.

dayanğac: дајанғац [طيانغاج,

ушануһац (Osm.)] Üzerine oturarak dayanılan ince sora - тонкая налка, чтобы сидя унизаться на нее – ein nicht dicker

Stock, auf den man sich sitzend stützt. {*dayan-* + *gaç*}.

dayanğan: дајанған [طيانغان (Osm.)] = *dayanağan*. {*dayan-* + *ğan*}.

dayanıł-: дајаныл (e.) [طيانلمق, **ушанурунсуқ** (Osm.), < *dayan+ı*] Dayanılmak - быть въ состояніи противостать - widerstandsfähig sein; *bahtın hükmü dayanılmaz* bahtın hükmü dayanılmaz, kaderin getirdiklerine karşı konulamaz - нельзя противиться опредѣленію судьбы – man kann der Bestimmung des Schicksals nicht widersetzen.

dayanıқ: дајанық [طيانق (Osm.), < *dayan+ıq*] Direnç - сопротивление, выдержка – die Widerstandskraft, die Ausdauer.

dayanıқlı: дајанықлы [طيانقلو (Osm.)] Dayanıklı, sabırlı, dirençli - терпеливый, постоянный – geduldig, ausdauernd, sich widersetzend. {*dayanıқ+lı*}.

dayanıш: дајаныш [طيانش (Osm.)] Dayanıш, karşı koyabilme gücü - постоянство, устойчивость - die Ausdauer, das Widerstandsvormögen. {*dayan-* + *ıш*}.

dayar: дајар [Kır.] Bitmiş, hazır - готовый – fertig, bereit.

dayarла-: дајарла (e.) [Kır., < *dayar+la*] Hazırlamak - приготовить - bereiten, vorbereiten.

dayarlan-: дајарлан (е.) [Kır., < *dayarla+n*] Hazırlanmak - приготавливаться – sich vorbereiten, fertig machen.

dayat-: дајат (е.) [طياتمق, **ƣаƣаƣаƣа** (Osm.), < *daya+t*]
1. Destek olmak, desteklemek - упираться, поддерживать - stützen, unterstützen. **2.** Direnmek, karşı koymak - противиться – sich widersetzen; *hanıma dayadır* hanıma karşı direndi - она противится госпожѣ – sie widersetzt sich der Gebieterin (N 110).

daycu: дајцу [Kır., < Çin.] Rakı türünde bir içki - сортъ водки – eine Branntweinsorte.

dayı: ¹дајы [طایى دایى, **ƣаƣу** (Osm. R.)] **1.** Dayı (annenin erkek kardeşi) - дядя по матери – der Onkel (mütterlicherseits). **2.** Orta yaşlardaki erkek (bir seslenme biçimi) - человекъ среднихъ лѣтъ, «дяденька» - ein Mann in mittleren Jahren (auch als Anrede). **3.** (eski.) Cezayir'deki yeniçeri ağasına verilen ünvan - бывший начальникъ янычаръ въ Алжирѣ – (früher) der Befehlshaber der Janitscharen in Algier. Krş. طایىق. {ED *tağa:y (d-)* 474a}.

dayı: ²дајы [طایى (Osm.)] = *day ocağ dayısı* yeniçeri bölük başı - офицеръ янычаръ - der

Janitscharenoffizier. {=¹*dayı*; ayrıca bkz. Räsänen *daj, daj-y* 454a.}.

dayılıq: дајылык [طایىق (Osm.), < *dayı+h*]
1. Dayılık makamı (Cezayir'de) - должность дая – das Amt eines Dai (von Algier). **2.** Dayılık, dayının akrabalık bağı - родство дядино – das Verwandtschaftsverhältnis des Onkels. **3.** Farfaralık etmek, övünmek - фанфаронство, бахвальство – das Schwadroniren, die Prahlerei. **4.** Cesaret, yiğitlik - мужество, храбрость - der Muth, die Tapferkeit.

dayım: дајым [Kır.] = *dayım* Daima, sürekli - всегда, постоянно, безпрестанно – immer, fortwährend, beständig.

dayın-: дајын (е.) [طایىق (Osm.)] = *dayın* Yana kaymak, yoldan çıkmak - скользить - ausgleiten. {ED *ta:y-* (? *ta:y-*) 567a}.

dayım: дајім [دائم (Osm.), < Ar.] Daim, sürekli - постоянный – beständig, ausdauernd.

dayımlık: дајімлік [دائىملىك (Osm.), < *dayım+lık*] Süreklilik - постоянство – die Dauer, die Beständigkeit.

dayın: дајін [دایىن (Çağ.)] Düşman - врагъ - der Feind. {Krş. Moğ. *dain*, war, battle; hostility, enimity' Lessing 222b}.

daýra: даира [Kır., < Far. دریا] Büyük akarsu - большая рѣка – ein grosser Fluss.

daz: даз [طاز, **ұшұ** (Osm.)] **1.** Kellik, saçsızlık, dazlaklık - плѣшивость - die Kahlköpfigkeit, Haarlosigkeit. **2.** *daz kır* Siyahla kırım karışması - сѣрый смѣшанный съ чернымъ - grau mit schwarz gemischt. {ED *ta:z (?d-)* 570b}.

dazlaq: дазлак [طزلاق (Osm.), < *daz+laq*] Dazlak, kel, saçsız - плѣшивый, безволосый – kahlköpfig, haarlos.

dazlan-: дазлан (e.) [طز لانمق, **ұшұқлану** (Osm.), < *daz+la+n*] Kelleşmek, (saçları) dökülmek - плѣшивѣть – kahlköpfig werden, ausfallen (von den Haaren).

dä-: дә (e.) [ديمك, **ұтұр** (Osm. Krm. Çağ. Tar.), דביר (Kar. L. T. Kır.)] = *tä* Demek - говорить – sagen; *buña nä (nicä) дәrlär?* (Osm.) buna ne derler? - какъ это называютъ? – wie heisst dies? *bu nä dämäk tir?* aynı; *yoq dämäk* (Osm.) inkar etmek - отказываться – leugnen; *baŋ baŋ dämäk-ilä ağız tath oŋmaz* bal bal demekle insanın ağızı tatlanmaz (atasözü) - во рту не дѣлается сладко, когда часто говорятъ «медь» (посл.) – es wird im Munde nicht süß, wenn man häufig das Wort «Honig» sagt (Spr.); *nä*

dәrlärsä (Osm.) ne derlerse - что бы ни говорили – was man auch sagt; *dämäk bunun bir şäydän ħabäri yoq* (Osm.) demek, onun bir şeyden haberi yok - такъ сказать, онъ ничего объ этомъ не знаетъ - so zu sagen, er versteht Nichts davon; *däyi* (Osm. Krm.) diye - говоря – sagend (bağlaç görevinde - замѣняетъ союзъ «чтобы» – ersetzt Conjunction «um zu, damit»). {ED *té:- (dé:-)* 433b}.

däbä: ¹дәбә [دبه, **ұтұқ** (Osm. Çağ.), < Far.] Fitik - грыжа – der Bruch; *ħayanarı däbä* kasık fitiği - грыжа въ мошонкѣ – der Hodenbruch.

däbä: ²дәбә [دبه (Çağ. V.)] **1.** Barutluk - пороховинца – das Pulverhorn; *yağ däbäs* yağ kabı - горшокъ съ саломъ – der Schmalztopf. **2.** (دبه R.) Sıvı şeyler için kullanılan, altı geniş yuvarlak bir kap - круглый сосудъ съ широкимъ дномъ для жидкостей – ein rundes Gefäß mit breitem Boden für Flüssigkeiten. {< Far. *dabba*; Räsänen 134b}.

däbälik: дәбәлик [دبه لك (Osm.)] = *däbä*.

däbäşir: дәбәшір [دبشور (Osm. R.)] Tebeşir - мѣль – die Kreide. {=*dabaşur*}.

däbrüy: дәбрүйі [Kır.] Tabanı kısa değneklerden oluşan yurt - кибитка съ короткими унами (стропилами) – eine Jurte mit

kurzen Dachstangen. {< Moğ. *dege-bür*; Räsänen 134b}.

däbs: дәбс [ديس (Z. R.)] Dinginlik, sessizlik - тишина, спокойствие – die Ruhe, die Stille.

däbsät-: дәбсәт (e.) [ديستمك (Osm. R.)] Dindirmek, yatıştırmak - утомлять, усмирять, успокаивать – stillen, beruhigen. {Bkz. *däpsät-*}.

dädä: ¹дәдә [Kar. L., < Rus.] Dayı, amca - дядя - der Onkel; *dädäsinä* dayısına, amcasına - своему дядь – seinem Onkel. {= *dädä*}.

dädä: ²дәдә [ده Osm. Çağ.] **1.** Dede, büyükbaba, babacık - дьдь, батюшка - der Grossvater, Väterchen; *büyük dädä*, *dädäniñ dädäsi (babası)* büyük büyükdedem, ata, cet - прадьдь, предокъ - der Urgrossvater, der Ahn. **2.** Derviş başı - начальникъ дервишей – der Chef der Derwische; *dädä yanmağ* (halk ağzında) bir dedenin (ermişin) gününü kutlamak - (народн. выраж.) праздновать сватаго – (Volksaudruck) den Feiertag eines Heiligen feiern. {ED *dede*: 451b}.

dädäk: дәдәк [ديداك (DT.)] Kadın köle - рабыня – eine Sklavin. {= *dadäk*}.

dädi – köducu: дәді – кодуцу [قوديجی ديدى (Osm.), < *dädi-ködu+cı*] Dedikoduyu, çok ve boş konuşmayı, çene çalmayı seven kimse - человекъ, любящій пустые разговоры, сплетни – ein Mensch,

der leeres Geschwätz oder Klatschereien liebt, ein Schwätzer.

dädik: дәдік [ديديك (Osm.), < *dä+dik*] Sözlü güvence (teminat), söz - крепкое слово, увѣренье, обѣщание – ein fester Wort, eine Versicherung, das Versprechen; *dädiyi dädik dediği* dedik, sözünde duran, sağlam kişilikli kimse - онъ человекъ, который держитъ свое, человекъ съ характеромъ - er ist ein Mann von Wort, er ist von festem Charakter.

dädi ködu: дәді коду [ديدى قودى (Osm.), krş. Arab. قيل و قال, Far. گفت و كو] Gürültü, dedikodu, çene çalma - шумъ, сплетни – Geräusch, Geschwätz, Klatscherei; *dädi ködi ilä gäçti bütün ömrü* bütün ömrünü çene çalarak, dedikodu yaparak geçirdi - онъ всю свою жизнь провель въ сплетняхъ и пустыхъ разговорахъ - er hat sein ganzes Leben mit Klatschereien, Geschwätz zugebracht. {*dä-* + *di ko-* + *du*; krş. Räsänen 134b ve Tietze 573b}.

dädir-: дәдір (e.) [ديدرمك, **үлүһүһүлү** (Osm.), < *dä+dir*] Dedirtmek, konuşturmak - заставлять говорить, заставить жаловаться – reden machen, zur Rede veranlassen, zum Reden bringen.

däf: дәф [үлүһү (Osm. Krm.), krş. Ar. دفع] **1.** *däf oлмақ* defolmak, gözden

kaubolmak, kaçmak - убраться – sich aus dem Staube machen; *däf ätmäk* kovmak - прогнать – forttreiben. **2.** (Krm.) karar - рѣшение – die Entscheidung; *niza ların däf idär* davalarında kararı o verir - онъ рѣшаетъ ихъ споръ - er entscheidet ihren Streit (P. d. V. VII*, 42,6).

däfä: ¹дäфä [دفعه (Osm.)] Kez, kere, defa - разъ – mal; *bir däfä* bir defa - одинъ разъ – einmal. {< Ar. *daf'a*; Räsänen 134b; krş. Wehr 256b}.

däfä: ²дäфä [دفة (Osm.)] **1.** Eyerin yuvarlak kısımları - круглыя части сѣдла – die runden Theile des Sattels. **2.** Yuvarlak olan her şey - всякая круглая вещь какъ бубень – eine jede runde, kreisförmige Sache.

däfäci: дäфäци [دفعه جي (Osm.), *däfä+çi*] Tefeci, murabahacı - ростовщикъ – der Wucherer.

däfin: дäфин [دفین (Osm.), < Ar. *دافن*] Defnetmek, naşı toprağa vermek - похороненный – beerdigt.

däfinä: дäфинä [دفینه (Osm.)] Define, gömülü hazine - сокровище – der vergrabene Schatz.

däfnä: дäфнä [دفنه, **دَفْنُ** (Osm.), < Yun. *δάφνη*] = *täfnä* Defne ağacı - лавровое дерево – der Lorbeerbaum (*laurus nobilis*); *däfnä tohumu* Defne tohumu - сѣмя лавроваго дерева – der Saame des

Lorbeerbaumes; *güli däfnä* ağı ağcı, zakkum (ağcı) - олеандръ - nerium oleander; *däfnä dalı* defne dalı - лавровая вѣтка - der Lorbeerzweig; *däfnä färzänği* malakit, bakır taşı - малахитъ - der Malachit.

däfnäcik: дäфнäцик [دفنه جك (Osm.), < *däfnä+cik*] daphne ocedives.

däfnälik: дäфнäлик [دفنه لك (Osm.), < *däfnä+lik*] Defnelik - лавровая роца – der Lorbeerhain.

däftär: дäфтär [دفتر, **دَفْتَر** (Osm. Az.)] = *täftär* Defter, kayıt defteri, hesap defteri - тетрадь, реестръ, книга со счетами – das Heft, das Register, das Rechnungsbuch; *ana дәftäri* ana defter - главная книга – das Hauptbuch; *kütük дәftäri* kütük defteri - архивный реестръ - das Archivregister; *yävmiyä дәftäri* günlük - дневникъ, черновая книга – das Tagebuch, das Brouillon; *sandık дәftäri* kasa defteri - кассовая книга – das Kassenbuch; *däftär hanä* saray hazine dairesi - управление императорскихъ имуществъ - die Verwaltung der kaiserlichen Güter; *däftär ämini* arşiv sorumlusu – архивариусъ - der Archivarius; *däftärä gäçirmäk* (*yazmak*) deftere geçirmek (*yazmak*) - вносить въ книгу – in ein Buch, ein Register eintragen. {< Far. *däftär*; Stachowski [56] 102}.

däftärcik: дәфтәрцїк [دفترجك (Osm.), < *däftär+cik*] Küçük bir kayıt defteri, not defteri - маленький реестр, записная книжка – ein kleines Register, das Notizbuch.

däftärdar: дәфтәрдар [دفتردار (Osm.)]

1. Defterdar - завѣдующий книгами о доходахъ и расходахъ – der Verwalter der Rechnungsbücher. **2.** Eskiden maliye bakanlığı (bugün maliye nazırı), bugün bir vilayetin maliye yöneticisi - въ старину такъ назывался министр финансовъ (нынѣ: маләји назірі), нынѣ завѣдующий финансами вилаета – früher der Finanzminister (jetzt: маліјә назірі), jetzt der Finanzverwalter eines Wilajet. {< Far.}.

däftärdarlık: дәфтәрдарлык [دفتردارلق (Osm.)] Defterdarlık - должность дефтердара – das Amt eines Defterdar. {*däftärdar* + *-lık*}.

däg-: дәг (е.) [Krm.] = *däy* **1.** Dokunmak, değmek - прикасаться – berühren. **2.** Ulaşmak, erişmek, isabet etmek - достигнуть, попасть - gelangen (wohin), treffen; *mäktüb dägdiği ilän* mektubumu aldığıında - когда ты получишь мое письмо – wenn du meinen Brief erhältst; *dägdiği yär* isabet ettirilmesi gereken nokta - мѣсто, въ которое падо попасть - die Stelle, wo man

treffen muss. **3.** Evlenmek (gelin gitmek) - выйти замужъ - heirathen (von Mädchen) (Dat.). {Bkz. *däy*-}.

dägälä: дәгәлә [دكلا (Çağ.)] Altınla da işlenmiş olabilen bir tür kısa kaftan - родъ короткаго верхняго платья, которое инагда бываетъ вышито золотомъ – eine Art kurzen Oberkleides, das auch mit Gold gestickt wird. {< Moğ. *degelei*; Räsänen 135a; Lessing 243a}.

dägänäk: дәгәнәк [Krm.] = *däynäk* Değnek - палка, посохъ – der Stock, der Stab; *älindäki dägänägin unuttur* elinde tutmuş olduğu değneği unuttu - онъ забылъ палку, которую имѣлъ въ рукахъ – er vergass den Stab, den er in der Hand gehalten hatte (P. d. V. VII*, 57, 2). {= *däynäk*}.

dägi: дәгі [دگی (Çağ.), krş. *däk, daktäş, däy*] Arkadaş, yoldaş, yardımcı, vali - товарищъ, помощникъ, намѣстникъ - der Gefährte, Gehülfe, Statthalter (Calc. Wrth. *نايب*); *hanın valisi* - намѣстникъ хана – der Stathalter des Chans. {Krş. ED *teki* 'family' 478a}.

dägil: дәгил [دگل (Çağ.), דיגיל (Krm.)] = *däyl, däyil* Değil - нѣтъ – nicht. {ED *tegül* (*d-*) 480a < *da:ğ ol* 463a}.

dägiläy: дәгиләй [ديگيلای (Çağ.)] = *dägälä*.

dägin: дәгін [ديگين (Çağ.)] = *däyn*.

dägiş: ¹дәгiш [Krm. Az., < *däg+ş*]

Değiş - перемѣна – die Abwechslung; *bir birilän dägişkä oýnar här zäman* biri diğeri ile değışerek (nöbetleşe) oynarlar her zaman - они играютъ другъ съ другомъ всегда попеременно – der Eine spielt mit dem Anderen stets abwechselnd. {ED *tegiş (d-)* < *teg-* 487a}.

dägiş-: ²дәгiш (e.) [Krm. Az.]

Değişmek, değiştirmek - перемѣнить, промѣнять – wechseln, umwechseln; *näcä dägäşäým altını tunca?* altını tunca nasıl değışebilirim? - какъ мнѣ промѣнять золото на бронзу? – wie soll ich Gold für Kupfer eintauschen? (P. d. V. VII*, 27, 27). {ED *tegiş- (d-)* < *teg-* 487a}.

dägiştir-: дәгiştir (e.) [Krm., <

dägiş+tir] Değıştirmek - велѣть перемѣнить – wechseln lassen; *üzärim dägiştiräyim da gäläyim* üzerimi değıştireyim de geleyim - я хочу велѣть перемѣнить платье и потомъ прийду – ich will nur die Kleider umwechseln lassen und dann kommen (P. d. V. VII*, 56, 27).

däglä: дәглä [دگلا (Çağ.)] = *dägälä*.

däglän-: дәглän (e.) [دگلنمك (Çağ.)] 1.

Sakin durmak - держаться спокойно – sich ruhig halten. 2.

Sıçramak (kuşlar), uçuşmak - испугаться (о птицахъ), вспорхнуть - aufschrecken (von Vögeln), aufflattern (Calc. Wrtb. (برجستن ورمیدن پرندہ). {ED 2 *tek* 'sakin' > *ték/tek tur-* 475b; 2. ?}.

däglü: дәглü [دگلو (Çağ.)] = ²*däk* Tür, kalite, nitelik - сортъ – die Sorte, Art, Qualität.

dägmä: дәгmä [دگمه (Çağ.), < *däg+mä*]

Yarar - польза – der Nutzen. {Kıř. ED *tegme:* 482a; bir biçim benzerliğı olmalı (?)}

dägrı: дәгрı [دگری (Çağ.)] Yuvarlak -

круглый – rund. {Kıř. ED *tegre:* (d-) < **tegir-* 485b, ayrıca bkz. *däyirmi*}.

dägül: дәгүл [دگول (Çağ.)] = *däyl, däyil*.

{= *däyl*}.

dägvä: дәгвä [Tar.] = *dava* Dava,

şikayet - жалоба, искъ – die Klage, die Beschwerde; *dağva kildī* şikayette bulundu, şikayet etti - онъ жаловался – er beklagte sich, klagte.

dägvälaş-: дәгвäläш (e.) [Tar.] Davalı

olmak (mahkemede) - тягаться – processiren. {²*da va + la + ş-*}.

dägvälaştur-: дәгвäläштур (e.) [Tar.]

Dava açmak - начать процессъ - einen Process anregen. {*dägvälaş-* + *tur*}.

dägzın-: дәгзін (e.) [دگزنمك (Osm. Z.)]

Ödünç vermek - передавать другъ

другу, одолжать – leihen. {ED *tegzin-* < *tegez-* 488b}.

däk: ¹дäk [دک (Osm.)] Dolandırıcılık - обманъ, хитрость – die Betrugerei, die Gaunerei; *bu dāklārā ađdanmayınız!* bu yalan dolana kanmayınız - не дайте себя обмануть такими хитростями! – *lasst euch nicht durch diese Gaunereien hinters Licht führen!* *yalan dolanla sizä dāk idār* yalan dolanla sizi kandırır - онъ васъ обманываетъ лживыми словами – *er betrügt euch mit seinen Lügen.* {< Ar. *dakk*; Tietze *dek/tek IV* 580b}.

däk: ²дäk [دک (Çağ.)] = *tāk* Aile, köken, tür - племя – das Geschlecht. {Räsänen 468a; ayrıca bkz. ¹*dän*}.

däk: ³дäk [دک, **دک** (Osm.)] = *däyi* Dek, kadar - до – bis; *bu zamana dāk* bu zamana dek - до сихъ поръ - bis jetzt; *ölüncüyä dāk* ölünceye dek - до смерти – bis zum Tode. {< Far. *tāk*; Räsänen 456b}.

däkä: дäkä [دکә (Çağ.), < Hin. **द** हा (Bdg.)] Vuruş, çarpışma - ударъ, столкновение – der Schlag, der Zusammenstoß; **دکә اورمق** birisiyle çarpışmak (gemî, sal vb.) - столкнуться съ кѣмъ – mit jemandem zusammenstossen (Schiffe, Flösse Bb.). {Krş. Sanskritçe *dah* Cappeller 169a}.

däkämbris: дäkämбрис [Osm.] = *däkävris*.

däkävris: дäkävрис [دکوريس (Osm.)] Aralık ayı - Декабрь – der December. {< Yun., Meyer 68. ayrıca krş. Alm. *Dezember* < Lat. 'Roma takviminde 10. ay', DUDEN 5, 172a}.

däksür-: дäkшүр (e.) [دکشورمک (Çağ.)] Değiştirmek - перемѣнить – wechseln. {= ²*dägiş-*; krş. Räsänen 469a}.

däktäş: дäkтәш [داکداهش (Çağ.), < ²*däk+täş*] Hemcins, arkadaş, yoldaş - соплеменникъ, сотоварищъ – der Geschlechtsgenosse, der Gefährte (Cals. Wrtb. **قبيله و هم چشم**).

dāl: ¹dāl [Kır.] Açıklama, doğru açıklama, gerçek - изъяснение, истина – die Erklärung, richtige Erklärung, die Wahrheit.

dāl: ²dāl [Kır.] *dāl-özümä* = *dađ özümä* bir başına - мнѣ одному – ganz allein. {Krş. ²*dađ*}.

däl-: ³däl (e.) [دلمک, **دلمک** (Osm. Krm.)] Delmek - продырявить, пронзить – durchlöchern, durchbohren, durchstossen; *yäri dälmäk* toprağı kazmak, toprakta çukur açmak - выкопать землю – die Erde ausgraben; *kuđak dälmäk* kulak delmek, dikkati bir konuda toplamak - проколоть мочку, обратить внимание – das Ohr läppchen durchstechen, die Aufmerksamkeit auf Etwas richten; *işi dälmäk* bir işin gidişatını takip

etmek - быть хорошо знакомымъ съ дѣломъ - über den Gang einer Sache auf dem Laufenden sein. {ED *tel-* (*d-*) 490b}.

däla: дәләл [Krm.] Komisyoncu - маклеръ – der Makler. {< Ar. *dalāl*; Wehr 260b}.

dälä: дәлә [Kum. = دله] Bir hayvan - какое-то животное – ein Thier (mustela foinae?).

däldir-: дәлдір (e.) [دلدرمك, **دلدیردیر** (Osm.) < *däl+dir*] Deldirmek, delik açtırmak - заставлять продырявить – durchbohren lassen. {ED *teltür-* (*d-*) 494b}.

däli: дәлі [دلی, **دلی** (Osm.), ילי (Krm. Çağ. V.)] 1. Deli - дуракъ, глунецъ, съумасшедшій, глупый – der Narr, der Dummkopf, der Verrückte, verrückt, thöricht; *zir däli*, *kıztı däli* *zir deli* - форменный съумасшедшій – ein ganz Verrückter; *däli köñül* (Krm.) deli gönül, delilik - съумасшествіе – die Verrücktheit, der verrückte Sinn; *däl duman* fena kadın - женщина легкаго поведекія – ein lüderliches Frauenzimmer; *däliniñ köñlü ağzında aqıñnın dili yüräyində* delinin gönlü ağzında, akıllının dili yüreğinde (atasözü) - умъ дурака во рту, языкъ умнаго въ сердцѣ (посл.) – der Verstand des Narren ist auf der Zunge, die Zunge des

Klugen ist im Herzen (Spr.); *däliyə hər gün bayram* deliye her gün bayram (deyim) - для дурака каждый день праздникъ (посл.) – für den Narren ist jeder Tag ein Feiertag (Spr.); *dälidän qorqmayan adäm däli-dir* deliden korkmayan insan delidir (atasözü) - только дуракъ не боится дурака (посл.) – nur der Narr fürchtet den Narren nicht (Spr.); *däliniñ aşı ushunuñ qarnında* (Krm.) delinin aşı ushunun (akıllının) karnında - нища дурака въ желудкѣ умнаго – die Speise des Thoren ist im Bauche des Klugen (P. d. V. VII*, 221, 144); *däli dostuñ ohunca aqıñ duşmanıñ oşun!* (Krm.) deli dostun olacağına akıllı düşmanın olsun - лучше будь врагомъ умнаго, чѣмъ другомъ дурака! – sei lieber der Feind des Klugen, als der Freund des Thörichten! 2. Soğuk kanlı, yürekli - отважный, храбрый – kühn, tapfer; *däliñ köñlü* yürekli, basit bir atlı birliğı (Osmanlıda dervişlerin oluşturduğu bir atlı birliğı) храбрецы, легкая кавалерія – die Tapferen, eine leichte Reitertruppe; *däli başı* bu basit atlı birliğinin başı - начальникъ легкой кавалеріи – der Chef dieser leichten Reiterei; *däli kanlı* 1) deli kanlı, yiğit kimse - храбрый молодець - ein tapferer junger Mann; 2) (Krm.) bekar, genç

adam - неженатый молодой человекъ – ein unverheiratheter junger Mann; *däli qanhhk delikanlılık*, gençliğin getirdiği cesaret, güç - храбрость, сила молодости – der Muth, die Kraft der Jugend; *däli hasan paşa* Deli Hasan Paşa - храбрый Хасанъ паша – der tapfere Hassan Pascha. **3.** Tutkulu, aşık - страстный, влюбленный – leidenschaftlich, verliebt; *nä oldum dälisi* ne oldum delisi, rütbe düşkünü - карьеристъ - der Streber; *dälisi olmaq* aşık olmak - влюбиться – sich verlieben; *däli orman* balta girmemiş, sığ orman - дикій лѣсъ - ein Urwald, dicker Wald; *däli ırmağ* deli ırmak, akıntısı güçlü ırmak - рѣка съ быстрымъ течениемъ - ein reissender Fluss. **4.** Bozulmuş, kötü - испорченный, плохой – verdorben, schlecht; *däli bal* kötü bal - плохой медъ - schlechter Honig; *däli mantar* yenilmez mantar türü - несъѣдобный грибокъ - ein nicht essbarer Pilz. **5.** (Çağ. V.) Dürüst, namuslu - честный, откровенный – rechtschaffen, aufrichtig. {ED *télve: (d-) 493a*}.

dälicä: дәліцä [دلجہ (Osm.)] **1.** Delice - глуповатый – thöricht. **2.** Türlü bitkilerin adı (bak. R.) - название нѣсколькихъ различныхъ растений (см. R.) – Name mehrerer

verschiedener Pflanzen (s. R.). **3.** Doğan, şahin (Z.) - соколъ, ястребъ - Sperber, Falke (Z.) {*däli + cä*; krş. Tietze *delice I 582b*}.

dälicik: дәліцик [دلجک (Osm.)] Delicik - дурачекъ - ein Närrchen. {*däli + cik*}.

dälik: дәлік [دلک, **۞۞۞۞** (Osm. Krm.)] Delik - дыра – das Loch; *dälik dişik* delik deşik - дырявый – durchlöchert; *dälik dälik ätmäk* delik delik etmek, delikler açmak - продырявить - Löcher machen; *däri dälikläri* deri gözenekleri - поры – die Poren; *burun däli (däliyi)* burun deliği - поздря – das Nasenloch; *kuşak däli* kulağın içine açılan boşluk, kulak deliği - отверстие ушное – die Oeffnung des Ohres, das Ohrloch; *anahtar däli* (N. 53) anahtar deliği - отверстие въ замкѣ – das Schlüsselloch; *mä däli* iğne deliği - ушко иголки – das Nadelöhr; *komşu däli* komşu deliği, komşu bahçelerin arasındaki kapısız geçit - проходъ (безъ дверей) между сосѣдными домами – ein Durchgang ohne Thür zwischen zwei benachbarten Gehöfen; *kuşakı dälik* kulağı delik, dikkatli, uyanık, akıllı ve deneyimli - внимательный, смышленный и опытный – aufmerksam, wachsam, klug und erfahren; *äli dälik* eli delik,

tutumsuz, müsrif kimse - расточитель - der Verschwender; *hisara dālik vārmāk* hisara delik vermek - дѣлать брешь въ крѣности – eine Bresche in eine Festung legen; *dālik dāşik* delik deşik, parçalanmış - совершенно разорванный – ganz zerrissen; *bu yiyit tākml dāliklārini söylātsm!* (Osm.) bu yiğit tekml deliklerini söyleysin - этот молодець нусть заставляеть говорить всѣ дыры! – möge dieser Jüngling alle Löcher reden machen! (P. d. V. VIII, 262). {< ³dāl-, krş. Tietze *delük/delik* 584b}.

dālikli: dālikli [دلیکلی, **дәлһәлһә** (Osm. Krm.), < *dālik+li*] Delikli - дырявый, съ дырою - mit Löchern, durchlöchert; *dālikli bāšmä* – bâton de la machine à tourner (makinanın çalıştırma kolu) (B. d. M.); *dālikli taş* delikli taş, içinden su dökülen taş - камень съ дырою, камень, изъ котораго вы текаетъ вода – der Stein mit einem Loche, der Stein, durch den Wasser ausfließt; *dālikli taş yārdā kātmaз* (Krm.) delikli taş yerde kalmaz, yararlı herşey değерlendirilir - камень съ дырою не останется на землѣ, т. е. все полезное почитается – der durchlöcherte Stein bleibt nicht an der Erde liegen, alles Nützliche wird geschätzt (P. d. V. VII*, 221, 136).

dāil: dāil [Kır.] Delilik - глупость – die Thorheit. {< *dāli*; ED *télve: (d-)* 493a }.

dāilān-: dāilān (e.) [دلایانک (Osm. R.)] Kudurmak, dışmerkezli olmak, aptal olmak, yürekli olmak - дѣлаться безумнымъ, эксцентричнымъ, глупымъ, храбрымъ и. т. д. – toll, excentrisch, dumm, tapfer werden. {*dāli* + *-lā-* + *-n*}.

dāilāndir-: dāilāndir (e.) [دلایاندرمک (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. - Causat. vom Vorherg.

dālilik: dālilik [دلایلیک (Osm. Krm.), < *dāli+lik*] Delilik - глупость - die Thorheit, die Narrheit; *dāligā dāli dāsān*, *dāliligin arttırır* (Krm.) deliye deli desen, deliliği artar - если ты дурака назовешь дуракомъ, онъ глупость свою еще увеличить - nennst du einen Narren Narr, so vergrößert er seine Narrheit (P. d. V. VII*, 221, 137).

dāillān-: dāillān (e.) [دلایلانک, **дәлһәлһәлһә** (Osm.), < *dāil* (Ar.) + *lān*] Mantıklı olmak, bir durum karşısında mantıklı davranmak - разумно дѣйствовать - vernünftig handeln, sich bei seinen Handlungen von der Vernunft leiten lassen.

dālim: dālim [دلیم (Osm. esk. Çağ.)] = *tālim* **1.** Çok, sayıca çok - много, многочисленный – viel, zahlreich. **2.** Dilim (meyvenin vb. kesilmiş ya

da oyularak çıkartılmış bir parçası) (Z.) - отколотый или отрѣзанный кусокъ, ломоть, долька (анельсина) и т. п. – ein ausgestochenes oder abgeschnittenes Stück (z. B. von einer Frucht u. drgl.) (Z.). {ED *telim* (?d-) 499b}.

dälimlä-: dälimlä (e.) [دليملامك (Çağ.)] Artmak, çoğalmak - умножать - vermehren. {*dälim* + *lä*}.

dälin-: dälin (e.) [دلنمك, **𐰇𐰺𐰽𐰸𐰺𐰽𐰾** (Osm.), < *däl+n*] Delinmek, delik oluşturmak, patlamak (çıban, abse) - быть продырявленнымъ, образовать дыру, лопнуть (о нарывѣ) – durchbohrt sein, ein Loch bilden, aufbrechen (von Geschwüren); *dälinmiş* delinmiş - проколотый – durchbohren. {ED *telin-* < *tel-* 501a}.

däliir-: däliir [دليرمك, **𐰇𐰺𐰽𐰸𐰺𐰽𐰾** (Osm.), < *däli+r*] **1.** Deli olmak, saçma, çocukça davranmak - быть глупымъ, дуракомъ – ein Narr sein, albern sein. **2.** Aklını yitirmek - сойти съ ума – den Verstand verlieren. **3.** Delice aşık olmak - быть страстно влюбленнымъ - leidenschaftlich verliebt sein.

dälirt-: dälirt (e.) [دليرتمك (Osm.), < *däliir+t*] Delirtmek, aklını yitirtmek, kudurtmak, kızdırmak - свести съ ума, разсердить – um den Verstand bringen, toll machen, wütend machen.

dälişmân: dälişmân [دليشمن (Osm., esk.)] Tümden deli - совѣмъ съумасшедшій – ganz verrückt. {< *deli* + *-ş okşama eki* + *mânaı zayıflatan –men eki*; Tietze *delişmen* 583b}.

dälläk: ¹dälläk [دللق (Osm.)] Tellâk, hamamda gözetmenlik yapan ve ziyaretçileri sabunlayıp yıkayan kimse - банщикъ, который въ банѣ посѣтителей натираетъ мыломъ и моетъ – der Badewächter, der im Bade die Besucher einseift und wäscht. {< *dallâk* Steingass 531b, < Ar. *dalk* *dalaka* ‘ovalamak, ovmak’ Wehr 261b}.

dälläk: ²dälläk [Az.] = *dälläk*.

dälüçä: dälüçä [دلوجه (Çağ.)] Yanık, küf, pas (başak üzerinde) - головня, ржавчина (на хлѣбѣ) – der Feuerbrand, der Rost (auf den Aehren) (Far. *ديو كنم*); *دلوجه طوغان* farelerle beslenen küçük bir yırtıcı kuş - маленькая охотничья птица, которая ловитъ мышей, мышеловъ - kleiner Jagdvoegel, der Mäuse fängt. {= *dälicä*}.

däm: ¹däm [دم (Çağ. DT. Tar. Krm.), < Far.] **1.** Nefes - дыхание – der Hauch, der Athem. **2.** Dinlenme, mola - отдыхъ – das Ausruhen, die Rast; *däm aldî* (Tar.) dinleniyordu - онъ отдыхалъ – er ruhte aus; *ويدى دم* (Çağ.) ona mola verdi - онъ далъ

отдыхъ - er liess ihn rasten; قيلماميش
دم (Çağ.) çok yorgun - онъ очень
усталь - er ist sehr müde. **3. Zaman**
- время - die Zeit; *bir dām*
sağlasun! (Tar.) bir süre beklesin -
пусть онъ ждетъ нѣкоторое
время! - er möge eine Zeitlang
warten! *dām bā dām* (Krm.) zaman
zaman - отъ времени до времени -
von Stunde zu Stunde.

dām: ³dām [Kkir. Kir. Bar., krş. Ar. طعام]

1. Tat - вкусъ - der Geschmack;
dāmi coḡ tatsız, zevksiz -
безвкусный - geschmacklos. **2.**
Yiyecek, aş - пища - die Speise;
dām yedi (Kkir.) yemek yedi - онъ
припяль пищу - er nahm Speise zu
sich; *dām aydadı* (Kir.) yedirip
içirtti, ağırladı - онъ устроиль
угощение - er bewirthete; *dām tattı*
ikramı kabul etti, ağırlanmasına izin
verdi, yiyeceklerden tattı - онъ
приняль угощение, попробоваль
кушанье - er nahm die Bewirthung
an, liess sich bewirthen, er kostete
die Speisen; *dām etti* (Kir.)
ağırlanmayı umuyordu - онъ
падѣлся на угощение - er hoffte
auf eine Bewirthung; *sen buḡ ettān*
dām etnä! (Kir.) bu yiyecekten sana
bir şeyin arda kalacağını düşünme! -
не думай, что тебѣ отъ этого мяся
что-нибудь достанется! - denke
nicht, dass dir von dieser Speise
Etwas übrig bleibt! *tm boḡmasa dām*

tatıp ketiñiz! (Kir.) gitmeden önce
bu yemekten tadıp gidiniz! -
отвѣдайте кушанье раньше чѣмъ
уйдете! - esset von dieser Speise
ehe ihr fortgeht! *bir kün dām*
tatḡanga kırḡ kün sālām (Kir.) bir
gün ağırlanmanın kırk gün şükranı
(hatırı) var - за одинъ день
угощения надо сорокъ дней
благодарить (посл.) - für einen
Tag Bewirthung muss man vierzig
Tage dankbar sein (Spr.).

dāmā: ¹dāmā [Kir.] Umu, umut -
падежда - die Hoffnung; *dāmā*
üzdü umudunu yitirdi - онъ
потеряль надежду - er hat die
Hoffnung verloren. {< Moğ. *dem-*
ne; Räsänen 135a}.

dāmāk: дāmāk [Kaz.] Eğlendirici -
забавный - unterhaltend; *bu bik*
dāmāk iş bu pek eğlenceli bir iş -
это очень забавное дѣло - das ist
eine sehr unterhaltende Sache.

dāmālī: дāmālī [Kir., < *dāmāli*] Umutlu
- имѣющій надежду, не теряющій
надежды - Hoffnung habend,
hoffnungsvoll.

dāmāt: дāmāt [دمت (Osm.), < Yun.
δεμάτιον] Demet, buket - узель,
связка, букетъ - das Bündel, das
Bouquet; *othuḡ dāmāti* saman demeti
- связка сѣна - das Heubündel;
çiçäk dāmāti buket, çiçek demeti -
букетъ цвѣтовъ - der
Blumenstrauss; *boḡday dāmāti*

buğday demeti - снопь пшеницы – die Weizengrabe; *ğunda dämätläri* çalı demetleri - фашины – die Faschinen; *çaħ dämäti* çalı demeti - связка хвороста – das Reisigbündel; *dämät bağlamağ* demet bağlamak - связать связку – ein Bündel zusammenbinden.

dämätçi: дәмәтчи [دمتچی (Osm.)] Çalı demeti bağlayan kimse - связывающий хворост – Reisigbündelbinder. {*dämät + -çi*}.

dämätlä-: дәмәтлә (e.) [دمتلك (Osm.), < *dämät+la*] Demetlemek, demet уармак - связать связку – ein Bündel zusammenbinden.

dämätlän-: дәмәтлән (e.) [دمتلانك (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün edilgen çatisı - страдат. оть предьд. – Passiv von Vorherg.

dämätlät-: дәмәтләт (e.) [دمتللتك (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatisı - принуд. оть предьд. – Causat. vom Vorherg.

dämätlik: дәмәтлік [دمتلك (Osm.)] Bir demet уармакта yeterli miktar (çalı vb.) – количество, составляющее связку – eine für ein Bündel genügende Menge (Reisig u- dergl.). {*dämät + -lik*}.

dämäs: дәмдәс [Ктг., < *däm+däs*] Yemek arkadaşı - товарищ по угощению, во время ъды – der Gastgefährte, der Speisegenosse.

dämdi: дәмдї [Ктг., < *däm+lı*] Lezzetli - вкусный – wohlschmeckend.

dämi: дәмї [Ктг.] = *dämä*.

dämili: дәмїлі [Ктг.] = *dämäli*.

dämin: дәмін [دمين (Osm. R.)] Az evvel, kısa bir süre önce -только что – eben, vor kurzer Zeit. {ED *té:min (d-)* 507a}.

dämincik: дәмінцік [دمينچك (Osm. R.)] = *dämin*.

dämir: дәмір [دمور, دمير, **ұтұһр** (Osm. Krm. Az.)] = *tämir 1*. Demir - желѣзо, желѣзный – das Eisen, eisern; *kara dämir* dökme demir - чугунь - das Gusseisen; *ağ dämir* saç - бѣлая жесьт - das Eisenblech; *ärkäk dämir* sert demir - крѣпкое желѣзо – hartes Eisen; *dişi dämir* yumuşak demir - мягкое желѣзо – weiches Eisen; *dämir sandığ* demir sandık - желѣзный ящикъ - der eiserne Kasten; *dämir kafäs* demir kafes - желѣзная клѣтка – der eiserne Käfig; *dämir top* demir top - желѣзная пушка – die eiserne Kanone; *dämir aлатı* demir aleti - желѣзные инструменты – die eisernen Instrumente; *dämir sürmä* demir sürgü - желѣзная задвижка – der eiserne Riegel; *dämir parmağları* demir parmaklık (korumalık) - желѣзная рѣшетка – ein eisernes Gitter; *dämir boğı* çekici vuruşu - окалина, ржавчина – der Hammerschlag; *dämir çarığ*

demir pençe atılmış, tahtadan yapılmış kaba bir ayakkabı - грубые деревянные башмаки – grobe, eisenbeschlagene Holzschuhe; *dämir yol* demir yolu, tren - желѣзная дорога – die Eisenbahn; *dämir kırı* demir kırığı, demir rengi - стального цвѣта – stahlgrau; *dämir қару* Derbend şehri - городъ Дербендъ - die Stadt Derbend; *dämir қаран* sevgililer, sevdalılar, aşıklar - влюбленные – Liebende, Verliebte; *dämir қазық* kutup yıldızı - полярная звѣзда – der Polarstern; *dämir dikän* Malta haçı (bir bitki) - Мальтійскій крестъ (растение) – der Malteser Kreuz (Pflanze); *dämir baş 1* düzenlenmiş malın (demirli) kısmı - инвентарь арендованнаго имѣнія – der (eiserne) Bestand eines arrendirten Gutes; (*dämir baş hayvan, dämir baş toқumлуқ*), **2**) inatçı, bildiğini okuyan kimse - человекъ настойчивый, упрямый – ein hartnäckiger, eigensinniger Mensch; *tüfäk dämiri* tüfek namlusu - стволъ ружья – der Flintenlauf; *қılıç dämiri* kılıç namlusu - клинокъ - die Klinge; *sapan dämiri* sapan demiri - желѣзная соха – die Pflugschar; *қоғ дәmiri* қапı mandalı - задвижка – der Riegel der Thür; *dälik dämiri* matkap - коловоротъ - der Drehbohrer; *dämir bozan* antimon, sürme taşı - сулема –

Antimon; *dämir қаран* mıknatızma - магнитъ - der Magnet; *dämir täli* demir tel - желѣзная проволока – der Eisendrath. **2.** *Çара* - якорь - der Anker; *dämir anası* çарanın üst kısmı - толстая часть якоря – der obere Theil des Ankers; *dämir atmaқ* demir almak - снять якорь - den Anker lichten; *gämi dämiri* aynı; *dämir atmaқ, brakmaқ* demir atmak - выбросить якорь - den Anker werfen; *göz dämiri* ancre de bossoir (Davut çarası); *ocaқ dämiri* ancre de porte, haubans (çarmıklar); *dämir parası* çара vergisi – Ankerabgaben. {ED *temir (d-)* 508b}.

dämirci: дәмірци [دمیرجی (Osm.)] Çilingir, demirci - слесарь, кузнецъ – der Schlosser, der Schmied; *demircidän kömür alınmaz* demirciden kömür alınmaz (atasözü) - отъ кузнеца не берутъ углїй (посл.) – beim Schmiede kauft man keine Kohlen (Spr.). {DTL *temürçi* III, 268-15}.

dämircilik: дәмірчилік [دمیرچیلک (Osm.), < *dämirci+lik*] Demircilik, demir zanaati - ремесло слесаря, кузнеца – das Schlosser- und Schmiede-Handwerk.

dämirçä: дәмірчә [دمیرچه (Osm.)] Demir pası - ржавчина на желѣзѣ – der Eisenrost.

- dämirlä-:** dämiplä (e.) [دميرلماك (Osm.), < *däm*+*lä*] Demirlemek - оковать желѣзомъ – mit Eisen beschlagen.
- dämirli:** dämipli [دميرلو (Osm.), < *däm*+*li*] Demirli - окованный желѣзомъ – mit Eisen beschlagen. {ED *temirliḡ* (d-) 509b}.
- dämlä-:** dämlä (e.) [دملماق (Çağ. V.)] Demlemek, (buhar) tütme (çay, aş) - пускать паръ – dampfen (Thee oder Speisen). {¹*däm* + *-lä*}.
- dämlän-:** dämlän (e.) [Krm.] *bir baştan kaḡkar ortasında dämlänir* birden bire ayağa kalkıp ortasında toplanırlar (dinlenirler?) - за разъ они встають и въ серединѣ собираются (отдыхаютъ?) – auf einmal erheben sie sich und versammeln sich (ruhen?) in ihrer Mitte (P. d. V. VII*, 19,8). {*dämlä*+*n*}.
- dämrän:** dämrän [دمرن (Osm.)] Okun demirden olan ucu, mızrak ucu - желѣзный оконечникъ стрѣлы, копья – eine eiserne Pfeilspitze, Lanzen spitze; *mızraḡ dämräni neşter* - ланцетъ - die Lancette. {Meninski *دمرن dermen/temren* 2139}.
- dämri:** dämpi [دمري (Çağ.)] Büyük bir davul - большой бубень – eine grosse Pauke. {ED *tümrüg* (d-) 509a; bak. Räsänen 505a}.
- dämür:** dämyür [دمور (Çağ.)] = *däm*ir.
- dämsiz:** dämsiz [Kır., < *däm*+*siz*] Lezzetsiz - неимѣющій вкуса – geschmacklos.
- dän:** ¹дән [دڭ (Osm.)] **1.** Değer, yöntem, tür - достоинство, образъ, сортъ – der Werth, die Art und Weise, die Sorte. **2.** Deneme, deneу - проба, опытъ - die Probe, das Experiment; *dän düşmāk* deneуle öğrenmek - узнать изъ опыта – durch ein Experiment erfahren. {ED *2 teḡ* < Çin. *têng* 511b}.
- dän:** ²дән [Kır., < Far. *دانه*] Tane, tohum, çekirdek - сѣмя, ядро, зерно – der Saamen, das Korn, der Kern; *dänî toḡuḡ* tohumları dolu - зерна крупны – die Körner sind voll.
- dän-:** ⁴дән (e.) [دينماك (Osm.), < *dä*+*n*] Denmek, söylenmek, adı geçmek - говорить про себя, говоритья, называться – von sich sagen, bei sich sagen, gesagt, genannt werden.
- dän:** ⁵дән [Kır., < Far.] = ¹*dänä* Bilgili - знающій – der Wissende.
- dän-:** ⁶дән (e.) [دڭماك, **uḡuḡuḡ** (Osm.)] = *din* Dinmek, yatışmak – перестать утихнуть – aufhören, sich legen; *yağmur dändi* yağmur dindi - дождь пересталъ - es hat aufgehört zu regnen. {ED *1 tm-* (d-) 514a}.
- dänä:** ¹дәнä [Tar., < Far.] Akıllı - умный – klug.

dänä: ³дәнә [Krm.] = *danä* **1.** Tane, tohum, tahıl - зерно – das Korn. **2.** Tane, adet - штука – das Stück; *bir dänä cigit bir tane yiğit* - одинъ молодой человекъ - ein junger Mensch; *on dänä at on tane at* - десять лошадей – zehn Pferde.

dänä-: ⁴дәнә (e.) [دنه مك, دكه مك, دنه مك] (Osm.), < ¹*dän+ä*] **1.** Denemek - попробовать – erproben, versuchen; *gücünü dänämäk* gücünü denemek - пробовать свою силу – seine Kraft versuchen; *askäri ayırtmağğa dänädi* askerlerin ordudan ayrılmasına çalıştı - онъ пытался склонить войско къ отпадению - er versuchte das Heer zum Abfall zu bewegen; *väzir bunları dänämäk için bir az çah çırpı toplayaraq bir atâş yaqar* vezir bunları denemek için biraz çalı çırpı toplayarak bir ateş yakar - собравъ немного топлива, везиръ зажегъ огонь, чтобы ихъ испытать - nachdem der Vezier einige Reiser zusammengebracht hatte, zündete er ein Feuer an, um sie zu versuchen (N. 98). **2.** Yoklamak, tatmak - ощупать, попробовать на языкъ – befühlen, kosten. {ED *teye:- (d-)* < *tey* 516a}.

dänäkär: дәнәкәр [Kır.] Malgama, lehimlemekte kullanılan çinko - амальгамъ, олово для

припаиванія – Amalgam, Zink zum Anlöthen.

dänäkärlä-: дәнәкәрлә (e.) [Kır., < *dänäkär+lä*] Lehimlemek - припаивать – anlöthen.

dändän: дәндән [Tar.] Fildişi - слоновая кость – das Elfenbein. {< Far.}.

dändä-: дәндә (e.) [Kır., < *dän+lä*] **1.** Bir şeye alışmak - привыкнуть къ чему-либо – sich an Etwas gewöhnen. **2.** Bir şeyden memnun olmak, bir şeye yetinmek - быть довольнымъ чѣмъ либо – mit Etwas zufrieden sein.

dändät-: дәндәт (e.) [Kır., < *dändä+t*] Memnun etmek - удовлетворить – zufrieden stellen.

dändir-: дәндір (e.) [دندرمك (Osm. Bdg.)] = *dindir* Gemlemek, dindirmek - укротить, остановить – zähmen, stillen; *kan dändirmäk* kanı dindirmek - остановить кровь - das Blut stillen. {< ⁶*dän* + *-dir*}.

dängil: дәнгіл [دنكل (Osm.)] = *dingil* Dingil, aks - ось – die Achse, die Radachse; *dängil çivisi* dingil çivisi - чека – der Achsennagel. {< **teygel*; Räsänen 474a; fakat kırş. ED *I tey* 511a}.

dänik-: дәнїк (e.) [Kır.] Alışkanlık edinmek, öğrenmek - привыкнуть, научиться – sich gewöhnen, erlernen. {*dän* + *ik-*; kırş. *dändä-*}.

а въ колодѣ утонулъ (посл.) – aus dem Meere ist er herausgekommen, aber im Brunnen ist er ertrunken (Spr.); *däniz dağasız olmaz kapı halkasız deniz* dalgasız olmaz, kapı halkasız olmaz - ни море не бываетъ безъ волнъ, ни ворота безъ колечка – das Meer ist nie ohne Wellen, der Thorweg nie ohne Ring. **2.** Fırtına, hareketli deniz - буря, волны – der Sturm, das bewegte Meer; *däniz var deniz kabarıyor* - море бушуетъ - die See geht hoch. {Bkz. *däniz*}.

dänizli: дәнiзлi [دکزلو, **дәнiзлi** (Osm.), *däniz+li*] Denizli, denize ilişkin - морской - zum Meere gehörig.

dänizlik: дәнiзлик [دکزلک (Osm.)] Deniz suyuna ve yağmura karşı koruma sağlaması için kayık camının önünde bulunan çatı - наклонный навѣсъ передъ окномъ лодки, для защиты отъ морской воды и дождя – schräges Vordach vor dem Fenster eines Kahnes, zum Schutze gegen das Meerwasser und den Regen. {*däniz + -lik*}.

dänk: дәнк [Osm.] = *dänk*.

dänkläştir-: дәнклäштiр (e.) [دنکلاشتيرمک (Osm.)] Denkleştirmek, dengelemek, yerleştirmek - уравнивать, устроить – ins. Gleichgewicht bringen, einrichten. {*dänk + lä + ş + tir-*}.

dänli: дәнлi [دکلی, **дәнлi** (Osm.), < *dän+li*] **1.** Denli - составляющий сортъ, количество, степенъ – eine Sorte, eine Quantität bildend; *nä dänli adäm?* ne denli (nasıl) bir insan? - что за человекъ? – was für eine Art Mensch? *nä dänli maf?* kaç para? - сколько денегъ? – wieviel Geld? *o dänli yämäk* çok yiyecekler - столько кушаний – so viele Speisen (N. 59); *bu kadar zamana dänli* bu zaman süresince - впродолжение такого времени – im Verlauf von dieser Zeit. **2.** Değerli - цѣнный – werthvoll. {ED *tenlig* < *teş* 520b}.

dänsiz: дәнсiз [دکسز, **дәнсiз** (Osm.), < *dän+siz*] **1.** Değersiz - ничего нестоящий – werthlos. **2.** Densiz, utanmaz, kurumlu - безстыдный, наглый – unverschämt, anmassend.

dänsizlän-: дәнсiзлән (e.) [دکسزلنمک (Osm.), < *dänsiz+lä+n*] Densizlenmek, utanmazca, uygunsuz hareket etmek - вести себя неприлично, нагло – sich ungehörig aufführen, anmassend sein.

dänsizlik: дәнсiзлик [دکسزلک (Osm.)] Densizlik - безстыдство, наглость – die Unverschämtheit, die Anmassung. {*dänsiz + -lik*}.

dänzin-: дәнзiн (e.) [دکزنمک (Osm.)] Verişmek, karşılıklı değişmek -

передавать другъ другу – einander übergeben, tauschen. {ED *tegin-* < *tegin-* 488b}.

dāḡ: ¹дәғ [Tar., < Çin.] **1.** Bölge - область, округъ – das Gebiet, der Bezirk. **2.** Hithales'te Çinlerin, Dunganların ve Hambinglerin yaşadıkları bölge - та часть Илийской долины, гдѣ живутъ китайцы, дунганы и хамбины – derjenige Theil des Hithales, der von den Chinesen, Dunganen und den Chaming bewohnt ist.

dāḡ: ²дәғ [Kır. Osm.] **1.** (Kır.) Uygun zaman - удобное время – die passende Zeit; *dāḡimā keldi* uygun bir zamanda bana geldi - онъ пришелъ ко мнѣ кстати – er ist zu mir zu passender Zeit gekommen. **2.** (Osm. R.) Bir şeyin gerçek, ağırlığı, gücü vb. - настоящий вѣсъ, сила, степенъ какой либо вещи – das wahre Gewicht, die wirkliche Kraft u. drgl. eines Dinges. {ED *1 teḡ (d-)* 511a}.

dāḡādil: дәғәді (e.) [دكلمك (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün edilgen çatısı - страдат. отъ предыд. – Pass. vom Vorherg.

dāḡäl: дәғәл [دنكل (Çağ. Kır.)] **1.** (Çağ.) Toplum, topluluk, toplantı, karşılıklı oturan insanlar - общество, собрание людей, сидящихъ, другъ противъ друга – die Gesellschaft, die Versammlung, Leute, die sich

gegenüber sitzen (معجم Calc. Wrtb. روبرو نشستن در مجلس). **2.** (Kır.) Denk, eşit, uygun - ровный, удобный – gleich, passend.

dāḡāş- дәғәш (e.) [دكشمك (Osm. R.)] Karşılıklı birbirini sınamak, diğerlerine göre kendini sınamak - иснытывать другъ друга, иснытывать себя по отношению къ другимъ – einander prüfen, sich selbst im Verhältniss zu den anderen prüfen. {ED *teḡeş- (d-)* < **teḡe:-* < *teḡ* 526b}.

dāḡāştir- дәғәштір (e.) [دكشدرمك Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.

dāḡät- дәғәт (e.) [دكتمك (Osm. R.)] Bir şey üzerinde deneme yapmak, ispatlamak vb. - дѣлать иснытуемымъ, доказуемымъ, начатымъ - einem Experimente unterziehen, beweisen, etc. {Ettirgen çatı < ED *teḡe:- (d-)* < *teḡ* 516a}.

dāḡiz: дәғіз [Kır.] = *dāḡiz* Deniz - море – das Meer. {ED *teḡiz (d-)* 527a}.

dāḡk: дәғк [دنك (Osm.)] **1.** Demet, deste halindeki ticari mal, denk - тюкъ – das Waarenbündel, der Ballen; *dāḡk ätmäk* denk halinde bir araya getirmek, bağlamak - связать въ тюки – in Ballen binden; *dāḡk bozmaḡ* denk bozmaḡ, açmak - открывать тюки – die Ballen

öffnen. **2.** Ağırılık ve dengi - вѣсъ и противовѣсъ – das Gewicht und das Gegengewicht; *dāṅk taşı* denk taşı - камень, служащий противовѣсомъ - der Stein, der als Gegengewicht dient; *dāṅk dāṅk* eşit ağırlıkta - равномѣрный по вѣсу – von gleichem Gewichte; *dāṅk dāṅk ātmāk* denkliği sağlamak - уравнивать - das Gleichgewicht herstellen. {= ²*dāṅ*}.

dāṅklä- дāṅklä (e.) [دنكلما (Osm.), < *dāṅk+li*] Denkleme, top, deste vb. duruma getirmek - завязать въ тюки – in Ballen packen. {ED *teṅle-* 521b}.

dāṅklän- дāṅklän (e) [دنكلما (Osm. R.)] **1.** Denkleme, top, deste vb. duruma getirilmek - быть собраннымъ въ тюки – in Ballen eingepackt werden. **2.** İyi, düzgün yerleştirilmek ya da tartılmak - быть ровно выстроеннымъ, вывѣшеннымъ – gut eingerichtet oder abgewogen werden. {ED *teṅlen-* < *teṅle-* 522a}.

dāṅklāṣ- дāṅklāṣ (e.) [دنكلما (Osm. R.)] = ²*dāṅklän*. {ED *teṅleṣ-* (d-) < *teṅle-* 522b}.

dāṅklāṣtir- дāṅklāṣtir (e.) [دنكلما (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.

dāṅklät- дāṅklät (e.) [دنكلما (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen

çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.

dāṅksiz: дāṅksiz [دنكسز (Osm.), < *dāṅk+siz*] Denksiz, eşit ağırlığı olmayan, ölçüsüz ve hedefsiz, kayıtsız - безъ равновѣсія, неумѣренный, легкомысленный – ohne Gleichgewicht, ohne Maass und Ziel, leichtsinnig. {ED *teṅsiz* (d-) 526a ve ED *teṅlençsiz* < **teṅlenç* < *teṅlen-* < *teṅ* 522b }.

dāṅmānt: дāṅmānt [Kır.] Gümüş tokalı ve süslü bir tür kadife kayış - кушакъ изъ бархата, съ серебряными пряжками и другими украшениями – ein Gürtel aus Sammet, mit silbernen Schnallen und Verzierungen.

dāṅsiz: дāṅsiz [دنكسز (Osm. R.)] Ağırlığın eksik olması durumu, densiz, aptal - недостаточно тяжелый, глупый, фривольный – an Gewicht mangelnd, dumm, albern. {ED *teṅsiz* (d-) < *teṅ* 526a}.

dāṅsizlän- дāṅsizlän (e.) [دنكسزلما (Osm. R.)] Aptalca davranmak, yaramaz olmak - поступать глупо, неприлично – albern, unartig handeln. {< *dāṅsiz* + *lä* + *n-*}.

dāṅzin- дāṅzin (e.) [دنكزما (Osm. R.)] Bir şeyi birinden diğere uydurmak - присноровить вещь отъ одного другому - eine Sache von Einem an einen Anderen anpassen. {= *dāṅzin-*}.

- däp-:** дәп (e.) [دپمك, **دپمك** (Osm.), دپمك (Çağ.)] = *täp* Термек, tekmelemek (at) - топтать, ударять, бить ногами – mit Füßen treten, ausschlagen (von Pferden); *at дәпәр, қатır дәпәр, арасында ашақ өлүр* at teper, katır teper, arasında eşek ölür (atasözü) - лошадь бьет погами и мулла бьет погами, между ними умирает осель (посл.) – das Pferd schlägt aus und der Maulesel schlägt aus, der Esel stirbt zwischen beiden (Spr.); *horos дәпмәк* oynamak, dansetmek - танцовать – tanzen. {ED *tep-* (?d-) 435b}.
- däpä:** дәпә [دپه (Osm.)] = *täpä* **1.** Тере, zirve, baş (müdür/yönetici) - вершина, верхушка, начальник – der Gipfel, die Spitze, der Chef; *baş täpäsi* başın tepesi, baş ucu - верхушка головы – der Scheitel; *dağ дәпәсі* dağ tepesi - вершина горы – der Berggipfel; *däpәdän dirnağa қadar* tepeden tırnağa kadar - сь ногъ до головы – von Kopf bis Füßen. **2.** Тере, yerden yüksek yer - возвышение, холмъ - eine Erhöhung, ein Hügel; *däpa başı* Beyoğlu'nda (Pera'da) bir semt - кварталъ въ Перѣ – ein Quartal in Pera. {ED *töpü:* (töpö:) 436a}.
- däpäcik:** дәпәдик [دپه چك (Osm.), < *däpä+çik*] Тересик - маленький холмикъ – ein kleiner Hügel.
- däpälä:** дәпәлә (e.) [دپه لمك (Osm.), < *däp+ä+lä* (krş. *däf*)] Tepelemek, teperek uzaklaştırmak, öldürmek - ударами выгнать, убить – mit Stößen fortjagen, tödten.
- däpälän:** дәпәлән (e.) [دپه لنمك (Osm.), < *däpälä+n*] Debelenmek, sürekli kırıldanmak - быть въ ностоянномъ движеніи – in steter Bewegung sein; *däpälänici oğlan* sürekli hareket halindeki, kendini bir yerden bir yere atan erkek çocuk - ребенокъ, ностоянно бросающійся сь одной стороны къ другой - ein Kind, das sich immer hin und her wirft.
- däpälik:** дәпәлик [دپه لك (Osm.), < *däpä+lik*] Tepelik, tepeleri olan alan - холмистая страна – ein hügeliges Land.
- däpängü:** дәпәнгү [دپنگو (Osm. R.)] = *däpingü*.
- däpil:** дәпил (e.) [دپلمك (Osm. R.)] **1.** Ayakla tepilmek - быть потонтаннымъ – mit Füßen getreten werden. **2.** Dans edilmek - быть танцуемымъ (о танцѣ) – getanzt werden. **3.** dans etmeye, tepinmeye uygun olmak - быть пригоднымъ къ топанью или танцованію – für's Tanzen, Trampeln geeignet sein. {ED *tepil-* (?d-) < *tep* 439b}.
- däpin:** дәпін (e.) [دپنمك (Osm.), < *däp+n*] **1.** = *täpin*. **2.** Kurumak -

высыхать – trocknen; *ortahk*
däpindimi? ortalık (yollar) kurudu
mu? - высохли-ли улицы? – sind
die Strassen trocken geworden? {ED
tepin- (d-) 442a}.

däpindir-: дәпіндір (e.) [دېندرمك
(Osm.)] = *täpindir*. {*däpin-* + *tir-*}.

däpingü: дәпінгү [دېنگو (Çağ.), <
däpin+*gü*] (Kancanın atın etine
batmaması için) eyerin her iki
yanından sarkan dört köşeli deri
parçası - четырёхугольная кожа,
висящая по сторонам сѣлда
(чтобы каблуками не трогать
брюха животного) – viereckige
Lederstücke, die zu beiden Seiten
des Sattels herabhängen (damit man
mit den Hacken nicht den Leib des
Pferdes berühren kann).

däpinil-: дәпінил (e.) [دېنلمك (Osm. R.)]
Tepinilmek, içinde ya da çevresinde
vb. dansedilebilir ya da tepinilebilir
olmak - быть такимъ, на
которомъ, вокугъ котораго и пр.
танцуютъ или топаютъ – so sein,
dass man innerhalb oder herum u.
drgl. tanzen oder trampeln kann.
{*däpin-* + *il-*}.

däpiş-: дәпіш (e.) [دېشمك (Osm.)] =
täpiş. {ED *tepiş-* (d-) < *tep-* 446b}.

däpmä: дәпмә [دېمه (Osm.)] = *däpmä*,
täpmä Tekme, depme - ударъ
ногою – der Fusstoss; *däpmä*
burmağ tekme atmak - ударить
ногою - einen Fusstoss geben;

däpmä yämäk tekme yemek -
получить ударъ ногой – einen
Fustritt erhalten. {*däp-* + *mä*}.

däpnä: дәпнә [دېنه (Osm.)] = *täpmä*. {=
däpmä}.

däprä-: дәпрә (e.) [دېره مك,
ۋېۋرۋېۋرۋېۋر (Osm.)] = *täprä*,
täbrä Hareket ettirmek, harekete
geçirmek, uyandırmak (uyarmak) -
двигать, привести въ движение,
возбудить – bewegen, in Bewegung
setzen, erregen. {ED *tepre:-* (d-)
443b}.

däprän-: дәпрән (e.) [دېره نمك (Osm.)] =
täprän+*täbrän* Hareket halinde
olmak, hareket etmek, uyandırılmak,
uyandırılmış olmak, sarsılmak -
быть въ движении, возбуждени,
трястись, двигаться – in
Bewegung sein, sich bewegen,
erregt werden, erregt sein, beben.
{ED *tepren-* (d-) < *tepre:-* 444b}.

däprändir-: дәпрәндір (e.) [دېندرمك
(Osm. R.)] *däprän* gövdesinin
ettirgen çatısı - принуд. отъ *däprän*
– Causat. von *däprän*.

däpränci: дәпрәніці [دېره نجى (Osm.),
< *däprän*+*i*+*ci*] Hareketli, oynar -
двигающийся – beweglich; *ağır*
däpränci ağır (yavaş) hareket eder
(oynar) - съ трудомъ двигающийся
– sich schwerfällig, schwer
bewegend.

däpräniş: дәпрәніш [دېرنش (Osm. R.)]
Hareket ya da kalkma biçimi -

способъ движенія или вставанія – die Art des sich Bewegens oder Aufstehens. {*däprän-* + *iş*}.

däpränmä: дәпрәнмә [دپرئمه (Osm.), < *däprän+mä*] Hareket, sarsıntı - движение, трясение – die Bewegung, die Erschütterung; *yār däpränmäsi* deprem - землетрясение – das Erdbeben.

däpränmäz: дәпрәнмәз [دپرئماز (Osm.), < *däprän+mäz*] Hareketsiz - неподвижный – unbeweglich.

däpräş: дәпрәш (e.) [دپرە شمک (Osm.)] = *däprän*. {ED *tepreş-* (*d-*) 445b}.

däpräştir: дәпрәштир (e.) [دپرە شدرمک (Osm.)] = *däprät*. {*däpräş-* + *-tir*}.

däprät: дәпрәт (e.) [دپرە تمک (Osm.), < *däprä+t*] Hareket ettirmek, kıpırdatmak, harekete geçirmek, sarsmak - двигать, привести въ движеніе, трясти – bewegen, in Bewegung setzen, erschüttern. {ED *tepret-* (*d-*) 444a-b}.

däpsä: дәпсә (e.) [دپسامک (Osm. Tar.)] = *täp* Ayakla ezmek (çığnemek) - топтать ногами, растотать – mit den Füßen stampfen, zertreten, zertrampeln. {*däp-* + *sä-*; Yak. *täbis*, *täpsi* deǵışkeleri var; bkz. Räsänen 474a}.

däpsät: дәпсәт (e.) [دپساتمک (Osm.), *دپساتمک* (DT.)] Yatıştırmak, evcilleştirmek - усмирить, укротить – beruhigen, zähmen. {*däpsä-* + *t-*}.

däpsi: дәпсі [دپسى, **ۛۛۛۛۛۛ** (Osm.)] = *täpsi* Çanak, tabak - блюдо, тарелка – die Schüssel, der Teller. {< Çin. *tieh tzú*; ED *tevsü*: 445b}.

däpsir-: дәпсір (e.) [دپسیرمک, **ۛۛۛۛۛۛ** (Osm.), krş. تب] Çatlamış (patlamış) dudakları olmak - имѣть растреснувшіяся губы – geplatzte Lippen haben. {< Far. *tabśīdan*; Tietze *depser-/tepsir-/tepsir-* 591b}.

däpsirt: дәпсірт (e.) [دپسیرتمک (Osm. R.)] Ateşten kabartmak ya da çatlatmak (dudaklar) - заставлять пухнуть или лопаться отъ лихорадки (о губахъ) – vor Fieber schwellen oder platzen lassen (von den Lippen). {*däpsir-* + *t-*}.

däpşi: дәпші (e.) [Tar.] Yüksek bir rütbe almak, rütbece yükselmek - получить высшій чинь, подияться въ чинѣ – einen höheren Rang erhalten, im Range steigen. {< Moğ. *deb-si*; Räsänen 136a}.

däpşit: дәпшіт (e.) [Tar., < *däpşi+t*] Yüksek rütbe vermek - дать высшій чинь – einen höheren Rang verleihen.

där-: ²дәр (e.) [درمک, **ۛۛۛۛۛۛ** (Osm. Az. Kum.)] = *tär* **1.** Dermek, toplamak - собирать – sammeln, versammeln. **2.** Dermek, (çiçek) koparmak - срывать (цвѣты) – abpflücken. {ED *té:r-* (*d-*) 529a}.

- dār:** ³dāp [د, **ۋلپن** (Osm.)] = *tār* Ter (vücut salgısı) - потъ - der Schweiss. {ED *te:r (?d-)* 528b}.
- dārāt:** dārāt [Kır.] = *tārāt* Aptes - омовение передъ молитвой - die Waschung vor dem Gebete. {< Ar. طهارت; krş. *tārāt* (Moskova -SSCB-baskısı, III-1 1063).} **dāpi:** dāpi [دپی (Z.)] Tipi, kar fırtınası - снѣжная буря - Schneesturm. {Bkz. *dipi*}.
- dā'ræ:** ³dā'ræ [Kar. T.] = *däyirä, tægri* Deyin, -e kadar - до - bis; *kä çæci dā'ræ* geceye deĝin - до ночи - bis zur Nacht.
- dārgir:** dārgir [Kır.] Doktor, hekim - врачъ - der Arzt.
- dāri:** ²dāri [Kır.] **1.** Barut tozu - порошокъ, порохъ - das Pulver, das Schiesspulver. **2.** İlaç, çare - лѣкарство - das Heilmittel; *a'vrū kisigä dāri berät* hastalara ilaç verilir - больнымъ даютъ лѣкарство - den Kranken giebt man Heilmittel. {= *dūri*}.
- dārip:** dārip [Kır.] = *tārīp*. {? < Ar. *tabrīk* (Wehr 48a); *tārīp* için 'övgü' anlamı verilmektedir (Moskova-SSCB- baskısı, III-1 1067)}.
- dār'kar:** dār'kar [درکار (Çağ. DT.)] Gerekli - необходимый - nothwendig. {< Far.}.
- dār'karlik:** dār'karlik [درکارlık (Çağ.), < *dār'kar+lik*] Gereklilik - необходимость - die Nothwendigkeit.
- dārä:** ¹dārä [Kır.] Hayvanların sulandığı teknenin altlığı - подставка подъ корыто, колоду, изъ которой поятъ скотъ - der Untersatz unter der Mulde, aus der man das Vieh tränkt. {< Moğ. *dere*; Räsänen 136a}.
- dārä:** ²dārä [Krm.] İniş, bayır - оврагъ - der Absturz, der Abhang; *o yanı dārä, bu yanı dārä* o yanı bayır, bu yanı bayır - на этой сторонѣ оврагъ, на той сторонѣ оврагъ - an dieser Seite ist ein Abhang, an jener Seite ist ein Abhang (P. d. V. VII*, 205, 32). {< Far. *daryā*, krş. Räsänen 133a}.
- dāräcä:** dāräcä [درجه, **ۋلپنلک** (Osm.)] Derece - степень - die Stufe, der Grad; *sıcaktan susayıp bayılma dāräcäsini gälirlär* sıcaktan susayıp bayılma derecesine gelirler - отъ жары они дошли до степени обмиранія отъ жажды - durch die Hitze kamen sie bis zum Punkte des Verdurstens (N. 226). {< Ar.}.
- dāräh:** dāräh [Tar., < Far. درخت] Ağaç - дерево - der Baum.
- dāräk:** ¹dāräk [دراک (Çağ. V. DT.)] Durum, ilişki, haber - состояние, отношение, извѣстie - der Zustand, das Verhältniss, die Nachricht; *تایتم دراک* (DT.) anladım, fark ettim - я узналъ - ich habe erkannt. {Räsänen 136a}.

däraḫan: дәрақан [دراخان (Krm.), < عقب
در] Takibinde - впоследствии – in
der Folge. {< Far. (+ Ar.)}.

däräkät: дәрәкәт [Krm. = درکت] Inme,
alçal(t)ma - хождение внизъ,
унижение – das Herabsteigen, die
Erniedrigung (P. d. V. VII*, 221,
138). {< Far. *darakāt*; Steingass
513b}.

däräklä-: дәрәклә (e.) [درکلامک (DT.)]
Görmek, farkına varmak,
araştırmak, çıkarmak - узнать,
изследовать – erkennen, ergründen.
{*däräk + lä-*}.

därbiş: дәрбіш [Kas.] = *därviş*.

därbüş: дәрбüş [Krm.] = *därviş*.

därd: дәрд [درد (Osm.), < Far.] = *därt*
Ağrı, acı, dert - боль – der Schmerz;
därdim çoktur çok derdim var (çok
ağrılarım ya da sıkıntılarım var) - у
меня много боли, горя – ich habe
viele Schmerzen, viel Kummer;
därd çäkmək dert çekmek, ağrı
çekmek - страдать болью -
Schmerz erdulden; *bu alämdä här
käsın bir dardı var* bu alemde
herkesin bir derdi var - въ этомъ
мірѣ изобилуютъ страданія – in
dieser Welt giebt es überall Leiden.

därdär: дәрдәр [دردار, **դրար**
(Osm.)] Dırdır - болтовня – das
Geschwätz; *nä çok dardär* ne çok
dırdır - какая болтовня – wieviel
Geschwätz; *bu dardärlärin cümlä
boş tur* bu dırdırların hepsi boştur

(gereksizdir) - это все болтовня –
das ist Alles leeres Geschwätz.
{Tietze *dır dır/dırdır* < ses taklidi
609a; belki de *dä-* eyleminin geniş
zaman ekiyle kurulmuş biçiminin
ikilemesi olarak da kabul edebiliriz;
krş. Räsänen < *dä-* + *r dä-* + *r*,
136b}.

därdärlän-: дәрдәрлән (e.) [دردارلنمک
(Osm.)] dırdır etmek, çene çalmak -
болтатъ – schwatzen. {*därdär +
län-*}.

därdimänd: дәрдимәнд [دردمند (Osm.),
< Far.] Hastalıklı, alingan, mutsuz,
dertli - болѣзненный, несчастный
– kränklich, unglücklich,
kummervoll.

därdimändlik: дәрдимәдлік [دردمندлік
(Osm.), < *därdimänd+lik*] Dert,
sıkıntı, yoksulluk – горе, страдание,
бѣдность – Kummer, Leiden,
Armuth.

därdivä: дәрдівә [Tar., < *därdi+var*]
Acı, dert çekerek (derdi var) -
терпящій страданія – Leiden
erduldend.

därdlän-: дәрдлән (e.) [دردلنمک,
դրարլնմ (Osm.)] = *därtlän*
Dertlenmek, sıkıntıları, ağrıları
olmak - страдать, имѣть горе –
Kummer haben, Schmerzen haben.

därdländir-: дәрдләндір (e.) [دردلندرمک
(Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün
ettirgen уарısı - принуд. отъ
предыд. – Causat. vom Vorherg.

därdläş-: дәрдләш (e.) [دردلشماک, **դըրդլաշ** (Osm.), < *därd+lä+ş*] Dertleşmek, karşılıklı sıkıntıları paylaşmak - другъ другу жаловаться на свои страданія – gegenseitig sich seine Leiden klagen.

därdläştir-: дәрдләштир (e.) [دردلشدرماک, (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatisı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.

därdli: дәрдлі [دردلو, **դըրդլի** (Osm.)] = *därtli*.

därdsiz: дәрдсіз [دردسز, **դըրդլսիզ** (Osm.)] Dertsiz, ağrısız - безъ страданія, боли – schmerzlos. {*därd* + *-siz*}.

därgi şayırt: дәргі шајірт [Az.] Polis görevlisi - полицейскій служитель – der Polizeidiener. {< Ar. *darakī*; Wehr 251b}.

därhał: дәрһал [درحال (Çağ. DT.)] Derhal, hemen, birden - тотчасъ, за разъ – sogleich, auf einmal. {< Far. *dar hāl*; Steingass 509b}.

däri: ¹däri [دری, **դըրի** (Osm.)] = *täri* Deri, post - кожа, шкура – das Leder, die Haut, das Fell; *ham däri* ham deri, işlenmemiş post - шкура – das Fell mit den Haaren; *aķ däri* parşömen - пергаментъ - das Pergament; *däridän kitab kabı* deriden kitap kabı - кожаный переплетъ книги – ein lederner Bucheinband; *däri soymaķ* deri

soymak - снимать шкуру – das Fell abziehen; *bir däri bir kämik* bir deri bir kemik, çok zayıf - онъ состоитъ изъ кожи и костей – er ist nur aus Haut und Knochen; *däri yüzmäk, sıyırmaķ* deri yüzmek, sıyırmak - срывать кожу – das Haut abreissen; *son dārisi* meyve kabuğu, kabuk - кожица на плодахъ, кора – die Haut der Früchte, die Rinde; *däri yaşı bildirir* deri yaşı bildirir (gösterir) (atasözü) - кожа показываетъ возрастъ (посл.) – das Haut zeigt das Alter (Spr.); *dārisindä sığmaz* derisine sığmaz (kızgınlık ya da gururdan) - онъ не вмѣщается въ своей шкурѣ (т. е. лонается отъ гнѣва, гордости, зависти) – er platzt in seiner Haut (vor Zorn oder Stolz). {ED *teri*: (d-) 531a}.

däricik: дәріцік [دریچیک (Osm.), < *däri+cik*] İnce deri, zar - кожица – das Häutchen; *yufka däricik* ince zar - пленка – eine Membrane.

däril-: дәріл (e.) [درلماک, **դըրլմաք** (Osm.)] Derilmek, toplanmış olmak - быть собраннымъ – gesammelt, versammelt sein; *bir yärä dārilmäk* bir yere toplanmak - собираться на одномъ мѣстѣ - sich an einer Stelle versammeln. {²*där-* + *il-*}.

därilän-: дәрілән (e.) [دریلانماک, **դըրլանմաք** (Osm.), <

däri+la+n] Derilenmek, deriyle örtülmek - покрываться кожей – sich mit Haut bedecken.

därim: дәрим [دریم (Osm.)] Türk çadırı - туркменская палатка – ein türkisches Zelt. {< ²där- + im; bkz. Tietze *derim II* 594b}.

därin: дәрін [درين, دريك, **үлһрһү** (Osm.)] Derin - глубокий – tief; *därin dārā* derin uçurum (geçit ya da vadi) - глубокий оврагъ, долина – eine tiefe Schlucht, das Thal; *därin aqıl* derin akıl - глубокий умъ - ein tiefer Verstand; *därin uyku* derin uyku - глубокий сонъ - ein tiefer Schlaf; *däniz dārini* denizin derinliği - глубина моря – die Tiefe des Meeres; *därin düşünmāk* derin düşünmek - быть въ глубокомъ размышлении – tief in Gedanken versunken sein. {ED *teriñ (d-)* 551a}.

därlä-: дәрлә (e.) [درينلمك, **үлһрһүлһ** (Osm.)] Derinleşmek - углубляться – sich vertiefen, tief werden. {*därin* + *lä-*}.

därlän-: дәрлән (e.) [درينكنمك (Osm. R.)] derinleşmek - дѣлаться глубокиймъ, болѣе глубокиймъ – tief, tiefer werden. {*därlän-* + *n-*}.

därläş-: дәрләш (e.) [دريكلشمك (Osm. R.)] Derinleşmek - дѣлаться глубокиймъ, болѣе глубокиймъ – tief, tiefer werden. {*därlän-* + *ş-*}.

därläştir-: дәрләштір (e.) [دريكلشدرمك (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.

därlät-: дәрләт (e.) [درينلتمك (Osm.)] Derinletmek, içini oymak - сдѣлать глубокиймъ – vertiefen, aushöhlen. {*därlän-* + *t-*}.

därlilik: дәрлік [درينلك, **үлһрһүлһ** (Osm.), von *därlin+lik*] Derinlik - глубина – die Tiefe.

därinti: дәринті [دريندى, درينتى (Osm.)] Değersiz şeyler - не имѣющія цѣны вещи – werthlose Dinge; *bir takım dārinti āskār* bir takım gerideki asker - кучка мародеровъ - ein Haufe von Nachzüglern. {< ²där-; bkz. Tietze *derinti* 595a}.

därlä-: дәрлә (e.) [**үлһрһүлһ** (Osm.)] = *tärlä* Terlemek - потѣть – schwitzen. {³där + *-lä*}.

därläk: дәрләк [Osm.] *därläk toplağ* ahmak, salak - глупецъ – der Dummkopf (N. 160).

därlük: дәрлік [درلك, **үлһрһүлһ** (Osm.)] Bir tür deriden ayakkabı - башмакъ изъ кожи – ein lederner Schuh. {ED *terlik (d-)* < *te:r* 546b}.

därmä: дәрмә [درمه, ديرمه, **үлһрһүлһ** (Osm. Krm.)] 1. Derme, toplama, toplanma - собиране, собрание – das Sammeln, die Versammlung; *yığma därmä* (Krm.) ayrı bölgelerden bir araya toplanmış halk

- народъ, собранный съ разныхъ сторонъ - das aus verschiedenen Gegenden versammelte Volk. **2.** Bir araya getirilmiş kıymık, filiz, fişkin - собранныя щепки, вѣтки – gesammelte Spähne, Reiser; *därmä aṭmaḵ* (Krm.) filiz, fişkin toplamak, dermek - собирать вѣтки к Reiser sammeln. {²*där-* + *-mä*}.

därmähāl: дәрмähāl [Tar.] Derhal, hemen - тотчасъ – sogleich, ohne Verzug. {< Far.}.

därman: дәрман [دَرْمَان] (Osm. Az.), < Far. درمان **1.** Derman, em, ilaç, çare - лѣкарство, средство – das Medicament, das Mittel. **2.** Güç - сила – die Kraft; *därmanım yok* dermanım yok, gücüm yok – у меня нѣтъ болѣе силъ - ich habe keine Kraft mehr.

därmana: дәрмана [درمانه (Buhara)] Kuru ak pelin (otu) çiçeği - цитварное сѣмя – Zitwarsaamen.

därmandä: дәрмандä [درمانده (Çağ. V.), < Far.] Baygın, güçsüz, yorgun - усталый, обморочный – ohnmächtig, müde.

därmandälik: дәрмандälik [درمانده لك (Çağ. V.)] Baygınlık, yorgunluk - обморокъ, усталость – die Ohnmacht, die Müdigkeit. {*därmandä* + *lik*}.

därmansız: дәрмансыз [درمانسز (Osm.)] **1.** Dermansız, çaresiz, ilaçsız - безъ средства, безъ

лѣкарства – ohne Mittel, ohne Heilmittel. **2.** Dermansız - неизлѣчмый – unheilbar. {*därman* + *sız*}.

därmansızhıḵ: дәрмансызлык [درمانسزحک (Osm.)] Dermansızlık, baygınlık, güçsüzlük - обморокъ – die Ohnmacht; *därmansızhğa düşmāk* bayılmak - падать въ обморокъ -in Ohnmacht fallen. {*därmansız* + *hıḵ*}.

därmän: ¹дәрмән [Kaz. Bbg.] Neredeyse - почти – fast, beinahe; *därmän bîrdäy* neredeyse aynı - почти ровно – fast gleich.

därmän: ²дәрмән [Kir.] = *därman*.

därmänsiz: дәрмәнсіз [Kir.] = *därmansız* Dermansız, güçsüz, zayıf - безсильный – kraftlos, schwach.

därnäk: дәрнäk [درنك, ديرنك (Osm.)] Bir araya gelme, toplantı - собрание – die Zusammenkunft, die Versammlung; *dün därnäk yapıyor* düğün dernek yapıyor - онъ приготовляетъ свадьбу – er richtete die Hochzeit aus (N. 60); *ḵarga därnäyi karga derneyi*, karga sürüsü, kötü olan askeri birliklerin bir araya toplanması - стая воропъ, собрание пегоднаго войска – Schaar von Krähen, eine Ansammlung schlechter Truppen. {ED *térnek* (*d-*) < *térin-* 552a}.

därpän: дәрпән [Az.] = *täbrän* Hareket etmek - шевелиться – sich bewegen; *därpänmä!* hareket etme! - не шевелись! – rühre dich nicht! {ED *tepren-* (d-) < *tepre:-* 444b}.

därrä: дәррә [درّہ (Tar.)] Mollanın şeriata göre verdiği bir ceza olan kalın kırbaç, kamçı - широкая плеть, которой мулла наказывает по шариату – eine breite Knute, mit der der Mulla nach dem Scharijat bestraft; *därrä soqtı* kırbaç, kamçı ile cezalandırdı - онъ наказалъ плетью – er hat mit der Knute bestraft. {< Far. *durra*; Räsänen 136b}.

därs: дәрс [درس, **дәрс** (Osm., Kaz. Krm.)] Ders, ödev, öğrenme - лекція, урокъ, задача, учение – die Lektion, die Aufgabe, das Lernen; *därsinizi oқudunuzmu?* dersinizi öğrendiniz mi? - учили-ли вы свой урокъ? – habt ihr eure Lektion gelernt?; *därs almak* ders almak - брать уроки, учиться – Stunden nehmen, lernen; *därs vermek* - давать уроки, учить - Stunden geben, unterrichten; *därs okutmak* ders okutmak, öğretmek, kandırmak, baştan çıkarmak - преподавать, обманывать - unterrichten, täuschen, verführen. {< Ar.}.

därshanä: дәршанә [درسخانه (Osm.), < *därs+hanä*] medresse, okul -

медресе, училище – die Medresse, die Schule. {< Ar. + Far.}.

därt: ¹дәрт [Kar. L.] = *dört* Dört - четыре – vier. {Bkz. ¹*dört*}.

därt: ²дәрт [Tar. Kaz. Krm.] **1.** Ağrı, acı - боль – der Schmerz; *därt tarttı* (Tar.) ağrılar hissediyordu - онъ чувствовалъ боль - er fühlte Schmerzen; *därt bilän* ağrı, acı verici - больно – schmerzlich. **2.** (Kaz.) Dert, çaba, istek - забота, усердіе, желание – die Sorge, der Eifer, der Wunsch; *öyr^oänärgä därti bar* öğrenme gayreti var - у него охота учиться – er hat den Wunsch zu lernen; *därt bar darama yuқ* çaba var ama başarı yok - усердіе есть, но нѣтъ уснѣха – er hat Eifer, aber keinen Erfolg.

därtinçi: дәртинчи [Kar. L.] = *därtünçü* Dördüncü - четвертый – der Vierte. {= ¹*dörtünçü*}.

därtlän-: дәрtlän (e.) [Kaz., < *därt+lä+n*] Dertlenmek, isteği olmak, çabalamak - имѣть желание, заботу, усердіе – Wunsch, Eifer haben; *ođ öyr^oätärgä därtlänä* öğretmeye gayretli - онъ желаетъ преподавать - er hat den Wunsch zu unterrichten.

därtli: дәрtli [Krm. Kaz., < *därt+li*] **1.** (Krm.) Acı vb. çeken - страдающій – leidend. **2.** (Kaz.) İstekli, derdli, gayretli - имѣющій усердіе,

- заботу, желание – Wunsch, Eifer, Sorge habend, besorgt, eifrig.
- därtlik:** дәртлік [Tar.] = *därtli* Dertli, ağrılı, acıklı, sıkıntılı - больной, страдающий – schmerzhaft, leidend.
- därtsiz:** дәртсиз [Kaz., < *därt+siz*] Dertsiz, sıkıntısız - безпечный – sorglos.
- därväzī:** дәрвәзӣ [Tar.] Kapı geçiti, şehir kapısı - городскія ворота, ворота – der Thorweg, das Stadthor. {< Far. *darwāza*; Steingass 514b}.
- därviş:** ¹дәрвиш [درویش (Osm.)] Derviş - дервишъ – der Derwisch, der Arme. {< Far. *dārvīš*; Tietze *derviş I* 597a}.
- därviş:** ²дәрвиш [Krm.] = *därviş*.
- därya:** дәрја [دریا, **𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤** (Osm. Krm.), **𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤** (Kar. Çağ.)] **1.** (Osm.) Deniz - море – das Meer; *därya yüzü* denizin yüzeyi - поверхность моря – die Meeresoberfläche; *därya artıp äksilməsi* med cezir - приливъ и отливъ - die Ebbe und Fluth; *därya bäyi* büyük amiral - генераль-адмираль - der Grossadmiral. **2.** (Krm. Kar.) Akıntı, akarsu - рѣка – der Strom, der Fluss. **3.** (Kar. T.) Akın, tufan - большая вода – der Wasserschwall (II. 38, 30). {< Far. *daryā*, Räsänen 133a}.
- däryah:** дәрјалы [دریالو, **𐰽𐰺𐰍𐰏𐰤𐰺𐰍** (Osm.)] Denizli, denize ilişkin - морской – zum Meere gehörig. {*därya + h*}.
- däryä:** дәрјә [Kır.] = *därya* **1.** Deniz - море – das Meer. **2.** Açık elli, varlıklı kimse - щедрый и богатый человекъ – ein freigiebiger und reicher Mensch.
- därzi:** дәрзи [Osm. Kum.] = *tärzi* Terzi - портной – der Schneider. {< Far. *darzī*, Räsänen 136b}.
- därzilik:** дәрзilik [درزلیق (Osm. R.)] Terzilik - бытие портнымъ, портняжное ремесло – das Schneidersein, Schneideriren. {*därzi + -lik*}.
- därzimal:** дәрзімал [درزیمال Çağ.] Ütü - утюгъ – das Plätteisen; اورمق درزیمال yassılaştırmak, düzletmek - гладить утюгомъ - plätten. {? < Far. درزی + Ar. مال}.
- däsäkçi:** дасәкчи [دیساکچی (DT.)] Gece bekçisi - ночной сторожъ – der Nachtwächter.
- däskärä:** даскәрә [دسکره (Osm.), < Far.] = *täskärä*.
- däslap:** ¹дәсләп [دسلاپ (Çağ.), < Far.] Başlangıç - начало – der Anfang.
- däsläp:** ²дәсләп [Tar.] = *däslap* Eskiden, önceleri - раньше, прежде, однажды – früher, vorher, ehemals.
- däsläpkī:** дәсләпкī [Tar.] Eskiden olmuş bitmiş olan - прежде случившееся – das früher Geschehene. {*däsläp + -kī*}.

- däsmal:** дәсмал [دسمال (Çağ. DT. Tar.)]
1. = *dästmal*. **2.** (Tar. DT.) Ütü - утюгъ – das Plätteisen; *däsmal saldı* (Tar.) ütiledi - онъ выгладиль утюгомъ – er plättete.
- däsmalla:** дәсмалла (e.) [Tar., < *däsmal+la*] Kazımak, silmek - вытереть – abreiben, abwischen.
- däsmallat:** дәсмаллат (e.) [Tar., < *däsmalla+t*] Bir bezle sildirtmek - заставлять вытереть – abreiben, abwischen lassen.
- däspä:** дәспä [Kır., < Ar. تسبيح] Tespih - четки – der Rosenkranz.
- däst:** дәст [دست (Kır.), < Far. دست] El - рука – die Hand.
- dästan:** дәстан [دستان (Kır.), < داستان] Destan, anlatı, öykü, roman, fabl - рассказъ, романъ, басня – eine Geschichte, der Roman, die Fabel. {< Far. *dastān*; Räsänen 137a}.
- dästar:** дәстар [Tar., < Far. دستار] İşlenmiş büyük türban - большая вышитая чалма – ein grosser gestickter Turban.
- dästä:** ¹дәстä [Osm., < Far. دستا] = *tästä*
1. Deste, bir avuç, bir paket - горсть, узель, пачка – eine Handvoll, ein Paket, ein Bündel; *gül дәstä gül destesi* - букетъ розъ - ein Rosenstrauss. **2.** Havan tokmağı - нестикъ - eine Mörserkeule (= *havan-äli*). **3.** Tutacak, kulp - ручка – der Griff.
- dästäk:** ¹дәстäk [دستک (DT.), < Far.] Yazılı emir - письменное приказание – ein schriftlicher Befehl.
- dästäk:** ²дәстäk [دستک (Osm.)] = *tästäk*. {= ¹*dästäk*}.
- dästäklä:** дәстäklä (e.) [دستکلمک (Osm.)] = *tästäklä*. {*dästäk + lä*-}.
- dästälä:** ¹дәстälä [دسته لمک (Osm.), < *dästä+lä*] = *tästälä* Destelemek, deste yapmak, paket yapmak - сдѣлать пачку, узель – ein Paket, einen Bündel machen.
- dästärä:** дәстärä [دستره (Osm.), < *däst+ärä*] = *tästärä* Testere - ручная пила – die Handsäge. {< Far. *dastara*; Tietze *destere/testere* 599a}.
- dästärälä:** дәстärälä (e.) [دستره لمک (Osm.)] = *tästärälä* Testerelemek, testereyle kesmek - пилить – sägen. {*dästärä + lä*-}.
- dästärhan:** дәстärхан [دسترخان (DT.), < Far.] Masa örtüsü, sofrа - скатерть – das Tischtuch.
- dästärhançi:** дәстärханчи [دسترخانچی (Çağ. DT.)] **1.** (DT.) Sofrada hizmet eden görevli - слуга при столѣ – der Diener, der beim Tische bedient. **2.** (Buch. Kok.) Odabaşı - камергеръ - der Kammerherr. {*dästärhan + çi*}.
- dästəgah:** дәстəgah [دستگاه (Osm.)] **1.** Tezgah, üzerinde el aletlerinin bulunduğu masa - столъ, на

которомъ находятся разные инструменты ремесленника – Tisch, auf dem die Handwerkzeuge sich befinden. 2. Tezgah, el sanatlarının gerçekleştirildiği bölme, yer - мастерская – die Handwerkstube. 3. El sanatları makinesi - ручная машина ремесленника – die Handwerksmaschine. {< Far. *däst-gāh*; Stachowski [226] 612}.

dästgahcı: дәст`гаһцы [دستگاجی (Osm.), < *dästgah+çı*] El makinesinde çalışan kimse - рабочий на ручной машинѣ – der Arbeiter an einer Handmaschine.

dästgahla-: дәст`гаһла (e.) [دستگاه لامق (Osm.), < *dästgah+la*] 1. Kumaşı dokuma tezgahına germek - положить на ткацкій станокъ матерію – Zeuge auf den Webstuhl spannen. 2. Tezgahlamak, hazırlamak, oluşturmak - приготовить - vorbereiten, herstellen.

dästgir: дәстгір [دستگیر (Osm.), < Far.] Ele alma, el koyma; koruyucu, hamî; birisini tutsak yaran kimse; tutsak alma; tutsak - взявшій рукой, покровитель, взявшій въ плѣнь, плѣнение, плѣнникъ – mit der Hand nehmend, der Protektor, der einen Gefangenen macht, das Gefangennehmen, das Gefangene; *dästgir kıtmağ* korumaya almak,

korumak, tutsak almak - покровительствовать, взять въ плѣнь - in Schutz nehmen, protegiren, gefangen nehmen; *dästgir olmağ* koruyucu olmak - быть защитникомъ - ein Beschützer sein.

dästgırlän-: дәстгірлән (e.) [دستگیرلنمک (Osm.), < *dästgir+lä+n*] Merdiven olarak kullanmak - руководствовать - als Leiter nehmen.

dästi: ¹дәсті [دستی (Osm.)] = *tästi* Testi, bir tür toprak kap - глиняная посуда – ein irdenes Gefäß. {< Far. *destî*; TDK *testi* 2206a}.

dästi: ²дәсті [Tar.] Kulp, sap, tutacak - ручка – der Handgriff. {=¹*dästi*}.

dästicik: дәстіцік [Osm., < ¹*dästi+cik*] Küçük toprak kap - маленькій глиняный сосудъ – ein kleines irdenes Gefäß.

dästilä-: дәстілә (e.) [Tar.] Kulp, sap, tutacak takmak - снабдить ручкою – mit einem Handgriffe versehen; *bahtenî дәstilädî* baltaya sap taktı - онъ вставилъ ручку въ топоръ - er hat das Beil mit einem Handgriffe versehen; *kaçā дәstilädi* kapları, tencereleeri içiçe koydu - онъ вставилъ горшки одинъ въ другой – er hat die Töpfe in einander gestellt. {*dästi* + *-lä*}.

dästmal: дәстмал [دستمال (Çağ.)] Peçete, elbezi, temizlik bezi, mendil -

салфетка, полотенце, платокъ – die Serviette, das Handtuch, das Wischtuch, Taschentuch; *dästmal kabaḳ sünger* - губка – der Schwamm (V.). {< Far. *dastmāl*; Räsänen 137a}.

dästmaya: дәстмаја [دستمايه (Çağ. V.), < *däst+maya*] Anamal, varlık - капиталъ, имущество – das Kapital, das Vermögen.

dästur: дәстур [دستور (Osm.), דסטור (Kir.), < Far.] **1.** İzin, yetki verme - дозволение – die Erlaubnis, Autorisation; *dästurunuz ilä izninizle* - съ вашимъ дозволениемъ - mit ihrer Erlaubnis; *dästur!* destur!, izin var mı?, kenara çekil! - прошу дозволения, посторонись! – ich bitte um Erlaubnis, tritt bei Seite! **2.** Bakan - министръ - der Minister. **3.** (Krm.) İzin belgesi - дипломъ, дающій право на что – ein Diplom, das ein Recht verleiht; *biz дәstur aḥmayana vä riwan aḥmayana çağı wärip çağdırayız* biz sazi, izni olana çağdırıgız - мы не дозволяемъ тому играть, который на это не получилъ диплома – wir erlauben nur dem die Gitarre zu spielen, der ein Diplom erhalten hat. **4.** Düstur, kurallar, kanunlar bütünü - сборникъ государственныхъ законовъ - die Gesetzsammlung (= *dustur*).

dästursuz: дәстурсуз [دستورسوز (Osm.), < *dästür+sız*] Destursuz, izinsiz - безъ дозволения – ohne Erlaubnis; *dästursuz bağa girilmäz* destursuz bağa girilmez - безъ дозволения нельзя войти въ садъ - ohne Erlaubnis kann man nicht in den Garten eintreten.

dästürhan: дәстүрхан [دستورخان (Çağ. DT.)] = *dästärhan*.

dästürhançī: дәстүрханчī [دستورخانچي (DT.)] = *dästärhançī*.

däş-: ¹дәш (e.) [Kaz., < *dä+ş*] = *täş* Konuşmak, çağırmaq - молвить, говорить, вызывать – sprechen, ausrufen; *aḥar дәş!* (Kaz.) çağır onu! - зови его! – rufe ihn! *uḥ awaz bilä дәştī* (Kaz.) yüksek sesle konuştu (bağırdı) - онъ говорилъ (звалъ) громко – er sprach, rief mit lauter Stimme; *däşmä!* konuşma, sus! - молчи! - schweige! *uḥ дәşmī* konuşmadı, sustu - онъ молчалъ - er schwieg.

däş-: ²дәш (e.) [دشمك (Osm. Tar.)] = *täş* Deşmek - пронзить, продырявить – durchstossen, durchbohren. {ED *I teş-* (d-) 559b}.

däşä-: дәшä (e.) [دشه مك (Çağ.)] = ²*däş*.

däşik: дәшик [ديشيك (Osm. kullanım dışı)] = *dälik*. {ED *teşük* (d-) < *teş-* 563a}.

däşil-: дәшил (e.) [دشلمك (Osm.)] = *dälik*. {ED *teşil-* (d-) < *teş-* 564a}.

däşîş-: дәшш (e.) [Kaz., < ¹däş+ş] Birbirine seslenmek - кричать другъ другу – einander zurufen.

däşîşkälä-: дәшшкälä (e.) [Kaz., < *däşîş+kälä*] Biraz konuşmak - поговорить немного – ein Wenig reden.

dät: дәт [Kır.] = *dat* **1.** Duyu, tin - смысл, душа – der Sinn, die Seele. **2.** Şikayet, iddia (mahkemed) - жалоба, искъ, обвинение – die Klage, die Anklage, die Beschwerde; *sizgä aytkañ dätim* size şikayetimi sunacađım - я имѣю вамъ представить жалобу – ich habe Euch eine Klage vorzulegen; *dätin boşa ayt!* bir şikayetin varsa söyle! - если у тебя есть жалоба, то заяви ее! – wenn du eine Klage vorzubringen hast, so sage es! {< Far. *dād*; Steingass 494b}.

dätkirşi: дәткірші [Kır.] Davacı, dava makamı, dava vekili, avukat - нетецъ, ведущій процессъ, адвокатъ - der Kläger, Angeber, Processführer, Advokat. {< *dät*}.

dättä-: дәттä (e.) [Kır., < *dät+lä*] Dava yürütmek - предъявить жалобу, искъ - eine Klage führen.

dättät-: дәттät (e.) [Kır., < *dättä+t*] **1.** Dava yürütmek - заставить жаловаться – eine Klage führen lassen. **2.** Bir davanın incelenmesi için istekte bulunmak, neden olmak - просить разобрать жалобу –

jemanden bitten, veranlassen eine Anklage zu untersuchen; *män sizgä burun dättätkän ämäsnin* daha önce davamı incelemeniz için sizi sevk etmedim - я васъ прежде не просилъ разбирать дѣло – ich habe Euch vorher nicht veranlasst meine Sache zu untersuchen.

däv: ¹дäў [Kaz.] (Kaz.) Büyük, önemli - большой, значительный – gross, bedeutend; *bīk däv öy* çok büyük bir ev - очень большой домъ - ein sehr grosses Haus; *däv .iş* büyük, önemli bir mesele - большое дѣло – eine grosse, wichtige Angelegenheit. {< Far *dev*, *dīv* Steingass 554b}.

däv: ³дäў [Kır.] Yalan, kavga, dava - ложь, ссора, споръ – die Lüge, der Zank, der Streit; *däv aytı* yalan söyledi - онъ лгалъ - er hat gelogen. {= *dava*; Räsänen 134a}.

däv: дәв [دو (Osm.), < Far.] Dev, kötü bir cin - злой духъ – ein böser Geist. {krş. ED *tev* 434b}.

dävan: дәван [دوان (Çağ. V.)] Bölge, yöre - округъ, область – der Bezirk, der Distrikt. {< Far. *dīvān*; Räsänen *divan* 138b; Steingass 555a}.

dävä: дәвä [دو (Osm. Krm. Az.)] = *tävä, tüö, tō* Deve - верблюдь – das Kameel; *dävä tüyü* deve tüyü - верблюжья шерсть – Kameelhaar; *dävä örgücü* deve hörgücü – горбъ верблюда – der Kameelhöcker; dort

deve türü – четыре вида верблюда – die vier Kameelsorten: *boz dävā* – *bazārāk (mäyā)* – *buğur dävā* – *çatıf örküç*; *dävā kuşu* deve kuşu – страусь - der Strauss; *dävā tikāni*, *dävā tabanı*, *dävā älması*, *dävā atmäyi*, *dävā otu* türlü bitkiler - растения – verschiedene Pflanzen; *ävliya dävāsi kırkayak* - сорокапощка – der Tausendfuss; *dävā gözlü* deve (büyük) gözlü – сь большими глазами – grossäugig; *dävā yürüyüşü* rutin – рутина - die Routine; *dävā kinli* kinci – мстительный - rachsüchtig; *bir dävā yünü söz çok* (ve boş) konuşma - многословіе, болтовня – die Vielrederei, das Geschwätz; *dävā söylämäk* hakarat etmek – говорить обидныя слова - Beleidigung sagen; *dävādän büyük fil var* fil deveden büyüktür (atasözü) – слонь больше верблюда (посл.) – der Elephant ist grösser als das Kameel (Spr.); *dävā gibi bir doğru yok* devede olduğu gibi hiç bir düz yanı yok (deyim) – нѣтъ у него ни одного прямого мѣста, какъ у верблюда (посл.) – es ist an ihm nicht eine grade Stelle, wie beim Kameel (Spr.). {ED *teve: (deve:)* 436a}.

dävāci: дāvāci [دوه جی (Osm.), < *dävā+ci*] 1. Deveci - вожатый верблюдовъ – der Kameeltreiber,

Hirt. 2. *dävācilār* Dört Yeniçeri ocaklarından birincisi – первый изъ четырехъ полковъ янычарь – das erste von den vier Janytscharenregimentern.

dävācilik: дāvācilik [دوه جيلک (Osm.)]

1. Devecilik - занятие вожатая верблюда – das Geschäft des Kameeltreibers. 2. Saçmalık – нелѣпость - Albernheit. {*dävāci* + *lik*}

dävāli: дāvāli [Kır.] İtaatkar, söz dinleyen - послушный – gehorsam.

dävir-: ²dävir (e.) [Kır., دیویرمک (Osm. R.)] Devir уартырмак, döndürmek, çevirmek, geri döndürmek – вращать, опокинуть, возвращаться – drehen, wenden, umkehren, zurückkehren; *tästiyi dävirmäk* testiyi devirmek, beceriksiz olmak – быть неловкимъ – ungeschickt sein; *çam dävirmäk* çam devirmek, patavatsız konuşmak – быть неловорить дико – wilde Reden führen. {ED *tevir-* 443b; ayrıca kırş. Tietze *devir-* 602b}.

dävirdil-: дāvirdil (e.) [دیویردلمک (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün edilgen çatısı - страдат. отъ предыд. – Passiv vom Vorherg. {*dävirt-* + *il-*}.

dävirik: дāvirik [دوریک (Osm. R.)] Döndürülmüş, kıvrılmış - опрокинутый, перевернутый –

- umgewendet, umgestülpt. {*dävir-* + *ik*}.
- dävirilt-:** dävirilt (e.) [ديويرلتمك (Osm. R.)] Çevirtmek, döndürtmek - велѣтъ вращать и т. п. – drehen, wenden lassen. {*dävir-* + *il-* + *t-*}.
- dävirt-:** dävirt (e.) [Кир., < *dävir*+*t*, ديويرتمك (Osm. R.)] Döndürtmek, geri getirmek - заставлять возвратиться, возвратить – zurückkehren lassen, zurückbringen.
- dävkö:** дәўкөс [Кир., < *dä* + *köz*] Kavgacı, çirkef, yalancı, inkar eden - сварливый, лживый, обидный – zänkisch, streitsüchtig, lügenerisch, verleumderisch.
- dävlä-:** дәўлә (e.) [Kaz.] Önemsemek, yüceltmek, saymak - придавать важность, возвышать, почитать – Wichtigkeit beilegen, erheben, hoch halten, ehren. {¹*dä* + *lä*}.
- dävläk:** дәвлäk (e.) [دولاك (Osm.)] Bir tür yeşil kavun - родъ зеленыхъ дынь – eine Art grüner Melonen. {Räsänen 137a}.
- dävlän-:** дәвлән (e.) [دولنمك (Osm.)] 1. Yatışmak - успокоиваться – sich beruhigen. 2. Yeniden güç kazanmak - достигнуть прежней силы – seine Kraft wieder gewinnen. {Meninski دولنمك *dewlenmek, dülenmek* II/2189; ayrıca bkz. *dülän-*}.
- dävländir-:** дәвләндир (e.) [دولندرملك (Osm.), < *dävlän*+*dir*] 1. Yatıştırmak - успокоить – beruhigen. 2. Eski gücünü yeniden kazandırmak - возвратить прежнюю силу – die frühere Kraft wieder zurückgeben. {Meninski دولندرملك *dewlendürmek, dülendürmek* II/2189}.
- dävlät:** дәвлät [دولت (Osm. Krm.), < Ar.] 1. Talih, şans, varlık, zenginlik - счастье, состояніе, богатство – das Glück, das Vermögen, der Reichthum; *Allah дәvlätigizi arttırsın!* (Krm.) Allah devletinizi arttırsın! - пусть Богъ увеличитъ ваше состояніе! – möge Gott euer Vermögen vergrößern! *dävlättän düşt'ü* yoksullaştı - онъ обѣднѣлъ - er ist arm geworden; *dävlät ayağına dolaşır* (Osm.) devlet ayağına dolaşır, talih uykuda gelir - счастье ему придетъ во снѣ – ihm kommt das Glück im Schlafe; *dävlät ilä çok yaşa!* uzun ve devletli yaşa! - живи долго и счастливо! – lebe lange und im Glücke! *dävlät hanä* «sizin eviniz» anlamında konuşma içerisinde yüceltme - любезное выражение въ разговорѣ вмѣсто «Вашъ домъ» - ehrender Ausdruck im Gespräche statt «Euer Haus» (konuşan kendi evi için: - о своемъ домѣ говорящій выражается: - sein Haus nennt der Sprechende: *fağır hanä, bändä hanä*). 2. Devlet, yönetim – государство,

правительство – das Reich, die Regierung; *dävläti osmaniyä* Osmanlı devleti - османская империя – das osmanische Reich; *dävläti aliyä* Devlet-i Aliye (yüksek mevki anlamında) - Высокая Порта – die Hohe Pforte; *din-vä dävlät için* din ve devlet için - ради веры и государства – wegen des Glaubens und des Reiches; *sahib dävlät baş vezir* - великий везир - der Grossvezier.

dävlät: дәйлät [Kaz. Kum., < Far دولت] Devlet, talih, mutluluk, iyilik, zenginlik, mal mülk - благо, богатство – das Glück, das Heil, der Reichthum, das Vermögen; *Alla dävlätî* Allah'tan gelen devlet - благо отъ Бога – das Heil, das von Gott kommt.

dävlätçä: дәвлätчä [دولتچہ (Osm.)] Devletçe - по придворному, официальный – hofmässig, ministeriel, officiel. {*dävlät + çä*}.

dävlätli: дәвлätli [دولتلو (Osm.), < *dävlät+li*] 1. Devletli, çok mutlu - очень счастливый – sehr glücklich. 2. (bu anlamıyla eğitimlilerce *dävlätli* biçiminde söylenir) (von Gebildeten in dieser Bedeutung stets *dävlätli* gesprochen) çok saygı değer - высокопочтенный – hoch geehrt (yüksek rütbeli kimselerin unvanı *dävlätli paşa* - титуль високихъ сановниковъ, Его

превосходительство, наша – ein Titel hoher Würdenträger: *dävlätli paşa*, Excellenz, der Pascha).

dävlätli: дәйлätli [Kaz., < *dävlät+li*] Devletli, zengin, varlıklı, bereketli - богатый, благословенный, благодатный – reich, vermögend, gesegnet.

dävlik: дәйлük [Kaz., < *dävlät+lik*] Büyüklük, önemlilik - значительность, важность – die Grösse, die Bedeutung, die Wichtigkeit.

dävöpör: дәйлöpör [Kır.] Güçlü, yenilmez kimse - силачъ, непобѣдимый человекъ – ein Starker, ein unbesiegbare Mensch.

dävran: дәвран [דבראן (Krm.)] Devir, zaman, kader - вращение, время, судьба – die Drehung, die Zeit, das Schicksal; *üç sänä Aşık Karib bu dövranı sürüp kahwäyi işlatti* Aşık Karib, zamanını bu şekilde sürdürüp kahvehanesini işletti - Ашыкъ Карибъ такимъ образомъ провель три года занимаясь кофейнею - in dieser Weise verbrachte Aschyk Karib drei Jahre das Kaffeehaus haltend (P. d. VII*, 19,29). {< Far. *davrān*; Tietze *devran* 603b}.

dävräk: дәврäk [دورک (Osm. R.)] Geniş bir çanak - широкое блюдо – eine breite Schüssel. {Räsänen 137b}.

- dävrik:** дәврик [دوریک (Osm.), < *dävir+k*] Kıvrık kenarlı - загнутый съ краевъ – mit umgebogenen Rändern; *dävrik dudağ* devrik dudak – mit aufgeworfenen Lippen.
- dävriil-:** дәврил (e.) [دوريلمک (Osm.), < *dävir+l*] Dönmek, dönmüş olmak, eğilmiş olmak, devrilmüş olmak - вращаться, быть завернутымъ, загнутымъ, возвращеннымъ, быть опрокинутымъ – sich drehen, umgebogen sein, zurückgekehrt sein, umgestürzt sein. {ED *tevril-* 444b}.
- dävriit-:** дәврилт (e.) [دوريلتمک (Osm.), < *dävriil+t*] Bir şeyin dönmesini sağlamak, dönmüş, eğilmiş olmak - сдѣлать, чтобы что-нибудь вращалось, было-бызагнутымъ – machen, dass etwas sich dreht, umgebogen sei.
- dävriik-:** дәврик (e.) [Kır., < *däv*] Bağırmaq, sesli konuşmak - кричать, громко говорить – schreien, laut sprechen.
- dävriin:** дәврийн [Kır.] Şans, talih, mutluluk, mutlu yaşam - счастье, счастливая жизнь – das Glück, das glückliche Leben. {= *dävriin*}.
- dävriim-:** ¹дәврийм (e.) [دوشيريمک, دوشيريمک (Osm.)] Bir araya getirmek, bir araya koymak, uığmak, toplamak - сложить, навалить въ кучу, собирать – zusammenlegen, zusammenfallen, aufhäufen, versammeln; *yälkän dövşirmäk* yelkenleri toplamak - подбирать паруса – die Segel einreffen; *äskär bir yärdä dövşirmäk* askeri bir yerde toplamak - собрать войско въ одно мѣсто – eine Armee an einem Punkt versammeln; *ağça dövşirmäk* para toplamak - собирать деньги – Geld sammeln; *ätäyini dövşirdi* eteğini topladı - онъ поднялъ полы платья – er steckte seine Rockschösse auf. {Tietze *devşür-* < *değşür-* < *derşür-* 605a}.
- dävşir-:** дәвşир (e.) [Krm.] = *dävşir* Devşirmek, toplamak - собирать – versammeln; *Şalomu hamälâh cümlä hañkı dövşirin këñäşländi* Kral Süleyman bütün halkı toplayıp, öğüt verdi - царь Соломонъ собралъ весь народъ и посоветовался – der König Salomo versammelte alles Volk und hielt Rath (P. d. V. VII*, 79, 33). {Tietze *devşir-* 605a}.
- dävşirici:** дәвşиріці [دوشيريجی (Osm.), < *dävşir+i+ci*] Koleksiyoncu, toplayıcı - собиратель – der Sammler, Kollekteur.
- dävşirim:** дәвşирім [دوشيريم, دوشيريم (Osm.), < *dävşir+m*] Bir araya getirme, toplama - собиране, складывание – das Zusammenbringen, das Sammeln.
- dävşirimli:** дәвşирімлі [دوشيريملو (Osm.), < *dävşirim+li*] *dävşirimli*

kap ağzı top biçiminde olan bir kap (şişe) - сосудъ, горло котораго имѣеть круглую форму – ein Gefäss mit einem kugelförmigen Halse.

dävşirmä: дәвшірмә [دوشیرمه, دوشرمه] (Osm.), < *dävşir+mä*] Bir araya getirme, toplama, yığma - собиране – das Zusammenbringen, die Aufhäufung; *askär dövşirmäsî* askeri birliklerin toplanması - созывъ рекрутовъ - die Rekrutierung, das Ausheben der Truppen; *irin dövşirmäsi* irin toplanması, bir yere birikmesi - сосредоточиваніе гноя – die Aufhäufung von Eiter.

dävşirmäli: дәвшірмәли [دوشیرمه لى] (Osm.), < *dävşirmä+li*] Üst üste yığılmış, bir araya sıkıştırılmış, kaba - собранный, скученный, коренастый – aufgehäuft, zusammengedrängt, gedrungen, derb.

dävşirt-: дәвшірт (e.) [دوشیرتمك] (Osm. R.)] *dävşir*'in ettirgen çatısı - принуд. отъ *dävşir* – Causat. von *dävşir*.

dävť: дәўт [Kır. = *divit*] Divit - чернильница – das Tintenfass. {TDK *divit* < Ar. *divät* 604b; Wehr 273b}.

dävät: дәвәт [Krm.] = *davät* Davet, buyur - приглашение – die Einladung. {= *davät*}.

dävür: ¹dävür [Krm.] Devir – вращение – die Drehung in der Runde; *o bazırğan üç yılda bir dövür ätip gälir* Tacir üç yılda bir dört yanı dolaşıp gelirdi – этотъ купецъ предпринималъ каждые три года одно круговое путешествие – dieser Kaufmann machte alle drei Jahre eine Rundreise. {< Ar. *dawr*; Tietze *devr/devir I, II* 603b}.

dävşir-: ²dävşir (e.) [Krm.] = *dävşir sän aķñ başına dövşir, gitmä!* sen aklını başına topla, gitme! - собирайся съ умомъ, не уходи! – nimm deinen Verstand im Kopfe zusammen und gehe nicht fort! (P. d. V. VII*, 28,5). {= *dävşir-*}.

dävşiril-: дәвшірил (e.) [Krm., < *dävşir+l*, دوشیرلکم] (Osm., R.)] Devşirilmek, bir araya toplanmak - быть сложеннымъ, собраннымъ – zusammengebracht, versammelt werden.

dävür: дәвўр [Krm.] Jenerasyon, devir, kuşak - поколѣние – die Generation; *yädi dövürünä қadar İsrâ'il haķına* yedi kuşağına kadar İsrâel halkına - израильтянамъ на семь поколѣній – dem Volke Israels bis auf sieben Generationen. {Bkz. ¹*dävür*}.

däv: ¹däv [ك Osm. R.] Çaba, içtepi - усилие, импульсъ – die

Anstrengung, der Impuls. {ED *tak* (ya da 2 *ta:ğ*) 463b}

däy-: ²däi [دكك, **𐌆𐌆𐌆𐌆** (Osm. Az.)] = *täg, tāk, tī* **1.** Değmek - прикасаться – berühren; *bu iş maña dāymāz* bu mesele beni ilgilendirmez - это дѣло меня не касается – diese Sache geht mich Nichts an; *äl-ilā maña dāydi* bana eliyle dokundu - онъ тронулъ меня рукой – er berührte mich mit der Hand. **2.** Değmek, dayanmak, varmak - достигнуть, дойти – wohin gelangen, erreichen, ankommen; *atāş ołana dāyār* ateş oğlana değer, ulaşır - огонь доходилъ до молодца – das Feuer erreichte den Jüngling; *oķ dāydi* ok değdi, vurdu - стрѣла понала – der Pfeil hat getroffen; *cana dāymāk* cana değmek, rahatsız etmek - попасть въ душу, безнокоить - die Seele treffen, beunruhigen; *göz dāymāk* nazar etmek - сглазить - mit den (bösen) Augen treffen. **3.** Değeri, ederi olmak - стоить, имѣть цѣну – werth sein, kosten; *bāş manat dāyār* (Az.) beş manat eder- это стоить пять манатовъ - es kostet fünf Manat; *bin fuhuru dāyār* (Osm.) bin fulur (sikke) eder - это стоить тысячу червонцевъ - es kostet tausend Dukaten; *dāyārindān ziyadā* (Osm.) deđerinden fazla - болѣе чѣмъ

стоить - mehr als es kostet; *hiç nāstā dāymāz* (Osm.) hiç bir değeri yok - это ничего не стоить - das ist Nichts werth. {ED *teg-* (*d-*) 476a}.

dāyār: ¹dājār [𐌆𐌆𐌆𐌆 (Krm.)] = *diyar* Diyar, ülke - земля, страна – das Land; *urum dāyārında* Rum diyarında - въ странѣ грековъ - im Lande der Griechen. {=*diyar*}.

dāyār: ²dājār [دكر, **𐌆𐌆𐌆𐌆** (Osm.), < *dāy+ār*] Değer, eder - цѣна – der Preis, der Werth; *dāyār paha* nakit ederi - наличныя деньги – der Preis baar; *dāyāri yoķ* değersiz, düşük fiyata - но низкой цѣнѣ – zu niedrigem Preise; *bin lira dāyār ołan bir konaķ* bin lira değeri olan bir konak - квартира за цѣну въ 1000 лиръ - ein Quartier zum Preise von 1000 Lira; *dāyārindān ziyade* deđerinden çok - выше цѣны – höher als der Werth. {ED *tegi:r* (*d-*) 485a}.

dāyārlān-: dājārlān (e.) [دكرلنمك (Osm.), < *dāyār+lā+n*] Değerlenmek - имѣть цѣну – einen Werth, einen Preis haben, im Preise steigen; *bir ālmas kađar dāyārlānıyor* bir elmas kadar değerleniyor - онъ въ цѣнѣ алмаза – er steht im Preise eines Diamanten.

dāyārli: dājārli [دكرلو, **𐌆𐌆𐌆𐌆𐌆** (Osm.), < *dāyār+li*]

Değerli, pahalı - цѣнный – kostbar, theuer.

däydir: дәйдір (e.) [دكرمك (Osm.)] = *däyir*.

däyigör-: дәйгөр (e.) [ديكورمك (Osm.), < *däyi+gör*] Anlatmak, sözü almak - рассказать, начать рѣчь – erzählen, das Wort ergreifen.

däyil: дәйил [دكل, **үлјил** (Osm.)] = *däyl*, *dägil* Değil - нѣтъ – nicht, nein; *äyi däyil* iyi değil - это нехорошо – das ist nicht gut; *mümkün däyil* mümkün değil - это невозможно – das ist nicht möglich; *öylä däyil* öyle değil - не такъ - nicht so; *bän däyilim filandır* ben değilim, filandır (ben yapmadım, filan yapmış olmalı) - это не я сдѣлалъ, а такой то – nicht ich (habe es gethan), sondern ein solcher; *vurmağ däyil öldürürüm* vurmakla kalmayacağım, öldüreceğim - я не то что буду бить его, а убью - ich werde ihn nicht nur schlagen, sondern tödten. {Bkz. *dägil*}.

däyin: дәјин [دکين (Osm.)] = *däyin* Değin, -e kadar - до – bis.

däyir-: дәјір (e.) [دكرمك, **үлјірүлјір** (Osm.), < *däy+ir*] = *däydir* 1. Değirmek - дать касаться – berühren lassen; *ayağın yärä däyirmäyin* ayağını yere bastırtmayarak - не давь коснуться ногамъ до земли – mit den Füßen die Erde nicht berühren lassend. 2.

ulaştırmak, iletmek - довести, дать достигнуť - hingelangen lassen, überführen; *sälamımı däyir!* Selamımı ilet! - передай ему мой поклонъ! – übergieb ihm meinen Gruss! 3. Bir şeye değer biçmek - дать цѣну – einer Sache einen Preis geben. {Ettirgen çatı ED *tegür-* (d-) 485b; krş. Tietze *değdir-* 576b}.

däyirmän: дәјірмән [دكرمن, **үлјірүлјір** (Osm.)] Değirmen - мельница – die Mühle; *su däyirmäni* su değirmeni - водяная мельница – die Wassermühle; *äl däyirmäni* el değirmeni - ручная мельница – die Handmühle; *at däyirmäni* at değirmeni - мельница, движимая лопадъми – eine durch Pferdekraft bewegte Mühle; *vapor däyirmäni* vapur değirmeni - паровая мельница – eine Dampfmühle; *kahvâ däyirmäni* kahve değirmeni - кофейная мельница – die Kaffeemühle; *yağ däyirmäni* yağ değirmeni - маслобойня – die Oehlmühle; *yäl (қанath) däyirmäni* yel (kanatlı) değirmeni - вѣтряная мельница – die Windmühle; *däyirmän taşı* değirmen taşı - жерновъ - der Mühlstein; *däyirmändä pärvârdä oñunmuş* eğitimsiz - необразованный – ungebildet; *däyirmäninin suyu kəsildi* değirmenin suyu kesildi, durumu

kötü - нѣтъ воды на его мельница, дѣло его обстоит плохо – auf seiner Mühle ist kein Wasser, seine Sache steht schlecht. {ED *tegirme:n* (d-) < **tegir-* 486b}.

däyirmānci: дәјірмәнці [دکرمنجی, **үтјһрүтүдһ** (Osm.)] Değirmenci - мельникъ – der Müller. {*däyirmän* + -ci}.

däyirmänlik: дәјірмәнлік [دکرمناک (Osm.)] Değirmencilik, değirmencilik mesleği - мельничное ремесло – das Müllerhandwerk. {*däyirmän* + -lik}.

däyirmi: дәјірмі [دکرمی, **үтјһрүдһ** (Osm.)] Yuvarlak, daire - круглый, кругъ – rund, der Kreis; *bir däyirmi dülbän* daire biçiminde bir tülbent - круглая чалма – ein runder Turban; *bağar-ki karnı däyirmi aıtın* bakar ki karnının yuvarlak bir altın parçası olduğunu görür - она видитъ, что его животь золотой – sie sieht, dass sein Leib ein runder Goldstück war (N. 202). {ED *tegirme:/tegirmi* (d-) 486b}.

däyirmilän-: дәјірмілән (e.) [دکرمیلانمک (Osm.)] Yuvarlak olmak - округлиться – rund werden. {Dönüşlülük çatısı < ED *tegirmile:-* (d-) 487a}.

däyirmilät-: дәјірміләт (e.) [دکرمیلاتمک (Osm.)] Yuvarlamak, yuvarlak duruma getirmek - сдѣлать

круглымъ – rund machen. {Ettirgen çatısı < ED *tegirmile:-* (d-) 487a}.

däyirmilik: дәјірмілік [دکرمیلیک (Osm. R.)] Yuvarlaklık - круглость – die Rundheit. {*däyirmi* + *lik*}.

däyiş: ²дәјиш [دييش (Osm.), < *dä+ş*] Deyiş, deyim, ozanlarca söylenen dizeler - пословица, поговорка – das Sprichwort, die Sentenz, Verse, die von Strassensängern vorgetragen werden.

däyiş-: ³дәјиш (e.) [دکیشمک, **үтјһүдүтп** (Osm.), < *däy+ş*] Değiştirmek, değiştirmek, dönmek измѣниться, перемѣниться – wechseln, sich verändern, sich verwandeln; *här şäyin däyişmäsi var* her şey değişir - всякая вещь подвержена измѣненію - jede Sache ist dem Wechsel unterworfen; *mizaç däyişmäk* mizajını (karakter yönünden) değiştirmek - измѣниться (о характерѣ) – sich verändern (vom Charakter); *nä şärbät var, nä loğum häm şamdantarı däyişmiş* ne şerbet vardı, ne lokum, hem mumların yerleri de değişmiş - ни шербета, ни сладостей не было и подсвѣчники были переставлены – es war weder Scherbet, noch Süssigkeiten da und die Leuchter waren umgestellt (= *dägiş-*).

däyîş: дәјиш [دکش, **۞۞۞۞** (Osm.)] = *dägiş* Değiş, deęişiklik - перемѣна – der Wechsel, die Abwechslung.

däyîşci: дәјишчи [دکیشچی (Osm.), < ³*däyîş+i+çi*] Deęişiklik yaran, deęiştiren kimse - измѣнитель – der Veränderer, der Umwechsler.

däyîşik: дәјишик [دکیشک (Osm.), < ³*dägiş+k*] Deęişik, deęişiklik, deęiştirilmiş eşya - измѣнение, вещь промѣненная – die Umänderung, die eingetauschte Sache.

däyîşiklik: дәјишиклик [دکیشکک, **۞۞۞۞۞۞۞** (Osm.)] Deęişiklik - измѣнение – die Veränderung. {*däyîşik + lik*}.

däyîşil-: дәјишил (e.) [دکیشلمک (Osm.), < *däyîş+l*] Deęiştirilmek - быть перемѣнену – umgewechselt, eingetauscht werden.

däyîşlik: дәјишлик [دکیشлік (Osm.), < ²*däyîş+lik*] Deęişiklik - измѣнение – die Veränderung.

däyîştir-: дәјиштир (e.) [دкیشдрمک, **۞۞۞۞۞۞۞** (Osm.), < ³*däyîş+tir*] Deęiştirmek, yerine deęiştirmek, yerini deęiştirmek - измѣнить, перемѣнить, промѣнять – verändern, umtauschen, umwechseln, umstellen; *ayaķ дәјиştirmäk* ayak deęiştirmek, duruşunu deęiştirmek - перемѣнить позу – seine Stellung ändern; *kuş şamdanları дәyîştiräräk*

ķafäsä girär kuş şamdanların yerini deęiştirerek kafese girdi - когда птица переставила подсвѣчники, она опять вошла въ клѣтку – als der Vogel die Leuchter umgestellt hatte, ging er wieder in den Käfig (N. 148); *üzärindä oĭan älbisälärini дәyîştiräräk säyahata çıķar* giysilerini deęiştirdikten sonra seyahate çıktı - перемѣнивъ бывшія на немъ платья, онъ отправился въ путешествіе – als er die auf ihm befindlichen Kleider umgewechselt hatte, begab er sich auf die Reise (P. d. V. VIII, 261).

däyivär: дәјивәр [دیویرمک (Osm.), < *däyi+vär*] Deyivermek, birden bire söylemek - сразу говорить – auf einmal sagen.

däyil: дәйл [Osm.] = *däyil* Deęil - нѣтъ - nicht; *'karım дәyil dir* (N. 6) bu benim meselem deęil - это не мое дѣло – das ist nicht meine Sache. {=*dägil*}.

däylä: дәйлә [Osm.] *däylä bәylä äylänmäk tälär ikän* böyle konuşmalar sürdürmekteydiler - такъ и такъ онъ говорили – solche Reden führten sie da. {? < *dä-* + *yi* + *ile*; bkz. Tietze *deyü/deyi* 605b}.

däymä: ¹däimä [Az.] = *tüymö* Düğme - пуговица – der Knopf. {=*dögmä*}.

däymä: ²däimä [دکمہ, **۞۞۞۞** (Osm.), < *däy+mä*] **1.** Küçük, cüz'î - малый, немногій – klein, gering. **2.** Bir

bakış ya da dokunuşla belirtilmiş -
указанный взглядомъ или
прикосновениемъ - mit einem
Blicke oder Berührung bezeichnet.

3. Alışılmış, önemsiz, rastlantısal -
обыкновенный, неважный,
случайный - gewöhnlich,
unwichtig, zufällig. **4.** Hemen
hemen hiç, neredeyse, yetersiz
olarak - едва, недостаточнымъ
образомъ - kaum, beinahe,
ungenügender Weise; *däymädä
oñtamağ kārāk* bu herkesde
bulunmaz - это не у каждого
можно найти - das kann man nicht
bei Jedem finden; *däymä bir adam*
her kez gibi sıradan bir adam -
обыкновенный человекъ, какихъ
много - ein gewöhnlicher Mensch,
wie es viele giebt; *bu iş däymä
adämin ħarcı däyildir* bu işi herkes
уаратаз - не всякій человекъ
можетъ дѣлать это дѣло - nicht
jeder Mensch kann diese Sache
machen; *däymä diyarda oñmaz* her
ülkede bulunmaz - этого нельзя
найти во всякой странѣ - das kann
man nicht in jedem Land finden;
däymä bälä ilä büyük çabayla - съ
большимъ трудомъ - mit grosser
Mühe. {Tietze *değme I 578a*}.

däyn: дәйн [Кыг., ڤيڤ (Kar. L. T.)] =
tägi, tägin -e kadar, *deyin* - до - bis;
töbäsina däyn (Kar. T.) tepesine
kadar - до верхушки - bis zum

Scheitel (H. 2, 7); *keşkä deyn* (Kır.)
akşama kadar - до вечера - bis zum
Abend. {ED *tegi: (d-)* 477b; ayrıca
bkz. Tietze *değin 577a*}.

däynäcik: дәйнәңик [دكنجك (Osm.)]
Değnekçik, küçük değnek -
маленькая палочка - ein kleines
Stöckchen. {*däynäk + cik*}.

däynäk: дәйнәк [دكنك, ڤتجڤ (Osm.),
< däy] **1.** Değnek, sopa - палка -
der Stock; *äl däynäyi baston* -
тросточка - der Spazierstock; *bir
däynäk ilä toprağı karıştırır-kän* bir
değnek ile toprağı karıştırırken - онъ
шариль палкою въ землѣ - mit
einem Stocke scharfte er im Boden;
däynäk çatmağ (vurmağ, basmağ)
değnekle vurmağ - ударить палкою
- mit einem Stocke schlagen; *çoban
däynäyi çoban değneğı* - посохъ
настуха - der Hirtenstab; *koñtuğ
däynäyi koltuk değneğı* - костыль -
die Krücke. **2.** Köteklemek -
полочные удары - Stockprügel;
däynäk yämäk kötek yemek -
получить удары - Stockprügel
bekommen. {< Yun. *δεκανικι*;
Tietze *değenek 576b*}.

däynäkli: дәйнәкли [دكنكلو (Osm.), <
däynäk+li] Değnekli, değneğı olan -
съ палкою - mit einem Stocke; *äli
däynäkli işe уаратаз* - онъ негодяй
- er ist ein Taugenichts; *däynäkli
kavvas gibi saldırgan, kaba, kubat* -
грубый - ausfallend, insolent.

däyžä: дәйзә [Osm.] Teyze (annenin kız kardeşi) - сестра матери, тетка – die Mutterschwester, die Tante. {Räsänen *däyžä* < ? 455b}.

däz: дәз [Tar.] Bir kapta oluşmuş çatlak - щель въ посудѣ – der Sprung in einem Gefäße.

däzğä: дәз`га [دزگاه (Osm.), < Far. دستگاه] Tezğah, dükkan - лавка, контора – der Laden, das Comptoir.

däzmal: дәзмал [دزمال (DT.)] = *däzmal*.

de-: де (e.) [Kır.] = *dä* Demek - говорить – sagen (her zaman doğrudan konuşmaların sonunda kullanılır - стоить всегда въ заключеніи простой рѣчи – stets am Ende der graden Rede angewendet); «*ahp kel!*» *depti* «alır gel», «getir» dedi - «принеси это!» сказаль онъ - «bringe es!» sagte er; «*aytaın!*» *dedi* «söyleyeyim!» dedi - «я хочу говорить!» сказаль онъ - «ich will sprechen!» sagte er; *bay ayttı:* «*bizdi kelmä den kan aytқан!*» *katın:* «*sen bołmadıñ barayқ!*» *dep;* *bay ayttı:* «*barsaқ barayқ!*» *dedi* bey söyledi: «hani oraya gitmememizi buyurdu» kadın söyledi: «ne olur ki, bırak gidelim!» bey söyledi: «tamam, gidelim!» dedi - мужъ говорить: «Ханъ не велѣлъ ѣхать!» жена говорить: «какъ-бы то ни было, поѣдемъ!» мужъ говорить: «хорошо, поѣдемъ!» - der Mann sprach: «der

Chan hat gesagt, wir sollen nicht hingehen!» die Frau sprach: «ach was, lass uns nur hingehen!» der Mann sprach: «nun gut, wir wollen hingehen!» (P. d. V. III, 309, 26).

dedirbäk: дедірбәк [Kır.] Gecikmeksizin, geciktirmeden - безъ замедленія – ohne Verzug. {? < *dedir* 'arkaya doğru' + *päk* 'güçlü, hızlı, çok'; bkz. sırasıyla Räsänen 134b ve 68a}.

degän: дегән [Kır.] Erkek hayvan, erkek karaca - козель, дикий козель – der Bock, der Rehbock. {Kır. Räsänen *täkä* 470a ve ED *teke*: 477b}.

deläbä: деләбә [Kır. Bbg.] Heyecan, coşkunluk, destek, yardım - одушевление, поддержка, помощь – die Begeisterung, die Unterstützung, die Hülfe; *deläbä kızuntu* memnun oldu - онъ въ восторгѣ – er ist entzückt.

delbä: делбә [Kır.] = *dilbä* Dizgin, yular - возжи – die Zügel.

delbälä-: дебәлә (e.) [Kır., < *delbä+lä*] Dizginlemek, yular bağlamak - возжать, привязать возжи – die Zügel anbinden.

delbär-: делбәр (e.) [Kır.] Yumuşamak - сдѣлаться мягкимъ - weich werden.

delbäv: делбәў [Kır.] = *deläbä*.

delmä: делmä [دلمه (Osm.)] 1. Delme, delmek işi - продырявливание – das

- Durchbohren, Durchstossen. **2.** Delik, delinmiş - продырявленный, дырявый – durchbohrt, durchlöchert. **3.** Süs eşya ticareti - нашиваніе нозументовъ - die Posamentrie. {*däl-* + *mä*}.
- dem:** ²дем [Кіг.] = ¹*däm* **1.** Nefes, soluk - дыханіе – der Athem; *demî bittî soluğu kesildi* - онъ задохнулся – er ist ausser Athem; *demî aldı soluk aldı, soluklandı* - онъ вздохнулъ – er hat einen Athemzug, athmete. **2.** Mola, dinlenme - отдыхъ – die Rast, die Ruhe; *demîydi a!* dinlen! - отдыхай! – ruhe dich aus! *dem ahsı dinlenme* - отдыхъ - die Rast. {=¹*däm*}.
- demä-:** ²демä (е.) [Кіг.] Koltuklarından tutmak, kalkmasına yardım etmek - подпираť подъ мышкы, помогать встать – unter die Achsel stützen, beim Aufstehen helfen. {=¹*dāmä*}.
- demäsin:** демäсін [Кіг., < *demä+sin*] Kol değneđi - костыль – die Krücke.
- demik-:** демік (е.) [Кіг., < *dem+k*] Nefes darlığı çekmek - страдать одышкою – an Athemnoth leiden.
- demikpä:** демікпä [Кіг., < *demik+pä*] Nefes darlığı, astım, akciđer hastalığı, bronşit - одышка, астма, болѣзнь легкыхъ, бронхитъ – die Athemnoth, das Asthma, ein Lungenkrankheit, der Bronchit.
- den:** ³ден [Кіг.] = *ten, dänä* Beden - тѣло – der Körper. {ED 2 *tan* < İra. 510a}.
- denä:** ²денä [Кіг.] = *tän, den* Beden - тѣло – der Körper; *denäm sa v boğa sađlıklı kalırsam* - если я буду здоровъ - wenn ich gesund bleibe; *denägä kirdî* bir bedene sahip oldu - онъ воплотился – er hat einen Körper angenommen.
- denälä-:** денälä (е.) [Кіг., < ²*denä+lä*]
- 1.** Bedenine sahip olmak - владѣть своимъ тѣломъ – über seinen Körper Gewalt haben. **2.** Vücuda gelmek - воплотиться – eine körperliche Gestalt annehmen. **3.** Levhanın tam ortasına isabet etmek - попасть въ самую середину мишени – in das Centrum der Scheibe treffen.
- denäsiz:** денäсіз [Кіг., < ²*denä+siz*] Bedensiz - безтѣлесный – ohne Körper, körperlos.
- deŋki:** деңкі [Кіг.] *deŋkim ħurd'u tükeninceye kadar ħalıřtım* - я выбился изъ силъ – ich habe mich matt gearbeitet; *deŋki tîdî sabrı tükendi, son derece üzgün* - онъ вышелъ изъ терпѣнія, крайне огорчился – er hat die Geduld verloren, ist äusserst betrübt.
- der:** ¹дер [Кіг.] Gerçek - пастоящій – echt; *der küřü tam güç, tüm gücüyle* - въ своемъ имуществѣ – in voller Gewalt.

- deräk:** ²дерäk [Kır.] Ek - прибавка – die Zugabe.
- deräv:** дерäv [Kır.] Hemen, derhal - тотчасъ, безъ замедленія – sogleich, ohne Verzug; *deräv äkkän ber!* onu hemen getir! - сейчасъ принеси! – bringe es sofort!
- derdik:** дердйк [Kkır.] = *terdik* Eyer altına konan keçe - потникъ – die Filzdecke unter dem Sattel. {Bkz. *därlük*}.
- dert:** ³дерт [Kır.] = *därt*.
- dertti:** дерттй [Kır.] = *därtlik*.
- destä:** ²дестä [Kır.] = *dästä* Deste, paket, bir küme - пачка, пучекъ, группа – das Paquet, ein Bündel, eine Gruppe.
- destälä:** ²дестälä [Kır.] = *dästälä*.
- dev:** ²деў [Kır. = ديو] Alında tek gözü bulunan bir dev (bir masal kahramanı) - сказочный великанъ, имѣющій на лбу одинъ глазъ – ein Riese (im Märchen), welcher auf der Stirn ein Auge hat. {Bkz. ¹*däv*}.
- dıbabı:** дыбабы [دبابی (Osm.)] Akıllı, becerikli, yaratıcı - хитрый, проворный, находчивый – schlau, gewandt, erfinderisch.
- dıbat:** дыбат [דבט (Kar. L.)] *dıbat ätmäk* gerektirmek - имѣть нужнымъ – nöthig haben (D. 2,16).
- dıbık:** дыбык [دبق (Osm.), < Ar.] Ökse - клей – Vogelleim.
- dıbıķh:** дыбыклы [دبقلو (Osm.), < *dıbıķ+h*] Yarışkan - клейкій – klebrig.
- dıbıķhık:** дыбыклык [دبقلق (Osm.), < *dıbıķ+hık*] Yarışkanlık - клейкость – die Klebrigkeit.
- dıbirda-:** дыбырда (е.) [Kır.] Gürültü yapmak, hızlı konuşmak - шумѣть, скоро говорить – lärmen, Lärm machen, schnell sprechen.
- dıbis:** дыбыс [Kır.] Hışırdama, çıtırdama, şüpheli, anlaşılması güç sesler, uzaktan ya da duvarın ardından gelen konuşma sesleri - шорохъ, неясный, сомнительный шумъ, разговоры издалека, изъ-за стѣны – das Rascheln, ein undeutliches, verdächtiges Geräusch, das Geräusch vom Sprechen in der Ferne, hinter einer Wand; *tündä dıbis estidi* gecede (hırsızlardan gelen) hırıltıları duydum - я слышалъ ночью шорохъ (отъ воровъ) – ich hörte in der Nacht ein Rascheln (von Dieben).
- dıgdıgı:** дыгдыгы [ديغدیغی (Osm.)] Dile getirmenin güçlüğü, kekeleme - затрудненіе въ выговорѣ словъ, заиканіе – Schwerfälligkeit der Aussprache, das Stottern.
- dıķ-** дык (е.) [طقمق (Osm.)] = *tıķ* Tıķmak - заткнуть - zstopfen, hineinstopfen. {ED *tıķ*- 465a}.

- dıķıf-**: дыкыл (e.) [طلمق (Osm.), < *dıķ+fl*] = *tıķıf* Тıķıstırılmıř olmak - быть заткнутымъ, закупореннымъ - zugestopft, zugekorkt sein. {ED *tıķıl-* 469b}.
- dıķķat**: дыккат [Osm. Krm., < Ar. دقت] Dıķkat - внимание, забота – die Aufmerksamkeit, Sorgfalt; *dıķķat ilä baķar ikän* dıķkatle bakarken - онъ внимательно смотрѣль - er schaute es sorgfältig an (P. d. V. VII*, 98,23).
- dıķķath**: дыккатлы [دقتلو (Osm.), < *dıķķat+h*] Dıķkatli - внимательный – aufmerksam.
- dıķķatsız**: дыккатсыз [دقت سز (Osm.), < *dıķķat+sız*] Dıķkatsız - невнимательный, беззаботный – unaufmerksam, sorglos.
- dıķķatsızlık**: дыккатсызлык [Krm., < *dıķkatsız+hķ*] Dıķkatsızlık - беззаботность – die Sorglosigkeit; *bir gün dıķķatsızlık ilä řah zadäyü ät ta'amı gäldiyindä içindä bir kämik paräsi bulunmuş* bir dıķkatsızlikle řehzadeye et aşı geldiğinde içinde bir kemik parçası bulunmuş - однажды, когда царевичу принесли пищу, по невниманию въ ней оказался кусочекъ кости – als man eines Tages dem Schachsade unachtsam Speise gebracht hatte, befand sich in derselben ein Stückchen Kochen (P. d. V. VII*, 98,11).
- dılda**: дылда [Kır.] = *dillä* Buhara'nın altın parası - бухарская золотая монета – eine Bucharische Goldmünze. {Ar.-Far. *tila, řıla*; Räsänen 480b}.
- dım**: ¹дым [Kır.] Eđer, řayet, tümden - только, если только, совсѣмъ – wenn, wenn nur, ganz und gar; *dım bořmasa* olmazsa eđer - если только не идетъ - wenn es nur nicht geht; *dım caķsı* çok iyi - вполне хорошо – ganz gut; *dım ķatmadı* tümden hiçbir řey kalmadı - ничего не осталось - durchaus Nichts ist übrig geblieben.
- dım**: ²дым [Kır. Kaz.] Nem, ıslaklık, nemli, ıslak - сырость, влажность, сырой – die Feuchtigkeit, feucht; *ıyüňüzdä dım bar* (Kaz.) eviniz nemli - въ вашемъ домѣ сырость - in eurem Hause ist es feucht; *dım aldı* (Kır.) nemlendi, nem aldı - отсырѣло – es ist feucht geworden, hat Feuchtigkeit angezogen. {Kır. *däm*}.
- dımıan-**: дымлан (e.) [Kaz., < *dım+ıa+n*] Nemlenmek - задрѣть, промокнуть – feucht werden.
- dımıık**: дымлык [Kaz., < *dım+hķ*] Nemlilik, ıslaklık - сырость – die Feuchtigkeit; *ıyüňüzdä dımıık var* evinizde nem var (eviniz nemli) - вашъ домъ сырой – euer Haus ist feucht.

- dımķıl:** дымкыл [Kır., < *dım+ķıl*] Nem, nemlilik - сырой, сырость – feucht, die Feuchtigkeit; *dımķıl kūn* nemli bir gün, yağmurlu bir gün - сырой день, ненастье – ein feuchter Tag, regnerisches Wetter.
- dım:** дын (e.) [ديكمق (Osm.)] = *tin* Konuşmak - говорить – reden; *dımtamaķ* konuşmamak, sessiz olmak - не говорить ничего, быть спокойным – nicht reden, ruhig sein, schweigen. {ED 2 *tin-* (d-) 514b}.
- dınçı:** дынчы (e.) [Tob.] Kūf kokmak - затхнуть – muffig werden. {ED *tinçı:-* 516b}.
- dınçık:** дынчык [دنچيق (Tob.), < *dınçı+k*] Kūf kokulu - затхлый – muffig.
- dıñ:** дың [Kaz.] Boğuk bir ses - глухой звук – ein dumpfer Laut.
- dıñgırda-:** дыңгырда (e.) [Kaz.] Boğuk bir ses çıkarmak - издавать глухой звук – einen dumpfen Ton von sich geben; *arba dıñgırgadı* arab boğuk bir ses çıkardı - телега издала глухой звук - der Wagen gab einen dumpfen Ton von sich.
- dıñgırdat-:** дыңгырдат (e.) [Kaz., < *dıñgırda+t*] Boğuk bir ses çıkarttırmak - вызвать глухой звук – einen dumpfen Ton verursachen; *işik dıñgırdattı* boğuk bir sesle kapının çarpmasına neden oldu - онь стукнул дверью - er liess die Thür mit dumpfen Geräusche zufallen.
- dırav:** дырау [Kır.] Büyük, çok büyük - огромный, большой – gross, sehr gross.
- dırılan-:** дырлан (e.) [درلانمق (Osm. R.)] Mırıldanmaya başlamak, şikayet etmek, rahatsız etmek - поднять воркотню, жаловаться, надоѣдать – zu brummen anfangen, sich beklagen, belästigen.
- dırıldır-:** дырландыр (e.) [درلاندرمىق (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. оть предыд. – Causat. vom Vorherg.
- dırılđa-:** дырылда (e.) [Kaz.] 1. Şingırdamak - дребезжать – klirren. 2. [درلادامق (Osm. R.)] Hafifçe ulumak, rahatsız etmek - визжать, надоѣдать - winseln, belästigen.
- dırıldan-:** дырылдан (e.) [درلاندانمق (Osm. R.)] = *dirılđa*.
- dırıldat-:** дырылдат (e.) [درلاداتمق (Osm. R.)] *dirılđa* ‘nin ettirgen çatısı - принуд. оть *dirılđa* – Causat. von *dirılđa*.
- dırılđı:** дырылды [دیرلیدی, درلیدی (Osm. R.)] Mırıldanmalı, rahatsız edici konuşma, rahatsızlık veren gürültü - ворчливая рѣчь, надоѣдание, надоѣдливый шум – brummendes, lästiges Gerede, lästiger Lärm.
- dırkaz:** дырказ [درقاز (Osm.)] Kapının demir sürgüsü - задвижка, запорь

желѣзный (у двери) – der eiserne Riegel an der Thür; *dırqaz ätmäk* sürgülemek - запереть засовомъ - mit einem Riegel zumachen. {Räsänen 479a ve Meninski درقاز طرقز 2058}.

dırqazla-: дырказла (e.) [درقازلامق (Osm.)] Sürgülemek - запереть засовомъ – zuriegeln. {Meninski درقازلامق 2058}.

dırkrat-: дыркрат (e.) [Kır.] Bir araya getirmek, dağıtmak - подгонять, разогнать – antreiben, auseinandertreiben.

dırmafa-: дымрмала (e.) [درمالامق (Osm.)] Tırmalamak - царапать ногтями – mit den Nägeln kratzen. {Kırş. *dırman-*}.

dırman-: дымрман (e.) [طرمانمق (Osm.)] Tırmanmak - лѣзть – klettern; *qayalara dırmanmaq* kayalara tırmanmak - дѣзть по скаламъ - auf den Felsen herumklettern. {ED *tarmaş-* < *tarma-*: 550a}.

dırmaş: дымраш [درماشماق (Osm.)] Karşılıklı birbirini tırmalamak - разрывать другъ друга ногтями – sich gegenseitig mit den Nägeln zerfleischen. {ED *tarmaş-* 550a; kırş. *dırman-*}.

dırmık: дымрык [طرمیق (Osm.)] Tırmık - крюкъ, грабли, вилы, когти кошки, царанина – der Haken, die Harke, die Heugabel, die Krallen der Katze. {ED *tarma:k* 549b}.

dırnağ: дырнах [Az.] = *tırnağ* Tırnak (el ve ayakta) - ноготь (на рукѣ и ногѣ) – der Nagel (an Hand und Fuss). {ED *tırnak (?d-)* 551b}.

dırpan: ¹дырпан [درپان, طرپان, **طړړړښان** (Osm.), < Yun. δράπανον] Tırpan, orak - коса – die Sichel.

dırpan: ²дырпан [Osm.] Yanlış, taklit - фальшивый, поддѣльный – falsch, unecht, nachgemacht.

dırpancı: ¹дырпанцы [درپانجی (Osm.), < ¹*dırpan+cı*] **1.** Tırpan/orak yapan - дѣлающій косы – der Sichelmacher. **2.** Orakçı, tırpancı - косарь - der Schnitter.

dırpancı: ²дырпанцы [درپانجی (Osm.), < ²*dırpan+çı*] Kalpazan, taklitçi - поддѣлывающій – der Fälscher.

dırpanfa-: дымпанла (e.) [درپانلامق (Osm.), < *dırpan+fa*] Tırpanlamak, orakla kesmek - косить косою – mit der Sichel abschneiden.

dırmıkfa-: дымрыккла (e.) [طرمیقلامق (Osm.), < *dırmık+fa*] Tırmıklamak - собирать граблями, царапать – zusammenharken, kratzen.

dış: дыш [طش, **ډړښ** (Osm.)] = *taş*, *tış* **1.** Dış - наружность – das Aeussere, die Aussenseite; *içi dışı bir içi dışı bir* - внутренность и наружность его одинаковы – sein Inneres und Aeusseres sind gleich; *dışından dışından* - снаружи – von aussen; *dışına dışına* - кнаружи –

nach aussen; *şişäyi dışından yatar* şişeyi dışından yatar (deyim) - онъ лижетъ бутылку снаружи (посл.) – er leckt die Flasche von aussen (Spr.). **2.** Dış görünümde - наружный – äusserlich; *dış kaftan* dış kaftan - верхнее платье – das Oberkleid; *dış däniz* Okyanus - океанъ - das Ocean. {ED *1 taş (?d-)* 556b}.

dışarı: дышары [طشارو, طيشارى,

طرشارو (Osm. Krm.)] = *tışkarı*

1. Dışarı - внѣ – draussen, heraus; *dışarı kaldı* dışarıda kaldı - онъ остался внѣ – er blieb draussen ; *kändi aklından dışarı çıkmaz* (N. 150) kendi aklından dışarı çıkmaz - онъ не оставляетъ того, на что онъ рѣшился – er lässt von dem nicht ab, was er sich vorgenommen hat; *dışarı gitmāk* dışarıya gitmek, İstanbul dışına çıkmak, taşraya gitmek, yurt dışına çıkmak - оставить Константинополь, ѣхать въ провинцію, путешествовать за границу – aus Konstantinopel fortgehen, in die Proviz gehen, ins Ausland fahren, reisen. **2.** Dışarıda bulunan - мѣсто, находящееся внѣ – das Aussenbefindliche; *daşarısı içärisindän sıcak* dışarısı içeriden (evden) sıcak - на дворѣ теплѣе чѣмъ въ домѣ – es ist wärmer draussen als im Hause; *bän yasā'n dışarısında bir şey yapmadım* (N. 8)

yasanın (gerektirdiğinin) dışında bir şey yapmadım - я не дѣйствовалъ противъ запрещенія – ich handelte nicht gegen das Verbot; *bunun dışarısı yokmu?* bunu dışarısı yok mu? - нѣтъ-ли мѣста кромѣ этого? – giebt es Nichts, was ausserhalb diesem liegt? *sandığıım açtım yantım saçakları dışarıda kaldı* = *köz kirpigi* (Krm.) sandığıımı açtım, kapattım, saçakları dışarıda kaldı (göz kirpikleri) - я открылъ и закрылъ свой ящичекъ, но бахрома осталась внѣ = рѣсницы глаза (заг.) – ich habe meinen Kasten geöffnet und zugemacht, die Franzen blieben aber draussen = die Augenwimpern (Rthsl.) (P. d. V. VII*, 204,8); *dışardaki* (Krm.) dışarıdaki - внѣшній – das Aussenbefindliche. {ED *taşğaru: (d-) < taş* 563a}

dışarılı: дышарылы [طشاريلو (Osm. R.)]

1. Dışarıda bulunan, dışarıyla ilgili olan - внѣшній, относящійся къ чему нибудь внѣ находящемуся – aussenbefindlich, auf das Aussenbefindliche Bezug habend. **2.** Yabancı (yurt dışından), taşralı - заграничный, провинціальный, деревенскій, грубый – ausländisch, provincial, ländlich, bäuerisch. {*dışarı + -lı*}.

dışarılık: дышарылык [طشاريلق (Osm. R.)] Yurt dışının, taşranın vb. özellikleri, durumları, olumsuzlukları - свойства, условия, неудобства и т. н. заграничности, провинциализма – die Eigenschaft, die Bedingungen, die Unannehmlichkeiten u. drgl. des Auslandes, der Provinz etc. {*dışarı* + *-lık*}.

dışartın: дышартын [Krm. < *dışar+ın*] Dışarıdan - извне – von aussen.

dıvał: ¹дывал [دوال (Osm.)] Arıların bal gözeneklerini renklendirdikleri koyu kırmızı, yapışkan bir madde - темная смазка, темнокрасное клейкое вещество, которым пчелы обмазывают ячейки – eine dunkelrothe klebrige Substanz, mit der die Bienen ihre Zellen bestreichen. {КТ *دوال* 622b}.

dıvał (divał): ²дывал (дівал) [ديوال (Osm.)] El işi, el örgüsü - рукодѣліе, работа на канвѣ – die Handarbeit, die Stickarbeit. {КТ *ديوال* 622b}.

dıvar: дывар [دوار, **ڤړڤړ** (Osm.)] = *duvar* Duvar - стѣна – die Mauer; *ōlan çiväläri divara mihlaya mihlaya kalänin üstünä çıkar oğlan, çivileri duvara mihlaya mihlaya kalenin üzerine çıkar* - молодець вколотив гвозди въ стѣну и на нихъ поднялся въ крѣпость - der

Jüngling schlug die Nägel in die Wand und stieg auf ihnen zur Festung empor (N. 7); *ävin dört divarı* evin dört duvarı - у дома четыре стѣны – das Haus hat vier Wände; *divarın kulağı var* duvarın kulağı var (deyim) - стѣны имѣють уши (посл.) – die Wände haben Ohren (Spr.).

dıvaräs: дыварäc [Krm., < Rus.] Saray - дворець – das Palast, das Schloss; *divaräsini ardında bir halä yapmış insan käläsindän sarayın ardında insan kafa taslarından bir hisar yapmış* - за дворцомъ было сдѣлано укрѣпление изъ человѣческихъ череповъ - hinter dem Palaste war eine Befestigung aus Menschenschädeln errichtet (P. d. V. VII, 64).

dıvarcı: дыварцы [دوارچی (Osm.), < *divar+çı*] Duvarcı - строитель, каменщикъ – der Maurer; *divarcı başı* duvarcı başı (ustası) - главный строитель - der Baumeister.

dıvarcılık: дыварцылык [دوارچيلق (Osm.), < *divarçı+lık*] Duvarcılık - ремесло строителя, каменщика – das Bauhandwerk.

dıyran-: дыран (e.) [طيرانق (Osm.)] Kaymak, sürçmek - скользить - ausgleiten, rutschen. {Meninski *طيرانق* 3161}.

dızla-: дызла (e.) [دزلامق (Osm.)] 1. Dızlamak - журчать – surren, leise

klirren. **2.** Korkmak - испугаться – sich erschrecken.

dızlak: дызлак [دزلاق, دزلاق (Osm.), krş. *dazlak, tazlak*] Dazlak - плѣшивый – kahl, kahlköpfig; *dim dızlak* dim dızlak - совсѣмъ голый, плѣшивый – ganz nackt, ganz kahl. {= *dazlak*}.

dızlat-: дызлат (e.) [دزلاتمق (Osm.), < *dızla+t*] **1.** Dızlatmak, vızırdatmak - заставлятъ журчать – surren, klirren machen. **2.** Korkutmak, hayrete düşürmek - испугать – erschrecken (tr.), in Erstaunen setzen.

dızılda-: дызылда (e.) [دزلامق (Osm.)] Vızıldamak, dızlamak - жужжать – summen.

dızıldama: дызылдама [دزلامه (Osm.)] Vızıldama - жужжаніе – das Gesumme.

dızıldan-: дызылдан (e.) [دزلدانمق (Osm. R.)] Vızıldamaya ya da mırıldanmaya başlamak - начать жужжать, гудѣтъ – zu summen oder zu brummen anfangen.

dızıldat-: дызылдат (e.) [دزلداتمق (Osm. R.)] *dızıldat* ‘nın ettirgen çatısı - принуд. отъ дызылда – Causat. von *dızıldat*.

dızıldı: дызылды [دیزلدى, دیزلدى (Osm. R.)] = *dızıldı*.

dızıldı: дызылдыты [دیزلدىتى, دیزلدىتى (Osm. R.)] Zırlıtlı - продолжительное жужжаніе, гудѣніе – ein

fortwährendes Sausen oder Summen.

dızman: дызман [دیزمان, دیزمان, دیزمان (Osm.)] Büyük, iri - большой, объемистый – gross, beleibt; *sanām-i* (صنم) *dızman* dev heykel - колоссъ – ein Koloss. {< Kürt. *dijmin*; Tietze *dızman/dızman* 611a}.

di: ¹ді [دی (Osm.)] Ortamı canlandırmak için kullanılan bir ünlem - восклицаніе для возбужденія – Ausruf zur Aufmunterung: *di imdi!* hadi (şimdi)! - а теперь впередъ! – nun vorwärts! *di sus!* be sus! - эй тише! – nun still! güçlendirmek için emir kipine de eklenir - присоединяется энклитично къ повелительному наклоненію - wird auch enklitisch an Imperative gehängt; *bildiriniz-di!* bildirsenize! - сообщите же! – lasst es doch wissen! *ahınız-di!* alsanız! - берите же! – nehmet doch!

di-: ²ді (e.) [ديماك (Kaz.)] = *dä, tä* Demek - сказать, называть – sagen, nennen; *sin anı akıllı dimä!* sen ona akıllı deme! - не называй его умнымъ! – nenne ihn nicht klug! *min anı tatar din-torâ-dır-ıyım* ben ona Tatar dedim (onun Tatar olduğunu düşündüm) - я думалъ, что онъ татаринъ – ich dachte, er wäre ein Tatar; *anı Bâçläy* (dini) *din atâğanlar* onu Basiliy diye

adlandırdılar - они дали ему имя Василий – man gab ihm den Namen Basilius; *sin bılay digîn!* sen böyle de! - говори такъ! – sprich so! *uŧ ŧuŧay digän* o ŧöyle dedi - такъ онъ говорилъ – er hat so gesprochen; *uŧ ŧuŧay dirîr (dir)* o ŧöyle der - онъ такъ говоритъ - er sagt so; *ä vlä bir natŧa bar ikän-dî* öyle bir hükümdar vardı denir (diye) (anlatılarda geçer) - былъ такой царь, говорятъ (въ разказахъ) – es lebte ein solcher Herrscher, sagt man (in Erzählungen). {= *dä*}.

diba: діба [ديبا (Osm.)] Alacalı (renkli) ipekli kumaŧ - разноцвѣтная шелковая матерія – ein buntes Seidenzeug. {< Far. *dîbā(ğ)*; Räsänen 137b}.

dibac: дібац [ديباچ (Osm.)] = *diba*.

dibacä: дібацä [ديباحه (Osm.)] Kitabın önsözü - предисловіе книги – die Vorrede eines Buches. {< Ar. *dîbāce*; TDK 580a}.

dibäk: дібäк [ديبك, (Osm.), ديباك (Çağ.)]

1. (Osm.) Tahıl ve pirincin öğütülmesinde kullanılan bir tür taŧ havan - большая деревянная или каменная ступка для разбиванія зеренъ и риса – ein grosser Steinmörser zum Zerstoŧsen von Getreide und Reise; *kaḧvā dibäyi* kahve dibegi, kahve öğütücüsü - ступка для кофey – der Kaffeemörser. 2. Yünlü kumaŧları

dövmeye yarayan bir tür tekne - корыто для валянія шерстяныхъ матерій – eine Holzmulde zum Walken von Wollenstoffen; *dibäk hanä* dövme işleminin yapıldığı yer, mekan - мастерская для валянія – das Walkhaus. 3. (Çağ.) Çocuğun beŧiğine konulan bir tür kap (boru?) - кувшинъ, который кладутъ въ люльку дѣтей – ein Gefäss (Röhre?), das man in die Wiege des Kindes legt. 4. (Çağ.) El davulu - бубенъ - die Handtrommel. {Räsänen 137b; Tietze *dibek/divek* < ? 612a}.

dibälik: дібäлик [ديبه لك (Osm.)] Tamamiyle, büsbütün, daha çok (ziyade) - совсѣмъ, тѣмъ болѣе – ganz und gar, um so mehr. {< ED *tüble:-* < *tü:b*; bkz. Tietze *dibelek/diblek* 612b}.

did: дід [דד (Kar. L.), < Slav.] Dede, büyükbaba - дѣдъ – der Grossvater (D. 5,11).

didä: дідä [ددا (Krm.), < Far. ديده] Göz - глазъ – das Auge; *Güllühan dâr: didäm kan ilän doldu* Güllühan der: gözlerim kan ile doldu - Гүллүханъ говоритъ: мои глаза полны кровью - Güllüchän sagt: meine Augen sind von Blut gefüllt (P. d. V. VII*, 23,29).

didär: дідär [Kom.] = *dîdar* Yüz, ışıltı - лицо, блескъ – das Antlitz, der Glanz; *kaḧvānām didäriñä* yüzüne

hayran kalalım - мы должны восторгаться твоимъ лицомъ - wir wollen in Entzücken gerathen über dein Antlitz (C. C. 207,2).

dīdar: дідар [دیدار (Kır.)] Işıltı, görünüm, güç - блескъ, значение, могущество – der Glanz, das Aussehen, die Macht. {< Far. *dīdār*; Steingass 551a}.

didik: дідік [ديك (Osm. R.), < *dit+k*] 1. En küçük doku parçasına kadar didilmiş, parçalanmış - расщипанный на пряжи, пити – in einzelne Fasern zerzupft. 2. Tel, lif, doku - волокно, прядь - die Fiber, die Faser.

didil-: діділ (e.) [ديلمك (Osm. R.), < *dit+l*] Dokularına aygılmak - быть расщипаннымъ на волокна – in Fasern zerzupft werden. {ED *titl-(d-)* 456b}.

didin-: дідін (e.) [ديدئمك (Osm.), < *dit+n*] 1. Küçük parçalara aygılmak - разрываться на мелкіе куски – in kleine Stücke zerrissen, zerzupft werden. 2. Gayret etmek, çabalamak - напрягать свои силы – Anstrengungen machen. {ED *titin-(d-)* 458a}.

didiş-: дідіш (e.) [ديدئشمك (Osm.), < *dit+ş*] Birbirini parçalamak, boğuşmak - разрывать другъ друга – sich gegenseitig zerreißen, ins Handgemenge kommen. {ED *titiş-(d-)* 462a}.

diftik: діфтік [ديفتك (Osm.)] = *tiftik* Tiftik, keçi kılı - козлиная шерсть – Ziegenhaar. {Räsänen 479b}.

diftiklä-: діфтіклä (e.) [ديفتكلكمك (Osm.), < *diftik+lä*] Tiftiklemek, keçi kılını taramak - чесать козлиную шерсть – Ziegenhaar kämmer.

digär: дігäp [Kır. Tar.] *namazı digär* güneş batımından önce kılınan namaz - молитва передъ заходомъ солнца – das Gebet vor Sonnenuntergang. {< Far. *dīgar*; Räsänen 138a}.

digir: дігір [ديگیر (Çağ.)] Suyu kuyudan arığa dökmek için bir tekerleğe takılmış uzunca bir kap - длинноватый сосудъ, прикрѣпленный къ колесу для поднятія воды изъ колодца въ арыкъ – ein längliches Gefäß, das an einem Rade befestigt ist, um das Wasser aus dem Brunnen in den Aрык überzuführen.

digit: дігїт [Kaz., < Rus.] Katran - деготь – der Theer; *digit sawıtı*, *digit kısmägi* katran kabı - латунь, дегтярная посуда – das Theergefäß; *digit numası* katran sileceği - мазилка – der Theerwischer.

digitlä-: дігїtlä (e.) [Kaz., < *digit+lä*] Katran sürmek, katranlamak - мазать дегтемъ – mit Theer bestreichen, theeren.

dığtılāt-: дігтілат (e.) [Kaz., < *dığtılā+t*] Katranlatmak - заставлять мазать дегтемь – theeren lassen.

dik: ¹дік [دیک, **дѣп** (Osm.)] = *tik* 1. Dik - прямо стоящій, крутой – grade, aufrecht stehend, steil; *dik yoğarı* dik yukarı - прямо вверхъ – grade nach oben; *saçı dik duruyor* saçı dik duruyor - волосы его стоятъ дыбомъ – seine Haare sträuben sich; *dim dik* dim dik - совсѣмъ прямо – schnurgrade; *dim dik olan tüylär* dim dik olan tüyler (bedendeki) - стоячіе волосы – abstehende Haare (am Körper); *dik baş* dik baş (bildiğini okuyan) - упрямый – eigensinnig; *o bana dik başlık etti* o bana dik başlık etti - онъ противился мнѣ – er leistete mir Widerstand; *dikinä traş ätmäk* dikine traş etmek, usul bilmemek - брить противъ волосъ, неумѣло дѣлать - gegen das Haar rasiren, etwas nicht zu machen verstehen; *dik turmağ* dik durmak, karşı koymak - противиться, держаться – sich widersetzen; *diki dikinä* diki dikine, birbirlerine karşı - другъ противъ друга – einer gegen den andern, gegen einander. 2. Keskin - острый – scharf; *dik söz* dik söz (konuşma) - острья, противныя слова – scharfe, heftige Widerrede; *dik säs* dik ses - острый голосъ -

eine scharfe Stimme; *dikçä söylämäk* kızgın sesle söylemek - говорить серьезнымъ тономъ – mit strenger Stimme reden; *dik bakmağ* dik bakmak - внимательно смотрѣть - scharf ansehen. {ED *tik (d-)* 475b}.

dik-: ²дік (e.) [دیکمک, **дѣпүлп** (Osm. Krm.)] = *tik* 1. Dikmek, toprağa batırıp dik konuma getirmek, bitki dikmek - поставить прямо, сажать въ землю – aufstellen, in die Erde stecken, dass es aufrecht steht, einpflanzen, *bir ağaç dikti* bir ağaç dikti - онъ сажалъ дерево – er hat einen Baum gepflanzt; *daha ispanağ dikmedim* (N. 24) daha ispanak dikmedim - я еще не сажалъ шпината – ich habe noch kein Spinat gepflanzt; *daş digär* (Krm.) taş (mezar taşı) diker - онъ поставилъ памятникъ - er stellt einen Leichenstein auf (P. d. V. VII*, 20,13); *diräk dikmiş* direk dikmiş - онъ поставилъ столбъ, колонну – er hat eine Säule aufgestellt; *bir patşa dikmäk* bir hükümdar getirmek (tahta getirmek) - поставитъ царя – einen Herrscher einsetzen. 2. (Dikiş) dikmek - шить - nähen; *rapuş dikän* rapuş (terlik) diken - чловѣкъ, который шьетъ туфли – ein Pantoffelmacher; *sözi dikmäk* kesin (hedefli) konuşmak - опредѣленно говорить - bestimmt

sprechen; *sükük dikmāk* sökük dikmek - зашивать - zunähen; *göz dikmāk* dikkatlice bakmak - внимательно смотреть - aufmerksam anschauen; *äfändinin üzärinä gözlärini dikti* efendinin üzerine gözlerini dikti - онъ пристально смотрѣль на своего господина – er heftete seine Blicke auf seinen Herrn. {ED *tik-* (*d-*) 476b}.

dikäk: дікāk [ديك (Osm. R.)] Bağ kütüğü, filiz - виноградная лоза, вообще отводъ, саженець – der Weinstock, der Schössling. {*dik* + *äk*}.

dikäl: дікäl [ديكل (Osm.)] Kazma - застунъ, мотыка – eine Hacke. {< Yun. δικελλι; Tietze *dikel* 615a}.

dikäläş-: дікäläş (e.) [ديكالاشمك (Çağ.)] 1. Dik durmak - прямо держаться – sich grade halten. 2. Dik bakmak - пристально смотрѣть - fest anblicken. {< *dik*}.

dikän: дікän [ديکن, **قپقپق** (Osm.) Az. Krm.] 1. Diken, iğne - шинь, игла – der Dorn, die Nadel; *ilmä dikäni* su yosunu - водоросль - die Alge; *ölmäz dikän* yaban mersini - иглица – der Mäusedorn (*ruscus aculeatus*); *qara dikän* karadiken - черный шинь - der Schwarzdorn; *aq dikän* akdiken - бѣлый шинь - der Weissdorn; *äşäk (dävä) dikäni* deve dikenini - репей – die Distel; *çaqır*

dikän çakır diken - бѣлый волчець - die Federdistel; *dämür dikäni* demir dikenini - звѣздочный чертополохъ - die Sterndistel; *päyğambär dikäni* peygamber dikenini - синеголовникъ - die Krausdistel (*Eryngium*); *qaba dikän* böğürtlen - ежевика – die Brombeere; *misir dikäni* salkım ağacı, akasya - акація – die Akazia; *gül dövşirän dikändän kaçmaz gül* koparan dikenden kaçmaz (deyim) - кто розы собираетъ, не боится шиповъ (посл.) – wer Rosen pflückt, fürchtet die Dornen nicht (Spr.); *gurbätin gülindän vatanın dikäni yäk-tir* gurbetin gülünden vatanın dikenini yeğdir (atasözü) - лучше чѣмъ роза въ чужбинѣ, шинь въ отечествѣ (посл.) – besser als eine Rose in der Fremde, ist ein Dorn in der Heimath (Spr.). 2. İğne (arıda vb.) - жало – der Stachel; *arı dikäni* arı iğnesi - жало пчелы – der Bienenstachel; *göz dikäni* oyunbozan - возбудитель неприятностей – der Spielverderber. {ED *tiken* (*d-*) < *tik-* 483b}.

dikänlän-: дікänlän (e.) [ديکنلän (Osm. R.), < *dikän+lä+n*] 1. Dikenlenmek, diken ya da iğneye dönüşmek - дѣлаться терномъ, шипомъ – zu einem Dorne oder Stachel werden. 2. Dikenini ya da iğnesi olmak - быть снабженнымъ шипами – mit

Dornen oder Stacheln versehen werden.

dikānli: дікәнлі [ديکنلو, **𐰇𐰆𐰏𐰣𐰆** (Osm.), < *dikān+li*] Dikenli - снабженный шипами, колючами, жаломъ - mit Dornen versehen, stachelig; *dikānli yatak dikenli yatak*, зор уаşam - жестокая жизнь - ein hartes Leben.

dikānlik: дікәнлік [ديکنلک (Osm.), < *dikān+lik*] Dikenlik - мѣсто, обросшее терномъ - mit Dornensträuchern bewachsener Ort.

dikānsiz: дікәнсіз [ديکنсиз (Osm.), < *dikān+siz*] Dikensiz - безъ шиновъ - dornenlos; *dikānsiz gül ołmaz dikensiz gül olmaz* (deyim) - нѣтъ розы безъ шиповъ (посл.) – keine Rosen ohne Dornen (Spr.).

dikici: дікіці [ديکيجی (Osm.), < ²*dik+i+çi*] 1. Dikme işini yapan kimse - всаживающій – der Einpflanzer. 2. (Dikiş) dikme işini yapan kimse - шьющій – der Nähende.

dikik: дікік [ديکیک (Osm.), < ²*dik+k*] Filiz, asma çubuğu - отрасль, ростокъ, лоза виноградная – der Schössling, die Weinrebe.

dikil-: дікіл (e.) [ديکلمک, **𐰇𐰆𐰏𐰣𐰆𐰏𐰣** (Osm.), < ²*dik+l*] 1. Toprağa vb. dikilmek - быть поставлену, воткнуту, засажену – aufgestellt, eingepflanzt, hineingesteckt sein; *şamdan gibi dikilir şamdan gibi*

dikilir - онъ стоить прямо какъ подсвѣчникъ - er steht grade wie ein Leuchter; *önümde nâ dikilirsin?* önümde ne dikilirsin (sanki toprağa dikilmiş gibi)? - что ты торчишь прямо передо мной какъ столбъ? – was stehst du grade vor mir wie in der Erde gepflanzt? 2. Dikilmek (elbise vb.) - быть шитымъ - genäht sein.

dikiläy: дікіләй [ديکيلای (Çağ. S. S.)] مننان، نيمتن، قيصه المان چپانی، دکالای ابا و قبا دخی درلر.

dikili: дікілі [ديکلی, **𐰇𐰆𐰏𐰣𐰆** (Osm.)] Dikili - прямо всаженный, прямо стоящій – eingepflanzt, aufrecht stehen, aufgerichtet; *dikili taş* dikili taş - стоячій камень, обелискъ - ein aufrecht stehender Stein, der Obelisk; *bir dikili ağacı yoktur* bir dikili ağacı yoktur (hiç bir şeyi yok) - онъ ничѣмъ не владѣтъ - er hat keinerlei Besitzthum. {< ²*dik-*}.

dikim: дікім [ديکیم, ديکیم (Osm.), < ²*dik+m*] Dik (durumda) - прямо стоящій – aufrecht, aufgestellt.

dikiş: дікіш [ديکیش, **𐰇𐰆𐰏𐰣𐰆𐰏𐰣𐰆** (Osm. Krm.), < ²*dik+ş*] 1. Dikiş - шовъ, шитье – die Naht, das Nähen; *dikiş-falan dikerek para kazanıp geçinirlärmiş* (N. 229) dikiş falan dikerek para kazanıp geçinirlermiş - онъ приобрѣтали необходимое для жизни шитьемъ - sie verdienten ihren Lebensunterhalt

mit Nähen; *dikiş dutmaz yaraları sökülmiş* (Krm.) *dikiş tutmaz* yaralarının dikişleri patlamış - раны, которых швы не держатъ, раскрылись - ihre Wunden, die keine Nath zusammenhält, sind aufgebrochen (P. d. V. VII, 27,11); *dikiş dikmâk* *dikiş dikmek* (örmek, çitemek) - заштопать - zustopfen.

2. (Ağaç) *dikme* - насаждение деревьевъ - die Pflanzung, Anpflanzung (von Bäumen).

dikişçi: дікішчі [دیکشچی (Osm.)] *dikişçi kadın* *dikişçi kadın* (terzi) - портниха - die Nätherin, Schneiderin. {*dikiş* + *çi*}.

dikişli: дікішли [دیکشلو (Osm.), < *dikiş+li*] *Dikişli*, *dikişi olan*, *tutturulmuş olan* - пришитый, съ шитьемъ - angenäht, angeheftet.

dikişsiz: дікішсіз [دیکшсіз (Osm. R.)] **1.** *Dikişsiz* - безъ шва - ohne Naht. **2.** *Dikiş dikmeden* (belirteç) - не сшивая - ohne zu nähen (adverbiell). {*dikiş* + *siz*}.

diklândir-: дікландір (e.) [دیکلندرمک (Osm. R.)] *Dik durdurtmak*, *keskin duruma getirmek vb.* (bak. ¹*dik*) - дѣлать прямо стоящимъ, крутымъ, острымъ и т. д. (см. ¹*dik*) - gerade stehend, steil, scharf u. drgl. (s. ¹*dik*) machen. {*dik* + *lân*- + *dir*-}.

dikmä: дікмә [دیکمه (Osm.), < ²*dik+mä*] *Dikme*, *dikilmiş*, *dik konuma*

getirilmiş ya da toprağa dikilmiş - вставленный, поставленный, водруженный - aufgestellt, aufrecht eingepflanzt; *dikmä taş* *dikme taş*, *taştan sütun* - каменная колона - eine steinerne Säule (Krm.), *mezar taşı* - могильный камень - ein Leichenstein.

dikmäli: дікмәлі [دیکمه لو (Osm. R.), < *dikmä+li*] **1.** *Dikmeli*, *dik konuma getirilmiş ya da toprağa dikilmiş* - вставленный, водруженный - aufgestellt, aufrecht eingepflanzt. **2.** *Dikmeli* - снабженный колонной, подпорой - mit einem Piekfall versehen.

diksin-: діксін (e.) [دیکسیمک (Osm.)] = *tiksin*.

diksindir-: діксіндір (e.) [دیکсіндір (Osm. R.)] *Tiksindir*mek - заставить, побудѣть кого чувствовать отвращение къ пищѣ - Jemand veranlassen eine Abneigung gegen Nahrung, Futter zu fühlen.

diktik: діктік [دیکدک (Osm.)] *At örtüsü* - попона - die Pferdedecke.

diktir-: діктір (e.) [دیکترمک (Osm.)] **1.** *Diktirmek*, *dik konuma getirmek*, *bitki diktirmek* - заставить водрузить, поставить прямо - hinstellen, aufpflanzen lassen. **2.** *Dikiş diktirmek* - дать шить - nähen

lassen, zum Nähen abgeben. {ED *tiktür-* (*d-*) < *tik-* 479b}.

dil: ¹dil [دیل, **دیل** (Osm. Krm. Az.)] = *til* 1. Dil - языкъ – die Zunge; *öküz dili*, *sığır dili* büyük yapraklı bir bitki - растение съ большими листьями – eine grossblättrige Pflanze (Anchusa); *köpäk dili* bir bitki türü - растение – Pflanze (cynoglossum); *tärazi dili* terazi dili - язычекъ у вѣсовъ – die Zunge der Wage; *çan dili* çan dili (çan içindeki tokmak) - язычекъ у колокола – der Klöpfel der Glocke; *düdük dili* üflemeli çalgının ağızlığı - мундштукъ флейты – das Mundstück der Flöte; *kilid dili* kilit dili - замычка – die Klinke; *firangi dili* kilit mekanizmasının dışı - коробочка замочная – Schlossgehäuse; *kuş dili* dişbudak bitkisinin tanelerinin suya karıştırılmasıyla yapılan bir tür içecek - сѣмя ясени, закисшее въ водѣ, напитокъ - ins Wasser gegossener Eschensaame, ein Getränk; *küçük dil* küçük dil - язычекъ (во рту) – das Gaumenzäpfchen; *dil atı* kuşun ötüşü - типуць (у пѣиць) – der Pipp (der Vögel), *dil pâyiri* dil reyniği - продолговатый сыръ изъ буйвольяго молока – längliche Büffelkäse; *dil bağı* dil balığı - камбала – die Seesunge; *dilin*

tutmağ dilini tutmak, konuşmamak - молчать - den Mund halten; *dili sarmaşmağ*, *dolaşmağ* dili dolaşmak, kekelemek - заикаться – stottern; *dil ilä soğmağ* acı konuşmak - обижать словами – beleidigende Reden führen; *dilä gâlmäk* dile gelmek, söz konusu olmak - быть предметомъ разговора – den Gegenstand einer Rede bilden; *dilimin ucunda dır* dilimin ucundadır - слово вертится у меня на языкѣ – es schwebt mir auf der Zunge; *sözü dilindä dir* hazır cevaptır - онъ скорѣ на отвѣтъ - er ist flink im Antworten; *dili uzun* dili uzun, çok konuşan, konuşmalarında terbiyesiz olan kimse - говорунъ, неблаговоспитанный человекъ - der Schwätzer, ein Mensch, der in seinen Reden sich als schlecht erzogen zeigt, *dili uzun âli kıssa* dili uzun, eli kısa (deyim) - онъ говорить много, но мало дѣйствуетъ (посл.) – er redet viel, handelt aber wenig (Spr.); *dil bağtamağ* dil bağlamak, susturmak - заставить молчать - zum schweigen bringen; *dil durmağ*, *çıkarmağ* alay etmek - насмѣхаться – verspotten; *dilä atmağ* sık tekrarlamak - постоянно повторить - oft wiederholen; *dilä kâtürmäk* dile getirmek - упомянуть - erwähnen; *dillärdä*

gāzmāk dillerde gezmek - имѣть дурную ренутацию - einen schlechten Ruf haben; *Ahah dilindän kıtarısın!* Allah dilindin kurtarsın! - избави Богъ отъ его языка! – möge Gott (uns) vor seiner Zunge behüten! *ağzı var dili yok* ağzı var dili yok - онъ челоувѣкъ молчаливый – er ist ein schweigsamer Mensch. **2.** Kılburun - перешеекъ - die Landzunge; *iki kara arasındagı dil* ауні; *Svāş dili* Süveyş kanalı - Суэцкій перешеекъ - die Landenge von Suez. **3.** Lisan - языкъ - die Sprache; *dil bilmäk* dil bilmek - знать языкъ страны – die Landessprache kennen; *türk dili* Türk Dili - турецкій языкъ - die türkische Sprache; *kaıyş dili* eğitimsiz dil - языкъ необразованныхъ - die ungebildete Sprache; *dil oğtanı* genç çevirmen - молодой переводчикъ - ein junger Dolmetscher; *tath dil* tatlı dil - приятная рѣчь - eine angenehme Rede; *dünyada binlärkä dillär söylänir* dünyada binlerce dil konuşulur (deyim) - на многихъ языкахъ говорятъ на свѣтѣ (посл.) – man spricht viele Sprachen auf dieser Welt (Spr.). **4.** Düşmandan bilgi getiren savaş tutsağı - военноплѣнный, который доставляетъ извѣстія о врагѣ – ein

Kriegsgefangener, der Nachrichten vom Feinde giebt; *dil atmak* düşmanın durumunu öğrenmek amacıyla birini tutsak almak - взять въ плѣнъ, чтобы получить свѣдѣнія – einen Gefangenen machen, um Nachrichten über die Lage des Feindes zu erhalten. {ED *til (d-)* 489b}.

dil: ²dil [دیل (Krm.), < Far. دل] Kalp, yürek - сердце – das Herz.

dil: ³dil (e.) [ديلمك, **𐰇𐰆𐰪𐰸𐰽𐰸𐰽** (Osm.)] = *til* Dilmek, dilimlemek - рѣзать на узкія полосы – in lange, schmale Streifen schneiden; *karpuzu dilmali* karpuzu dilmeli - надо разрѣзать арбузь – man muss die Wassermelone zerschneiden. {ED *til- (d-)* 490b}.

dilä: ¹dilä (e.) [Osm.] = *dinlä*.

dilä: ²dilä (e.) [ديله, **𐰇𐰆𐰪𐰸𐰽𐰸𐰽** (Osm. Krm. Az.)] = *tilä* Dilemek, istemek - хотѣть, желать, просить – wollen, wünschen, bitten; *dilä bändän nä dilärsin!* (Krm.) dile benden ne dilersen! - проси отъ меня, чего желаешь! – bitte von mir, was du willst! {ED *tile:- (d-)* 492a}.

diläk: diläk [ديلك, **𐰇𐰆𐰪𐰸𐰽𐰸𐰽** (Osm. Krm.)] = *tiläk* Dilek, istek - желание, просьба – der Wunsch, die Bitte; *diläk itmäk* (Krm.) dilek arzetmek - просить – eine Bitte vortragen; *diläk istämäk* (Osm.) özür dilemek -

просить извинения – um Verzeihung bitten; *här diläyiniz çııyor* (Osm.) her dileğiniz gerçekleşiyor - всякое ваше желание исполняется – jeder eurer Wünsche wird erfüllt. {ED *tile:k (d-)* < *tile:-* 498a}.

diläkli: ділякли [ديلكلو (Osm.), < *diläk+li*] Dilekli, dileği olan kimse - имѣючий желание – der einen Wunsch hat.

diläklik: діляклик [ديلكلك (Osm.)] Dilek, istek, rica - просьба – die Bitte. {*dilek + -lik*; ED *tileklig (d-)* 499b}.

diläksiz: діляксіз [ديلكسىز (Osm. R.)] 1. Dileksiz, dileği (isteği) olmayan kimse - не имѣючий просьбы, желанія – keine Bitte, keinen Wunsch habend. 2. İsteksiz (belirteç) - безъ просьбы (пар.) – ungebeten (adv.). {*diläk + siz*}.

dilämä: діләmä [Osm.] Taze damıtılmış süt - свѣже-скиснувшее молоко – frischgeronnene Milch.

dilän-: ділян (e.) [ديلنك (Osm.), < *dilä+n*] Kendisi için istemek, dilenmek - просить для себя, просить милостыню – für sich bitten, betteln; *baştar dilänip geçinmäyü* (N. 1) dilenerek geçinmeye başlar - онъ началъ жить милостынею - er begann sich mit Betteln fortzuhelfen. {ED *tilen-* (d-) 501b}.

dilänci: ділянци [ديلنچى (Osm.), < *dilän+ci*] 1. Dilenci - нищий – der Bettler; *karıya bir dilänci galdi* karıya bir dilenci geldi - пришелъ къ дверямъ нищий – ein Bettler steht vor der Thür; *diläncinin çanağından para çatar* dilencinin çanağından para çalar (deyim) - онъ крадетъ деньги съ тарелки нищаго (посл.) – er stiehlt Geld vom Teller des Bettlers (Spr.). 2. Utanmaz, arsız, pinti - безстыдный человекъ, скупецъ - ein unverschämter Mensch, ein Geizhals.

diläncilik: ділянцилик [ديلنچىلك (Osm.)] Dilencilik, dilenmek işi - нищенство – die Bettelei, das Bettelhandwerk. {*dilänci + -lik*}.

diländir-: діляндір (e.) [ديلندرمك (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettiren çatisı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.

diländir-: діляндір (e.) [ديلندرمك (Osm.)] Dilendirmek, dilenmeye zorlanmak - принуждать просить милостыню, довести до пищеты – zum Betteln zwingen, auf die Bettelstelze bringen.

dilänil-: діляніл (e.) [ديلنمك (Osm. R.)] Dilenmeye uygun olmak - быть удобнымъ для прошенія милостыни, для выпрашивания и т. д. – für's Betteln geeignet sein,

ausgebettelt werden können u. drgl.
{*dilän-* + *il-*}.

dilänki: діләнкі [Kaz., < Rus.]
Ormanın, kesim için ayrılmış bir bölümü - дѣлянка, часть лѣса, отдаваемая на вырубку – Theil des Waldes, der zum Aushauen abgetheilt ist.

dilät-: ділат (e.) [ديلتك (Osm. R.)] *dilä*
'nin ettirgen çatısı - принуд. отъ ділâ – Causat. von *dilä*. {ED *tilet-* (*d-*) 494b}.

dilättir-: ділаттір (e.) [ديلتدريمك (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. von Vorherg.

dilbâ: ділбâ [Kaz.] Akınlı oynatmış, akılsız, deli, aptal - сумасбродный, глупый, дуракъ – verdreht, dumm, närrisch. {Bkz. *dâli*}.

dilbâgâ: ділбâgâ [Kaz.] Dizgin - вожжи – die Fahrleine. {< Moğ. *delbegen*; Räsänen 471b}.

dilbälän-: ділбälän (e.) [Kaz., < *dilbâ+lâ+n*] Aptallaşmak, delilik uarmak - дурачиться, сумасбродствовать – albern sein, Dummheiten, Verrücktheiten begehen.

dilbâr: ділбâr [Krm.] Güzel - красивый – schön. {= *dülbâr*}.

dilbaz: ділбаз [ديلباز (Osm.)] **1.** Dilbaz, çok konuşan - говорунъ – der Schwätzer; *bir takım dilbaz nâ dâr-sâ däsün!* bir takım dilbaz ne derse

desin! (deyim) - это – кучка говоруновъ, пусть говорятъ, что хотятъ! (посл.) – das ist ein Haufen Schwätzer, sie mögen reden, was sie wollen! (Spr.). **2.** Nazlı, koket - кокетка, любезникъ – coquet. {< Far. *dil-bâz*; Tietze 617b}.

dilbazlık: ділбазлык [ديلبازلق (Osm. R.)] Dilbazlık, nazlanma, cilveleşme - кокетство, флиртъ – die Coquetterie. {*dilbaz* + *lık*}.

dilcik: ділцік [ديليجك, ديلجك (Osm.)] **1.** Küçük dil - язычекъ – das Zäpfchen im Gaumen. **2.** Klitoris - клиторъ - die Clitoris, auch ديلاق. {*dil* + *cik*; Meninski دلجك *dilgik* 2121}.

dilçâ: ділчâ [ديلچہ (Çağ.)] Kaçış yeri - убѣжище – der Zufluchtsort.

dilim: ділім [ديلم (Osm.), < ³*dil+m*] Dilim, ince bir şerit - узкая полоса – ein schmaler Streifen; *dilim dilim kâsmâk* dilim dilim kesmek - разрѣзать на узкія полосы – in schmale Streifen schneiden; *bir dilim ätmâk* bir dilim ekmek - кусокъ хлѣба – ein Schnitt Brot; *bir dilim kavun* bir dilim kavun - кусокъ дыни – ein Stück Melone. {ED *tilim* (*d-*) 500a}.

dilimlâ-: ділімлә (e.) [ديليمله مك (Osm. R.)] **1.** Dilimlemek, şerit halinde kesmek - рѣзать на полосы, ремни – in schmale Streifen schneiden. **2.** Dilimler halinde kesmek (portakal

vb.) - раздѣлять на дольки (апельсинъ) – in Segmente zertheilen (eine Apfelsine u. drgl.). {*dilim + lä-*}.

dilimlät-: ділімлат (e.) [دیلیملتک (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatisı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.

dilimli: ділімлі [دیلیملو (Osm. R.)] Dilimlere kesilmiş, parçalanmış - разрѣзанный на полоски, раздѣленный на дольки – in Streifen zerschnitten, in Segmente zertheilt. {*dilim + li*}.

dilir-: ділір [Kır.] Yaramazlık, taşkınlık etmek - шутить – Muthwillen treiben. {Bkz. *däilir-*}.

dilirt-: ділірт [Tob.] Şaka yarmak, birisine takılmak - шутить – scherzen, necken. {Bkz. *däilir-*}.

dilki: ділкі [دلکی, دلکو, تلکی, **𐤃𐤋𐤊𐤏** (Osm. Krm.)] = *tülkü* **1.** Tilki - лисица – der Fuchs; *dilki üzümü* bir bitki - растение – eine Pflanze (melampyrium arvense); *dilki kuşruğu* tilki kuşruğu, kadife çiçeği - лисій хвостъ - der Fuchsschwanz (Alopecurus); *dilki taşağı* bir bitki - какое-то растение – eine Pflanze. **2.** Akıllı, kurnaz, dolandırıcı - хитрый, коварный, обманщикъ - schlau, listig, der Betrüger. {ED *tilkü:* 498b}.

dilkicik: ділкіцік [دلکچک (Osm.), < *dilki+cik*] Tilkicik - маленькая

лисица – ein kleiner Fuchs. {Meninski دلکچک *tilkigik* 2127}.

dilkicilik: ділкіцілік [دلکچک (Osm.)] Kurnazlık, koltuklama, ikiyüzlülük - хитрость, лесть, лицемеріе – die Schlaueheit, die Schmeichelei, die Heuchelei; *dilkicilik atmak* koltuklamak, dalkavukluk etmek - льститъ – schmeicheln. {*dilki + ci + lik*; Meninski دلکچک *tilkigilik* 2127}.

dilkilän-: ділкілән (e.) [دلکیلانک (Osm.), *dilki+lä+n*] Tilkilenmek, koltuklamak, iki yüzlü olmak - льститъ, лицемеритъ – schmeicheln, heucheln. {ED *tilkü: len-* 499a}

dillä-: діллә (e.) [دیلله مک, **𐤃𐤋𐤋𐤏𐤃** (Osm.), < ¹*dil+lä*] **1.** Birisi hakkında kötü konuşmak - дурно говорить о комъ – von Jemandem Schlechtes sprechen. **2.** (R.) Dille dokunmak, yalamak - касаться, лизать языкомъ – mit der Zunge berühren, belecken.

dillän-: діллән (e.) [دیلله نمک (Osm.), < ¹*dil+lä+n*] **1.** Dillenmek, konuşmaya başlamak (küçük çocuklarda) - начать говорить (о ребятахъ) – zu sprechen anfangen (von kleinen Kindern). **2.** Kötü bir ünü olmak, hakkında kötü konuşulmak - имѣть дурную репутацію – eine schlechte Reputation, einen schlechten Ruf

haben. **3.** (R.) Dillenmek, (organik) dil edinmek - быть снабженным языкомъ - mit der Zunge versehen werden. **4.** Mırıldanmak - ворчать – brummen.

dillandır-: диллändig (e.) [دلندر مڪ (Osm. R.)] *dillän* ‘in ettirgen çatısı - принуд. отъ диллän – Causat. von *dillän*.

dilläniş-: диллäniş (e.) [ديله نشمك (Osm.), < *dilän*+ş] Görüşmek, bilgi almak - переговорить, осведомиться – sich besprechen, sich erkundigen.

dilläş-: диллäş (e.) [ديله شمك (Osm.), < *dillä*+ş] Sohbet etmek, soruşmak - разговаривать, разспросить другъ друга – sich unterhalten, sich gegenseitig ausfragen.

dillät-: диллät (e.) [دللتمك (Osm. R.)] Kendisini yalatmak - давать лизать себя языкомъ – sich belecken lassen. {*dillä*- + *t*}.

dilli: дилли [ديلولو (Osm.), < ¹*dil*+*li*] Dilli, dili olmak - имѣющій языкъ – eine Zunge, Sprache habend; *ağır dilli* ağır dilli - имѣющій тяжелый языкъ - eine schwere Zunge habend; *uzun dilli* uzun dilli, her şeyi söyleyen - безтактный – indiskret; *iki dilli* iki dilli - двязычный – zweizüngig; *tath dilli* tatlı dilli - имѣющій сладкій языкъ, вѣжливый – eine süsse Zunge habend, höflich (P. d. V. VII*, 206,56); *bir başh vâ bin dilli*

dir bir başlı ve bin dillidir (çok söz verir, az tutar) (deyim) - онъ много обѣщаетъ, но плохо держитъ свое слово (посл.) – er liebt viel zu versprechen, aber wenig zu halten (Spr.).

dilmac: дилмац [دلماج (Osm. R.)] Çevirmen - переводчикъ – der Dolmetscher. {ED *tilmaç* (*d-*) 500a; ayrıca Tietze *dilmaç* 620a}.

dilmachık: дилмацлык [دلماجلق (Osm. R.)] Çevirmenin işi, geçimi (maaşı) vb. - занятие, вознаграждение переводчика и т. п. – die Beschäftigung, der Lohn eines Dolmetschers u. dgl. {*dilmac* + *hık*}.

dilsiz: дилсиз [דילסז (Krm.), دیلسز (Osm.)] **1.** Dilsiz - безъ языка – ohne Zunge (P. d. v. VII*, 204,11); *dilsizcä* (Osm.) dili olmadan, el imleriyle konuşmak - неговоря знаками – ohne durch Zeichen zu sprechen. **2.** Dilsiz, lal - нѣмой – stumm. {*dil* + *siz*}.

dilsizlik: дилсизлик [ديلسزلك (Osm.), < *dilsiz*+*lik*] Dilsizlik, dilsiz olma durumu - нѣмота – die Stummheit.

dim: дим [Kaz., < *di*+*m*] Kurul, konsey, toplantı - совѣтъ, увѣщаваніе, уговариваніе – der Rath, die Ueberredung.

dimah: дімах [ديماخ (Çağ.), < Far. دماغ] **1.** Dimağ, beyin, damak, burun - мозгъ, небо во рту, носъ – das

- Gehirn, der Gaumen, die Nase. 2. Eğilim; eğlence, memnuniyet, hoşnutluk; gurur, kibir - расположение духа, удовольствие, гордость – die Zuneigung, das Vergnügen, die Zufriedenheit, der Stolz; *ديماخ ايندى gururluydu* - онъ гордился – er war stolz. {Bkz. *damağ*}.
- dımağ:** дімак [Tar.] Burun deliği - ноздря – das Nasenloch. {Bkz. *dimah*}.
- dimçi:** дімчі [Kaz.] = *dimlä vçi*.
- dimdik:** дімдік [Az.] Gaga - клювъ – der Schnabel.
- dimi:** дімі [ديمی (Osm.)] Dimi - бумазая – der Parchent. {< Yun. *δίμιτο*; ÖS I 67}.
- dimlä-:** дімлә (e.) [Tub. Kaz.] = *dimnä*.
- dimnä-:** дімнә (e.) [Kaz.] Tavsiye etmek, fikir vermek, kandırmak - совѣтовать, предлагать, уговаривать, сватать – rathen, vorschlagen, überreden; *min añar kız dimnädîm* onun için bir kıza teklif ettim - я ему сосваталъ дѣвицу – ich habe für ihn um ein Mädchen angehalten. {Räsänen 135b}.
- dimnäştir-:** дімнәштїр (e.) [Kaz., < *dimnä+ştir*] Zaman zaman fikir vermek - совѣтовать по временамъ – manchmal einen Rath geben.
- dimnävçî:** дімнәўчі [Kaz.] Bilirkişi, dünür - совѣтникъ, сватающій – der Rathgeber, der Freiwerber.
- dimsä:** дімсә [Kır.] İpekli kumaş - какая-то шелковая матерія – ein Seidenzeug.
- din:** ¹дін [Kır. Tar. Kkır. Tob. Krm. Osm. L. T., < Ar. دين] Din, inanç - вѣра, религія – der Glaube, die Religion; *mükkämmätti ñ dini* (Kır.) İslam - исламъ – der Islam; *din ürätti* (Kır.) dini öğretti - онъ училъ его вѣрѣ – er unterrichtete ihn im Glauben; *dingä kirdi* (Kır.) dine girdi, dini kabul etti - онъ принялъ вѣру – er bekehrte sich zum Glauben; *orus dini* (Kır.) Ortodoks Rus Kilisesi - православная вѣра – die orthodoxe, russische Kirche.
- din-:** ²дін [ديكمك, دينمك, ұһһһһһ] (Osm. Az.) Dinmek, yatışmak - успокоиваться, перестать – sich beruhigen, nachlassen; *yağmur dindi* yağmur dindi - дождь пересталъ – der Regen hat aufgehört; *dinmiş ağrı* dinmiş ağrı (geçmiş bir hastalık) - окончившаяся болѣзнь – eine Krankheit, die aufgehört hat. {=⁶dän-}.
- dîñ:** дїн [Kaz.] = *din* Din, inanç - вѣра – der Glaube; *muhammet dîñi* (dini) Muhammet'in dini, İslam - исламъ – der Islam; *hristos dîñi* (dini)

- Hristiyan dini - христiанская вѣра
– der christliche Glaube.
- dinä-:** дiнä (e.) [دينامك (Çağ.)]
Dayanmak, sabretmek -
иснытывать – erdulden.
- dinäk:** дiнäк [دينك (Osm. Anadolu'da)]
Harman yeri - гумно – die Tenne.
- dinc:** дiнц [دينچ, **𐰽𐰺𐰸𐰸** (Osm.)] = *tunç*
Dinç, sakin, güçlü, sağlıklı -
спокойный, крѣпкій, здоровый –
ruhig, kräftig, gesund. {ED *tunç* <
tin- (d-) 516a}.
- dincä-:** дiнцä (e.) [Az., < *dinc+ä*]
Dinlenmek - отдыхать – ausruhen.
- dincäl-:** дiнцäl (e.) [دينجلملك (Osm. R.)]
Dinçleşmek, dinç olmak - дѣлаться
сильнымъ, крѣпкимъ,
дѣятельнымъ – stark, rüstig, thätig
werden. {*dinc* + -äl}.
- dincält-:** дiнцält (e.) [دينجلتمك (Osm.
R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen
çatısı - принуд. отъ предыд. –
Causat. Vom Vorherg.
- dinclän-:** дiнцlän (e.) [دينجلانمك,
𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰸 (Osm.), <
dinc+lä+n] Dinlenmek, güç
toplamak, sağlığa kavuşmak -
отдыхать, войти въ силы,
поправляются – ausruhen, zu
Kräften kommen, gesund werden.
- dinçlik:** дiнцlиn [دينچلك (Osm.), <
dinc+lik] Dinçlik, sakinlik, güç,
sağlık - спокойствие, сила,
здоровье – die Ruhe, die Kraft, die
Gesundheit.
- dindar:** дiндар [ديندار (Osm.), < *din+*
دار] Dindar, Allah korkusu olan -
набожный – fromm, gottesfürchtig.
{< Soğ. *δēnδār*; Räsänen 138a}.
- dindir-:** дiндiр (e.) [ديكدرمك (Osm.), <
din+dir] Dindirmek, yatıştırmak -
успокоить - beruhigen, aufhören
machen; *kan dindirdi* kanı dindirdi -
онъ остановилъ кровь - er hat das
Blut gestillt; *sızı dindirmäk* sızı
(romatizmal ağrıları) dindirmek -
успокоить ревматическія боли –
rheumatische Schmerzen beruhigen.
- dingildä-:** дiнгiлдä (e.) [دينكلده مك (Osm.
R.)] Zangırdayan bir ses çıkarmak -
производитъ брянчащій шумъ –
ein klirrendes Geräusch machen. {=
dingildä-}.
- dingildät-:** дiнгiлдät (e.) [دينكلدتمك
(Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün
ettirgen çatısı - принуд. отъ
предыд. – Causat. vom Vorherg.
{*dingildä*- + t-}.
- dinil-:** дiніl (e.) [ديكلمك (Osm.), < *din+l*]
Dinmek, yatışmak - перестая,
успокоиться – beruhigen, aufhören;
rüzgâr dinildi rüzgâr dindi - вѣтеръ
утихъ - der Wind hat sich gelegt.
- dinlä-:** дiнlä (e.) [ديكلامك, **𐰽𐰺𐰸𐰸𐰺𐰸**
(Osm.)] = *dinlä, dinnä* Dinlemek,
kulak asmak - слышать, слушаться
– hören, gehorchen; *öhu dinlämäyip
häp nohursa olsun bän anı
öldüräcäyim!* oğlu dinlemeyip ‘ne
olusa olsun ben onu öldüreceğim!’

(dedi) его сынъ слушался, я говорилъ: пусть со мной будетъ, что будетъ, я хочу его убить! – sein Sohn gehorchte nicht, sondern sagte: mag mit mir geschehen, was will, ich werde ihn tödten! (N. 29); *çağı dinlāmāk müzik dinlemek* - слушать музыку – Musik mit anhören; *äväl dinlä, son soylä! önce dinle sonra konuş! (deyim)* - съначала слушай, а потомъ говори! (посл.) – zuerst höre und dann sprich! (Spr.); *kāndi söylār kāndi dinlār* kendi söyler, kendi dinler - онъ не отвѣчаетъ на то, что ему говорятъ - er hört nicht auf das, was man ihm sagt. {= *dinlā-*}.

dinlän-: динлән (e.) [ديكلانمك, **دینلنمک** (Osm.)] Dinlenmek, yatmak, sesiz olmak - отдыхать, быть спокойнымъ - sich ausruhen, ruhen, ruhig sein; *bän bir az burada dinlänäyim ben burada biraz dinleneyim* - я здѣсь немного отдохну – ich will hier ein wenig ausruhen; *oturur bir az dinlänir* (N. 31) oturur, biraz dinlenir - онъ сѣлъ и немного отдохнулъ - er setzte sich und ruhte sich ein wenig aus. {= *dinlän-*}.

dinländigir-: динлändigир (e.) [ديکلندیرمک, (Osm.)] Dinlendirmek, yatıştırmak - заставляють отдыхать, успокоить - ausruhen lassen, beruhigen; *muṣu dinländigirmäk* ışığı söndürmek -

тушить свѣчку – das Licht auslöschen; *kaḥbi dinländigirmäk ölmek* - умереть - sterben. {*dinlā-* + *dir-*}.

dinläyici: динläйici [ديکلایجی (Osm.)] İtaatli, uslu - послушный – gehorsam. {*dinlā-* + *ici*}.

dinli: динли [Kaz.] = *dinnî*.

dinnä-: динnä (e.) [Osm.] = *dinlä amma küçü hiç dinnämäyir* (N. 186) ama küçüğü (küçük kızı onu) hiç dinlemedi - но младшая дочь вовсе ея не слушалась - die jüngste Tochter hörte aber durchaus nicht auf sie.

dinnän-: диннән (e.) [Osm.] = *dinlän* Dinlenmek - отдыхать - ausruhen; *yorgunluḡtan şurada bir az dinnänäyim дәyi yorgunluktan şurada biraz dinleneyim* diyerek - говоря я хочу здѣсь немного отдохнуть - ich will hier ein wenig von den Mühlen ausruhen sagend (N. 191).

dinli: динли [Kaz., < *dinli*] = *dinli* Dindar, inançlı kimse - имѣющій вѣру – der Gläubige.

dinsiz: динсиз [Kaz., < *din+siz*] Dinsiz, inançsız kimse - неимѣющій вѣры – der Ungläubige (dini).

dinsiz: динсиз [دينسىز (Osm.), < *din+siz*] Dinsiz, Allahsız, inançsız - безбожный – gottlos, ungläubig.

dinsizlik: динсизлик [Kaz., < *dinsiz+lik*] Dinsizlik, inanca, dine karşı gelen

davranışlar - везърие, противные вѣрѣ постуки – der Unglaube, Handlungen, die gegen den Glauben verstossen.

dinsizlik: дінсізлік [دينسزلك (Osm.), < *dinsiz+lik*] Dinsizlik, Allahsızlık, inançsızlık - безбоже – Gottlosigkeit, Unglaube.

diñ: дің [Tob.] Sabit, dayanıklı, sağlam - крѣпкій, плотный – fest, solide. {Räsänen 478b; fakat bkz. ED *tiñ* 512b}.

diñgäk: діңгäk [Kır.] Atların bağlandığı direk - столбъ для привязыванія лошадей – Pfahl zum Anbinden der Pferde.

diñgil: діңгіл [دنڭل (Osm.)] Dingil - ось – die Radachse; *diñgil çüü* tekerleğin dingile bağlandığı kazık - чека – der Pflock, der das Rad an der Achse festhält. {Kırş. *dängil*}.

diñgildä-: діңгілдä (e.) [دنڭله مك (Osm.)] Dingildemek, sürekli sağa sola dönmek, (çocuklar gibi) huzursuz olmak - постоянно вертѣться, быть неспокойнымъ (о дѣтяхъ) – sich beständig hin und her drehen, unruhig sein (wie Kinder). {< *diñgil*}.

diñi-: діңі (e.) [Tob.] Sabitlenmek, tutunmak - крѣпнуть, укрѣпиться – fest werden, sich befestigen. {< *diñ*}.

diñirdä-: діңірді (e.) [Kaz.] Atlamak, fırlamak - подпрыгивать –

abspringen; *kış köni çana yuktan diñirdän bara* kışın kısırak yoldan fırlar - зимой сани подпрыгиваютъ на дорогѣ – im Winter wird der Schlitten vom Wege fortgeschleudert.

diñirdik: діңірдік [Kaz.] Kışın patinaj nedeniyle karlı yollarda oluşan pürüzler - выбоины на дорогѣ – die durch das Schleudern veranlassten Unebenheiten des Winterweges.

diñirdikli: діңірдіклі [Kaz.] Arabayla üzerinden geçilmiş - съ выбоинами – ausgefahren; *diñirdikli yol* üzerinden araba geçmiş karlı yol - дорога съ выбоинами – ein ausgefahrener Winterweg.

diñit-: діңіт (e.) [Tob.] Tutturmak - укрѣпить – befestigen. {*diñi-* + *t-*}.

diñiz-: діңіз [Kaz.] = *däniz* Deniz - море – das Meer.

diñkä: діңкä [Kır.] *diñkäm kurdū* tümünden bitkin düştüm - я собсѣмь ослабъ – ich bin ganz abgemattet. {= *deñki*}.

diñlä-: діңлә (e.) [دينلامك (Çağ. Krm.)] Dinlemek - слушать – hören. {ED *tıñla:-* 522a}.

diñlän-: діңлән (e.) [Krm.] Dinlenmek - отдыхать – sich ausruhen. {*diñlä-* + *n-*}.

diñländir-: діңлändigір (e.) [Krm.] Dinlendirmek - дать отдыхъ – ausruhen lassen. {*diñlän-* + *dir-*}.

dip: ¹دِپ [ديپ, **دِپ** (Osm.)] = *tüp* 1.

Dip, alt, yer, zemin - подошва, основание, дно – der Grund, der Fuss (untere Theil), der Boden; *dip diş* arkadaki azı dişleri - задние коренные зубы – die hintern Backenzähne; *kap dibi* bir torbanın ya da kabın dibi - дно мѣшка, посуды – der Boden eines Sackes oder Gefässes; *tāncārā dibi* tencere dibi - дно котла – der Boden des Kessels; *suyun dibi* suyun dibi - дно воды – der Boden eines Wassers; *ağaç dibi* ağaç dibi - подошва дерева – der Fuss des Baumes; *bir kavağ dibinda* bir kavak dibinde (kavağın altında) - у подшвы тополя – am Fusse einer Pappel; *diptān* dipten - совсѣмъ - von Grund aus; *dibi çöktü* dibi çöktü - дно провалилось - der Boden ist ausgefallen; *dibi bulmak* dibi bulmak, *dibe çökmek* - идти ко дну – zu Boden sinken; *çuvalın ağzın bakma dibinā bak!* çuvalın ağzına bakma dibine bak! (deyim) - не гляди на то, что вверху въ мѣшкѣ, гляди на дно его! (посл.) – schau nicht an, was oben im Sacke ist, schau auf das am Boden Befindliche! (Spr.); *dırnağı dibindā vārmāk* tırnağı dibinde vermek (nakit ödemek) - платить чистыми деньгами – baar bezahlen. **2.** (Çağ. P. d. C.) Saygınlık, fahri görev;

devlet, talih, kismet, varlık - digneté, fortune. {ED *tü:b (d-)* 434b}

dip: ²دِپ [ديپ (Osm.)] Sıfatlarda anlam güçlendiren ön takı - слогъ, усиливающей значение прилагательныхъ – eine die Bedeutung der Adjektiva verstärkende Vorsilbe: *dip-diri* dip diri - совсѣмъ живой, здоровый – ganz lebendig, gesund.

dipçik: дѣпчик [ديچك (Osm.), < *dip+çik*] Dipçik, ufak yer, zemin - маленькое дно – kleiner Boden.

diploamat: дѣпломат [ديپلومت (Osm.), < Yun. διπλωμάτης] Diploamat - дипломатъ – der Diplomat.

diploamathık: дѣпломатлык [ديپلوماتلق (Osm.), < *diploamat+hık*] **1.** Diplomatlık, diplomatın görevi - должность дипломата – das Amt eines Diplomaten. **2.** Akıllılık, kurnazlık, entrikacılık - хитрость, каверза – die Schlauheit, die Ränke.

dipi: дѣпи [ديپی (Osm. R.)] Tipi, kar fırtınası - метель, бурань – der Schneesturm. {ED *tüpi:* 436a}.

diplik: дѣплик [ديپلك (Osm.), < *dip+lik*] **1.** Diplik, temel, altyarı vb. yerlerde gerekli olan her şey - материалъ для фундамента, дна – das für ein Fundament, eine Grundlage, einen Boden nöthige Material. **2.** Temel, altyarı, değneğin alttaki sivri bölümü - фундаментъ, основание, острый конецъ подставки – das

Fundament, die Grundlage, die Basis, ein spitzes Ende einer Stütze. {ED *tüblüg* (d-) 439b}.

diplikli: дiпlikli [ديلكو (Osm.), < *dip+lik+li*] Sivri ucu olan - снабженный острымъ концомъ – mit einer Spitze versehen; *diplikli dâynäk* diplikli deġnek - палка съ желѣзнымъ наконечникомъ - Stock mit eiserner Spitze.

dipni: дiпни [ديپنى (Çağ.)] Bir tür buzlu yağış - ледяной дождь – ein eisiger Regen. {= *dipi*; bkz. Räsänen 481a}.

dipsä: дiпсä [ديپسا (Çağ. P. d. C.)] Üzerinde kızgın tencereyi soğutmaya yarayan, yaş ağaçtan oluşan bir tür aygıt - appareil de bois vert, sur lequel on pose la marmite, quand on la retire du feu.

dipsiz: дiпсiз [ديپسز (Osm.), < *dip+siz*] Dipsiz, temelsiz, zemini olmayan - везь основанiя, фундамента, безь дна – ohne Grundlage, ohne Fundament, ohne Boden, bodenlos; *dipsiz soġaġ* dipsiz sokak, çıkmaz sokak - туникъ - die Sackgasse; *dipsiz tãncärä dipsiz pãncirä* dipsiz tencere, dipsiz pencere, her şey düzensizlik içerisinde - котель безь дна и окно безь стекла, все въ безпорядкѣ – ein Kessel ohne Boden und ein Fenster ohne Scheiben, Alles ist in Unordnung.

dipsizlik: дiпсiзlik [ديپسزلك (Osm. R.), < *dipsiz+lik*] 1. Dipsizlik,

zeminsizlik - бездонность – die Bodenlosigkeit. 2. Temelsizlik - неосновательность, праздность (жалобы, утверждения) – die Grundlosigkeit.

dirä-: дiрä (e.) [ديره مك, **дiрiрiдiр** (Osm.)] Diremek, direnmek - упирать – stämmen; *ayaġ dirämäk* ayaġını yere diremek - ногу упирать въ землю – die Füße gegen den Boden stämmen. {ED *tire:-* (d-) 533a}.

diräk: дiрäк [ديرك, **дiрiрiр** (Osm.), < *dirä+k*] Direk - столбъ, колонна, мачта – der Pfahl, der Pfosten, die Suäle, der Mast; *orta diräyi* orta direk, çatının desteklendiği ana giriş - главная бакла, на которую упирается крыша, главная мачта – der Hauptbalken, auf dem sich das Dach stützt, der Hauptmast; *taş diräyä bir yılan sarınır* taş direğe bir yılan sarınır - вокруг каменной колонны обвилась змѣя – eine Schlange hatte sich um die Säule gewunden (N. 7); *märmär diräk* mermer sütun - мраморная колона – eine Marmorsäule; *çadır diräyi* çadır direği - подпора шатра – die Zeltstütze; *gäminin ana diräyi* geminin ana direği - главная мачта – der Hauptmast; *kıç diräyi* mizan direği - бизаньмачта – der Bisanmast; *sancaġ diräyi* sancak direği - флагъ - мачта – der

Flaggenmast; *diräk ağacı* kavak (ağacı) - тополь - die Pappel; *diräk gibi adam* direk gibi adam (uzun ve biçimli kimse) - очень высокий и прямой человек - ein sehr hoher und grade gewachsener Mensch; *gämi kuru diräk-ilä dir gemi kuru direkledir* (yelkenleri yok) - корабль без парусов - das Schiff ist ohne Segel; *gökün diräkläri aһnmıř idi* büyük bir felaket olmuştu - случилось большое несчастье - es geschah ein grosses Unglück; *ähtiyarһında bu saһa oğulһıқ idip diräk oһur* (Krm.) yaşlılığında bu sana oğulluk edip, direk (dayanak) olur - в старости онъ тебѣ будетъ сыномъ и будетъ поддерживать тебя - im Alter wird er dir ein Sohn sein und als Stütze dienen (P. d. V. VII*, 17,24). {ED *tire:k (d-)* 543b}.

diräklän-: diräklän (e.) [ديرکلنمک (Osm. R.)] **1.** Direk gibi yükselmek, kolon gibi olmak - вырости столбомъ, принять видъ мачты, колонны - wie ein Pfosten aufwachsen, wie eine Colonne werden. **2.** Direklerle, kirişlerle donatılmak - быть снабженнымъ мачтами, колоннами - mit Pfosten, Colonnen versehen werden. {*diräk + län*}.

diräkli: diräkli [ديراکلی (Osm.), < *diräk+li*] Direkli, sütun, kiriş vb. ile olma - снабженный столбами,

колоннами, парусами - mit Stützbalken, Säulen, Masten versehen.

diräklik: diräklik [ديراکلیک (Osm. R.)] **1.** Direklik, giriş vb. yapımında gerekli bir miktar tahta, taş vb. - количество дерева, камня, достаточное для столба, колонны - eine Quantität Holz oder Stein für eine Säule u. drgl. **2.** Direklerin, girişlerin yapıldığı yer - место, где дѣлаютъ или ставятъ колонны, мачты - der Ort, wo Pfähle oder Colonnen gemacht oder errichtet werden. **3.** Kemeraltı, sütunlar dizisi - колоннада - die Colonnade. {*diräk + lik*}.

diräm: diräm [دیرام (Krm.), < Ar. درهم] Dirhem - драхма, диргемъ, монета - die Drachmen, eine Münze; *bäşär yüz diräm* beşer yüz dirhem - по пятисотъ диргемовъ - zu fünfhundert Dirhem (P. d. V. VII*, 83,25); *çıkacaқ bir diräm kanı yoқ* çıkacak (dökülecek) bir dirhem kanı yok - у него нѣтъ ни одной драхмы крови, которая бы вышла - er hat nicht eine Drachme Blut, die herauskäme (P. d. V. VII*, 210,127).

dirän: ¹dirän [دیران, دیرن (Osm.)] Tahılın ayıklanmasında kullanılan, büyük tahta çatal - большія деревянные вилы для очистки зерень - grosse hölzerne Gabel zum

Reinigen des Kornes. {< Yun. Διχράνι; ÖS, I. 66)}.

dirän-: ²дирән (e.) [ديرنمك, **𐤃𐤓𐤓𐤏𐤃𐤓** (Osm.), < *dirä+n*] Dörenmek, karşı koymak - упираться - sich stämmen, Widerstand leisten. {ED *tiren-* (d-) 552b}.

dirāz: дирāз [ديراز (Osm.)] Dokuma çözücü - основа ткани - der Aufzug des Gewebes; *dirāz çāzmāk* çözücü geremek - натягивать основу - den Aufzug aufziehen. {Meninski دراز 2043; ayrıca kırş. Steingass *darāz, dirāz*}.

dirhām: дирhām [درهم (Osm.)] = *dirām* Dirhem - драхма - die Drachme; *nārāyā varsan oḳka dört yüz dirhām* nereye gitsen bir okka dört yüz dirhemdir - куда ни пойдешь, вездѣ окка равняется четыремстамъ драхмамъ - wohin du auch gehst, ist die Okka vierhundert Drachmen; *dirhām ḳadar* dirhem kadar (çok küçük kutularda) - въ очень малыхъ приемахъ - in sehr kleinen Dosen.

dirhāmlik: дирhāmlik [درهم لك (Osm.), < *dirhām+lik*] *bir yüz dirhāmlik* bir yüz dirhem ederinde kap - сосудъ въ сто диргемовъ - ein Gefäß zu hundert Drachen.

diri: дірі [ديرى, **𐤃𐤓𐤓𐤏** (Osm. Krm. Az.)] = *tirig, tirik* Diri, canlı - живой - lebend, lebendig; *dip diri*

dipdiri - совѣмъ живой - sehr lebendig; *diri söz* ağır sözler - жестокия слова - harte Worte; *diri pilav diri* (az pişmiş, sert) pirinç - рисъ, зерна котораго остаются твердыми - Reis, desen Körner noch nach dem Kochen hart sind; *diri yār yār, yār diriyi yār diri* yer yer, yer diriyi yer (atasözü) - живые насаждаются землею, а земля ѣсть живыхъ (посл.) - die Lebenden geniessen die Erde, aber die Erde isst die Lebenden (Spr.). {ED *tirig* (d-) 543b}.

diril-: діріл (e.) [ديرلمك, **𐤃𐤓𐤓𐤏𐤃𐤓** (Osm.)] Yaşamak, dirilmek - жить, ожить - leben, wieder aufleben. {ED *tiril-* (d-) 547b}.

dirıldä-: дірїлдä (e.) [Kaz.] Zangırdamak, sarsılmak, titremek - дребезжать, дрожать, трястись - klirren, beben, zittern; *yarıḳ çülmāk dirıldi* yarılmış (çatlamış) çömlek zangırdar - разбитый горшокъ дребезжить - ein zerplatzter Topf klirrt.

dirıldämä: дірїлдämä [Kaz., < *dirıldä+mä*] Bataklık - трясина - das Moor, der Sumpf.

dirilik: дірілік [ديرليك, **𐤃𐤓𐤓𐤏𐤃𐤓** (Osm.), < *diri+lik*] Dirilik, yaşam, besin, geçim (parası), yaşam biçimi - жизнь, образъ жизни, содержание жизни - das Leben, die Lebensmittel, der Lebensunterhalt,

die Lebensart; *böylä diriliktän ölüm çoğ yäktir* böyle yaşamaktansa ölmek çok daha iyidir - лучше умереть, чѣмъ такъ жить – es ist beser zu sterben, als so fortzuleben; *diriliktän çıqarmağ* yaşam imkanlarını almak, görevden almak - лишитъ средствъ къ жизни, исключить изъ службы – die Möglichkeit zu leben nehmen, aus dem Dienste ausschliessen. {ED *tiriglik (d-)* 546a}.

dirilikli: дѣрѣликли [ديرلكلو (Osm.), < *dirilik+li*] Yaşamak için gerekli olan geçim kaynağını sağlamış olma - имѣющій средства для жизни – den nöthigen Lebensunterhalt habend.

diriliksiz: дѣрѣликсѣз [ديرلكسز (Osm.), < *dirilik+siz*] Yaşamak için gerekli olan geçim kaynağını sağlayamamış olma - неимѣющій средствъ для жизни – keine Mittel zum Leben habend.

dirilt-: дѣрѣлт (e.) [ديرلتمك (Osm.), < *diril+t*] Diriltmek - оживить, воскресить – zum Leben erwecken, auferstehen lassen. {ED *tirgür- (d-)* 545b}.

dirim: ¹дѣрим [ديرم (Osm.)] Yaşam - жизнь – das Leben; *ölüm dirim dünyası* ölüm yaşam (kalım) dünyası, bu dünya - мѣръ жизни и смерти, этотъ мѣръ - die Welt des Lebens und Sterbens, diese Welt.

{Tietze *dirüm/dirim* < ET **tirim* 628b}.

dirim: ²дѣрим [ديريم (Osm.)] = *därim* (?) *dirim ävi* yiyicilik, rüşvet yuvası - центръ порчи – das Centrum der Corruption. {= *därim*}.

dirim: ³дѣрим [ديريم (Çağ. Osm.)] Yurtun (keregenin) tahta parmaklığı - деревянная рѣшетка юрты (кереге) – die Holzgitter der Jurte (Kerege); *dirim äv* (Osm.), *dirim öy* (Çağ.) göçebe çadırı (yurd) - юрта – das Nomadenzelt. {= *därim*}.

dirin: дѣрѣн [Osm.] = *därin*.

dirinlik: дѣрѣнлик [Osm.] = *därinlik*.

dirlik: дѣрѣлик [Osm.] = *dirilik*.

dirnäk: дѣрнäk [ديرناك (Osm.)] = *därnäk*.

dirnäkli: дѣрнäkли [ديرناكلو (Osm.)] = *därnäkli*.

dirsäk: дѣрсäk [ديرسك, **ұһрулұп** (Osm.)] **1.** Dirsek - локоть – der Ellenbogen; *dirsäya dayanmağ* dirseğe dayanmak - облокотиться – sich auf die Ellenbogen stützen; *it dirsägi arpacık* - ячмень въ глазу – das Gerstenkorn (im Auge); *gözünü dirsäk ilä sil!* gözünü dirsekle sil, umursama! три глазъ локтемъ, не обращай на это вниманія! – reibe das Auge mit dem Ellenbogen, kümmerge dich darum nicht! *kärästä dirsäyi* iki kirişin ek yeri - замокъ двухъ бревенъ - die Fuge zweier Balken; *dirsäk ilä sümkürmäk* çok

meşgul olmak - сморкаться въ локоть, быть очень занятымъ - sich in den Ellenbogen schnauben, sehr beschäftigt sein. **2.** Akar su kıvrımı - изгибъ (рѣки) – die Windung (eines Flusses). {ED *tirsge:k (?d-)* 553b}.

dirsäklän-: дѣрсäклän (e.) [ديرسكلنك (Osm. Z.)] Kıvrımlanmak, eğilmek - дѣлать изгибъ – eine Krümmung machen. {*dirsäk + län-*}.

dirsäkli: дѣрсäкли [درسكلو (Osm. R.)] Dirsekli, dirseği ya da kıvrımı (eğimi) olan - имѣющій локоть, изгибъ – einen Ellenbogen, eine Windung habend. {*dirsäk + li-*}.

dirsun: дѣрсун [ديرسون (Çağ.)] Çok sayıda, çok - многочисленный – zahlreich, viel.

dirtuq: дѣртуқ [ديرتوق (Çağ.)] Parça, adet, yüzde - кусокъ, фрагментъ – das Stück, ein Bruchtheil.

dirüşkä: дѣрүшкä [דירושכא (Krm.), < Rus.] Araba - дрожки – der Wagen.

dirüşkäci: дѣрүшкäци [Krm.] Arabacı - извозчикъ – der Fuhrman, der Kutscher. {*dirüşkä + ci*}.

distä: дѣстä [Kaz., < Rus.] **1.** Deste, kitap tomanı - дѣсть бумаги – ein Buch Papier. **2.** Bir onluk - десятокъ – ein Zehnt.

diş: дѣш [ديش, (Osm. Krm. Az.)] Diş - зубъ – der Zahn; *ön dişläri* ön dişler - передніе зубы – die Vorderzähne; *süt dişläri* süt dişleri - молочные

зубы – die Milchzähne; *azu diş* azı diş - коренной зубъ – der Backenzahn; *köpäk diş* köpek diş - клыкъ – der Eckzahn; *dip diş* arkadaki büyük (öğütücü) dişler - большіе задніе зыбы - die grossen Hinterzähne; *päynir diş* yaşlı insanın geriye kalan son dişleri - послѣдніе зубы старика – die letzten Zähne eines Greises; *fil diş* fil diş - клыки слона – die Stosszähne des Elephanten; *akıl diş* akıl diş, yirmilik diş - зубъ мудрости – der Weisheitszahn; *diş äti* diş eti - десна – das Zahnfleisch; *diş ağrısı* diş ağrısı - зубная боль - Zahnschmerzen; *diş tozu* diş tozu - зубной порошокъ - das Zahnpulver; *diş hâkimi* diş doktoru - зубной врачъ - der Zahnarzt; *diş kuzuğu* çıkan dişin yerindeki boşluk - отверстие между зубами – die Zahnlücke; *bir diş sarımsak* bir diş sarımsak - чесноковка, зубокъ чеснока – ein Knoblauchstück; *diş badämi* çok ince kabuklu badem - миндаь съ очень тонкой скорлупой – eine Mandel mit sehr feiner Schale; *diş boğdayı* diş çıkarmakta olan çocuklara hazırlanan buğday lapası - пшениная каша для ребягъ, у которыхъ выходятъ зубы – Weizenbrei für zahnende Kinder; *diş otu* adaçayı - палфей – die Salbei; *diş sıkmağ* diş

sıkmak (sabırla katlanmak) - терпѣливо переносить - geduldig ertragen; *diş sırtmak* diş sırtmak - показать зубы, смѣяться – Zähne zeigen, lachen; *diş kıçırdatmak* (*çatırdatmak*) diş gıcırdatmak - скрежетать зубами – mit den Zähnen knirschen; *diş kamaşmak* diş kamaşmak (diş keskinliğini yitirmek) - набить оскомину – stumpf werden (von Zähnen); *diş çıkarmak* (*çäkme*) 1) diş çekmek - вырывать зубы – Zähne ausziehen; 2) diş çıkarmak (süt dişlerin çıkması) - прорѣзываться (о зубахъ ребенка) – durchbrechen (von den Zähnen der Kinder); *diş çıkma* (*dökülmek*) diş çıkmak (dökülmek) - выпадать (о зубахъ) – ausfallen (von Zähnen); *diş kirasi* alt düzeydeki memurların geçim için verilen vergi - подать на содержание мелкихъ чиновниковъ - Sporteln zum Unterhalt der Subalternbeamten; *diş yürinâ diş dişe diş* - зубъ за зубъ - Zahn gegen Zahn; *fil dişindän bâllidir* fil dişinden bellidir (deyim) - слона можно узнать по зубамъ (посл.) – den Elephanten erkennt man an den Zähnen (Spr.); *iştân artmas, dişân artar* işten artmaz, dişten artar (çalışarak değil, ekonomi yapmakla arttırılır) (deyim) - онъ богатѣеть не свой работою,

а своими зубами, т. е. онъ дѣлаетъ сбереженія на пищѣ (посл.) – er wird nicht durch seine Arbeit reich, sondern durch seine Zähne, er spart es sich bei den Zähnen ab (Spr.). {ED 1 ti:ş (d-) 557b}.

dişä-: dişä (e.) [ديشمك (Osm. R.), < *diş+ä*] Değirmen taşına evlekler yarmak, dişler açmak - дѣлать борозды на жерновѣ – Furchen in einem Mühlsteine machen, auszacken. {ED tişe:- (d-) < *tiş (di:ş)* 561a}.

dişän-: dişän (e.) [ديشنامك (Osm. R.)].

dişangi: dişangi [ديشنگی (Osm. P. d. C.), şüphesiz *düşangi* söylenmelidir]
1. Külünk - кайла – die Steinpicke.
2. Tarlakuşu, toygar - жаворонокъ – die Lerche.

dişät-: dişät (e.) [ديشتمك (Osm. R.)]
Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg. {ED tişet- (d-) 562a}.

dişi: dişî [ديشى, **ḏiḥ** (Osm.)] = *tişi, tiji* Dişi - самка – das Weibchen; *dişi arslan* dişî arslan - львица – die Löwin; *öküzün dişisi inäk tir* öküzün dişisi inektir - самка быка – корова – das Weibchen des Ochsen ist die Kuh; *dişi anahtar* sapı oyuk olan bir tür anahtar - ключъ съ отверстиемъ на концѣ – ein Schlüssel mit einer Höhlung im Schafte; *dişi bura vida somunu* - гайка – die

Schraubenmutter; *dişi dâmir* yumuşak demir - мягкое желѣзо – weiches Eisen; *dişi kuş yuvayı yapar* yuvayı dişi kuş yapar (deyim) - самка птицы строить гнѣздо (посл.) – das Weibchen des Vogels baut das Nest (Spr.); *ärkâk sandım dişi buldum* erkek sandım dişi buldum (kadın gibiydi) (deyim) - я думалъ имѣть дѣло съ мужчною, по онъ оказался бабой (посл.) – ich dachte mit einem Manne zu thun zu haben und er zeigte sich wie ein Weib (Spr.). {ED *tişi: (?dışl:)* 560b}.

dişlâ-: dişlâ (e.) [ديشلمك, **دۈشۈلمك** (Osm. Az.), < *diş+lâ*] Dişlemek, dişlerle yakalamak, ısırmaq - хватать зубами, кусать – mit den Zähnen fassen, beissen. {ED *tişle:- (d-)* 564b}.

dişlâk: dişlâk [ديشلك (Osm. R.)] Dişlerini kaybetmiş kimse (özellikle de ön dişlerini) - потерявший свои зубы (особенно передние) – Jemand, der seine Zähne (besonders Vorderzähne) verloren hat. {*dişlâ- + k*; krş. Tietze *dişlek* 630a}.

dişlân-: dişlân (e.) [ديشلنمك (Osm.), < *dişlâ+n*] Isırılmak - быть укушеннымъ – gebissen werden. {ED *tişlen-* 565a}.

dişlât-: dişlât (e.) [ديشلاتك (Osm.), < *diş+lâ+t*] Isırtmak, ısırtmak için

vermek - заставляють кусать – beissen lassen, zu beissen geben.

dişli: dişli [ديشلو, **دۈشۈلۈ** (Osm.), < *diş+li*] **1.** Dişli, dişleri olan - имѣющій зубы – Zähne habend; *dişli adam* dişli adam (tehlikeli, zararlı kimse) - вредный человекъ - ein gefährlicher, schädlicher Mensch; *qara dişli* dişleri kararmış olan kimse - имѣющій черные зубы – schwarze Zähne habend. **2.** Yaban, kıyıcı, gaddar - дикий, лютой – wild, grausam. {Meninski *dişlü* 2214}.

dişlik: dişlik [ديشلك (Osm.), < *diş+lik*] Gedik - брешь – die Bresche.

dişsiz: dişsiz [ديشسز (Osm.), < *diş+siz*] Dişsiz - беззубый – zahnlos. {Meninski *dişsyz* 2214}.

dit-: dit (e.) [ديتمك (Osm.)] = *tit* Ditmek, küçük parçalara bölmek ya da kesmek - разрывать на мелкие куски – in kleine Stücke zereisen, zerzupfen; *yünü ditmek* yünü ditmek - расщипать шерсть - Wolle zerzupfen; *kätän ditmek* keten ditmek - расщипать холстъ на корпию - die Leinwand in Scharpie zerzupfen; *şahin ât ditti* şahin eti ditti, küçük parçacıklara ayırdı - коршунъ разрываетъ мясо – der Geier zerreist das Fleisch in kleine Stücke. {ED *tit- (?d-)* 450b}.

ditirä-: ditipä (e.) [Krm.] = *ditrâ, titrâ* Titremek, sallanmak, sarsılmak -

дрожать, колебаться – zittern, wanken; *ditirär toprağı daşı Karibiñ* Karib'in toprağı, taşı titrer - дрожать земля и скалы Кариба – es erzittern die Erde und die Felsen des Karib (P. d. V. VII*, 20,13). {ED *titre*:- (?d-) 460a}.

diträ-: дітрä (e.) [ديتره مك, **دیتره مک** (Osm. Az.)] = *ditirä*.

ditrāk: дітрāk [ديتراك (Osm.)] Titrek, korkmuş, heycanlı - дрожащий, испуганный, возбуженный – zitternd, erschreckt, erregt. {*diträ*- + *k*}.

diträmä: дітрämä [ديتره مك (Osm.)] Titreme - дрожание – das Zittern; *ıstıma diträmäsi ateşten titreme* - дрожание въ лихорадкѣ – das Zittern im Fieber.

ditrāş-: дітрāş (e.) [ديتره شمك (Osm.)] Titreşmek - вмѣстѣ дрожать – zusammen erzittern. {ED *titreş*-(?d-) < *titre*:- 460b}.

diträt-: дітрät (e.) [ديتره تمك (Osm.)] Titretmek, korkutmak, sarsmak - заставляють дрожать – zittern machen. {ED *titret*-(?d-) < *titre*:- 460a}.

ditsin-: дітсін (e.) [ديتسينمك, ديتسينمك (Osm.)] Tiksinmek - имѣть отвращеніе – Abscheu haben.

ditsindir-: дітсіндір (e.) [ديتسندر مک (Osm. R.)] *ditsin* 'in ettirgen çatısı - принуд. отъ дітсін – Causat. von *ditsin*.

ditsinil-: дітсініл (e.) [ديتسنلمك (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün edilgen çatısı - страдат. отъ предыд. – Passiv vom Vorherg.

dittir-: діттір (e.) [ديتدرمك (Osm. R.), < *dit+tir*] Dirmek, parçalatmak, tiftik tiftik ettirmek - заставляють разрывать, расщипывать – zerreißen, zerzupfen lassen.

div: ¹дів [Az.] = *dip*.

div: ²дів [ديو (Osm.)] = *däv*.

divan: діван [ديوان (Osm. Krm. Çağ.), < Ar.] **1.** Kurul, konsey, kurul toplantısı - совѣтъ – der Rath, die Rathsversammlung; *divan oñur* kurul toplanıyor - совѣтъ собирается – der Rath versammelt sich; *divan günü* kurulun toplandığı gün - день совѣта – der Tag, wo der Rath sich versammelt; *divan durmağ* elleri göğüsün üzerine koyarak dimdik durmak (bir tür saygı duruşu) - стоять прямо, сложивъ руки на грудь - aufrecht stehen und die Hände auf die Brust legen (ehrfurchtsvolle Stellung); *äl pāncä divan durdu* el pençe divan durdu (eller göğüste çapraz bir biçimde bitiştirerek ayakta dik bir durumda durdu) - онъ стояль скрестивъ руки на груди – er stand mit auf der Brust gekreuzten Händen da (P. d. V. VII*, 96,10); *divan kırmağ* kurulu toplamak - собирать совѣтъ - den Rath versammeln; ديواندا مهر

باىدار ايدى (Bb. 222,10) kurulda (divanda) belgeleri mühürledi - въ совѣтъ онъ прикладывалъ печати – im Rathe siegelte er die Schriftstücke. **2.** (Çağ.) Bakan, sekreter - министр, секретарь - der Minister, der Sekretär; شاه روع Şah-Rah-Mirza'nın müsteşarıydı - онъ былъ статсъ-секретаремъ Шахъ-рухъ-мирзы – er war der Staatssekretär des Schah-Rah-Mirza (Bb. 221,20); الارديك صاحب منصب ديوان ايماس ايدى (Bb. 222,16) bakan olarak onun gördüğü saygıyı hiç kimse görmüyordu - никто не получилъ, какъ онъ, достоинства министра – Niemand erhielt, wie er, eine so hohe Würde als Minister. **3.** Türkü topluluğu - собрание стихотворений – eine Sammlung von Liedern.

divanâ: диванä [ديوانه (DT. Çağ.)] Divane, deli, aklı yitirmiş, dilenci, derviş - съумасшедшій, юродивый, нищій, дервишъ – ein Verrückter, ein Bettler, ein Derwisch. {< Far. *dīvāna*; Räsänen 138b}.

divanâlik: диванäлик [ديوانه لك (DT.)] Divanelik, delilik, aptallık - съумасшествіе, глупость – die Verrücktheit, die Thorheit. {*divanä* + *lik*}.

divanî: ¹дівані [Tar.] = *divanä* Kendini tanrıya adanmış, dindar - передавшійся Богу – Gott ergeben, fromm.

divani: ²дівані [ديوانا (Osm. Çağ.), < Far.] **1.** Yazı türü - родъ почерка – eine Schriftart. **2.** (Çağ.) Bakanın sekreteri - секретарь министра – der Sekretär eines Ministers; خواهه حسن ديوان ديوانى لار بيلان كوماككا كيديلار (Bb. 497) bakan Носа Hasan sekreterleriyle ona yardıma geldi - министр Ходжа Хасанъ пришелъ ему на помощь со своими секретарями – der Minister Chodscha Hassan kam ihm mit seinen Sekretären zu Hülfe.

divar: дивар [Kom.] Duvar - стѣна – die Wand; *divar ustası* (C.C. 102) duvar ustası (duvarcı) - каменьщикъ - der Maurer. {Bkz. *duvar*}.

divä: дивä [Tar.] = *div*, *däv* Dev, kötü cin - злой духъ – der böse Geist.

divit: дивіт [ديوت (Osm.), < Ar. ديوات] Divit, mürekkep okkası - чернильница – das Tintenfass; *gümüş divit* gümüş divit - серебряная чернильница – ein silbernes Tintenfass; *bağa divit* bağa divit - чернильница изъ черепахи – ein Tintenfass aus Schildpatt; *divit likası* divit likası - хлопчатая бумага въ чернильницѣ – die Watte, die man in das Tintenfass

legt; *divit içində mürəkkəb kəlməmiş* divit içerisinde mürekkep kalmamış, cüzdanı boş - въ чернильницѣ не осталось чернилъ, его кошелекъ пустъ - im Tintenfass ist keine Tinte geblieben, seine Börse ist leer.

divitli: дивитли [دويتلو (Osm.), < *divit+li*] Divitli, diviti olan - имѣющій чернильницу – ein Tintenfass habend; *bāli divitlilər* yazarlar - имѣющіе на поясъ черниль-ницу, писатели – die am Gürtel ein Tintenfass Habenden, die Schriftsteller.

diwanät: діванят [דיבאנת (Krm.)] *hinzir postu diwanät-ilän pāk oħurmu?* hınzır (domuz) postu tabaklanmayla (?) paklanır mı? - станеть-ли чиста кожа свиньи отъ дубленія (?)? – wird das Schweineleder durch Gerben (?) rein? (P. d. V. VII*, 77,10).

diyar: діяр [ديار (Osm. Krm.)] = *diyar* Diyar, çevre - страна – die Gegend. {< Ar. *diyār*; Tietze 632a}.

diyarh: діярлы [ديارلو (Osm.), < *diyar+h*] Yurtaş - землякъ – der Landsmann; *bizim diyarh* bizim yurtaşımız - нашъ землякъ - unser Landsmann.

diyärmän: діярмән [Krm.] = *tägirmän* Değirmen - мельница – die Mühle; *diyärmänniñ ögünä bargan* bir değirmenin önüne vardı - онъ

пошелъ къ мельницѣ – er ging zu einer Mühle (P. d. V. VII, 30,9). {= *däyirmän*}.

diyärmänci: діярмәнці [Krm.] Değirmenci - мельникъ – die Müller; *diyärmäncigä aytқан* değirmenciye dedi - онъ говорилъ мельнику – er sprach zum Müller (P. d. V. VII, 30,10). {= *däyirmänci*}.

diyil: дійл (e.) [Kaz., < *di+l*] Denmek, söylenmek - быть сказану – gesagt werden; *anıñ turısında bıtaý diyi lgän* onun hakkında böyle söylendi (dendi) - о немъ такимъ образомъ говорили – so wurde über ihn gesprochen.

diyın: діјин [Kar. T.] = *däyin*.

diyış: ¹діјиш [ديکش (Osm. R.)] Değiştokuş, değış(tir)me, trampa - обмѣнъ, мѣновая торговля – der Tausch, der Tauschhandel. {ED *tegiş (d-)* < *teg-* 487a}.

diyış-: ²діјиш (e.) [Kaz., < *di+ş*] Birlikte aynı anda konuşmak, sohbet etmek, konuşmak, söyleşmek - говорить вмѣстѣ, разговаривать – zusammen, auf einmal sprechen, sich unterhalten, ein Gespräch führen; *añar barısında min biräyi n, min biräyi n! diyi şti lâr* hep birlikte “ben vereyim, ben vereyim!” dediler - они всѣ за разъ говорили: «я хочу дать, я хочу дать!» - sie sagten alle zusammen: «ich will

geben, ich will geben!» {ED *tegiş-*
(*d*) < *teg-* 487b}.

diyışik: діїшік [ديکشيک (Osm. R.)] 1. Değiş(tir)me, değiştokuş, trampa - мѣна, мѣновая торговля – der Tausch, der Tauschhandel. 2. Başkasının yerine değiştirilmiş bir şey - замѣна – Etwas an die Stelle eines Anderen gesetztes. 3. Evlatlık verilmiş çocuk - подмѣненный ребенокъ - untergeschobenes Kind. {*diyış-* + *ik*; krş. Tietze *değişik* 578a}.

diyıştir-: діїштир [ديکشدرمک (Osm. R.)] Değiştirmek - мѣнять, промѣнивать – umtauschen. Edilgen çatısı da kullanılmaktadır - употребляется и страдат. залогъ - auch das Passiv ist gebräuchlich. {*diyış-* + *dir*}.

diyıştiril-: діїштирил (e.) [ديکشدرلمک (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.

diyıştirt-: діїштирт (e.) [ديکشдрتمک (Osm. R.)].

diyū: діјў [Kır.] = *dāv* Bazı iyi ve kötü cinler - особые добрые и злые духи - gewisse gute und böse Geister.

diyūçi: діјўчі [Kaz., < *di+ū+çi*] Konuşmacı - говорящий – der Sprechende.

diz: ¹диз [ديز, **𐤃𐤆𐤏𐤃𐤁** (Osm. Krm. Az.)] = *tiz* Diz - колиѣно – das

Knie; *diz çökmäk* diz çökmek - преклонить колѣни – das Knie beugen; *diz dizä* diz dize, yakın - близкій – nah; *diz dibinä* her zaman birlikte - всегда вмѣстѣ – immer zusammen; *ätmägi dizindä* nankör, güvenilmez, dönek - онъ неблагодаренъ, невѣренъ - er ist undankbar, unzuverlässig; *dizläri ayrılmış* eğrilmiş bacaklı, paytak - съ кривыми ногами – Säbelbeine habend; *diz üstünä oturmak* diz üzerine oturmak - сидѣть на колѣняхъ - auf den Knieen sitzen; *diz çürütmäk* diz (dirsek) çürütmek (uzun süre öğrenmek) - долго учиться – lange lernen; *dizbağı* diz bağı, çorap bağı - колѣнная подвязка – das Knieband, Strumpfband; *diz donu* dize kadar uzanan pantolon - короткие брюки – Kniehosen; *diz karağı* (*oğırşağı*) diz karağı - колѣнная чашка – die Kniescheibe; *äkmäyi dizindä* haindir - онъ измѣнникъ - er ist ein Verräther; *gözünä dizinä dursun!* gözüne dizine dursun! - будь онъ проклять! – möge er verflucht sein! *diz dizä oturmak* diz dize oturmak (birbirine çok yakın durmak) - быть другъ другу очень близкимъ - einander sehr nahe stehen; *iki diz üzärinä gälip söylämäk* iki diz üzerine gelip söylemek (büyük gayretle konuşmak) - говорить съ

большимъ жаромъ - mit grossem Eifer sprechen machen. {ED *I tiz* (*d-*) 570b}.

diz: ²диз (e.) [ديزمك, **ﺩﯨﺰﯨﻢ** (Osm.)] = *tiz*, *tizi* Dizmek, sıralamak - нанизать – aufreihen; *incü dizmāk* inci dizmek - нанизать жемчугъ – Perlen aufreihen; *askār dizmāk* asker dizmek (alayı sıraya dizmek) - ставить войско въ ряды – das Heer in Reihen aufstellen; *söz dizmāk* söz dizmek (güzel, düzgün tümcelerle konuşmak) - говорить плавно, изящно – in wohlgeordneten Sätzen sprechen; *iplārā dizmāk* iplere dizmek (malı) - повѣсить на вытянутыя веревки – an ausgestreckten Stricken Waaren aushängen. {ED *tiz-* (*d-*) 572a}.

dizä: дізä [ديزه (Az. V.)] Gelin (oğlun karısı) - невестка – die Schwiegertochter.

dizdir-: діздір (e.) [ديزدرمك (Osm.), < ²*diz+dir*] **1.** Dizdirmek - заставлять нанизать – aufreihen lassen. **2.** Sıralara dizdirmek - велѣть поставитъ въ ряды – reihenweise aufstellen lassen.

dizgä: дізгä [ديزگه (Osm.)] Çorap bağı - подвязка – das Strumpfband. {*diz + gä*; bkz. Tietze *dizge* 633b}.

dizgin: дізгін [ديزگين, **ﺩﯨﺰﮔﯩﻦ** (Osm. Krm.)] Dizgin - вожжи – der Zügel; *doğu dizgin ilä dolu dizgin ile* - опытивъ возжи – mit verhängten

Zügel; *dizginä çarpmağ* utanmaz, arsız kimseyi susturmak - заставитъ дерзкаго челоуѣка молчать - einen Unverschämten zum Schweigen bringen; *täk dizgin at* tek dizgin at - лошадь, тугая на вожжи – ein hartmäkliges Pferd; *dizginiki çäk mäk önlemek*, engellemek - препятствовать, удерживать - verhindern, zurückhalten. {ED *tizgin* < *tiz-* (*d-*) 574b}.

dizginli: дізгінлі [ديزگينلو (Osm.), < *dizgin+lik*] Dizginli, gem vurulmuş olan - завожженный – aufgezäumt.

dizi: ¹дізі [ديزی, **ﺩﯨﺰﯨ** (Osm. Çağ.)] **1.** Gerilmiş (doğrultulmuş) ip - нанизанный шнурокъ – eine aufgerichtete Schnur; *bir dizi incü* bir dizi inci - нитка жемчуга – eine Schnur Perlen; *sarımsak dizisi* yaprakları örülmüş bir demet sarımsak - связокъ чесноку – ein Geflecht Lauch. **2.** Dizi, sıra - рядъ - die Reihe. {ED *tizig* (*d-*) < *tiz-* 574a}.

dizi: ²дізі [ديزی (Az. V.)] Köy - деревня – das Dorf.

dizil-: дізіл (e.) [ديزلمك (Osm.), < *diz+I*] **1.** Dizilmek - быть нанизаннымъ – aufgereiht sein. **2.** Bir sıraya konulmuş olmak - быть поставленнымъ въ рядъ - in einer Reihe aufgestellt sein. **3.** dizilmek, kondurulmak (matbaacılıkta) - быть

набраннымъ (о типографскихъ знакахъ) – gesetzt werden (typogr.). {ED *tizil-* (d-) 575b}.

dizin: дізін [دیزین (Osm. Çağ.)] = *dizi dizin dizin* (Çağ.) *dizin dizin* (sırayla, iplere dizilmiş) - порядямъ, нанизанный на шнуркахъ – reihenweise, auf Schnüre aufgezogen.

dizlik: дізлік [دیزلیک (Osm.), < ¹*diz+lik*] Paçaları dize kadar uzanan pantolon - короткіе брюки – Kniehosen.

dō: ¹дō [Tar., < Kalm.] Kalmukça bir türkü - калмыцкая пѣсня – ein kalmückischer Gesang. {< Моғ. *dagu*; Räsänen 138b}.

dō-: ²дō (e.) [Osm.] = *doğ* Doğmak, doğurulmak - родиться – geboren werden; *anasından dōma* anasından doğma - родившийся отъ матери – von der Mutter geboren (N. 100).

doba: доба [Tar.] Yığın - куча – der Haufen. {< Моғ. *dobu(n)*; Räsänen 138b}.

dobıla-: добїла (e.) [Tar., < *doba+la*] Yığmak - валить въ кучу – aufhäufen, einen Haufen machen.

dobılan-: добїлан (e.) [Tar., < *dobıla+n*] Yığılmış olmak - быть наваленнымъ въ кучу – aufgehäuft sein.

dobra: добра [Kır.] Küçük torba, (içinden atlara yulaf verildiği, yine içerisinde örneğin kesik süتن yapılmış bir tür tuzsus lor gibi

peynir ürünlerinin saklandığı, ya da dilencilerin sadaka toplamaya giderken yanlarında götürdükleri) bir tür çanta - маленький мѣшокъ, сумка (въ которыхъ даютъ овесъ лошадямъ; въ нее также кладутъ творогъ и сыръ, съ этой сумкою ходятъ нищїе) – kleiner Sack, Tasche (aus ihm giebt man den Pferden Hafer zu fressen; man bewahrt in demselben auch Quark und Käse auf, mit diesem Säckchen gehen auch die Bettler Almosen sammeln). {= *dorba*}.

dobuľbaş: добулбаш [Kkır.] = *da.vľbaş* Atları harekete geçirmek için kullanılan bir davul - барабанъ, которымъ пугаютъ лошадей – eine Trommel, mit der man die Pferde aufschreckt.

dobursaқ: добурсак [Tar.] Meshane - мочевої пузырь – die Harnblase. {< Моғ. *dabusag*; 138b}.

dodaľ: долах [Az.] = *dudaқ* Dudak - губа – die Lippe.

doğ-: доб (e.) [طوغمق (Osm.)] = *toğ, dō, tū 1*. Doğmak - родиться – geboren werden; *äksik doğmaқ* erken doğmak - преждевременно родиться – vor der Zeit geboren werden; *doğduğuna inanıp öldüyünä inanmaz* insan doğduğuna inanır, ancak öleceğine inanmaz (deyim) - вѣрятъ въ рождение, но не вѣрятъ въ смерть (посл.) – man glaubt

wohl, dass man geboren ist, aber man glaubt nicht, dass man sterben wird (Spr.); *doğmazdan çocuğa kaftan biçilməz doğmamış çocuğa kaftan biçilmez* (atasözü) - не кроять платья раньше, чѣмъ ребенокъ родился (посл.) – man schneidet das Kleid nicht eher zu, ehe das Kind geboren ist (Spr.). **2.** Doğmak (güneş, yıldızlar) - восходить (о солнцѣ и звѣздахъ) – aufgehen (von Sonne und Sternen); *gün doğar güneş doğuyor* - солнце восходить - die Sonne geht auf. **3.** Görünmek, oluşmak - являться – erscheinen, sich ereignen; *gün doğmazdan nələr doğar!* Gün doğmadan neler doğar - что только не может случиться до восхода солнца! – was kann nicht Alles bis Sonnenaufgang geschehen! *yürüyə doğmaқ* varsaymak - воображать себѣ въ умѣ – sich vorstellen. {ED *tuğ-* (d-) 465a}.

dōğa: дōба [Tar., < Çin.] Bina görevlisi, hademebaşı, yönetici - смотритель дома, управляющій – der Hausmeister, der Verwalter.

doğat: доғал [Kır.] = *toğat* Kör (bıçak) - тупой – stumpf; *doğat okı* uçsuz ok - стрѣла безъ острія – ein Pfeil ohne Spitze; *doğat adam* cansız (ruhsuz) insan - тупой человекъ -

ein stumpfer Mensch. {Räsänen Kzk. *tokal/doyal* 485a}.

doğalak: доғалак [Kır.] **1.** Yuvarlak - круглый – rund. **2.** Tekerlek - колесо – das Rad. {Räsänen 483b}.

doğalı: доғалы [طوغالی (Osm.), < *doğ+a+h*] Doğum - рождение – die Geburt; *doğahdan bəri doğuştan beri* - съ рождение – von Geburt an.

doğan: доған [طوغان, **қоңуш** (Osm.)] Doğan - соко́ль – der Falke; *doğanı salmak* doğanı salmak - спускать сокола – den Falken loslassen; çeşitli türleri - разные виды – verschiedene Arten: *aқ doğan, ala doğan, çaқır doğan* (kır atmaca - сѣрый соко́ль - der graue Sperber); *dālicā doğan* bir tür baykuş - родъ совы – eine Art Eule; *acāmi doğan* eğitilmemiş doğan - недрессированный соко́ль - ein undressirter Falke. {ED *toğan* (d-) 470b}.

doğancı: доғанцы [طوغانجی (Osm.), < *doğan+çı*] Doğancı - соко́льникъ – der Falkonier; *doğancı başı* doğancı başı - начальникъ соко́льниковъ – der Chef der Falkoniere. {Meninski طوغانجی *doghangî* 3146}.

doğancıhқ: доғанцылық [طوغانجیلق (Osm.)] Doğancılık, doğan eğitme işi - искусство дрессирования соколовъ – die Kunst des Dressirens der Falken. {Meninski طوغانجیلك *doghangilik* 3146}.

- doğdağ:** доџдаг [Tag.] = *duadağ* Toy kuşu - дрохва – die Trappe. {Räsänen *toy-dak* vb. 483b}.
- doğma:** доџма [طوغمه (Osm.), < *doğ+ma*] 1. Doğma - рождение – das Geborenwerden; *anadan doğma 'kor anadan doğma kör* - слѣпой отъ рожденія – blind von Geburt. 2. Doğma, doğmuş - рожденный – geboren; *hanäki doğma evde doğmuş* - рожденный въ домѣ – im Hause geboren.
- doğra-:** доџра (e.) [طوغرامق (Osm. Krm.)] = *toğra, tūra* Doğramak, ufak parçalara bölmek, kıymak - разрѣзать на мелкіе куски, разрубить – in kleine Stücke schneiden, zerhacken; *soğan doğramağ soğan doğramak* - разрубить лукъ – Zwiebeln zerhacken; *yäyän bilmäz doğrayan bilir* (etten ne kadar yendiğini) yiye bilmez, doğrayan bilir - не тотъ знаетъ (сколько съѣдено), кто ѣлъ, а тотъ, который рѣзалъ – nicht der weiss (wieviel man gegessen hat), der gegessen hat, sondern der, der das (Fleisch) klein gehackt hat; *doğraya doğraya brağtı* (Krm.) onları ufak parçalara halinde doğrayıp attı - онъ разрубилъ ее на мелкіе куски и бросилъ - er zerhackte sie in kleine Stücke und warf sie fort (P. d. V. VII, 17,34). {ED *toğra*:- 472b}.
- doğram:** доџрам [طوغرام (Osm. R.)] 1. Yarık, kesik - разрѣзь – der Einschnitt. 2. Kesik ağrılar (midede) - рѣзь (въ животѣ) – schneidende Schmerzen (im Magen). {< *doğra*-}.
- doğrama:** доџрама [طوغرامه (Osm.), < *doğra+ma*] Doğrama, doğramacılık - столярная работа – die Tischlerarbeit, das Tischlerhandwerk. {< *doğra*- + *ma*; Atalay *togramama* III, 311-22}.
- doğramacı:** доџрамацы [طوغرامه جی (Osm. R.)] Doğramacı - столяръ – der Tischler. {< *doğrama* + *cı*; Atalay *togramadaçı* III, 316-3}.
- doğrat:** доџрат (e.) [طوغراتمق (Osm.), < *doğra+t*] Doğratmak - заставлятъ разрѣзать на маленькіе куски – in kleine Stücke zerschneiden, zerhacken lassen. {ED *toğrat*- (d-) 472b}.
- doğru:** доџры [طوغری (Az.)] = *doğru*.
- doğru:** доџру [طوغری, цоџрун~ (Krm.)] = *tūra* Doğru, düz, dürüst, namuslu - прямой, правильный, честный – recht, richtig, grade, rechtschaffen; *doğru yol doğru yol* - прямая дорога, вѣраная дорога – der grade Weg, der richtige Weg; *doğrudan ayırdı* doğrudan ayrıldı - онъ свернулся съ прямой дороги – er hat sich vom richtigen (graden) Wege getrennt; *doğru kılıç* flöre - рапира – das Fleuret, der Stossdegen; *burunun doğrusuna*

gîtmäk burnunun doğrusunda gitmek, kibirli, gururlu olmak - (итти по носу), быть гордымъ – (der Nase nachgehen), stolz sein; *doğrudan doğruya* doğrudan doğruya, direkt - прямо – direkt; *doğru söz acıdır* doğru söz acıdır - прямыя слова горьки – grade Worte sind bitter; *doğrunun yardımcı Allah* doğrunun yardımcısı Allah'tır (atasözü) - честнымъ помогаетъ Богъ (посл.) – den Rechtschaffenen hilft Gott (Spr.); *doğru bilmäk* doğru (tam) bilmek - точно знать - genau kennen; *doğru söylemäk* doğru söylemek - прямо говорить - gradeheraus reden; *doğru hesap* doğru hesap - вѣрный счетъ - eine richtige Rechnung; *dos doğru* dos doğru - совѣмъ прямо – ganz grade. {ED *toğuru: (d-) < toğur-* 473a}.

doğruca: добуца [طوغروجہ (Osm.)] Doğruca, düz, doğru, gerçekten, olması gerektiği gibi - прямо, правильно, въ самомъ дѣлѣ – grade, richtig, recht in der That, wie es sich gehört. {*doğru + ca*}.

doğruł-: добул (e.) [طوغرولمق (Osm.)], < *doğru+ł*] Doğrulmak, düzeltilmek, doğru yola getirilmek - сдѣлаться прямымъ, правильнымъ, поправляться, быть проведеннымъ на прямую дорогу – grade werden, verbessert werden,

auf den rechten Weg gebracht werden. {Tietze *doğrul-* < ET. *toğur-* 636b; ayrıca bkz. Meninski *طوغرولمق doğrulmak* 3146}.

doğruła-: добула (e.) [طوغرولامق (Osm.)], < *doğru+ła*] Doğrulamak, düzletmek, hakkı yerine getirmek - сдѣлать прямымъ, возстановить правду – grade machen, das Recht wieder herstellen.

doğrułt-: добулт (e.) [طوغرولتمق (Osm.)] = *doğrut*. {Meninski *طوغرولتمق doğrułtmak* 3146}.

doğrułuk: добулук [طوغرولوق, **طوغرولوق** (Osm.)], < *doğru+hk*] Doğruluk, doğru yol, dürüstlük, yasallık - прямота, правильность, справедливость – die Gradheit, die grade Richtung, die Richtigkeit, die Aufrichtigkeit, die Legalität.

doğrum: добрум [طوغروم (Osm.)] *doğrum doğrum* ufak parçalar halinde - маленькими кусками – kleine Stücke. {Meninski *طوغروم doğrum doğrum* 3146}.

doğrut-: добрут (e.) [طوغروتتمق (Osm.)], < *doğru+t*] Doğru haline getirmek, düz duruma getirmek - сдѣлать прямымъ, вѣрнымъ, поправлять, возстановлять – richtig, grade machen, korrigiren, arrangiren.

doğu: добу [طوغو (Osm.)] Doğum yeri, anavatan - мѣсто рожденія, отечество – der Geburtsort, das

Vaterland; *gün doğusu* gün doğusu, Doğu - востокъ – der Osten. {< *doğ-*; krş. Tietze 637a}.

doğul-: добул (e.) [طوغلمق (Osm. R.)] 1.

Doğulmak - родиться – geboren werden. 2. İçinde doğulacak gibi olmak vb. - быть такимъ, гдѣ можно родиться и т. п. – so sein, dass man in ihm geboren werden kann u. drgl. {*doğu-* + *l-*}.

doğur-: добур (e.) [طوغورمق (Osm.

Krm.), < *doğ+r*] 1. Doğurmak - родить – gebären; *onu doğuran anaya yüz yigirmä yaş onu doğuran ana 120 yaşındaydı* - матери, которая его родила, было сто двадцать лѣтъ – die Mutter, die ihn geboren, war 120 Jahr alt (P. d. V. VII*, 204,2); *yäni doğurmuş karı gibi düşaktän çıkmaz yeni doğurmuş kadınlar gibi döşekten çıkmaz* (deyim) - онъ не встаетъ съ постели, какъ недавно родившая женщина (посл.) – sie steht nicht vom Bette auf, wie eine Frau nach ihrer Niederkunft (Spr.); *ärkäk çocuğ doğurmağ erkek çocuk doğrmak, düşlere dalmak* - родить мальчика, заводитъ фантазію - einen Knaben gebären, sich Phantasieen hingeben; *fil sārçä doğurmuş fil serçe doğurmuş* (deyim) - слонъ родилъ воробья (посл.) – der Elefant hat einen Sperling geboren (Spr.). 2. Zorlukla

(çabalayarak) meydana getirmek - производить съ трудомъ - mit Mühe hervorbringen. {ED *tuğur-* (*d-*) 472a}.

doğurluğ: добурлуқ [طوغورلق (Osm.)]

Doğum - роды – die Niederkunft. {ED *tuğum* (*d-*) < *tuğ-* 470a}.

doğurğan: добурған [طوغورغان (Osm.

R.)] Doğurgan - рождающій часто, плодливый, плодородный – oft gebärend, fruchtbar. {*doğur-* + *ğan*}.

doğurma: добурма [طوغورمه (Osm.)] =

toğurmuğ.

doğurt-: добурт (e.) [طوغورتمق (Osm.),

< *doğur+t*] Doğumda yardımcı olmak, doğumu gerçekleştirmek - помогать при родахъ – bei der Niederkunft behülflich sein, die Niederkunft leiten, eine Niederkunft verursachen. {Meninski *طوغورتمق doğurtmak* 3146}.

doğuş: добуш [طوغuş (Osm.), < *doğ+ş*]

1. Doğuş - рождение – die Geburt.

2. Doğuş, açığa çıkma - восхождение – der Aufgang; *gün doğuşu güneşin doğuşu* - восхождение солнца – Sonnenaufgang.

doğuşlu: добушлу [طوغuşلو (Osm.), <

doğuş+h] Doğuşlu, iyi bir soydan, talihli - благородный, счастливый – von guter Herkunft, wohlgeboren, glücklich.

doğan-: докан (e.) [Osm.] = *doğun sana bir zararı doğanır* (N. 9) sana bir zararı dokunur - она может тебѣ вредить – sie kann dir einen Schaden zufügen.

doksan: доксан [طوقسان (Osm.), < *doğuz+on*] Doksan - девяносто – neunzig; *doksanı aşmak* doksanı aşmak, doksan yaşında olmak, çok yaşlı ya da çok eski olmak - быть старше девяноста лѣтъ, быть престарымъ – über neunzig Jahre alt sein, steinalt sein.

doksanıncı: доксаныңы [طوقساننجی (Osm.)] Doksanıncı - девяностый – der Neunzigste. {*doğsan + ıncı*}.

doğu-: доку (e.) [طوقیمق, *doğun-ımaq* (Osm.)] = *toğu, toğı* Dokumak - ткать – weben; *büz doğumağ bez* dokumak - ткать холстъ - Leinwand weben; *hasır doğumağ* hasır dokumak - плести рогожу – eine Matte flechten; *sık doğumağ* sık dokumak, bir meseleye karışmak - крѣпко ткать, мѣшаться въ дѣло – fest weben, sich in eine Sache eindrängen; *ana kilim doğurum* ona bir kilim dokurum - я для него сотку коверъ - ich werde ihm einen Teppich weben (N. 136). {ED *tokı:-* (d-) 467a}.

doğuma: докума [طوقومه (Osm.), < *doğu+ma*] Dokuma, dokunmuş nesne, dokuma işi - ткань, плетение – das Gewebe, das Geflecht, das

Weben; *doğuması sık büz sık* dokunmuş bez - крѣпкій холстъ – fest gewebte Leinwand; *ramık doğuma sana'atı* ramık dokuma sanatı - ремесло ткача бумаги – das Handwerk eines Baumwollenwebers.

doğun-: докун (e.) [طوقونمق, *doğun-ımaq* (Osm.)] 1. Dokunmak - касаться, наткнуться – anstossen, berühren; *bir adama doğundu* (Osm.) bir adama dokundu, bir adamla karşılaştı - онъ встрѣтился съ кѣмъ, наткнулся на кого – er ist auf Jemand gestossen, ist Jemand begnet; *doğunur yäri* (Osm.) Temas noktası, dokunma yeri - точка касанія – der Berührungspunkt; *bizim kâfimizä doğunma!* (Krm.) bizim keyfimize dokunma, bizi rahatsız etme! - не трогай насъ! не мѣшай намъ! – rühre uns nicht an! störe uns nicht! (P. d. V. VII, 34,29). 2. Bir şeye el atmak, уармак istemek - взятыся за что – sich an Etwas machen; *bändä doğunma däyi tazır idärim* (Krm.) bende bunu denemek isterim - я желая-бы взятыся за это дѣло – ich möchte die Sache auch versuchen (P. d. V. VII*, 7). 3. Ulaşmak, ele geçirmek - достигнуть, получить - erreichen, erhalten; *andan bana bir mәнfä doğunmaz* ondan bana yarar gelmez

- отъ этого мнѣ не будетъ выгоды
 – davon kommt mir kein Vorteil. **4.**
 Zarar getirmek, zararlı olmak -
 дѣлать вредъ, вредить - Schaden
 bringen, schaden; *sana zararım*
doğunmaz sana zararım dokunmaz -
 отъ меня тебѣ вреда не будетъ -
 von mir kommt dir kein Schaden; *bu*
başımın dokunur bu başımı ağrıtır -
 это причиняетъ боль моеѣ головѣ
 – das bereitet meinem Kopfe
 Schmerzen; *käsâyâ doğunmağsız*
keseye dokunmadan - безъ вреда
 для кармана – ohne Schaden für
 die Börse. {ED *tokın-* (*d-*) < *tokı-*:
 471a}.

doğunağ: докунаг [طوقوناق (Osm.)]
 Darılmı, yakışsız olan, zararlı bir
 şey, zararlı etki - прикосновение,
 вредное вліяние – das Anstossende,
 Anstössige, eine schädliche Sache,
 schädlicher Einfluss. {*doğun-* + *ağ*}.

doğunağh: докунаглы [طوقوناقلو (Osm.), < *doğunağ+h*] Dokunaklı,
 etkileyici, zarar getiren - вредящій,
 трогающій – anrührend, Schaden
 bringend; *doğunağh söz* dokunaklı
 söz, darılmı, yakışsız bir söz -
 обидное слово – ein beleidigendes,
 anstössiges Wort; *doğunağh tütün*
 güçlü, rahatsız edici duman -
 сильный, очень неприятный дымъ
 – ein starker, sehr unangenehmer
 Rauch.

doğundur-: докундур (e.) [طوقوندرمق (Osm.), < *doğun+dır*]
 Dokundurmak, ulaştırmak - сдѣлать
 такъ, что что-нибудь
 прикоснется, достигнетъ чего –
 berühren, anstossen machen,
 gelangen lassen.

doğurcun: докурцун [طوقورجين (Osm.)]

1. Demet (tahıl) - снонь колосьевъ
 пшеницы, ржи – eine Garbe
 (Getreide). **2.** Dokuz taş, deniz
 kabuğu ile oynanan bir oyun - игра
 съ девятью камушками,
 раковинами – ein Spiel, das mit
 neun Steinen, Muscheln gespielt
 wird; *doğurcun oyunu* aynı;
doğurcun puhu bu oyun için gerekli
 taş (deniz kabuğu) - камушки
 (раковины), необходимыя для
 этой игры – die zu diesem Spiele
 nöthigen Steine (Muscheln);
doğurcun oynamağ bu oyunu
 oynamak - играть въ эту игру –
 dieses Spiel spielen. {< *doğuz*;
 Tietze *dokurcun/tokurcun I* 638b ve
dokurcun II 639a).

doğuş: ¹докуш [طوقوش (Osm.), < *toğuş*]
1. Tokuşma, çarpışma -
 столкновение – der
 Zusammenstoß, die Kollision. **2.**
 Dövüş, muharebe, savaş, kavga -
 битва, сражение борьба, драка –
 die Schlacht, der Kampf, der Streit,
 die Prügelei. {ED *tokuş* (*d-*) 474a}.

doğuş-: ²докуш (e.) [طوقوشمق (Osm.)] = *toğuş* **1.** Tokuşmak - наткнуться другъ на друга – zusammenstossen. **2.** Dövüşmek - сражаться, драться – kämpfen, raufen, sich prügeln. {ED *tokuş-* (d-) 474a}.

doğuşkan: докушкан [طوقوشقان (Osm.)] Sürekli kavga arayan, dövüşen kimse - драчунъ – der Raufbold. {*doğuş-* + *kan*; krş. DTL *tokuşgan I*, 519-12 ve *IV*, 635-33}.

doğuştur-: докуштур (e.) [طوقوشدرمق (Osm.), < *doğuş+tur*] Tokuşturmak - ударить однимъ предметомъ о другой – mit einem Gegenstande an einen andern anstossen, schlagen; *yumurta doğuşturmağ* yumurta tokuşturmak - ударить яйцомъ объ яйцо – Eier an einander stossen; *kadäh doğuşturmağ* kadeh tokuşturmak - чокнуться – anstossen (beim Trinken).

doğut-: догут (e.) [طوقوتمق (Osm.), < *doğu+t*] = *toğut* Dokutmak, ördürtmek - заставлять ткать, плести – weben lassen, flechten lassen. {ED *tokit-* (d-) 467b}.

doğuyucu: докујуцу [دوقوييىجى (Osm.), < *doğu+a+çi*] Dokuyucu - ткачъ – der Weber.

doğuyuş: докујуш [دوقوييش (Osm.)] Dokuma, dokuyuş - тканіе – das Weben. {*doğu-* + (y)*uş*}.

doğuz: докуз [طوقوز, طوقوز (Osm.)] = *toğuz*, *toğus* Dokuz - девять – neun;

on doğuz on dokuz - девятнадцать – neunzehn; *doğuzda bir dokuzda biri* - одна девятая – ein Neuntel; *doğuz kumaş* kaba, sıkı bir dokuma - грубая, плотная ткань – ein grobes, dichtes Gewebe; *doğuz at bir kazığa bağlanmaz* dokuz at bir kazığa bağlanmaz (atasözü) - девять лошадей не привязываютъ къ одному колу (посл.) – man bindet nicht neun Pferde an einen Pflöck (Spr.); *doğuz abdal bir kaşık-ıla geçinir* dokuz abdal bir kaşık ile geçinir (atasözü) - девять дервишей обходятся съ одной ложкою (посл.) – neun Derwische kommen mit einem Löffel aus (Spr.). {ED *tokku:z* (d-) 474b}.

doğuzuncu: докузунцу [طوقوزنجى (Osm.), < *doğuz+ncı*] Dokuzuncu - девятый – der Neunte. {ED *tokuzunç* (d-) 474b}.

dol: ¹дол [دول (Çağ. P. d. C.)] Türban örtüsü - кусокъ матеріи, образующій чалму – das Turbantuch.

doğ-: ²дол (e.) [طولمق, دولمق, **дог** (Osm. Krm.)] = *toğ* **1.** Dolmak, dolu olmak - наполняться, быть полнымъ – gefüllt werden, voll sein; *hazna dir doğmaz* (Krm.) *dolmayan kasa* - это - касса, которая не наполняется – es ist eine Kasse, die nicht voll wird (P. d. V. VII*, 208,87); *gözlär doğmağ*

gözlerin dolması, ağlamaya başlamak - слезиться – zu weinen anfangen; *gönlü dołmuş* (Krm.) yüreği (yasla) dolu - его сердце (горемъ) наполнено – sein Herz ist (von Trauer) erfüllt; *yazı dołmuş* (Osm.) yazı (mektup, kayıt) tamamlanmış - письмо, реестр конченъ - der Brief, das Register ist zu Ende gebracht; *hısap dołdu* hesap kapatılmış - счетъ конченъ - die Rechnung ist zu Ende. **2.** (Sabrı) tükenmek - дойти до крайняго предѣла (терпѣнія) – (mit seiner Geduld) zu Ende sein; *artık sabır idä idä dołmuştum* sabrede ede tükenmiştim, *dolmuştum* - я терпѣль и терпѣль, по больше не могъ терпѣть - ich habe so viel gelitten, dass ich nicht mehr leiden konnte. {ED *to:l-* 491a}.

dola: ¹дола [Tar.] Kürek kemiği - лопатка (кость) – das Schulterblatt. {=¹*dał*}.

doła-: ²дола (e.) [طولامق, **ᠳᠣᠯᠠᠮᠠᠬ** (Osm. Krm.)] Dolamak, çevirmek, sarmak - обернуть, окружить, крутить, вертѣть – umgeben, einwickeln, drehen, winden; *işi birinin boynuna dołamaқ* (Osm.) işi birinin boynuna dolamak, işi başkasına yüklemek - взвалить кому - либо дѣло на шею - eine Sache Jemandem auf den Hals laden; *ałaca yılan diräkkä dołan*

alaca yılan direğe dolanır - престрая змѣя окружаетъ столбъ - eine bunte Schlange umgiebt einen Pfosten (P. d. V. VII, 211,141). {ED *tolğa:- (d-)* 497a}.

dōla-: ³дōла (e.) [Kkır.] = *da v̄la*.

dōla-: ⁴dōla (e.) [Tar., < *dō+la*] Kalmukça bir türkü söylemek – пѣть калмыцкую пѣсню – ein kalmückisches Lied singen; *h̄yalimğa kalgändä Kałmaқ bolur män dōl'ud'um* (derdim) aklıma düştüğünde, Kalmuk biri gibi türkü çığırdım - когда я вспомнилъ (о своемъ горѣ), я пѣлъ пѣсни какъ калмыкъ - wenn mir (mein Kummer) in den Sinn kam, sang ich (eintönige) Lieder wie ein Kalmück (P. d. V. VI, 194).

dołaf: долаф [דולף (Krm.)] Dolap - шкафъ – der Schrank; *saқladı onu dołafnuş içinä çür çıptaқ* onu dolabın içine çırılçıplak sakladı - она спрятала его совѣмъ голымъ въ шкафу – sie verbarg ihn splitter nackt im Schranke (P. d. V. VII, 19,14). {=*dołap*}.

dolağ: долағ [دولاغ (Osm.)] = *dołaq* Ayakkabıyı bağlamak için kullanılan geniş kayış - ремень для привязыванія обуви – breiter Riemen zum Festbinden des Schuhwerkes.

dołaq: долак [طولاق, **ᠳᠣᠯᠠᠬ** (Osm.)] **1.** Kiriş gibi destek sağlayan bir

direk - бревно, столбъ, поддерживающий нечто как колонна – ein Pfosten, der wie eine Säule zur Stütze dient. **2.** Dolak - суконная лента или узкая материя, которой обвязывают ногу как штиблетомъ - Tuchbinde oder Tuchlappen, mit dem man den Fuss wie eine Gamasche umwickelt. {**1.** < ?; Tietze 640a; **2.** < ²*doġa-*; Tietze 639b}.

doġam: долам [طولام (Osm.), < *doġa+m*]

1. Dönüş, devir - оборотъ – die Umdrehung. **2.** Çevrilmiş olan, sarılmış olan - то что оборачивается, обвертывается – das Umgedrehte, das Umwickelte; *bir doġam pambuġ* bir dolam pamuk - сборка, складка бумажной материи – eine Falte von Baumwollenzug. **3.** Bobinin vb. bir devri - каждый кругъ оборота – der Kreis einer Rolle; *şu taldän bana üç doġam värin!* şu telden bana üç dolamalık verin! - дайте мнѣ три круга этой проволоки! – gebt mir drei Windungen von diesem Drahte!

doġama: долама [طولامه (Osm.), < *doġa+ma*] **1.** Yeniçerilerin bezlerden oluşan giyisileri - суконное платье янычаръ – die Tuchkleider der Janitscharen. **2.** Tatar subaylarının kırmızı kumaştan yapılmış giyisileri - одежда изъ красного сукна,

которую носятъ офицеры татаръ – Kleid aus rothem Tuche, das die Tatarenofficiere tragen. **3.** Dolama (tırnak iltihabı) - ногтоѣда – das Nagelgeschwür.

doġamaç: доламач [دولاماج (Az. V.), < *doġa+maç*] Daire, döner - кругъ, оборотъ, круговоротъ – der Kreis, der Wirbel.

doġamañ: доламалы [طولامالو (Osm.), < *doġama+h*] Hiçbir alaya baġlı olmayan yeniçeri - янычаръ, не принадлежащій къ полку – ein Janitschar, der zu keinem mobilen Regimente gehört.

doġaman: доламан [طولامان (Osm.)] = *doġama*.

doġamba: доламба [طولامبه (Osm. R.)] Dönüş, devir, dolambaç, kat - оборотъ, загибъ, складка – die Wendung, die Biegung, die Falte. {=*dolambaç*}.

doġambaç: доламбач [طولانباج (Osm.)] = *dolanbaç* Dönük, çevrilmiş, dolanmış - крученый, обвернутый, спутанный – gedreht, gewunden, verwirrt; *doġambaç yol* *dolanbaçlı yol*, labirent - запутанная дорога, лабиринтъ – ein verwickelter Weg, ein Labyrinth. {*doġam + baç* (?*maç*)}.

doġamık: доламык [طولاميق (Osm.), < *doġa+mık*] Avda kullanılan ağ - тенета – der Jagdnetz, die Fallstricke des Jägers.

doġan: ¹долан [طولان (Osm.)] Dolan, aldatma, dolandırma - обманъ – der Betrug; *yalan doġan ilä yalan dolan ilä* - со враньемъ и обманомъ - mit Lügen und Betrug. {< *doġan-*; Tietze *dolan I 640a*}.

doġan-: ²долан (e.) [طولانمق, **үрәшәнәһәһә** (Osm. Krm. Az.), < *doġa+n*] Çevrelenmiş olmak, dolanmış olmak, sarılmış olmak, çevresinden gitmek - быть окруженнымъ, обвернутымъ, итти кругомъ – umgeben sein, eingewickelt, umwunden sein, rund herum gehen; *saraylar doġanır* (Krm.) evlerin çevresinden gidiyor - онъ ходитъ вокругъ домовъ - er geht um die Häuser herum (P. d. V. VII*, 44,32); *doġana gäzmäk* (Az.) dolanmak, dolanarak gezmek - шататься кругомъ - sich herumtreiben; *doġana gäzmäk* (Osm.) kullanılmaya başlamak - входить въ оборотъ - in Gebrauch kommen; *doġana bilmäk* (Az.) geçimini sağlamak, zamanını geçirmek - содержаться, проживать - seinen Unterhalt haben, seine Zeit verbringen; *dili doġandı* (Osm.) dili dolandı, artık konuşamıyor - онъ не можетъ большо говорить - er kann nicht mehr sprechen. {ED *tolġan-* (d-) 497a}.

doġanbac: доланбац [طولانباچ (Osm. R.)] = *dolambaç* Dolambaç, sarılmış vb. - вертящійся, извилистый и т. д. – sich drehend, gewunden etc.

doġandır-: доландыр (e.) [طولاندیرمق, **үрәшәнәһәһә** (Osm.), < *doġan+dir*] **1.** (Surla) çevrilmek - окружить стѣною – umgeben (mit einer Mauer). **2.** Dolandırmaq, kandırmak - обходить, обмануть – umgehen, betrügen, täuschen.

doġandırın: доландыран [طولاندیران (Az.), < *doġandır+an*] Komutan vekili - исправлящій должность коменданта – der Vertreter des Kommendanten.

doġandırıcı: доландырыцы [طولاندیریرجی (Osm.), < *doġandır-ı+çı*] Dolandırıcı, yankesici - мошенникъ, карманный воръ – der Betrüger, der Schurke, der Taschendieb.

doġandırıcılıq: доландырыцылык [طولاندیریرجیلیق (Osm.)] Dolandırıcılık, kurnazlık, aldatma, yankesicilik - хитрость, обманъ, искусство карманнаго вора – die Schlaueit, der Betrug, das Gewerbe eines Taschendiebes. {*doġandırıcı + ĩk*}.

doġandırıl-: доландырыл (e.) [طولاندیرلمق (Osm.), < *doġandır+f*] Dolandırılmak, aldatılmak - быть обманутымъ – getäuscht werden; *doġandırılmıř* dolandırılmış,

aldatılmış - обманутый - der
Getäuschte.

dołanı: доланы [طولانى (Osm.)] =
dołambaç. {< ²*dołan*- + ı}.

dołap: долап [دولاب, طولاب, **цолшц**
(Osm. Krm.)] **1.** Dönen her şey -
вещь, которая вертится - Alles,
was sich dreht; *ipäk dołabı* ipek
makarası - мотовка для шелка -
die Seidenhaspel; *su dołabı* sulama
makinası - машина для орошения -
die Bewässerungsmaschine; *kuyu
dołabı* kuyudan çekmek için
kullanılan tekerlekli bir düzenek -
колодезь съ колесомъ - ein
Brunnen mit Rad; *saķız dołabı*,
arnaut dołabı Arnavut dolabı -
музыкальный ящикъ - ein
Musikkasten, Drehorgel. **2.**
Döndürmek için duvarda asılı dolap,
dolap, komot - стѣнной шкафъ,
который вертится, шкафъ
вообще, комодъ - der Wandschrank
zum Drehen, der Schrank, die
Kommode; *äsbar (çamaşır) dołabı*
çamaşır (elbise) dolabı - гардеробъ
- der Garderobenschrank,
Kleiderschrank; *sofra dołabı*
yiyecek saklanan dolap, büfe -
буфетъ - der Speisenschrank, das
Buffet; *täl dołabı* telli mutfak dolabı
(yiyecek saklamak için) - кухонный
шкафъ съ проволочной сѣткою -
ein Küchenschrank mit Drahtnetz;
tütün dołabı tuzlanmış ya da

tütsülenmiş hayvani gıdaların
saklandığı kap - шкафъ для
копченыхъ и соленыхъ мясныхъ
продуктовъ - der Behälter zum
Aufbewahren von gesalzenen und
geräucherten Fleischspeisen. **3.**
Hayvanı yakalamak için kazılan
çukur ya da kurulan tuzak - яма или
ловушка для ловли звѣрей -
Grube oder Falle zum Fangen von
Thieren. **4.** Entrikalar, kurnazlık, al,
düzen - интрига, изворотливость,
хитрость - Intriguen, Ränke,
Schlauheit, die List; *dołan kırmaķ*
entrikalar yapmak - создавать
интриги - Ränke spinnen; *dołap
çävirmäk (oynamaķ)* dolap
çevirmek - интриговать -
intriguieren; *buna bir dołap
düşünmeli* buna bir dolap düşünmeli
- падо выдумать какую нибудь
хитрость - man muss eine List
ausdenken; *dołap bozuldu* dolap
bozuldu, entrikalar işe yaramadı -
хитрость не удалась - die List ist
nicht gelungen. {< Far. *dolāb*; Tietze
dolab/dolap I, II, III, IV 639b}

dołapçı: долапчы [طولابچى, **цолшцç**
(Osm.), < *dołap*+çı] **1.** Dolapçı,
dolap yapan marangoz - шкафникъ
- der Schrankmacher. **2.** Entrikacı,
dolandırıcı, düzenbaz - интригантъ,
хитрецъ, мошенникъ - der
Intrigant, der Betrüger,
Ränkeschmied.

doġaph: долаплы [طولابلو (Osm.)]

Dolaplı - со шкафомъ – mit einem Schranke; *doġaph sāt* müzikli saat - часы съ музыкой – Uhr mit Musik. {*doġap* + *-h*}.

doġaş-: ¹долаш [دولاش, طولاش (Osm.)] **1.**

sarmaş doġaş oġup sarmaş dolaş olmak, sarılmak (karşılaşmada) - обниматься – sich umarmen (beim Wiedersehen) (N. 84). **2.** Zorluk, engel - затруднение, препятствие – die schwierigkeit, das Hinderniss. **3.** Dolaşmış - запутанный – verwickelt. {ED *tolğaş-* < *tolğā-*: 497b}.

doġaş: ²долаш [طولاش (Osm. R.)]

Dolaşan ya da sarılan her şey, düğüm, engel - все кружащееся, вертящееся, узелъ, препятствие – Alles sich drehende, windende, Knoten, Hinderniss. {ED *tolğaş-* < *tolğā-*: 497b}.

dōġaş-: ³дōлаш (e.) [Kkır., < *dōġa*+*ş*] = *da vġaş*.

doġaş-: ⁴долаш (e.) [طولاشمق,

долашмақ (Osm. Krm.)] **1.**

Dolaşmak, gezmek - обходить – herumgehen, den Rundgang machen; *kol doġaşmaқ* kol dolaşmak, birliğı gezerek kontrol etmek - обходить войска – die Runde durch das Heer machen; *köpägä taġanmadan çahyü doġaşması äyi-dir* (Krm.) köpeğın ısırmāsındansa, çalılığı dolanması

yeğdir - лучше ходить вокруг кустарника, чѣмъ быть укушеннымъ собакою - es ist besser rund um das Gebüsch zu gehen, als vom Hunde gebissen zu werden (P. d. V. VII*, 226,253); *dārilāri doġaşa* (Krm.) dereleri dolaşıyor - онъ шатается по долинамъ - er schweift durch die Thäler (P. d. V. VII*, 209,102); *arata doġaşmaқ* (Osm.) tüm çevreyi aranmak - пскать кругомъ - rund herum suchen; *dört doġaşmaқ* (Osm.) dört dolaşmak, kızmış olmak - быть возбужденнымъ - erregt sein; *kanaruzda doġaşmaқ* (Osm.) avın çevresinde dolanmak - искать добычу, мародерствовать - auf Beute umherschweifen, marodiren. **2.** Gezmeye çıkmak, yürüyüşe ya da geziye çıkmak - гулять, странствовать - spazieren gehen, wandeln, wandern. **3.** Yayılmak (dedikodu) - распространиться (о слухѣ) – sich verbreiten (von Gerüchten). **4.** Dolanmak, karıştırmak - смѣшиваться, сплетаться – sich verwickeln, verwirren; *dili doġaştı* dili dolaştı (sarhoş kimse) - онъ не могъ больше говорить - er konnte nicht reden (von einem Betrunkenen). **5.** Dolanmak, boş gezmek - бездѣльничать - flaniren, Nichts thun. {Bkz. ¹*doġaş-*}.

dolaşık-: долашыл (e.) [طولاشلمق (Osm.), < ²*dolaş+fl*] Çevrilmış olmak, çevresinden gitmek - быть окруженным, обходить - umgeben sein, herumgehen, umgehen; *Boz-burun dolaşıldıktan sonra* Bozburun'un çevresinden geçildikten sonra - обойдя мысь Бозь-бурунь - nachdem das Vorgebirge Bozburun umgangen ist.

dolaşıq: долашык [طولاشیق (Osm.), < *dolaş+q*] Dolaşık, kıvrımı olma - непрямой, сдѣлавшій кругъ - nicht grade, eine Rundung machend; *dolaşıq yol* dolaşık yol, dolambaçlı yol - околица - der Umweg; *dolaşıq ip* dolaşık ip - запутанная нитка - verhedderter Zwirn, Bindfaden; *dolaşıq taqırdı* dolambaçlı deyim, dolaylama - непрямая рѣчь, перифраза - eine Umschreibung, Periphrase.

dolaşıqlık: долашыклык [طولاشقلىق (Osm.), < ²*dolaş+q+hk*] 1. Dolambaçlı yol - околица - der Umweg. 2. (R.) Yamukluk, sarılmış olma, döndürülmüş olma - кривость, извилистость, кругообразность - die Krummheit, das Gewundensein, das Gedrehtsein.

dolaştır-: долаштыр (e.) [طولاشدرمىق (Osm.), < ²*dolaş+tur*] 1. Çevrelemek, abluka etmek, kuşatmak - окружить, блокировать, осаждать - umgeben, blockieren, belagern. 2.

Dolaştırmak, sardırtmak - застрawлять обходить, вертѣть кругомъ - herumgehen lassen, herumdrehen lassen; *taqırdıyı dolaştırmaq* lafi dolaştırmak - говорить о различныхъ дѣлахъ - über allerlei Dinge reden.

dolaştır-: долаштыр (e.) [طولاشدرمىق (Çağ.)] = *dolaştır*.

doļay: долаі [طولاى, цолош (Osm.), krş. *dolayı*] Dolay (çevre) - окружность - der Umfang, die Umgebung; *şähäriñ doļayında* şehrin dolayında (çevresinde) - вокругъ города - rund um die Stadt.

doļayı: долајы [طولاىى (Osm.)] 1. Dolayı, çevre - окружность, кругъ - der Kreis, der Umkreis. 2. *nä doļayı? neden dolayı (ötürü)?* - почему? - weswegen?; *doļayısı-ilä dolayısıyle* - по причинѣ того - aus dem Grunde, dass. {ED 2 *toli 'tegre toli - all around'* 491b; ayrıca bkz. Tietze *dolayı/dolayı* < *dola-* 641a ve Räsänen *dola-jy* 486b}.

dolayan-: ¹dolajan (e.) [طولايانمق (Osm. kullanılmaz)] Çevresinden (etrafından) dolanmak - окружить, идти кругомъ - umgeben, rund herum gehen. {Meninski *طولايانمق dolajanmak* 3152; ayrıca krş. ²*doļan-* }.

- dolayan:** ²долаян [طولایان (Osm.)] = *dolay*. {Meninski طولایان *dolajan* 3152}.
- doġdaġan-:** долдалан (e.) [طولداالانمق (Osm. R.)] Gizlenmek - прятаться, скрывать – sich verstecken, sich verbergen. {< Moğ. *dalda*; Räsänen *Az. dalda-la* 131a}.
- doġdan-:** долдан (e.) [Kır., < *doġu+ġa+n*] Öfkeli olmak - быть вспыльчивым – jähzornig sein.
- doġdur-:** долдур (e.) [طولدرمق, طولدرمق (Osm.), < *doġ+tır*] = *toġtur* **1.** Doldurmak - наполнять – anfüllen; *ġadähi su ilä doġdurmaġ* kadehi suyla doldurmak - наполнять стаканъ водою - ein Glas mit Wasser füllen; *iġmäk istäyän ġadähi doġdursun* içmek isteyen kadehi doldursun (deyim) - кто хочет пить, долженъ наполнять стаканъ (посл.) – wer trinken will, muss das Glas füllen (Spr.). **2.** Silahı doldurmak - заряжать ружье – ein Gewehr, eine Kanone laden. {ED *toġtur-* (d-) 495a}.
- doġgun:** долгун [طولغون (Osm.), *doġ+ġın*] Dolgun, tam dolu - совсѣмъ наполненный – ganz gefüllt; *doġgun särhoş çok sarhoş* - совсѣмъ пьяный – ganz betrunken; *doġgun göz dolu* (yaşlı) göz - глаза, полные слезами – mit Thränen gefüllte Augen; *doġgun yüräk* dolu (dertli) yürek - сердце полное
- горемъ - ein kummererfülltes Herz; *doġgun adam* tümden düşünelere dalmış kimse - человекъ полный чувствъ - ein Mensch, der voll verborgenen Gedanken ist.
- doġgunġan-:** долгунлан (e.) [دولغونلانمق (Z.)] Dolu olmak - быть полнымъ – voll sein. {*doġgun + ġan-*}.
- doġgunġuk:** долгунлук [طولغونلук (Osm.), *doġgun+hġk*] Dolgunluk, doymuşluk, tokluk - наполнение, сытность – die Fülle, die Satttheit; *ġutaġ doġgunġuġu* haber - извѣстie – die Nachricht.
- dōġ:** дōлы [Az.] Dolu (bir yağış türü) - градъ – der Hagel. {ED *1 toġi:* (d-) 491b}.
- doġi:** доли [دولى (Çağ.)] **1.** Kürek kemiġi - лопатка – das Schulterblatt. **2.** Kasırğa - вихрь - der Wirbelwind. {**1.** = ¹*dola*; **2.** = *dōġ*}.
- doġġuk:** долкук [طولق (Osm. R.)] Dolu; yüzmek için kullanılan havayla şişirilmiş özel bir tulum - наполненный; особенно мѣхъ наполненный воздухомъ, служащій для плаванія – gefüllt; speciell ein mit Luft gefüllter Schlauch zum Schwimmen. {ED *tolku:k* (d-) < *toluk-* < *to:l-* 496b}.
- dōġma:** ¹дōлма [Kkır.] = *dōġay*.
- doġma:** ²долма [طولمه (Osm. Krm.), < *doġ+ma*] **1.** Dolma, doldurulan şey - фаршъ – die Füllung, das Füllsel; *badıncan doġması* patlıcan dolması -

баклажанка, наполненная мясомъ - eine mit Fleisch gefüllte Eierfrucht; *yaprak dolması* yaprak dolması - фаршъ, завернутый въ виноградные листья - in Weinblätter eingerollte Füllung; *kabağ dolması* kabak dolması - начиненная тыква - gefüllter Kürbis; *lahana dolması* (Krm.) lahana dolması - начиненная капуста - Kohl mit Füllsel; *bütün dolma* içi doldurularak kızartılmış bütün bir hayvan - цѣлое животное съ фаршемъ - ein gebratenes, mit Füllsel gefülltes ganzes Thier. **2.** Yığma toprakla oluşturulmuş teras - наполненная землей терраса - eine aus einer Erdaufschüttung gebildete Terrasse; *dolma bahçe* Dolmabahçe Sayayı - Императорскій садъ на Босфорѣ - ein Kaiserlicher Garten am Bosphorus.

dołmuş: долмуш [طولمش (Osm.), < *doł+miş*] **1.** Dolmuş, doldurulmuş - наполненный - gefüllt. **2.** (Pazara giden) yiyecekle dolu bir kayık - долка, наполненная съѣстными принасами - ein mit Lebensmitteln gefülltes Boot (das zu Markt fährt).

dołono: долоно [Kkır.] Sarı meyveleri olan dikenli bir ağaç - деревцо съ шипами и желтыми плодами - ein Baum mit Stacheln und gelben Früchten. {< Моғ. *dolagana*;

Räsänen 139a}. **doltu:** долту [دولتو (Çağ.)] Sırtlan - гiena - die Hyäne.

dołu: ¹doly [طولو, **цoлун** (Osm.)] Dolu (bir yağış türü) - градъ - der Hagel; *dołu yağar* dolu yağıyor - градъ идетъ - es hagelt; *yağmurdan kaçır dołuya dutulmak* yağmurdan kaçır, doluya tutulmak (deyim) - отъ дождя убѣжать и понасть подъ градъ (посл.) - aus dem Regen in die Traufe kommen (Spr.); *dołu vürmuş çähräli yüzü çiçek bozuğu* olan kimse - съ рябымъ лицомъ - mit pockennarbigem Gesichte; *göz yaşı dołu danäsi gibi döküldü* (gözlerinden) dolu taneleri gibi yaşlar döküldü - крупныя слезы текли (изъ глазъ его) - grosse Thränen rollten (aus seinen Augen). {= *dōh*}.

dołu: ²doly [Kır.] Çabuk kızan, kaprisli, öfkeli - раздражительный, капризный, вспыльчивый - leicht erregbar, kapriziös, jähzornig. {Kırş. ³*dołu*}.

dołu: ³doly [طولو, **толу** (Osm. Krm.), < *doł+i*] = *tołu* **1.** Dolu - полный - voll; *dos dołu, dop dołu* dop dolu - совсѣмъ полный - ganz voll; *dołu ay* dolunay - полнолуние - der Vollmond; *dołu dizgin* dolu dizgin - съ опущенными возжами - mit verhängten Zügeln; *dołu tән äksik can* dolu ten, eksik can (deyim) - если тѣло полно, жизнь

уменьшена (т. е. толщина вредна) (посл.) – ist der Körper voll, so ist das Leben verringert (Spr.); *doğu gälän yođu gälir* dolu gelen yollu gelir (atasözü; eli dolu gelen istekle karşılanır) - приходящий съ полными руками охотно принимается (посл.) – wer mit vollen Händen kommt, ist gern gesehen (Spr.); *doğu köpäk säsi çıkmaz* dolu (tok) köpeğin havlamaz (atasözü) - сытая собака не лаетъ (посл.) – ein satter Hund bellt nicht (Spr.). **2.** Doldurulmuş olan, dolma - наполненное – das Gefüllte; *dünya dođusu altın olsa* dünya dolusu altın olsa - если бы вся земля была полна золотомъ - wenn die ganze Welt voll Gold wäre; *ağız dođusu lakırdı* ağız dolusu lakırdı - болтовня – das Geschwätz; *avuç dođısı* avuç dolusu - полная горсть - die volle Hand; *dođusun içtik* (bir bardak) dolusu sağlığına içtik - мы выпили полный (стаканъ), мы выпили за его здоровье – wir haben ein volles (Glas) getrunken, auf seine Gesundheit getrunken; *aşık dođusun içmişim* (Krm.) (bir bardak) dolusu aşk içmişim - я выпилъ полную (чашу) любви – ich habe den vollen (Becher) der Liebe ausgetrunken (P. d. V. VII*, 32,9). {ED *tolu:* (do:lo:) < to:l- 491b}.

dođuk: долук [طولوق, دولوق, **дојн~қ** (Osm. Kır.), < *dođ+k*] **1.** Tulum, torba görevini gören hiç dikişsiz bütün bir hayvan derisi - кожанный мѣшокъ изъ цѣлой, неразрѣзанной шкуры (овцы, козы, теленка) – ein Sack, aus einem ganzen, ungenähten Thierfelle bestehend; *su dođuğu* su tulumu - мѣхъ для воды – ein Wasserschlauch. **2.** (Kır.) kuyudan su çekmek için kullanılan deri tulum - мѣшокъ, которымъ вытаскиваютъ воду изъ колодца – ein Ledersack, in dem man das Wasser aus dem Brunnen herausholt. {Bkz. *dođuk*}.

dođuluk: долулук [طولولق (Osm. R.)] Doluluk, dolu olma durumu - полнота, полность – die Fülle, das Vollsein. {*dođu + -luk*}.

dođun: ¹долун [طولون (R.)] **1.** Batan, kayan (gök cisimler) - заходящий (о небесныхъ свѣтилахъ) – untergehend (von Himmelskörpern). **2.** Dolu, dolun (ay) - полный (мѣсяць) – voll (vom Monde). {ED *to:lun* (d-) < to:l- 501a}.

dođun-: ²долун (e.) [طولونمق (Osm.), < *dođ+n*] Batmak (güneş ve yıldızlar) - заходить (о солнцѣ и звѣздахъ) – untergehen (von Sonne und Sternen).

- doğuş:** долуш [طولش (Osm.)] Dolu olma durumu - бытие наполненным – das Vollsein. {*doŕ- + uş*}.
- dölvay:** дөлвай [Kır. Tar.] Av kuşu için kullanılan davul - барабанчикъ для охотничьей птицы – die Jagdvogeltrommel.
- dom:** дом [Krm.] = *dop dom dohu* *dop dolu* - совѣмъ полный – ganz voll (P. d. V. VII*, 40,1).
- domaŕa-:** домала (e.) [طومالامق (Osm. Kır.)] **1.** (Osm.) Yuvarlak duruma gelmek, şişmek - округлиться, распухнуть – rund werden, anschwellen; *duvar domaŕadı* *duvar yuvarlak duruma geldi* - стѣна разбухнула – die Wand ist rund geworden. **2.** (Krm.) Yuvarlamak - катать - rollen (tr.). {< **dom/döm* 'yuvarlak çıkıntı' (Tietze *domal-* < **dom/döm* 'yuvarlak çıkıntı' 643a; Räsänen Tar. *tom* 'yuvarlak' 487a)}.
- domaŕaŕ:** домалак [Kır., < *domaŕa+k*] Küre - круглый шаръ – eine Kugel. {Räsänen Çağ. *tomalak* 487a}.
- domaŕan-:** ¹домалан (e.) [Kır.] Yuvarlanmak - катиться – rollen. {< *domaŕa-* + *n-*}.
- domaŕan:** ²домалан [طومالان (Osm.)] **1.** Şişlik, çiban - опухоль – eine Beule, eine Geschwulst. **2.** Beyaz bir mantar türü - какой-то бѣлый грибъ - ein weisser Pilz. {²*domaŕ(a)- + an*; Tietze *domalan* 643a}.
- domaŕc:** домалыц [طوماليج (Osm.)] Öne doğru çıkık, şiş - выпученный, напухшій, выпуклый – hervorstehend, angeschwollen, convex. {< *domaŕ(a)- + iç (iş)*}.
- domaŕt-:** домалт (e.) [طومالتق (Osm.)] Domaltmak - выпучить – hervorschrecken. {*domaŕ(a)- + t-*}.
- domanic:** доманыц [طومانيچ (Osm.)] = *domaŕc*.
- dombai:** домбай [Kır.] Saman uğıını - стогъ – der Schober. {? < **dom + bai*; bkz. *domaŕa-*}.
- dombaŕ:** домбак [Krm.] Bakır-çinko alaşımı, tombak - томпакъ – der Tombak; *birdä dombaŕ altın yıldız yüzük ahr* altına batırılmış tombak yüzük aldı - онъ взялъ позолоченное кольцо изъ томпака – er nahm einen vergoldeten Ring aus Tombak (P. d. V. VII*, 78,18). {< Fr.; bkz. Duden 5 *Tombak* 730b}.
- dombra:** домбра [Kır.] Bir tür saz - родъ балалайки – eine Art Balalaika; *dombranıñ üyü* *dombranın altı* - нижняя часть домбры – der untere Theil der Dombra; *dombranıñ kanağı* *domranın boynundaki sap* - дека – der Griffе am Halse der Dombra; *dombranıñ tiyägi* *saz tellerinin gerildiğı düzenek* - подставка домбры – der Bock für die Saiten; *dombra işägi* *saz teli* - струна – die

Saite; *dombra kulağı*, *dombra parlasi* bel kemiği лады – die Wirbel; *dombra moyunu* dombra boynu - шея у домбры – der Hals der Drombra; *ülkön dombra* büyük bir dombra - бандура – eine grosse Dombra; *dombra tarttı* dombra çaldı - онъ игралъ на домбрѣ – er spielte auf der Dombra. {< Rus.; bkz. DUDEN 5 *Domra* 188b}.

dombraşı: домбрашы [Kır.] Dombra çalan kimse - играющій на домбрѣ – ein Dombraspieler. {*dombra* + *çıl*}.

dombuş-: домбул (е.) [Kır.] Acele etmek - спѣшить – sich beeilen.

dombuқ-: домбуқ (е.) [Kır.] Donmak (ayaklar, eller, burun) - заморозить (ноги, руки, уши) – sich die Füße, Hände, Ohren erfrieren.

domçaқ: домчак [Tar.] Parça, kütle, uğın - кусокъ, глыба, клубокъ – ein Stück, ein Klumpen.

domuz: домуз [طوموز, طوموز (Osm.)] = *doğuz*, *toğuz* Domuz - свинья – das Schwein; *domuz alması* domuz elması, yer mantarı - трюфель - Trüffel; *domuz pastırması* domuz pastırması - шпикъ - der Speck; *domuz butu* domuz butu - окорокъ - der Schinken; *domuz burnu* domuz burnu - хоботъ - der Rüssel; *domuz yavrısı* domuz yavrusu - поросенокъ - der Ferkel; *domuz hanä* (ävi) domuz ahıgı - свиной

хлѣвъ - der Schweinestall; *domuz bağı* yunusbalığı - дельфинъ - der Delphin; *domuz dişisi* diş domuz - свинья самка – die Sau; *yaban domuzu* yaban domuzu - кабанъ - das wilde Schwein; *domuz ayağı* demir uçlardan oluşan çit - засѣка съ желѣзными гвоздями – ein Verhau mit Eisenspitzen; *domuz ağırtağı* (oğruğu) bir tür dere otu - родъукопа – eine Art Dill; *domuz arabası* eşya taşımak için kullanılan, alçak bir araba - низенькая телѣга для перевозки баража – ein niedriger Wagen zum Führen von Gepäck; *önü däniz*, *artı domuz önü* deniz, *ardı domuz*, her yerde tehlike var (deyim) - спереди море, сзади свинья, т. е. вездѣ опасность (посл.) – vorn ist das Meer, hinten ein Schwein, überall ist Gefahr (Spr.); *armudun äyisîn* domuz yâr armudun iyisini domuz yer - лучшія групи ѣдятъ свиньи – die besten Birnen essen die Schweine. {Bkz. *doğuz*}.

domuzlan-: домузлан (е.) [طوكوزلانمق] (Osm. R.) Domuzlanmak, domuz gibi (aklına buyruk, kaba, kirli) olmak - уподобиться свиньѣ по нечистотѣ, упрямству, склонности къ насилию – einem Schweine ähnlich (schmutzig, eigensinnig, heftig) werden. {*domuz* + *lan-*}.

domuzluk: domuзluk [طوموزلق (Osm.)]

1. Domuz ahır - свиной хлѣвъ – der Schweinestall. 2. Domuzluk - свинство – die schweinerei. {Meninski طوكزلق *don.uzlyk* 3150}.

don: ¹дон [طوك (Osm.)] = *ton* Don, donuk - мерзлый, замерзший – gefroren, erstarrt; *don yağı* donuk yağ, talk - тонленое сало – ausgelassenes, erstarrtes Fett, Talg; *don havası* don (hava) - морозъ - der Frost. {ED *I ton (d-)* 513a}.

don: ²дон [تون (Osm. Krm.)] = *ton* 1. Don, giysi, pantolon, şalvar - платье, штаны – das Kleid, die Hosen; *iç donu* iç donu, kilot - подштанники – die Unterhosen; *don kölmäk* (Krm.) don gömlek (atlet), iç giyim - бѣлье – die Leibwäsche; *pahlivan donu* pehlivanların güreşte giydikleri şort - штаны для борьбы – die kurzen Hosen beim Ringkampf; *don çaktmak* giyisilerini çıkartmak - снять платье – die Kleider ausziehen; *don ağı* don ağı, pantolon ya da şalvarın geniş yeri - широкая часть шатновъ - der breite Theil der Hosen; *tämbäl karı düyünä äl donuyla varır* tembel karı düğüne el donuyla gider (deyim) - лѣнивая женщина идетъ на свадьбу въ чужихъ панталонахъ (посл.) – eine faule Frau geht in fremden Hosen zur Hochzeit (Spr.); *ata*

bağma, dona bağma, üstündäki cana bağ! ata bağma, dona bağma, üstündeki cana bak! не гляди на лошадь, не гляди на платье, гляди на личность, которая сидитъ на лошади! – sieh nicht auf das Pferd, sieh nicht auf die Kleidung, sieh auf die Persönlichkeit, die da reitet! 2. At donu (rengi) - масть (лошади) – die Pferdefarbe. {ED *to:n (d-)* 512b}.

don-: ³дон (e.) [طوكمق (Osm.)] = *ton* 1. Donmak, katlaşmak - мерзнуть, замерзать – gefrieren, erstarren; *sovuқта dondum* soğukta dondum - я замерзъ на холоду – ich bin in der Kälte erstarrt; *dona kaçdım* (şaşkınlık içerisinde) dona kaldım - я окаменѣлъ отъ удивленія – ich bin vor Erstaunen erstarrt. 2. Donmak, üşümek - мерзнуть - frieren, Kälte fühlen. {ED *ton- (d-)* 515a}.

donan-: донан (e.) [طونانمق (Osm. Krm.)] Döşenmiş, kurulmuş, donanmış, bezenmiş, ihtiyaçları karşılanmış olmak - быть устроеннымъ, снабженнымъ, украшеннымъ – eingerichtet, ausgerüstet, geschmückt, versorgt sein; *donanmış gämi* donanmış gemi, yolculuğa hazır gemi - судно, готовое для плаванія – ein zur Fahrt ausgerüstetes Schiff; *donanmış at* donanmış at,

eyerlenmiş at - взнузданная и осѣдланная лошадь - ein gesatteltes und aufgezäumtes Pferd; *sofra donanmınca* (Krm.) *sofra donanıncaaya kadar* - до тѣхъ поръ, пока столъ былъ накрытъ - bis der Tisch gedeckt war (P. d. V. VII*, 43,1). {ED *tonan-* (*d-*) < *tona:-* 523a}.

donanma: донанма [طونانمه, دونانمه (Osm.)] **1.** Donatma, süsleme - украшение – das Ausschmücken. **2.** Resmi bayram, resmi geçit - публичное празднование, церемонія – ein öffentliches Fest, ein Festzug; *şandil donanması* *kandille donatma* - публичная иллюминация – eine öffentliche Illumination; *büyük donanmalar uyarar* *büyük donanmalar uyarar* - онъ устроилъ большое празднество – er richtete grosse Festlichkeiten aus (N. 23). **3.** Gemi donanması - флотъ, эскадра – die Flotte, das Esquader; *donanma-i ħumayun* *imparatorluk donanması* - императорскій флотъ - die kaiserliche Flotte; *bu donanmanın kaç tüknesi var?* *bu donanmanın kaç teknesi (aracı) var* - изъ сколькихъ кораблей состоитъ эта эскадра? – aus wieviel Fahrzeugen besteht dies Esquader? {*donan-* + *ma* (Meninski *دونانمه donanma* 2192)}.

donat-: донат (e.) [طوناتمق (Osm.)] **1.** Donatmak, süslemek, giydirmek, güzelleştirmek - украшать, одѣвать – schmücken, ankleiden, verschönern; *şandil ilä donatmaş* *kandille (ışıklarla) donatmak* - иллюминировать – illuminiren. **2.** Gerekli olan eşyalarla donatmak - снабдить всѣмъ необходимымъ - mit allem Nöthigen ausrüsten; *gämi donatmaş* *gemi donatmak* - снабдить корабль необходимымъ - ein Schiff ausrüsten. {ED *tonat-* < *tona:-* 517b}.

dönaу: дѳнаі [Tar.] Ters, yamuk, çıkık (el) - вывороченный, кривой, вывихнутый (о рукѣ) – verdreht, schief, ausgerenkt (von der Hand).

donci-: донці (e.) [طوكجيمق (Osm.), < ¹ *don+ci*] **1.** Katılaşmak - затвердѣть – hart werden. **2.** Üzgün olmak, dertli olmak - печалиться, горевать - traurig sein, Kummer haben.

donlu: донлу [طونلو (Osm.), < *don+h*] **1.** Donlu, elbiseli - имѣющій платье, штаны – ein Kleid, Hosen habend. **2.** Renkli (atlarda) - такой-то масти – eine Farbe habend (von Pferden); *atin nä donlu?* *atin rengi nedir?* - какой масти твоя лошадь? – von welcher Farbe ist dein Pferd? {ED *to:nluk (d-*) < *to:n* 520b}.

- donluk:** донлук [طونلق (Osm.)] 1. Elbiselik, elbise dikimi için gerekli kumaş - матерія, необходимая на платье – das zu einem Kleide nöthige Zeug. 2. Ordunun elbise harcamaları (esk.) - расходы на форму для арміи – die Ausgaben für die Bekleidung der Armee (veralt.). {*don* + *luk*}.
- dondur-:** дондур (e.) [طوكدرمق (Osm.), < *ton+dir*] Dondurmak, buz ya da katı duruma getirmek - произвести замерзание – gefrieren machen, erstarren machen. {ED *tondur-* (*d-*) < *ton-* 518a}.
- dondurma:** дондурма [طوكدرمه (Osm.)] Dondurma, buz - мороженое – das Eis (Gefrorenes); *kaymaklı dondurma* kaymaklı dondurma - сливочное мороженое – Sahneneis; *limun dondurması* limonlu dondurma - лимонное мороженое – Citroneneis. {*dondur-* + *ma*}.
- donuk:** донук [طوكوك, طونوق (Osm.)] Donuk, karanlık, koyu - тусклый, темный – düster, dunkel; *donuk cam* donuk cam (şefaf olmayan) - стекло непрозрачное – ein nicht durchsichtiges Glas; *donuk adam* donuk (karanlık) adam - нечальный человек – ein düsterer Mensch, Mensch von finsterem Charakter. {< ³*don-*; krş. Tietze *dunuk I/tunuk/donuk* 660a}.
- donuklan-:** донуклан (e.) [طوكوقلانمق (Osm.)] Karanlık - тусклость – sich verdunkeln. {*donuk* + *lan-*}.
- donukluk:** донуклук [طوكوقلق (Osm.)] Karanlık - тусклость – die Düsterteit. {*donuk* + *luk*}.
- donuz:** донуз [Az.] = *domuz, toņuz* Domuz - свинья – das Schwein. {= *domuz*}.
- donuzlan:** донузлан [طوكوزلان (Osm.)] *donuzlan kurdu* Bok böceği - навозный жук – der Mistkäfer. {Meninski *طوكوزلان قوردی don.uzlan kurdu* 3150}.
- doņuz:** доңуз [Kir.] = *toņus* Domuz - свинья – das Schwein. {ED *toņuz (d-)* 527b}.
- dop:** доп [طوب (Osm.)] Sıfatı güçlendirmek için kullanılan ilk seslem - слогъ для усиливанія значенія прилагательныхъ – Vorsilbe zur Verstärkung der Adjektiva; *dop dolu* dop dolu - совсѣмъ полный – ganz voll.
- dopsa:** допса [Tob.] Poğaç, çöğrek - пирогъ – die Pastete.
- dor:** дор [ᠳᠣᠷ (Kar. T.)] Aile - родъ – das Geschlecht; *burunğı dor* önceki kuşak - прежний родъ - das frühere Geschlecht (H. 8,8). {ED *tö:r* 528b}.
- dōra-:** дōра (e.) [Tar.] Taklit etmek, benzerini уармак - подражать – nachahmen; *meni dōrap kıldī* beni taklit etti - онъ мнѣ подражалъ - er

- ahmte mir nach. {< Moğ. *daguri-ja*; Räsänen 139b}.
- doraḥ:** дорах [Az.] Omuz - плечо – die Schulter.
- dōram:** дōрам [Tar., < *dōra+m*] Taklit - подражание – die Nachahmung.
- dōramçi:** дōрамчи [Tar., < *dōram+çi*] Taklitçi - подражатель – der Nachahmer.
- dōraş-:** дōраш (e.) [Tar., < *dōra+ş*] Taklit etmek, birbirine benzetmek - подражать другъ другу – nachahmen, es einander gleich thun.
- dōraştur-:** дōраштур (e.) [Tar., < *dōraş+tur*] Birbirine benzer duruma getirtmek - заставлять подражать другъ другу – einander nachahmen lassen.
- dōrat-:** дōрат (e.) [Tar., < *dōra+t*] Taklit ettirmek, benzerini yaptirtmak - заставлять подражать – nachahmen lassen.
- dorba:** дорба [Krm.] = *torba* Torba, sırt çantası - мѣшокъ, ранецъ – der Sack, der Ranzen. {Räsänen 490a}.
- dōru:** ¹дōру [Osm.] = *doğru*.
- doru:** ²дору [Osm.] = *tora* Siyah yeledi (at rengi) - гнѣдой – mit schwarzer Mähne (Pferdefarbe); *doru at doru* (kahverengi) at - гнѣдая лошадь - ein Brauner; *kästänä dorusu* kestane rengi (kestane kahvesi) - цвѣта каштана – castanienbraun; *yağız doru* koyu kahve - темногнѣдой – dunkelbraun. {ED *toruğ* (d-) 538a}.
- doru:** ³дору [Osm.] = *duru* Süzümüş, berrak su - фильтрованная, прозрачная вода – filtrirtes, durchsichtiges Wasser. {ED *turuğ* (d-) < *tur-* 538b; krş. Tietze *duru* 663a}.
- dōruḥ-:** дōрул (e.) [Osm.] = *doğruḥ* Doğrulmak, üzerine doğru gitmek - идти прямо на кого – grade drauf losgehen; *oḥ yola dōruḥaraḥ gidär* o yola doğrularak gider - онъ шель прямо къ этой дорогѣ – er ging grade auf diesen Weg los (N. 3).
- dōruḥa-:** дōрула (e.) [Osm.] = *doğruḥa* Düzletmek - выпрямить, исправить – grade machen.
- doruḥ:** дорух [Osm.] = *duruḥ* Doruk, zirve - верхушка, вершина – der Gipfel, die Spitze. {Tietze *doruII/doruk* < ?? 647a}.
- doruḥtu:** доруклу [Osm.] = *duruḥtu* Üst üste yığılmış - наваленный въ кучу – aufgehäuft. {*doruḥ + -tu*}.
- dos:** ¹дос [Tar. Kkr. Kır., < Far. دوست] Dost - другъ – der Freund; *dostum* (Tar.) *dostum* - мой другъ - mein Freund; *dos bo!* (Kır.) *dostum ol!* - будь моимъ другомъ! – sei mein Freund! *can dosu* *can dostu* - душевный другъ - der Seelenfreund.

- dos:** ²дос [طوس (Osm.)] Sıfatı güçlendirmede kullanılan bir seslem - слогъ, усиливающій значение прилагательныхъ – Silbe, die zur Verstärkung der Adjektiva angewendet wird; *dos doğru* dos doğru - совсѣмъ ровный – ganz grade; *dos dōrusun* (N. 222) çok doğru - совсѣмъ откровенно – ganz aufrichtig.
- dospan:** доспан [Kır.] = *duşman* Düşman - врагъ – der Feind.
- dospanđık:** доспандык [Kır.] = *duşmanlık* Düşmanlık - вражда – die Feindschaft.
- dost:** дост [דוסט (Kar. T. Osm. Kom.), < Far. دوست] Dost, arkadaş - другъ – der Freund (II. 12,4); *baba dostu* (Osm.) babanın (aile) dostu - другъ семьи – der Familienfreund; *can dostu* (Osm.) can dostu - истинный другъ - ein wahrer Freund; *tân dostu* ten dostu, sözde dost - другъ только на словахъ - ein Freund den Worten nach; *yüz dostu* yüz dostu, yanlış arkadaş - невѣрный другъ - ein falscher Freund; *sâlam sabah dostu* selam sabah dostu, yüzeysel bir arkadaşlığa dayanan ilişki - поверхностный знакомый – ein oberflächlicher Bekannter; *gömläk dostu* gömlek dostu, yakın arkadaş - очень близкій другъ - ein intimer Freund; *dos ädinmäk* dost, arkadaş edinmek - приобрести друзей – Freunde gewinnen; *dostunu kıandil ilä ara* dostunu kandille ara (atasözü) - надо искать друга съ фонаремъ (посл.) – man muss einen Freund mit einer Laterne suchen (Spr.).
- dostas-:** достас (e.) [Kır., < *dos+ta+s*] Arkadaş olmak - подружиться – sich befreunden.
- dostça:** достча [Kar. T.] Kız arkadaş - подруга – die Freundin. {*dost + ça; kral + (i)çe'*de olduğu gibi}.
- dostlaş-:** достлаш (e.) [دوستلاشماق (Osm. R.)] Arkadaş olmak - подружиться – sich befreunden. {*dost + laş-*}.
- dostlaşıl-:** достлашыл (e.) [دوستلاشماق (Osm. R.)] Kolay arkadaşlık kurabilmek, arkadaşlığa açık olmak - быть способнымъ къ дружбѣ, быть удобнымъ для пребывания друзей, для заключенія дружбы – freundschaftsfähig sein, bequem sein für den Aufenthalt der Freunde etc. {*dostlaş- + ıl-*}.
- dostluk:** достлык [دوستلق (Osm.), < *dost+hk*] Dostluk, arkadaşlık - дружба – die Freundschaft; *dostluk itmäk* dostluk, arkadaşlık etmek (arkadaşlığın gereğini yerine getirmek) - оказать дружбу – einen Freundschaftsdienst leisten; *dost ölür dostluk ölmöz* dost ölür, dostluk ölmez - другъ помретъ, а не дружба – der Freund stirbt, aber nicht die Freundschaft.

dostluḡlu: достлуḡлу [دوستلۇق (Osm.), < *dostluḡ+h*] Arkadaş olma - дружный – befreundet; *dostluḡlu adam* yakın bir arkadaş, dost - близкий другъ - ein intimer Freund.

dostuḡ: достуḡ [Kır., < *dos+huḡ*] Dostluk, arkadaşlık - дружба – die Freundschaft.

dosturḡan: достурхан [Tar.] = *dasturḡan*.

dōsuli: дōсулі [Tar., < Çin.] Yoksullaşmış, iflaz etmiş - обѣднѣвшій, обанкрутившійся – verarmt, bankerott; *dōsuli boldī* iflas etti, yoksullaştı - онъ обанкрутился – er hat Bankerott gemacht, ist verarmt.

do'ur-: до'ур (e.) [Osm.] = *doḡur* Doḡurmak – родить - gebären; *doḡuz do'urur* korkudan dokuz doḡurdu, çok korktu - отъ страха онъ родилъ девять (онъ страшно испугался) – er gebar aus Furcht neun, er gerieth in Schrecken (N. 2.).

dovu: дову [طوغى (Osm. R.)] Doḡum yeri, yıldızın doḡduḡu nokta - мѣсто рожденія, мѣсто восхожденія (свѣтила) – der Geburtsort, der Punkt, wo ein Stern aufgeht. {=*doḡu*}.

doḡ: ¹доі [طوى, دوى (Osm.)] = *toḡ* Ziyafet, düḡün yemeḡi - пирь, пиршество – das Gastmahl, Hochzeitsmahl; *doya ḡitsän toḡ ḡit*

yemekli misafirliḡi gidersen tok git (atasözü) - если ты идешь на пиршество, то иди насытившись! (посл.) – wenn du dich zu einem Gastmahle begiebst, gehe hin nachdem du dich gesättigt hast! (Spr.). {ED *I to:y* 566b}.

doḡ-: ²доі (e.) [طويق, طويق, **цой** (Osm. Krm.)] = *toḡ*, *tot* Doymak, tok olmak - насытиться, быть сытымъ – satt werden, satt sein; *ḡarnım doḡdu* karnım doydı - я сытъ – ich bin satt; *ḡüzälä doḡmaḡ olmaz* (Krm.) ḡüzele doymak olmaz - нельзя насытиться красотой – eines Schönen kann man nicht satt werden. {ED *to:d-* (?*d-*) 451a}.

doḡdur-: доідур (e.) [Krm., < *doḡ+dir*] = *doḡur* Doḡurmak - насытить – sättigen, satt machen; *cümlä älämi doḡdurur* cümle alemi (herkesi) doḡurur - онъ насыщаетъ весь мірь - er macht die ganze Welt satt (P. d. V. VII, 113,196). {ED *toḡdur-* (*d-*) 454a}.

doḡmaz: доімаз [دويماز (Osm.)] Doḡumsuz - ненасытный – unersättlich. {*doḡ-* ‘*maz*; Meninski *دويماز doḡmaz* 2197; *طويمز (doḡmaz)* 3157}.

doḡmazlıḡ: доімазлык [دويمازلىق (Osm.)] Doḡumsuzluk - ненасытность – die Unersättlichkeit. {*doḡmaz + lıḡ*}.

doŷşan: доішан [Tar.] = *tavşan, ta vşan*
Tavşan - заяць – der Hase. {ED *tavişğa:n* 447a}.

doyuł: дојул (e.) [طويلق (Osm.), < *doŷ+ʃ*] Doymuş olmak - быть насыщеннымъ – gesättigt sein. {Meninski *طويلق dojulmak* 3156}.

doyuқ: дојуқ [طويوق (Osm.), < *doŷ+k*] = *toқ* Doyuq, doymuş - насыщенный – gesättigt, satt.

doyum: дојум [طويم (Osm.), < *doŷ+m*]
1. Doyum, bolluk - насыщение, изобилие – die Sättigung, der Ueberfluss; *sizä doŷum olmaz size doyum olmaz* (anlattıklarınız vb.) - невозможно насытиться вами (вашиими разговорами и т. д.) – man kann von euch (euren Reden etc.) nicht genug bekommen. 2. Ganimet, üretim - добыча – die Beute; *doyum ätmäk* ganimet elde etmek - доставить добычу – Beute machen. {Meninski *طويم dojum* 3157}.

doyumlu: дојумлу [طويملو (Osm.), < *doyum+lu*] Doyumlu, bol, çok - изобильно – reichlich. {Meninski *طويملو dojumlü* 3157}.

doyumluқ: дојумлуқ [طويلق (Osm.), < *doyum+hқ*] 1. Doyumluk, doymak için gerekli miktar, bolluk, çokluk - количество, достаточное для насыщянія, изобилие – eine genügende Menge um satt zu werden, der Ueberfluss; *doyumluқ*

ilä bollukla, çok - въ изобилии – im Ueberfluss. 2. Ganimeti, av yapılmış olan - сдѣланное добычею - das zur Beute Gemachte. {Meninski *طويملق dojumlyk* 3157}.

doyun-: дојун (e.) [طوينمق (Osm.), < *doŷ+n*] Kendi karnını doyurmak - насытиться – sich sättigen. {ED *todun-* (d-) 458}.

doyur: ¹дојур [Kır.] Çok kalın kırbaç - толстѣйшая нагайка – eine sehr dicke Peitsche.

doyur-: ²дојур (e.) [דויורמק (Krm.), < *doŷ+r*] Doyurmak - насытить – satt machen, sättigen (P. d. V. VII, 227,278). {ED *toğur-* (d-) 454a}.

doz: ¹доз [Krm.] = *toz* Toz - пыль – der Staub; *yüzüm süräm ayağının dozuna yüzümü ayağının tozuna süreyim* - я тру свое дицо въ ныли твоихъ ногъ - ich reinige mein Antlitz im Staube der Füße (P. d. V. VII*, 25,8). {ED *1 to:z* 570b}.

doz: ²доз [دوز (Osm.)] = *dos doz doğru* – *doz dołayınca* çere çevre - совсѣмъ кругомъ – ganz herum.

dōzak: дōзак [Tar.] = *duzak* Cehennem - адъ – die Hölle. {< Far. *dōzağ*; Räsänen 140a}.

dō: дō [Tar.] Taranto örümceği - тарантуль – die Tarantel. {Räsänen 140a}.

döbä: дōбä [دوبه (DT.)] = *töpä* Tere - холмъ – der Hügel. {Bkz. *däpä*}

döbö: дōбō [Kkır.] = *döbä*.

- döbölön-:** дөбөлөн (e.) [Kkr., < *döbö+lä+n*] Tepelenmek, tepe oluşturmak - образоватъ холмъ – einen Hügel bilden.
- döböt:** дөбөт [Kkr.] **1.** Hiddetli, cesur, yürekli - сердитый, храбрый – grimmig, muthig, kühn. **2.** Köpek ve kurt - собака и волкъ - der Hund und der Wolf.
- dödän:** дөдән [دودان (Çağ.)] Oksuz'un (Sır-derya'nın) eski yatağı - древнее русло Оксуса – das alte Bett des Oxus.
- dödögö:** дөдөгө [Kkr.] = *tötögö küldrö vş* 'ün arasına bağlandığı *üzük* 'teki bağcıklar - нетельки на *ўзўк*, въ которые продѣваются *кўлдрөш* – die Schnüre am *üzük*, in die die *küldrö vş* befestigt werden. {Räsänen 495b}.
- dög-:** дөг (e.) [דוג (Krm.)] = *döy, döv* Dövmek, dayak atmak - ударять, бить – schlagen, prügeln. {ED *tö:g-* (d-) 477a}.
- dögä:** дөгә [دوگه (Z.)] Kızgınlık - течка – die Brunst.
- dögdü:** дөгдү [دوگدو, دوگدی (Osm. R.)] = *döydü* **1.** Çekiç, tokmak - молотокъ, колтушка – der Hammer, der Klöpsel. **2.** Balta, keser sırtı - обухъ (топора) – der Rücken eines Beiles.
- dögdür-:** дөгдүр (e.) [Krm., < *dög+dir*, دوگدرمك (Osm.)] Dövdürmek - велѣтъ бить – schlagen lassen; *ğara bağrım dögdüräyim daş ilän* (Krm.) kara bağrımı taşla dövdüreyim - я хочу дать ударить мою печень камнемъ - ich will meine Leber mit einem Steine schlagen lassen (P. d. V. VII*, 12).
- dögmä:** дөгмә [Krm.] = *tümä* Düğme - пуговица – der Knopf; *yırıgına yumalağ* = *ilik, dögmä* ilik, dişî korça, düğme - въ щели шарикъ = нетля и пуговца (заг.) – in der Spalte eine Kugel = die Oese, der Knopf (Rths.). {ED *tügme:* (d-) 482b}.
- dögmäli:** дөгмәли [Krm., < *dögmä+li*] Düğmelenmiş, iliklenmiş - застегнутый – zugeknöpft.
- dögün:** дөгүн [دوگون (Osm. R.)] Cilteki dövme - рисунокъ, нататуированный на кожѣ – Tätowierung auf der Haut. {Räsänen 140a}.
- dök-:** дөк (e.) [دوكمك (Osm. Krm.)] = *tök* Dökmek, yaumak, sermek - выливать, распространять – ausgiessen, ausbreiten; *göz yaşı kan dökmäk* kanlı göz yaşı dökmek - проливать кровавыя слезы – blutige Thränen weinen; *su dökmäk* su (ya da irin) dökmek - выливать воду, мучиться – Wasser ausgiessen, Wasser abschlagen; *ğahba dökmäk* kalıba dökmek - лить въ форму – in eine Form giessen; *çiçäk dökti* (onun) çiçek

bozukları var - онъ рябой – er ist rockennarbig; *yüz suyû dökmäk* yüz suyu dökmek, namusunu lekelemek - обезчестить - entehren. {ED *tök-* (d-) 477a}.

dökäç: дökäч [دوكاج (Çağ.)] Kazık, direk - столбъ – der Pfahl. {=*dügäç*}.

dökmä: дökмä [دوكمه (Osm.), < *dök+mä*] **1.** Dökme - выливание, литье – das Ausgiessen, das Giessen. **2.** Dökülmüş - вылитый, литой – ausgegossen, gegossen; *dökmä top* dökme top - литая пушка – eine gegossene Kanone.

dökmäci: дökмäци [دكمه جي (Osm.), < *dök+mä+çi*] Dökmeci, dökümcü - литейщикъ – der Giesser.

dökmäç: дökмäч [دوكماج (Az. Çağ.), < *dök+mäç*] Krep - лепешка – der Pfannenkuchen.

dökön: дökön [Киг., < Far. دكان] Dükkan, fabrika, demirhane - лавка, торговля, заводъ, кузница – der Laden, die Fabrik, die Schmiede.

dököt: дököt [Киг.] **1.** Bıyık kesmek için kullanılan küçük makas - маленькія ножницы для стрижки усовъ – eine kleine Scheere zum Abschneiden des Schnurbartes. **2.** Büyük mutfak makası - большой кухонный ножъ - ein grosses Küchenmesser. {Räsänen 140a}.

döktür-: дökтүр (e.) [دوکتورمك, (Osm.), < *dök+tir*] Döktürmek -

заставлять лить, вылить, перелить – giessen, ausgiessen, umgiessen lassen. {ED *töktür-* (d-) 479b}.

dökücü: дökүцү [دوگوجی (Osm.), < *dök+ü+çi*] Dökücü - литейщикъ – der Giesser.

dökük: ¹дökүк [دوگوک (Çağ.), < *dök+k*] Kalp atışı - бiение сердца – das Herzklopfen.

dökük: ²дökүк [دوگوک (Osm.), < *dök+k*] **1.** Dökük - пролитый, разложившійся – ausgegossen, aufgelöst. **2.** Düzensiz, birbirine katılmış - въ безпорядкѣ – in Unordnung, durcheinander gemengt. **3.** Kırık - разбитый – zerbrochen; *karık dökük birmasa* kırık dökük bir masa - столъ, разломанный и разбитый – ein ganz zerbrochener Tisch. {ED *tökük* (d-) 480a}.

dökül-: дökүl (e.) [دوگولمك, دوگولمك (Osm.), < *dök+l*] **1.** Dökülmek (birisi tarafından) - быть вылитымъ, литымъ – ausgegossen, gegossen werden; *başından sovuқ sū döküldü* **1)** başından soğuk su döküldü - ему сдѣлали холодный душъ на голову – er erhielt eine kalte Douche über den Kopf; **2)** gözden düştü - онъ впалъ въ немилость - er fiel in Ungnade; *bardaқtan dökülür gibi yağıyor* bardaktan dökülür gibi yağıyor - дождь льетъ какъ изъ ведра – der

Regen fließt in Strömen. **2.** Dayanmak, içine dökülmek - бросться, впадать - sich stützen, hineinfließen; *Tuna suyuna döküldülär* Tuna suyuna döküldüler - онъ бросились въ Дунай – sie stürzten in die Donau; *Tuna suyu kara dänizä dökülür* Tuna suyu Karadeniz'e dökülür - Дунай впадаетъ въ Черное море – die Donau fließt in das Schwarze Meer.

3. (Yaprak, saç) dökülmek - падать (о листьяхъ), выпадать (о волосахъ) – abfallen (von Blättern), ausfallen (von Haaren). {ED *tökül-* (*d-*) 481a}.

döküldä-: дөкүлдä (e.) [دوكولدامك (Çağ.), < *dök+l+lä*] (Kalp) atmak - виться (о сердцахъ) – klopfen (vom Herzen).

döküm: дөкүм [دوكم, **үлөпү-ү** (Osm.), < *dök+m*] Dökme - литье – das Giessen.

dökün-: дөкүн (e.) [دوكنمك, دوكنمك, **үлөпү-үлүп** (Osm.), < *dök+n*] Dökülmek, yayılmak - выливаться, распространяться – ausgegossen werden, sich verbreiten; *su dökünmāk* su dökünmek обливаться, мыться – sich begiessen, sich waschen. {ED *tökün-* (*d-*) 485a}.

döküntü: дөкүнтү [دوكنتى, دوكندى (Osm.)] **1.** Döküntü, dökülmüş, yayılmış olan - вылитое, распространенное – das

Ausgegossene, Verbreitete. **2.** Denizden kıyıya atılan (kum, balçık) - выброшенный моремъ (песокъ, иль) – das vom Meere Ausgeworfene (der Sand, Schlamm). **3.** Denizde kayalık yer - каменистое мѣсто въ морѣ, озерѣ – eine felsige Stelle im Meere. **4.** Kırıntı vb. atılmış şeyler - крошки и другія брошенныя вещи – Krümmel und andere fortgeworfene Dinge. {*dökün-* + *tü*}.

döküntülük: дөкүнтүлүк [دوكنتىلك (Osm. R.)] = *döküntü 3.*

döküz: дөкүз [دوكوز (Osm. kullanım dışı)] Tam, tümden - совершенно, вполне – ganz, vollständig. {Räsänen *düjüz* < *tük* 504a; ayrıca krş. ED *1 tüğ* (?*d-*) 'several, many' 476a}.

döl: дөл [دل (Osm. eski.)] **1.** Döl, sperm - зародышь, сѣмя (мужское) - der Keim, der Fötus, der männliche Saame. **2.** Cins, ırk, soy - родъ, раса, происхождение – das Geschlecht, die Race, die Abstammung; *döl yatağı* döl yatağı, rahim - матка – die Gebärmutter; *döl aşi* döl eşi, meşime, etene - дѣтское мѣсто (у роженницъ) – die Nachgeburt; *döl-däş* zürriyet - потомство – die Nachkommenschaft; *at dölü* at dölü - генеалогія лошади – die Genealogie eines Pferdes; *döl*

dutmaḵ döl tutmak, hamile kalmak - зачать, быть беременной – schwanger werden. {ED *tö:l (d-)* 490a}.

döläk: döläk [دولك (Osm.)] **1.** Kelek kavun ya da karpuz - неспелая дыня или арбуз - eine unreife Melone oder Wassermelone; *acı döläk* bir tür karpuz - родъ арбузъ - eine Art Wassermelone. **2.** Tekerlek uvası - середина колеса, куда входит ось - die Radnabe. **3.** Eşit olmayan her şey - все неровное – alles Ungleiche. **4.** Çanaklık - марсь (морской терминъ) – der Mastkorb; *döläk yälkäni* gabya (yelkeni) - марсель - das Marssegel. {**1.** Räsänen 503b; **2.** ve **3.** ?; **4.** Tietze *dülek I* < ?? 670b}.

dölän-: dölän (e.) [Az.] Dönmek - вертѣться – sich drehen. {Bkz. ²*doġan-*}.

döländür-: döläндүр (e.) [Az.] Döndürmek - вертѣть – drehen. {*dölän-* + *dür*}.

döläniş-: döläniş (e.) [Az.] Birlikte dönmek - вмѣстѣ вертѣться – zusammen sich drehen. {*dölän-* + *iş*}.

dölät: dölät [دولت (Tar.)] = *dävlät* Devlet, mülk - имущество – die Glücksgüter, das Vermögen; *döläti̇ bar kişî* varlıklı (devletli) kimse - богатый человекъ - ein reicher Mann.

dölcäl: dölcäl [دولجال (Osm. R.)] Gebe (dişi hayvan) - самка, готовая родить – trüchtig (vom Weibchen). {< *döl*}.

dölsüz: dölcűz [دولسز (Osm. R.)] Dölsüz - неимѣющая дѣтей, дѣтенышей (о женщинахъ и самкахъ) – keine Kinder (oder Jungen) habend. {*döl* + *-süz*}.

dölük: ¹dölyük [دولوك (Osm.)] Şakaklar - виски – die Schläfen. {Bkz. ²*döyük*}.

döyük: ²dölyük [دولوك (Osm. R.)] Sakin, oturmuş - спокойный, важный – ruhig, gesetzt. {ED *tölek (d-)* 498a}.

döylüklik: dölyüklik [دولكلك (Osm. R.), *döyük+lik*] Sakinlik, oturmuşluk - спокойствие, важность – die Ruhe, die Gesetztheit.

dömbül: dömbül [دونبول (Çağ. V.)] Ham meyve - незрѣлые плоды – unreifes Obst. {Kıř. *dävläk*}.

dön-: dön (e.) [دونمك, **دۆن** (Osm. Krm. Az. Çağ.)] **1.** Daire içerisinde dönmek - вертѣться кругомъ – sich im Kreise herumdrehen; *yäl äsar däyirmän dönär* yel eser değirmen döner - вѣтеръ дуетъ и мельница вертится – der Wind weht und die Mühle dreht sich; *başım dönüyor* başım dönüyor - у меня голова кружится – mir schwindelt im Kopfe. **2.** Arkasını dönmek - оборачиваться, возвратиться – sich abwenden, sich

zurückwenden, umkehren; *sözdän dönmäk* sözden dönmek - отказаться от своего слова, не сдерживать своего слова – sich von seinem Worte absagen, sein Wort nicht halten; *bir baş vâ bir ayağ dönäräk gitti* çabucak yok oldu, bırakıp gitti - онъ скоро отошелъ - er ging schnell davon; *atılan oğ gâri dönmâz* atılan ok geri dönmez - выпущенная стрѣла не возвращается – der abgeschossene Pfeil kehrt nicht zurück; *bazarhktan dönmäk* pazarlıktan dönmek (vazgeçmek) - отказаться от сделки – sich von dem Kaufe absagen; *soy döniyor* soysuzlaşıyor - раса портится – die Race verdirbt.

3. (Az.) Ayaklanmak, başkaldırmak - сдѣлать возстаніе, возстать - sich erheben, einen Aufstand machen. {ED *tö:n- (d-)* 515a}.

dönä-: дөнә (e.) [دونه مك (Z.)] Dalda oturmak - сидѣть на суку – auf dem Zweige sitzen. {= *dünä-*}.

dönäk: дөнәк [دونك (Osm. R.)] Dönek, kaprisli, sözünde durmayan kimse - измѣнчивый, капризный, недержащій своего слова – veränderlich, kapriziös, Jemand der sein Wort nicht hält. {*dön-* + *äk*}.

dönäklik: дөнәклик [دونكلك (Osm. R.)] Döneklik, deęişkenlik - измѣнчивость – die Veränderlichkeit. {*dönäk* + *lik*}.

dönän: дөнән [دونان (Osm. Çağ. DT. Tar.)] = *tönän* Dört yaşındaki at - лошадь по четвертому году – ein Pferd im vierten Jahre. {< Moğ. *dönen*; Räsänen 140a; krş. Lessing 267b}.

döndäril-: дөндәрил (e.) [دوندردلمك (Osm. R.)] Döndürülmek, dönmesine neden olamak - быть заставлену обернуться – veranlasst werden sich umzudrehen. {ED *tönderil-* < *tönder-* 518b}.

döndür-: дөндүр (e.) [دوندردمك (Osm.), < *dön+dir*] **1.** Arkasını dönmek, döndürmek - заставлять вертѣться, вертѣть – sich umwenden, in die Runde drehen lassen; *gözlärin döndürmäk* gözlerini döndürmek - вертѣть глазами – mit den Augen rollen. **2.** Döndürmek, geri gelmesine neden olmak, arkasını döndürtmek - заставлять отворачиваться, возвратиться, переменить, отворачивать - zurückkehren lassen, sich abwenden lassen, zurückschicken, abwenden; *yüz döndürdü* yüz döndürdü (yüzünü çevirdi) - онъ отворачивалъ лицо – er wendete das Gesicht ab ; *düşmânliyi dostluğa döndürmäk* düşmanlığı dostluğa dönüştürmek - обратить вражду въ дружбу – Feindschaft in Freundschaft verwandeln; *ardın döndürmäk* sırtını döndürtmek - заставить обратить

спину – den Rücken wenden lassen.

{ED *töñder-* < *töñit-* 518b}.

döndürmäklik: дөндүрмәклик
[دوندورمكلك (Osm.), <
döndür+mäk+lik] Döndürme,
çevirme, yeniden yapılandırma,
yeniden oluşturma - обращение,
возстановление – die Wendung, die
Umwendung, die Wiederherstellung.

döndürücü: дөндүрүүчү [دوندورجى
(Osm.)] Döndürücü -
возвращающий – der
Zurückführende. {*döndür-* + *ücü*}.

döndürül-: дөндүрүл (e.) [دوندورلما
(Osm.), < *döndür+l*] Dönüştürülmüş
olmak, dönmüş olmak - быть
перемѣненнымъ, возвращеннымъ
– umgewandelt, zurückgekehrt sein.

döngäl: дөнгäl [دونكال (Osm.)] Döngel
(bir tür muşmula) - кизильникъ –
die Steinmispel; *döngäl ağacı* аун; *döngäl-ilä oruc tutulmaz*
muşmulayla oruç tutulmaz - не
постятся кизильниками – man
hält nicht Fasten mit Steinmispeln.
{Tietze *döngel* < ?? 653a}.

dönmä: дөnmä [دونمه, **дөnmä** (Osm.),
< *dön+mä*] **1.** Değişiklik -
измѣнение – die Veränderung. **2.**
Dönme, dönmüş olan, asi, dönüşmüş
olan - отворотившийся, отпавший,
измѣненный – der Abgewendete,
der Abtrünnige, der Verwandelte;
adamdan dönmä maımun adamdam
dönme maımun - обезьяна

искаженный человекъ - der Affe
ist ein verdorbenes Ebenbild des
Menschen; *yahudidän dönmä*
yahudiden dönme - отпавший отъ
еврейской вѣры – der vom
Judenthum Abtrünnige.

dönöjün: дөнөжүн [Kır.] Dört
yaşındaki kısrak - четырехлѣтняя
кобыла – vierjährige Stute; *dönöjün*
sîr dört yaşındaki inek -
четырехлѣтняя корова – eine
vierjährige Kuh. {< Moğ. *dönezin*
'four-year-old female animal'
Lessing 267b}.

dönön: дөнөн [Kır.] Dört yaşında bir at
- четырехлѣтняя лошадь – ein
vierjähriges Pferd; *dönön koy* dört
yaşındaki kuzu - четырехлѣтний
баранъ - ein vierjähriges Schaf;
dönön öküz dört yaşındaki öküz -
четырехлѣтний быкъ – vierjähriger
Ochs. {= *dönän*}.

dönönşö: дөнөншө [Kır.] Dört
yaşındaki deve - четырехлѣтний
верблюдь – vierjähriges Kameel.
{Bkz. *dönän*}.

dönühlük: дөнүхлүк [Az.] Ayaklanma,
kargaşalık, karışıklık - возстаніе,
бунтъ – der Aufstand, die Aufruhr.
{= *dönüklük*}.

dönük: дөнүк [دونك (Osm. Az.), <
dön+k] = *dönäk* **1.** Sadakatsiz, asker
kaçağı - отпавший, бѣглець – der
Abtrünnige, Apostat, der Deserteur.
2. Geri çekilme - отступление – der

Rückzug; *dönük dağırmağ* geri çekilmeye çağırmağ - трубить отбой – zum Rückzug blasen. **3.** (Az.) Asi, ihtilalci - бунтовщикъ – der Aufrührer.

dönüklük: дөнүклүк [دونكلک (Osm.), < *dönük+lik*] = *dönäklik* Dönäklik - непостоянство, суетливость – die Unbeständigkeit.

dönül-: дөнүл [دونلمک (Osm.), < *dön+l*] Sözünden dönmeк - отказаться – widerrufen.

dönülmäzlik: дөнүлмәзлик [دونلمازلك (Osm.)] Dönülmezlik (sözden vb.) - невозможность отказаться – die Unwiderruflichkeit. {*dönül-* + *mäz* + *lik*}.

dönüm: дөнүм [دونوم, دونم (Osm. Çağ.), < *dön+m*] **1.** Dönüm, (geri) dönüş - возвращение – die Rückkehr, die Wiederkehr; *gün dönümü* gün dönümü, Güneşin Ekvatora dönmesi - поворотъ солнца къ экватору – die Rückkehr der Sonne zum Equator; *kuş dönümü* kuşların dönmesi - возвращение птицъ - die Wiederkehr der Vögel. **2.** Toprak ölçümü a) karede kırk adım, b) karede yüz adım - мѣра земли a) сорокъ шаговъ въ квадратъ, б) сто шаговъ въ квадратъ – Landmaass a) vierzig Schritt im Quadrate, b) hundert Schritt im Quadrate. {Meninski *dönüm* 2194}.

dönür: дөнүр [دوور (Osm.)] **1.** Dönür (evlenmiş çiftin babalarının bir birine seslenme biçimi) - кумъ (такъ называются отцы супруговъ), свойственникъ – Gevatter (so nennen sich die Väter der Ehegatten). **2.** Dönür (kızı istemeye gelen) - искатель руки, свать - der Freier, Brautwerber. {ED *tünür (d-)* 523b}.

dönürlük: дөнүрлүк [دوورلك (Osm. R.)] **1.** Dönürlük, evlilikle olan akrabalık - свойство – die Verwandtschaft durch die Ehe. **2.** Dönür olma durumu (kız isteme) - бытие женихомъ, сватомъ – das Freier, Brautwerbersein. **3.** Kız isteme - просьба о рукъ дѣвушки – das Anhalten um die Hand eines Mädchens. {*dönür +-lük*}.

dönüş: ¹дөнүш [دونش (Osm.), < *dön+ş*] (Geri) dönüş - возвращение – die Rückkehr; *dönüştä* dönüşte - привозвращени – bei der Rückkehr.

dönüş-: ²дөнүш (e.) [دونشمک (Osm.), < *dön+ş*] Sağa sola gitmek (etrafta dolanmak) - ходить туда и сюда – hin und her gehen.

dönüştür-: дөнүштүр (e.) [دونشدرمک (Osm.), < *dönüş+tir*] Sağa sola göndermek - посылать туда и сюда – hin und her schicken.

dönüşün: дөнүшүн [دونشين (Osm. R.)] Dönüşte, dönüş sırasında, dönüş

- sonrasında - во время возвращения, послѣ возвращения – während der Rückkehr, nach der Rückkehr.
- döŋ:** дѳң [Kır. Kkır. Tar., دونك (DT.)] Tere - холмъ – der Hügel; *döŋ yâr tepelik yer, yaula* - холмистая страна – ein Hügelland, Plateau. {< Moğ. *döŋ*; Räsänen 140b}.
- döŋböķşũ-:** дѳңбѳķшũ (e.) [Kır.] (Ağrıdan) dönmeķ, kıvrınmak - шататься, вертѣться – wackeln, sich winden (vor Schmerzen).
- döŋgölök:** дѳңgölök [Kır.] **1.** Yuvarlak, yus yuvarlak - круглый – rund, kugelrund. **2.** Tekerlek - колесо – das Rad.
- döŋgöl:** дѳңgöl [Kır.] Yüksekçe bir toprak/bölge, az bir yükseklik - маленькая возвышенность – ein wenig erhöhtes Land, eine kleine Erhebung. {Bkz. *döŋ*}.
- döŋös:** дѳңös [Kır.] Tere, dağ sırtı - холмъ, хребетъ – der Hügel, der Bergrücken. {Räsänen 140b}.
- döp:** дѳп [Kır.] Düz, tam, isabetli - прямо, мѣтко – grade, genau, treffend.
- döptö-:** дѳптö (e.) [Kır., < *döp+lä*] Hedef almak, bir şeyi bir şeyin tam üzerine yönlendirmek - прицѣлиться, направить прямо куда-нибудь – zielen, etwas grade worauf richten.
- dörbi:** дѳрбі [دوربی (Çağ.)] = *dörtü*. {< Moğ. *dörbe(n)* ‘dört’ Lessing 268b}.
- dörbilä-:** дѳрбіlä (e.) [دوربيلامك (Çağ.)] = *dörpülä*.
- dördär:** дѳрдär [دوردر (Osm.)] = *dörtär*.
- dördü:** дѳрдũ [دوردو (Osm.)] = *dörtü*.
- dördül-:** дѳрдũl (e.) [Osm.] = *dörtül*.
- dördüncü:** дѳрдũncũ [دوردنجی (Osm.)] = *dörtüncü*.
- dördüş-:** дѳрдüş (e.) [Osm.] = *dörtür*.
- dördüştür-:** дѳрдüştür (e.) [Osm.] = *dörtüştür*.
- dördüzlü:** дѳрдũzlũ [دوردوزلو (Osm.)] Dörtlü şamdan - четыре раза – vierfach; *dördüzlü şamadan* dörtlü şamdan - четырехсвѣчный подсвѣчникъ - ein Leuchter mit vier Lichten. {*dörd + üz + lü*}.
- dörğaşın:** дѳрğашын [Az.] Polis şefi (amiri) - полиціѣmeisterъ – der Polizeimeister.
- dörpü:** дѳрпũ [دورپو, دورپی (Osm.)] Törpü, rende - пила, терпугъ - die Feile, die Raspel; *can dörpüsü* can (ömür) törpüsü, kararsız, ağır harektli kimse - человекъ нерѣшительный, медлительный – ein unentschlossener, langsamer Mensch. {ED *törpig* 533b}.
- dörpülä-:** дѳрпũlä (e.) [دورپولمک (Osm.), < *dörpü+lä*] Törpülemek - пилить - feilen.
- dörsül-:** дѳрсũl (e.) [دورسولمک (Çağ.)] Törpülemek, renderemek - тереть, чистить пилой – reiben, feilen.

dört: ¹دۆрт [دورت, **ḡḡorḡ** (Osm. Krm. Kar. T.)] = *tört, dürt* Dört - четыре – vier; *dört ayaḡh* dört ayaklı - четвероногий – vierfüssig; *dört 'köşäli* dört köşeli - четырёхугольный – viereckig; *dört yanına baḡınmaḡ* dört yanına bakınmak - смотреть на все четыре стороны – nach allen vier Seiten ausschauen; *dört taraftan däniz aldı* dört taraftan deniz aldı - море окружает его с четырех сторонь - das Meer umgiebt ihn von vier Seiten; *dört yol aḡzı* dört yol aḡzı, kavşak - площадь, образуемая перекрещиванием двух улиц - ein Platz, der durch die Durchkreuzung von zwei Strassen gebildet wird; *dört älä ilä yarıḡmaḡ* dört elle tutunmak - держаться всеми силами – sich mit allen Kräften festhalten; *dört göz ilä baḡmaḡ* dört gözle bakmak - внимательно смотреть - aufmerksam hinschauen; *dört ayaḡ oḡaraḡ yürüdü* dörtayakla gitti - онъ ъхаль галомомъ - er ritt im Galopp. {ED *tört* (?*dö:rd*) 534a}.

dört-: ²دۆрт (e.) [دورتمك (Osm.)] = *türt, dürt* **1.** Dürtmek, batırmak - толкать, колоть – stossen, stechen. **2.** Tahrik etmek, iteklemek - подгонять – anspornen, drängen. {=²*dürt*-}.

dörtär: дөртәр [دورتر (Osm.), <¹*dört+ar*] = *dördär* Dörder - по четыре – zu Vieren.

dörtlä-: дөртлә (e.) [دورتمك (Osm.), <¹*dört+lä*] *Dört nala gitmek* - итти галомомъ - galoppiren; *dörtlämä gitmäk* ауну.

dörtsi: дөртси [דורטי (Kar. T.), <¹*dört+i+si*] *Dördü birden* - все четыре – alle vier (D. 1,17).

dörtü: дөртү [دورتي (Osm.), <²*dört+i*] *Hayvanları dürtmekte kullanılan, ucu sivri demir çubuk* - острое железное орудие, чтобы подгонять животных – spitzen Eisen, mit dem man die Thiere antreibt.

dörtücü: дөртүцү [دورتيجي (Osm.), <²*dört+ü+çi*] *Dürtücü* - подгоняющий – der Antreiber.

dörtül-: дөртүл (e.) [دورتمك (Osm.), <²*dört+l*] *Dürtülmek* - быть толкаемым, колотымъ - gestossen, gestochen werden.

dörtüncü: ²дөртүнци [دورتنجي (Osm.)] = *dörtünçü, dördüncü*.

dörtünçü: ¹дөртүнчү [דורטיונציו (Kar. T.)] *Dördüncü* - четвертый – der Vierte. {ED *törtünç* (?*dö:rdünç*) 535b}.

dörtüş: дөртүш [دورتش (Osm.), <²*dört+ş*] *Dürtüş, batırma, dürtme, dürtü* - уколъ, подгоняние, инстинктъ - der Stich, die Antreibung, der Instinkt.

dörtüştür-: дөртүштүр (e.) [دوشورمك] (Osm.)] (Tarlada çalıştırılan öküzü) ucu sivri demir değnekle dürtmek - животныхъ (рабочихъ быковъ) подгонять острымъ желѣзомъ - (Zugochsen) mit einem eisernen Stachel antreiben. {²dört- + tüş- + tür-}.

dösür: дөсүр [Kır.] Veceriksiz, hoyrat, kaba - неуклюжий, грубый - unbeholfen, grob. {Räsänen 140b}.

döş: дөш [دوش (Osm. R.)] = *töş* **1.** Göğüs, meme - грудь, лоно - die Brust, der Busen. **2.** (Hayvanlarda) yanlar, sırdağı - бокъ (у животныхъ), загривокъ (у лошади) - die Seite (bei den Thieren), der Widerrist (beim Pferde). **3.** Aile, zürriyet - потомство, семья - die Familie, die Nachkommen. {ED *tö:ş* (d-) 558b}.

döşä-: дөшä (e.) [دوشه مك, **үлѡзлүлп** (Osm. Krm.)] = *düşä, töşä* Döşemek, yazmak, yaumak - постилать - ausbreiten, unterbreiten (als Lager); *ävin içini tamiz döşär dayar* (N. 72) evin içini temiz dayar döşer - онъ хорошо устроилъ свой домъ - er richtete sein Haus gut ein. {ED *töşe:-* (d-) 561b}.

döşäk: дөшäk [دوشك, **үлѡзлүлп** (Osm.), < *döşä+k*] Döşek, yazılmış, yayılmış olan - подстилка, перина - das

Ausgebreitete, der Pfühl; *kıl döşäk* kıl döşek (at kılından yapılmış) - волосяной тюфякъ - eine Matratze aus Rosshaar; *döşäk hanä* döşeklerin (yatak eşyalarının) saklandığı oda - комната, гдѣ хранится все необходимое для постели - Zimmer, in dem das Bettzeug aufbewahrt wird. {ED *töşe:k* (d-) 563b}.

döşäl-: дөшäl (e.) [دوشالمك, **үлѡзлүлп** (Osm.), < *döşä+l*] = *düşäl, töşäl* Döşenmiş, yazılmış olmak - быть разостлану - ausgebreitet sein. {ED *töşel-* (d-) 564b}.

döşäli: дөшäli [דושלי (Krm.)] = *düşäli* Döşeli, döşek, halı vb. ile döşenmiş olma - снабженный разостланными тюфяками, коврами - mit ausgebreiteten Pfühlen, Matratzen, Teppichen versehen. {*döş-* + (ä+)li}.

döşämä: дөшämä [دوشه مه (Osm.), < *döşä+mä*] = *düşämä* Döşeme - разостланное, покрывка мебели, паркетъ, мостовая, гряда - das Ausgebreitete, der Ueberzug und die Ueberlagen über die Möbel, das Parkett, das Pflaster, das Beet; *tahta döşämäsi* döşeme tahtası - деревянный полъ - die Diele.

döşämäli: дөшämäli [دوشه مه لو (Osm.), < *döşämä+lik*] = *düşämäli* Döşemeli - снабженный обивкой,

покрышкою, мостовой, паркетомъ, грядами – mit Ueberzügen, Decken, Parquet, Pflaster, Beeten versehen sein.

döşämälik: дөшәмәлик [دوشه مه لك (Osm.), < *döşämä+lik*] Döşemelik - матерія для обивки, покрышки мебели, все что годно для обивки и постилки – Zeug, Ueberzug und zum Zudecken der Möbel, alles was zum Beziehen, Zudecken und Ausbreiten passend ist.

döşän-: дөшән (e.) [دوشانمك, **үлшөүлүш** (Osm.), < *döşä+n*] = *düşän* Yaumak, kendi arasında yaumak - быть разостлану, подь себя разостлать – ausbreiten, unter sich ausbreiten; *döşänmiş yol* döşenmiş yol - мощеная улица – eine gepflasterte Strasse. {ED *töşen-* (d-) 565b}.

döşät-: дөшәт (e.) [دوشتمك, **үлшөүлүш** (Osm.), < *döşä+t*] = *düşät* Döşetmek - заставлять разостлать – ausbreiten lassen. {ED *töşet-* (d-) 562a}.

döşlü: дөшлү [دوشلو (Osm. R.), < *döş+li*] Döşlü, göğsü, omzu, çocuğu olan kimse - имѣющій бока, плечи, потомство – Jemand der eine Brust, Schultern oder Nachkommen hat.

döt: дөт [Kır.] *döt berdi* Корардı - онъ ободраль – er hat abgerissen.

döv-: дөв (e.) [Osm.] = *döy, döğ* Dövmek - бить, ударять – schlagen, prügeln; *kamçı-ilä dövör kamçı ile dövdü* - онъ билъ его плетью - der schlug ihn mit der Peitsche (N. 23).

döväläk: дөвәләк [دولك (Osm. R.)] krş. *döläk* **1.** Küçük ya da biçimsiz kavun - маленькая или недоразвитая дыня – eine kleine oder verkrüppelte Melone. **2.** Düğüm - узелъ – der Knoten. **3.** Tekerlek yuvası - ступица – die Nabe des Rades. **4.** Teknik terim ve bir çok bitkinin adı bak. Rdh. - технический морской терминъ и названія растений см. по Rdh. – ein technischer Ausdruck und mehrere Pflanzennamen s. Rdh. {Räsänen 503b; ayrıca krş. *dävläk*}.

dövlöt: дөүлөт [Kır., < Arab. دولت] Devlet, varlık, zenginlik - имущество, богатство – das Vermögen, der Besitz, der Reichthum.

dövp: дөүп [Kır.] Büyük, kudretli, güçlü, yüce - великий, могущественный – gross, mächtig, erhaben. {Kırş. ¹*däv ve döv*}.

dövrön: дөүрөн [Kır.] = *dävran* Mutlu bir yaşam - счастливая жизнь – ein glückliches Leben. {Räsänen 137b}.

dövül-: dövül (e.) [Osm.] = *döyül*
Dövülmek - быть битымъ –
geschlagen werden.

dövüş: ¹дөвүш [Osm.] = *döyüş* Dövüş,
kavga, çatışma - битва, сражение,
драка – der Kampf, die Schlacht,
die Prügelei.

dövüş-: ²дөвүш (e.) [Osm.] = *döyüş*
Dövüşmek - сражаться, драться съ
къмъ – kämpfen, sich
herumschlagen mit Jemand; *hani*
pärim görüşälim dövüşälim! hani
benim perim, görüşelim, dövüşelim!
- гдѣ моя пери (моя фея), я хочу
видѣть ее, драться съ ней! – wo ist
meine Peri (mein Engel), ich will ihr
begegnen, mit ihr kämpfen! (P. d. V.
VIII, 268).

dövüşücü: dövüşücü [Osm.] =
döyüşücü Dövüşçü - борець – der
Kämpfer.

döydü: дөйдү [Osm. kullanım
dışı] 1. Vuruş - ударъ – der Schlag.
2. Bir aletin arka yanı - обухъ
инструмента – der Rücken eines
Instrumentes; *bağa döydücü*
baltanın arka yanı - обухъ топора –
der Rücken des Beiles. {< *döy-*}.

döy-: ¹дөй (e.) [Osm., **ᠳᠦᠶᠦᠨ** (Osm.
Az.)] Dövmek, vurmak - бить,
ударять – schlagen; *қаруу döymäk*
қаруу vurmak - стучать въ ворота
– an das Thor klopfen; *däliyi*
döyärsin uslanmaz deliyi döversin
uslanmaz - если бьютъ дурака, онъ

не умнѣеть - wenn man einen
Dummkopfschlägt, wird er nicht
klug. {ED *tö:g-* (*d-*) 477a}.

döy-: ²дөй (e.) [Osm.] = *düy*
Bağlamak, düğümlemek -
привязать – anbinden.

döyâc: дөјәц [Osm. R.] Çekiç,
tokmak - молотъ, колтушка – der
Hammer, der Klöpsel. {*döy-* + *âc*}.

döyâcäk: дөјәцәк [Osm.], <
döjä+çäk] Dövecek, tokmak -
толчейный пестъ, колотушка –
die Mörserkeule, der Klöpfel.

döyân: дөјән [Osm.], < *döy+ân*]
1. Döven, dövme işini yapan kimse-
бьющій – der Schlagende. 2. Döven
- цѣпъ – der Dreschflegel.

döydür-: дөйдүр (e.) [Osm.], <
döy+dir] Dövdürmek - заставлять
бить – schlagen, prügeln lassen.

döyl: дөйл (e.) [Az.] = *döyül*.

döymä: дөймә [Osm.] = *düymä*,
tümä Düğme - пуговица – der
Knopf; *döymälärin çazmäk*
düğmeleri çözmek - разстегнуть
пуговицы – die Knöpfe aufknöpfen;
gümüş döymä gümüş düğme -
серебряныя пуговицы – silberne
Knöpfe; *döymä қорармақ* düğme
қорармақ, baş kesmek - оторвать
пуговицу, отсѣчь голову – den
Kopf abreißen, den Kopf
abschlagen; *қара döymäni güzäl*
sakla! Kara düğmeni güzel sakla
(yaşamını iyi koru)! - береги свою

- жизнь! – hüte dein Leben! *dağhı döymäsi* cerrahide yakma işlemi için kullanılan bir demir âlet - прижигальникъ (хирург.) – ein Brenneisen (Chirurg.). {= *dögmä*}.
- döymäci:** дөймәци [دوكمه جى (Osm.), < *döymä+çi*] Dügmeçi - пуговичникъ – der Knopfmacher.
- döymälä-:** дөймälä (e.) [دوكمه لمك (Osm.), < *döymä+lä*] Dügmelemek, iliklemek - застегнуть пуговицы – zuknöpfen.
- döymäli:** дөймäli [دوكمه لى (Osm.), < *döymä+li*] Dügmeli, iliklenmiş - застегнутый на пуговицы – zugeknöpft.
- döyücü:** дөйүцү [دوگوجى (Osm.), < *döy+ü+çi*] Dövüşçü - сражающийся – der Kämpfer.
- döyül-:** ¹дөйүл (e.) [دوكلمك (Osm. Az.), < *döy+l*] Dövülmek - быть битымъ – geschlagen werden; *dämir örsündä döyülür* demir örsünde dövülür - железо куется на своей наковальнѣ – das Eisen wird auf seinem Ambosse geschmiedet.
- döyül-:** ²дөйүл (e.) [دوكلمك (Osm.)] = *düyül* Bağlanmak, düğümlemek - быть привязаннымъ, связаннымъ въ узелъ – angebunden, zusammengebunden, geknotet werden.
- döyüm:** дөйүм [دوكم (Osm.), < *döy+m*] = *tüyüm, düyüm, düm* Dügüm - узелъ – der Knoten; *çuğa döyümü* çuha düğümü - узелъ ткача – der Weberknoten; *äski döyümü çazmāk* sorunlu bir işten kendisini sıyırmak, kurtulmak - выпутаться изъ неприятнаго дѣла – sich aus einer unbequemen Sache losmachen. {= *düyüm*}.
- döyümlä-:** дөйүmlä (e.) [دوكملمك (Osm.), < *döyüm+lä*] Dügümlemek, düğüm yapmak - сдѣлать узелъ – einen Knoten machen.
- döyümlü:** дөйүmlü [دوكملو (Osm.), < *döyüm+li*] Dügümlenmiş - съ узломъ – mit einem Knoten angebunden; *döyümlü dilānci* kör dilenci - слѣпой нищій – ein blinder Bettler.
- döyün-:** дөйүн (e.) [دوكنمك (Osm.), < *döy+n*] Dövünmek, çaresiz kalmak, dertli olmak - отчаиваться, раскаяться – verzweifeln, bereuen, Kummer haben.
- döyüş:** ¹дөйүш [دوگوش (Osm.), < *döy+ş*] Dövüş - сражение, борьба – die Schlacht, der Kampf, die Prügelei; *döyüş arasında yumruğa bakılmaz* dövüş arasında yumruğa bakılmaz - въ битвѣ не обращаютъ вниманія на удары кулаками – beim Kampfe achtet man nicht auf Faustschläge.
- döyüş-:** ²дөйүш (e.) [دوگوشمك (Osm. R.)] Eskrim yapmak, dövüşmek - сражаться, драться – fechten, kämpfen. {Yukarıdakiyle aynı}.

- döyüşür-:** дөйүштүр (e.) [دوگشدرمك (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatisı - припуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.
- drā'man:** дрā'ман [دارعمان (Osm.)] = *dragoman*.
- dragoman:** драґоман [драгومان (Osm.)] Dragoman – драґоманъ – der Dragoman.
- dragon:** драґон [دارغون (Osm.)] Dragon – драґунъ – der Dragoner; *dragon alayı* Dragon alayı – драґунский полкъ - das Dragoner-Regiment.
- dränçä:** дрәнчä [Kaz. < Rus. дрань] Çatı yarımında kullanılan ince uzun kalaslar – тонкія и длинныя доски, употребляемыя при штукатуркѣ и при крытіи крышъ – lange dünne Bretter, die beim Stukatiren und Decken der Dächer benutzt werden.
- drävçä:** дрävчä [дрävçä (Kar. L.)] Bir silah (kalkan) – оружіе (щитъ) – eine Waffe (Schild) (H. 41,17).
- droḡ:** дроґ [Krm. < Rus.] Araba – дрожка, телѣга – der Wagen; *bir droḡ atın* bir araba dolusu altın – телѣга съ золотомъ - ein Wagen voll Gold (P. d. V. VII, 84).
- dū:** дū [Kır. Kkır.] Büyük patırtı, gürültü - большой шумъ – grosser Lärm; *dū kötördü* (Kkır.) büyük patırtı уартı - онъ поднялъ шумъ - er erhob einen grossen Lärm. {<
- Kalm. *dū-n* < Moğ. dagu; Räsänen 140b}
- du'a:** ду'a [(Osm. Çağ. Tar. Kkır. Krm. Kır.), < Ar. دعا] **1.** Dua, namaz - дневная молитва, молитва – das Tagesgebet, das Gebet; *du'a kitabı* (Osm.) dua kitabı - молитвенникъ - ein Gebetbuch; *du'a ittî* (Krm.) dua etti - онъ молился – er betete; *du'a kıhntı* (Kır.) аунı; *bät du'a* (Krm.) beddua, ah - проклятіе – der Fluch. **2.** (Kır.) Büyü, büyü уарма - наговоръ, колдовство – die Besprechung, Behexung, Zauberei.
- du'acı:** ду'ацы [دعاجی (Osm.), *du'a+çı*] Duacı, dua eden kimse, adayan, adakta bulunan kimse - молящійся, благословляющій, дѣлающій обѣтъ – der Betende, der Segnende, Mensch, der ein Gelübde ablegt; *du'acınız* duacınız - тотъ, который за васъ молится, вашъ покорнѣйшій слуга – der für Euer Wohl betet, Euer ergebenster Diener.
- du'agvî:** ду'аґуи [دعاگو (Osm.)] = *du'aci*.
- du'agvîfuk:** ду'аґуилук [دعاقولق (Osm.), < *du'agvî+hk*] Haуır dua etme, haуır dua - благословеніе – die Segensprechung, der Segen.
- du'ala-:** ду'ала (e.) [دعالمق (Çağ.)] **1.** Dua etmek, namaz kılmak - молиться – beten. **2.** Büyü уарmak - колдовать – zaubern.

- du'ar:** ду'ар [Az.] = *divar* Duvar - стѣна – die Wand. {= *duvar*}.
- dubar:** дубар [دوبار (Osm.)] Sivri başlı, şişman gövdeli bir balık türü - рыба съ острымъ носомъ и большимъ брюхомъ – ein Fisch mit einem spitzen Kopfe und dicken Leibe.
- dubara:** дубара [Osm., < Far. دوباره] **1.** İhanet, aldatma, al - обманъ, хитрость - Betrug, Täuschung, List; *mana dubarı itti beni aldattı* - онъ надуль меня – er hat mich betrogen. **2.** Tavla oyununda zarların her ikisinin de iki gelmesi - случай въ игръ въ «тавла», когда обѣ кубическія косточки стоятъ двухточечною стороною вверхъ - der Fall im Tawlaspiel, wenn beide Würfel mit zwei Punktken nach oben zu stehen kommen.
- dubaracı:** дубарацы [دوباره جی (Osm.), < *dubara+çî*] Alçak herif, dolandırıcı - мошенникъ, обманщикъ – der Schurke, der Betrüger.
- dubä:** дубä [دوبه (Osm.)] **1.** Gambot - канонерская шлюпка – Kanonenboot; *fänär dubäsi fenerli gemi (gambot)* - плоуый маякъ - das Leuchtschiff. **2.** Tombaz, ponton - понтонъ - das Ponton; *dämîr dubälär üzärinä bina oĥunmuş köprü* demir pontonlar üzerine bina olunmuş köprü - мостъ на желѣзныхъ понтонахъ - eine auf eisernen Pontons ruhende Brücke. {< Rum. *dubäs*; Tietze *duba* 657a}.
- dubdurun:** дубдурун [دوبدورون (Çağ.)] Adımların sesi, tepinme - шумъ шаговъ, топотъ – das Geräusch von Schritten, das Getrampel.
- dubla:** дубла [دوبلا (Osm.)] İspanyol altın parası - дублонъ (испанская золотая монета) – die Dublone (spanische Goldmünze).
- dublun:** дублун [دوبلون (Osm.)] = *dubla*.
- dubulğa:** дубулğa [دوبولغه (Çağ.)] = *dūlğa, tūlğa* Mifer - шлемъ – der Helm. {= *davulğa*}.
- duç:** дуч [طوچ (Osm. Krm.)] Tunç, pirinç, brons, top malzemesi - желтая мѣдь, бронза – Messing, Bronze, Kanonengut; *duç boru* (Osm.) trompet - труба – die Trompete. {< Yun. *τούντζι*; Räsänen 499b}.
- duł:** дул [دول, طول (Osm.)] = *tuł* Dul - вдова – die Wittwe; *duł ħarı* aynı; *duł öksüz maĥ* dul ve öksüz malı - имущество вдовъ и сиротъ - die Habe von Wittwen und Waisen; *duł yüzünü şäytan yalar* dulun yüzünü şeytan yalar (deyim) - лицо вдовы лижетъ дьяволь (посл.) – das Antlitz der Wittwe leckt der Teufel (Spr.); *gälin duĥu* genç dul - молодая вдова – eine junge Wittwe; *duł avrät otu* dulavrat otu -

ренейникъ - die Klette. {ED *tu:l* (*d-*) 490a}.

dudağ: дудаг [دوداغ (Çağ.)] = *dudağ*.

dudağ: дудак [طوداق, دوداق, **۞ن-۞ش۞** (Osm. Krm.)] Dudak - губа – die Lippe; *üst dudağ* üst dudak - верхняя губа – die Oberlippe; *ast dudağ* alt dudak - нижняя губа – die Unterlippe; *arab dudağı* Arab dudağı (aşağıya sarkan kalın dudak) - отвислая толстая губы – dicke herabhängende Lippe; *ķiraz (mārcan) dudağı* kiraz (mercan) dudağı, kırmızı dudak - красная губа – rothe Lippe; *dudağından kan damlar* dudağından kan damlar (kırkırmızı dudakları var) - у него губы красная какъ кровь - er hat bluthrothe Lippen; *dudağ sarķıtmağ* dudak sarkıtmak (dudak büzmek), kızgın bir yüz уармак - сжать губы, на хмуриться – die Lippe zusammenpressen, ein ärgerliches Gesicht machen; *dudağ bükmäk* dudak bükmek (yüzünde ağlar bir ifade almak) - быть готовымъ плакать - ein weinerliches Gesicht machen; *dudağını ısırмақ* dudağını ısırмак (hayret etmek) - удивляться – sich wundern; *dudağ çatlamağ* dudak çatlamak (üzgün olmak) - горевать - betrübt sein; *dudağ yarmımağ* birden ürkmek - внезапно испугаться – plötzlich

erschrecken; *dudağ dāvrişär* kümçümseme, aşağılama ifadesi gösteriyor - онъ презираетъ - er zeigt Verachtung; *dudağları şäkär äzär* dudakları şeker ezer (güzel söz söyler) - онъ говоритъ сладкія слова – er spricht süsse Worte. {Tietze *dudak* < Kom. *tōdağ* vs. 657b}.

dudağh: дудаклы [طوداقلو (Osm.), < *dudağ+h*] Dudaklı - имѣющій губы – Lippen habend; *mārcan dudağh* mercan dudaklı - съ коралловзми губами – mit Korallenlippen.

dudar: дудар [Кир.] = *dutar*.

dudu: дуду [دودو (Osm. Krm.)] **1.** (= *tutī*) Параған - попугай – der Paragei. **2.** Abla, büyük kız kardeş - старшая сестра – die ältere Schwester. **3.** Ermeni ya da Rum kadını - армянская или греческая дама – eine armenische oder griechische Dame; *Asma dudu* Asma dudu - мадамъ Асма – Frau Asma. {< Far. *hūfī*; Räsänen 491b}.

duğa: ¹дуба [Kaz. (dini)] = *du'a* Dua - молитва – das Gebet; *duğa kıldı* dua etti, namaz kıldı - онъ молился – er betete.

duğa: ²дуба [Kaz., < Rus.] Hayvanı yüzmeк için asıldığı tahta çengel - дуга – das Krummholz.

duğacı: дубачы [Kaz., < ²*duğa+çıl*] Kasaplıkta hayvanı yüzmekte

- kullanılan tahta çengelin yarımıcısı - фабриканти дугъ, дужной мастеръ – der Krummholzfabrikant.
- duġalan-:** дубалан (e.) [Kaz., < ²*duġa+la+n*] Yuvarlak bir biçimde eğik olmak - быть согнутымъ дугою – rund gebogen sein.
- duġla:** дубла [طوغلا (Osm.)] Tuğla - кирпичъ – der Ziegelstein. {< Lat. *tegula*; TDK *tuğla* 2250a}.
- duġım:** дубым [Kaz.] Çark çevresi - колесный ободъ – der Radkranz; *duġım böktö çark çevresini eğdi* - онъ гнулъ колесный ободъ - er hat einen Radkranz krumm gebogen. {Räsänen 483b}.
- duġru:** дубру [דוגרו (Kar. L. T.)] = *doğru*.
- duġna:** духна [דוגנה (Kar. T.)] Döşek, yatak - тюфякъ – die Matratze.
- duġan:** ¹дукан [דוכן (Krm. Tar.)] = *du'kan* **1.** (Tar.) Atölye, fabrika - мастерская, фабрика – die Werkstatt, die Fabrik. **2.** (Krm.) Dükkan - лавка – der Laden, die Bude. {< Far. *dukān*; Tietze 670a}.
- du'kan:** ²ду'кан [Az.] = *dukan*.
- duġa:** ¹дула [Kaz.] Bir tür armut - дуля – eine Art Birne.
- dūġa-:** ²дўла (e.) [Kir., < *dū+ġā*] Bağırmak, gürültü yapmak - кричать, шумѣть – schreien, lärmern; *dūġāin!* bu ne gürültü! - ахъ, какой шумъ! – was für ein Lärm!
- dūġa:** дўла [Kir.] Miğfer - шлемъ – der Helm. {Bkz. *davulġa*}.
- duġuġ:** дуллык [طوللق (Osm.), < *duġ+ġuġ*] Dulluk - вдовство – die Wittwenschaft; *bu ġarı çoġ duġuġ çäkti* bu kadın uzun zamandan beri dul - эта женщина давно вдова – diese Frau ist seit langer Zeit Wittwe.
- duluġa:** дулуġа [دولوغه (Çağ.)] = *dūġa*.
- duman:** ¹думан [دومان, طومان (Osm.)] = *tuman* Pantolonlar - брюки – die Hosen; *duman çakşırı* uzun, geniş pantolonlar - длинные, широкие брюки – lange, weite Hosen; *duman paçası* kilotlar, serbesçe altta sarkan kadın pantolonları - штаны, панталоны безъ завязокъ - die Unterhosen, Frauenhosen, die frei herabhängen. {Meninski *دوما duman* 'Nebula (sis)' 2190, *طومان duman, tuman* 'Nebel/Unterhosen/Schlaffehosen (sis/ donlar/bol pantolonlar)' 3154}.
- duman:** ²думан [طومان, **دۈن-دۈن** (Osm. Krm.)] **1.** Duman, sis - туманъ – der Nebel; *dumanı çıkıyor* *dumanı çıkıyor*, üzerinden duman yükseliyor - изъ него выходитъ дымъ – aus ihm steigt Nebel auf; *duman çöküyor* *sis çöküyor* - на немъ садится туманъ - auf ihm steht Nebel; *göz dumanı* katarakt - катаракта – der Staar (im Auge); *iş duman oldu* iş duman oldu (kötü

durumda) - дѣлю обстоить плохо, пронало – die Sache geht schlecht; *dağ başından duman är başından güman äksik ołmaz* dağ başında duman, er başında güman (belirsizlik) eksik olmaz (atasözü) - много тумана идетъ отъ вершинъ горъ, много неопредѣленностей отъ головъ людей (посл.) – von den Häuptern der Berge kommt viel Nebel, auf den Häuptern der Menschen viel Ungewissheit (Spr.).
2. Taze koparılmış meyvelerin üzerindeki kadifemsi yüzey - мягкій налетъ на поверхности свѣжихъ плодовъ - die sammetartige Oberfläche auf frisch gepflückten Früchten (*dumanı üstündä mäyva, ärik, üzüm*). {ED *tuma:n (d-)* 507a}.

dumanla-: думанла (e.) [طومانالاق (Osm.), < *duman+la*] Dumanlanmak, sisin yükselmesi, bulanıklaşmak - сдѣлать туманнымъ, покрывать туманомъ – neblig werden, aufsteigen (vom Nebel), trübe werden; *kaşayı dumanladım* kafam dumanlı - у меня туманъ въ головѣ – mir ist der Kopf umnebelt.

dumanlan-: думанлан (e.) [طومانا لانق (Osm.), < *duman+la+n*] **1.** Dumanlanmak, sis olmak - сдѣлаться туманнымъ – neblig werden; *gözüm dumanlandı* gözüm

dumanlandı (sanki gözüme sis çöktü) - у меня туманъ передъ глазами – meine Augen sind wie mit Nebel bedeckt. **2.** Tütsülenmek - контиться – geräuchert werden. **3.** Ağaçların çiçeklerle örtülmesi - покрываться цвѣтами (о плодовыхъ деревьяхъ) – sich mit Blüten bedecken (von Obstbäumen).

dumanlandır-: думанландыр (e.) [دومانلاندرمق (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatisı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Voherg.

dumanlı: думанлы [طومانلو (Osm.), < *duman+h*] Sisli, dumanlı, karanlık - туманный, темный – neblig, finster. {ED *tuma:nliğ (d-)* 508a}.

dumanlık: думанлык [طومانلق (Osm.), < *duman+hk*] = *dumanh*.

dumanra-: думанра (e.) [طومانرامق (Osm.)] = *dumancıra*.

dumansıra-: думансыра (e.) [طومانسرامق (Osm.), < *duman+sıra*] Kararmak - затмеваться – sich verfinstern.

dumba: думба [دومبا (Osm.)] = *tumba* Çocuk dilinde: kendini yatağa atmak - въ языкѣ дѣтей: бросься на постель – in der Kindersprache: sich auf das Bett werfen; *yıkusu gälincä dumba yattı* uykusu gelince tumba yattı - когда ему захотѣлось спать, онъ бросился на постель и легъ – da er schlafen wollte, hat er

sich aufs Bett geworfen und legte sich nieder.

dumbaқ: думбак [دومباق (Çağ. DT. Tar.)] **1.** (Tar. DT.) Davul, büyük davul - бубень, барабанъ – die Trommel, die Pauke; *cancunniñ dumbegî* Cancun'a şikayette bulunmak isteyen bir kimsenin üzerine vurması gerektiği, Cancun'nun kapısının önünde bulunan büyük davul - большой бубень у воротъ джанджуна, въ который желающій жаловаться долженъ ударить – grosse Pauke vor der Thür des Dschandschun, an die der zu schlagen hat, welcher sich bei dem Dschandschun beklagen will. **2.** Тере - холмъ - der Hügel. {Räsänen 504b}.

dumbra: думбра [Kaz.] = *dombra* Bir tür telli saz - балалайка – eine Art Gitarre.

dumrucuқ: думруцук [طومروجق, ұн-ұрн-қ (Osm.)] Köstek (tutsakların ayaklarına takılır) - кандалы – eiserne Fussfesseln. {? < ED 2 *tomur-* 'to cut in a rounded shape' 509a; ayrıca bkz. Räsänen *dumru* 'davul' 505a }.

dumsaу-: думсаи (e.) [دومسایمق (Çağ. V.)] Küsmek, gücenmek, somurtmak - дуться, надуваться – schmollen, trotzen.

dunuł: дунул [طوکل (Osm.)] Akdiken - боярка – der Weissdorn (*crataegus*). {= Moğ. *dolagana*; Räsänen 139a}.

dunya: дунја [Tar., دنيا (Kar. L. T.), < Ar. دنيا] **1.** Dünya - миръ – die Welt; *bu dünya* (Tar.) *bu dünya* - этотъ миръ - diese Welt; *o dünya* (Tar.) *ahiret*, *öte dünya* - тотъ миръ - das Jenseits; *yâni dünya* Yeni Dünya (Amerika) - Америка - «die Neue Welt» (Amerika); *dunya durduқça dünya durduқça* - пока существуетъ миръ - so lange die Welt steht; *dunya vâ ahîrât dünya ve ahiret* - настоящій и булущій миръ - diese Welt und das Jenseits; *dunyağa dâyn her zaman, ebedi* - во вѣки вѣковъ - in Ewigkeit (H. 7,16-19,24). **2.** (Kar.) İnsanlar - люди – die Leute; *dunya anı kördü* (Kar. T.) *insanlar onu gördü* - люди это видѣли – die Leute sahen dies; *dunyaanın âti* (Kar. T.) *insan eti* - челоуѣческое мясо – das Menschenfleisch.

dungız: дуңгыз [Kaz.] = *toņus, doņız* Domuz - свинья – das Schwein; *ata dungız erkek domuz* - боровъ - der Eber; *ana dungız dişi domuz* - самка – die Sau; *dungız bałası domuz yavrusu* - поросенокъ - das Ferkel; *at dungızı mayısböceđi* - майскій жукъ - der Maikäfer; *dungız itindäđi қорт* trişin, *domuz kurdu* - трихина – die Trichine;

duñız tih bir tür yeni yıl görüşmesi (müzakeresi) - название одной формы святочной ворожбы – Benennung einer Art der Neujahrsbesprechung. {= *doñız*}.

dupğu: дупку [دُبْقُو (Çağ.)] 1. Dokumacıların bastığı ayak takımı - докса, о которую ткачи упираются ногами – das Fussbrett der Weber (L. T. جلاهلر اياقلارين). 2. Bitten arındırmak için av şahinine sürülen boya - краска, которою лечат соколовъ отъ вшей – Farbe, mit der man die Jagdfalken von Läusen befreit (بر رنگ درکه طغانه بت اوشدوکی وقت انکله علاج ايدرلر).

duptuł: дуптул (e.) [دوبدول مق (Çağ. V.)] Terpinmek, çiğnemek - топтать ногами – trampeln.

dur-: дур (e.) [طورمق, ұн-рұшқ (Osm. Krm.)] = *tur* 1. Durmak, yerleşmek, ikamet etmek - стоять, останавливаться, поселиться, жить – stehen, anhalten, sich niederlassen, wohnen, bleiben; *ayağ üzrâ durmağ* ayakta durmak - стоять на ногахъ - auf den Füßen stehen; *karşı durmağ* karşı durmak - противостоятъ - widerstehen; *sözündâ durmağ* sözünde durmak - держать свое слово – sein Wort halten; *râyindâ durmağ* fikrinde, düşüncesinde durmak - оставаться при своемъ мнѣніи – bei seiner

Meinung bleiben; *boş durmağ* boş durmak, uğraşsız olmak - быть безъ занятій – ohne Beschäftigung sein; *süküt durmağ* konuşmamak, ses çıkartmamak, sessiz olmak - молчать - schweigen, Schweigen bewahren; *doğru durmağ* doğru durmak, nazikçe beklemek - соблюдая приличіе ждать - höflich warten; *diwan durmağ* 1) saygıyla önünde durmak - почтительно стоять - respektvoll dastehen; 2) göreve hazır bekler halde durmak - быть готовымъ къ услугамъ – zum Dienste bereit dastehen; *bakıp durmağ* (bir yere sürekli) bakıp durmak - пристально смотрѣть - lange hinschauen; *oturup durmağ* oturup durmak (ya da kalmak) - остаться сидя – sitzen bleiben, in sitzender Stellung verweilen; *yatıp durmağ* yatıp durmak - остаться лежа – liegen bleiben; *zâhin durmağ* şaşırmış bir biçimde donup kalmak - быть удивленнымъ - erstaunt dastehen; *dünya durduğça* dünya durdukça - пока міръ стоитъ - so lange die Welt steht; *âyri durmağ* eğri durmak, büyüklerin karşısında terbiyesizce durmak - вести себя неприлично при старшихъ, стоя криво – sich in Gegenwart von ältern Leuten unanständig aufführen, indem man schief dasteht; *iç*

durmağ sesizce beklemek - снокойно ждаты - ruhig warten. **2.** Yardımcı eylem görevinde, ses uyumuna bağlı olarak *tir-tir-tur-tür, dir-dir-dur-dür* biçimlerinde önündeki eyleme eklenir - вспомогательный глагол, онъ фонетически соединяется съ другимъ глаголомъ - als Hilfszeitwort schliesst es sich phonetisch an die vorhergehende Verbalform an: *tir-tir-tur-tür, dir-dir-dur-dür*. {ED I tur- (?d-) 529b}.

durac: дурац [طوراج (Osm.), < Ar. دراج] Orman kekliği - лѣсная куропатка – das Waldrebhuhn.

durağ: дурак [طوراق, ұрн-ршқ (Osm. Krm.), < tur+ağ] **1.** Bulunulan, kalınan ya da durulan yer, ikamet yeri - мѣсто, гдѣ останавливаются, мѣстожительство – Ort, wo man sich aufhält, steht, der Wohnort; *durağ yäri* ауні; *ormañk haramlara durağ-tur* ormanlık, haydutlara uygun bir durak (kalma) yeridir - лѣсь - мѣстожительство разбойника – der Wald ist ein für den Räuber passender Aufenthaltsort. **2.** Durup kalma - остановка, стояніе – das Stehenbleiben; *säkiz ayağ üstünädir duraği* her zaman sekiz ayak üzerindedir - оны всегда стоить на восьми ногахъ – er steht immer auf

acht Füßen (P. d. V. VII*, 211,157).

3. Kuran okumada kural koyulan durak yerleri - остановка, пауза при чтении корана – die vorgeschriebenen Pausen beim Koranrecitieren; *cännät duraği geçmāk* cennet duraği geçmek, Kuranda ibadet gereği durakları okuyup geçmek - не остановиться при чтении корана гдѣ слѣдуетъ – die rituellen Pausen beim Lesen des Korans nicht einhalten. **4.** Hareketsiz, durgun - неподвижный, стоячий (о водѣ) - unbeweglich, stagnierend. {ED I turuk (d-) 538b}.

durağta-: дуракла (e.) [طوراقلامق, ұрн-ршқ-лшқ (Osm.), < durağ+ta] (Konuşurken) duraklamak - остановиться въ разговорѣ – beim Reden anhalten, stocken.

durbat-: дурбат (e.) [دورباتمق (Çağ. S. S.)] Bozguna uğratmak - разбить – in die Flucht schlagen; زورراق كيليب بولارنى دورباتور (Bb.401,22) Düşman çok çabuk gelip onları bozguna uğrattı - врагъ пришелъ очень быстро и разбилъ ихъ – der Feind kam sehr schnell und schlug sie in die Flucht.

durçmağ: дурчмак [Kaz.] İçinde harcı olmayan, üzerine kaymak, yumurta ve çökelek gibi bir tür peynir sürülen bir tür yuvarlak ekmek - круглый безъ начинки хлѣбъ,

памазанний сверху сметаной, яйцами и творогомъ – ein rundes Brod ohne Füllung, das nur oben mit saurer Sahne, Eiern und Quark bestrichen wird.

durdur-: дурдур (е.) [طوردرمق (Osm.), < *dur+tur*] Durdurmak, durur konuma getirmek, ayakta tutmak - поставить, заставить стать, остановить – hinstellen, stehen lassen, anhalten.

durğay: дургай [طورغای (Osm.)] = *du.ýgar, tor.ğay* Toygar, tarlakuşu - жаворонокъ – die Lerche. {ED *tori.ğa:* 541b}.

durğun: дургун [طورغون (Osm.), < *dur+ğun*] 1. Durgun, Yorgun, bitgin, hareketsiz - усталый, ослабленный, неподвижный – müde, matt, unbeweglich; *näçin durğun duriyorsuz?* (N. 140) neden durgunsunuz? - что вы так тихо сидите? – was sitzt ihr so still da? 2. Şeffaf, berrak, temiz - прозрачный, чистый – durchsichtig, klar, rein.

durğunluk: дургунлык [طورغونلق (Osm.), < *durğun+luk*] Durgunluk, yorgunluk, bitkinlik, sessizlik - останавливание, усталость, молчание – das Anhalten, die Müdigkeit, die Mattigkeit, das Schweigen; *aħş väriştä durğunluk* alış-verişte durgunluk - остановка въ торговль – der Stillstand im Handel.

durğur-: дурбур (е.) [طورغورمق (Osm.)] = *durdur* Durdurmak, adlandırmak - заставляя стоять, остаться, поставить, означить – stehen lassen, bleiben lassen, hinstellen, bezeichnen; *şahid durğurmağ* şahitle yüzleştirmek - поставить свидетелей на очную ставку - Zeugen confrontieren. {ED *1 turğur- (d-) < tur-* 541a}.

durğut-: дурбут (е.) [طورغونمق (Osm.), < *tur+ğut*] Durdurtmak - заставить встать, остановить – stehen lassen, anhalten.

dūri: дүрі [Tar.] = *dāri* Toz, ilaç, barut (tüfeğe konulur) - порошок, лѣкарство, огнестрѣльный порошок – das Pulver, die Medicin, das Schiesspulver; *miltik dūrisi* barut - порошок - das Schiesspulver; *ağriğan kişî dūri elip* hasta (ağrısı olan) ilaç aldığında - если больной принимает лѣкарство – wenn der Kranke Medicin einnimmt; *kişî dūri yān öldi* bu kişi kendisini zehirledi - этот человекъ отравился – dieser Mensch hat sich vergiftet. {< *dārū;* Räsänen 133a; fakat krş. ED *tur:* 531b}.

durluk: дурлык [دورلوق (Çağ.)] İncilerle bezenmiş - украшенный жемчугомъ – mit Perlen besetzt, verziert; *تولا ئرلوق صدف بيرلا بولوب* bu deniz öylesine incilerle doludur ki

içinde yüz binlerce gökler, yıldızlar bulunur - это море такъ усыново жемчугомъ, что въ немъ видны сто тысячь небъ и звѣздъ - dieses Meer ist so mit Perlen angefüllt, dass in ihm hunderttausend Himmel und Sterne sich finden.

durmaḳḫıḳ: дурмаклык [طورمقلق (Osm.)] Oturum, ikamet yeri - мѣсто остановки, жилище – der Aufenthaltsort, der Wohnsitz. {*durmaḳ* + *-hıḳ*; Meninski *طورمقلق durmaklyk* 3143}.

durmaḳsızın: дурмаксызын [طورمقسزین (Osm.), < *durmaḳ*+*sız*+*n*] Durmaksızın - безъ остановки – ohne anzuhalten.

durtut: дуртут [طورتوت (Osm.), < *dur*+*tut*] **1.** Bağdaş kurarak çember halinde oturmuş bir grup insanın arkasında ebe olan kişinin yürüdüğü bir tür gurup oyunu - игра – ein Gesellschaftsspiel, wie das deutsche «der Plumpsack geht rum». **2.** Polisin disiplini, düzeni - дисциплина, охрана, порядокъ полиціи – die Disciplin, die Ordnung der Polizei.

durū: ¹дуру [طورو, طوری (Osm.)] = *toru* Doru (at, at donu) - гнѣдой – der Braune (Pferdefarbe). {ED *toruḡ* (*d-*) 538a}.

durū: ²дуру [طورو, *ḡn~n~* (Osm.)] Duru (su vb.), açık, berrak, şeffaf - съ осадкомъ, жидкость, въ

которой образовался осадокъ, чистый, прозрачный – Flüssigkeit, aus der die Trübung sich gesetzt hat, abgestanden, klar, durchsichtig; *duru su duru su* - чистая вода – reines, klares Wasser. {ED *toruḡ* (*d-*) < *tur-* 538b; krş. Tietze *duru* 663a}.

durul-: дурул (e.) [طورلمق, *ḡn~n~ḡwḡ* (Osm. Krm.), < *dur*+*l*] Dur(ul)mak, dinlenmek, oturmak, yağış oluşturmak - остановиться, осаждаться – anhalten, ausruhen, sich setzen, einen Niederschlag bilden; *böylä durulmaz böyle durulmaz* - такъ нельзя стоять - so kann man nicht stehen; *zamanımız durulcaḳ zaman şimdi durma, dinlenme zamanıdır* - теперь время спокойствія – jetzt ist die Zeit der Ruhe; *vaḳıt gäçär, su durulur* (Osm.) vakit geçer, su durulur (deyim) - время пройдетъ и вода отстоится (посл.) – die Zeit vergeht und das Wasser klärt sich (Spr.); *Tunadan çıktı duruldu* (Krm.) Tuna'dan çıktı ve durdu - онъ выступилъ отъ Дуная и остановился – er zog von der Donau fort und hielt an (P. d. V. VII, 21,13). {ED *turul-* (*d-*) 548a}.

durula-: дурула (e.) [طورولامق (Osm.)] = *durulan* Durulamak (bulaşıkları) - полоскать вымытую кухонную посуду чистой водою – die

gewaschenen Küchengeräthe mit reinem Wasser abspühlen (Anatolien). {*duru* + *-ta*}.

duruġan-: дурулан (e.) [طورولانمق (Osm.)] **1.** Yere dökülüp, yeniden durulmak - образовать осадокъ и становиться чистымъ – einen Niederschlag bilden und klar werden (von Flüssigkeiten). **2.** Dürüst olmaya başlamak - сдѣлаться честнымъ - ehrlich werden. {*duru* + *-tan*; Meninski طورولنمق *durulanmak* 3144}.

duruġdan-: дурулдан (e.) [طورولدنمق (Osm. R.)] = *durıġdan*.

duruġt-: дурулт (e.) [طورلتمق (Osm.)] Temizlemek, açık (şeffaf) yapmak - чистить, дѣлать прозрачнымъ – reinigen, klar, durchsichtig machen. {*duruġ-* + *t*}.

duruġuk: дурулук [طورولق (Osm. R.)] Duruluk - ясность, чистота – die Klarheit. {*duru* + *ġuk*}.

duruġ: дурук [طوروق, طرق (Osm.), < *dur+k*] Doruk, tepe, yığın - верхушка, куча – der Gipfel, der Haufen; *dağ duruġu* dağ doruġu - вершина горы – der Gipfel eines Berges; *dağ duruġuna çıktım* dağın doruġuna çıktım - я поднялся на вершину горы – ich habe den Gipfel des Berges erstiegen. {Tietze *doru/doruk* < ?? 647a}.

duruġta-: дурукла (e.) [طوروقلامق (Osm.)] **1.** Bir yığın yapmak - навалить кучу – einen Haufen aufhäufen. **2.** Ölçümde çok yığmak, çok ölçmek - насынать въ мѣру такъ, что образуется возышенность, щедро отмѣривать - in das Maass so einschütten, dass sich eine Aufhäufung bildet, reichlich messen. {*duruġ* + *ta-*}.

duruġtu: дуруклу [طورقلو (Osm.), < *duruġtu+tu*] Yığını olan, yığılmış olan, taşacak biçimde dolu olmak - съ кучкою – mit einem Haufen, aufgehäuft, übervoll.

duruġsu-: дуруксу (e.) [طوروقسيمق (Osm.)] Duraksamak, sıkılarak duraksamak, ne yapacağını bilmemek, duraklamak - остановиться смущеннымъ, не знать что дѣлать – in Verlegenheit anhalten, nicht wissen was man thun soll, stocken. {ED *turuġsa-* (*d-*) < *turuġ* < *tur* 542b}.

durum: дурум [طوروم (Osm. R.)] Biçim, poz, duruş biçimi - форма, поза, манера держаться – die Form, die Pose, die Art der Haltung. {*dur-* + *um*}.

durunc: дурунц [Krm.] **1.** Turunç - померанецъ – die Pomeranze; *Haläptän aldım duruncu Haleb'den* turunç aldım - изъ Галена я взялъ померанецъ - aus Aleppo nahm ich eine Pomeranze (P. d. V. VII*,

33,1). **2.** Turuncu - оранжевый цвѣтъ - Orangenfarbe; *kimi aġar gäymiş kimi duruncu* kimi allar giymiş, kimi turuncu - одинъ одѣвался въ красный, другой въ оранжевый цвѣтъ - einer hatte rothe Kleider angezogen, der andere orangefarbene (P. d. V. VII*, 105, 21). {< Far. *turunc*; TDK 2255a ve Räsänen 501a}.

durus: дурус [Kir., < Far. درست] **1.** Gerçek, doğru, hak, adaletlilik - истина, правда, справедливость - die Wahrheit, das Recht, die Gerechtigkeit. **2.** Gerçek, dürüst, adil - справедливый, вѣрный - wahr, gerecht.

durustuk: дурустук [Kir., < *durus+lık*] Gerçek, dürüstlük - истина - die Wahrheit.

duruş: ¹дуруш [طورش (Osm.), < *dur+ş*] Duruş, poz, devamlılık - положение, постоянство - die Pose, die Stellung, die Beständigkeit; *yan duruşu* yan duruş, profil - перпендикулярный профѣзь, профиль - der perpendikulare Durchschnitt, das Prophil. {ED *turuş* (?d-) < *tur* 554a}.

duruş-: ²дуруш (e.) [طورشاق (Osm.)] Karşı durmak ya da olmak, kalkmak - противостоять, противиться, возстать - entgegengesetzt sein,

sich widersetzen, aufstehen. {ED *turuş*- (?d-) < *tur* 554a}.

durut-: дурут (e.) [طورتق (Osm.)] **1.** Durdurtmak, dinlendirmek - заставляя остановиться, отдыхать - anhalten lassen, sich ausruhen lassen. **2.** Çöktürtmek (kahve telvesini) - дать время осѣсть (кофею) - sich setzen lassen (den Kaffeegrund). {Bkz. *duruht*-}.

düs: дөс [Kaz.] = *dos, dus* Dost - другъ - der Freund; *düstüm* dostum - мой другъ - mein Freund.

dus: дус [Kaz.] = *dos* Dost - другъ - der Freund; *dus iş eş dost* - товарищи, пріятели - Gefährten, Bekannte.

dusatnı: дусатны [Kaz., < Rus] Nahos, çirkin, sevimsiz - досадно - unangenehm; *miña bik dusatnı çok kızgınım, canım çok sıkıldı* - мнѣ очень досадно - es ist mir sehr ärgerlich.

düşlân: дөслөн [Kaz., < *düş+la+n*] Dostluk kurmak, arkadaş olmak - подружиться - sich befreunden, Freunde werden.

düşlan-: дуслан [Kaz.] = *düşlân* Dost olmak, arkadaş olmak - сдѣлаться другомъ, подружиться - sich befreunden.

düşlanış-: дөслөннш (e.) [Kaz., < *düşlan+ş*] Arkadaş olmak - подружиться другъ съ другомъ -

sich mit einander befreunden, unter einander Freundschaft schliessen.

dusłanıŝ-: дусланыш (e.) [Kaz.] = *dusłan*.

duslık: дуслык [Kaz.] = *düştoğ*
Dostluk, arkadaşlık - дружба – die Freundschaft.

dustağ: дустак [Az.] = *dutsağ* 1.
Tutuklama, tutsak alma, hapsetme - задержание, арестъ – die Arretierung, das Einsperren. 2.
Hapishane, tutukevi - тюрьма – das Gefängiss.

duş: ¹душ [Kaz., < Rus.] Cizye, haraç - подушный окладъ – die Kopfsteuer; *camagatımız biş duş birä* ailemiz beş kişi için cizye ödemektedir - наша семья платитъ за пять душъ – unsere Familie zahlt für fünf Personen Kopfsteuer.

duş: ²душ [طوش, **دوش**~2 (Osm.)] = *tuş*
1. Yan, taraf - бокъ - die Seite. 2.
Karşı taraf, karşılaşma - противоположная сторона, встреча – der gegenüberliegende Ort, die Begegnung; *duş gälmäk (oñmak)* karşılaşmak - встрѣчаться – sich begegnen; *duş äti* balığın gövdesinde yumurtanın bulunduğu yer - мѣсто на тѣлѣ рыбы, гдѣ образуются яйца (икра) – die Stelle am Fischkörper, wo sich der Roggen bildet. {ED 1 *tu:ş (d-)* 558a}.

duşan: душан [دوشان (Az.)] Tavşan - заяць – der Hase. {Bkz. *doğşan*}.

duşar: душар [Kir.] Karşılaşma - встреча – die Begegnung. {< ED *tuş-* (*du:ş-*) 560a; krş. Räsänen 501b}.

duştu: душлу [طوشلو (Osm.)] = *tuştu* 1.
Karşı yanı olan - имѣющій противоположащую сторону – eine gegenüber liegende Seite habend. 2.
Yanlı, yanı olan - имѣющій бокъ – eine Seite habend; *dävä duştu at göbek kayışının zor bağlanabildiği, ince, uzun gövdeli at* - лошадь съ длиннымъ животомъ, такъ что трудно подтянуть подпругу – Pferd mit dünnem, langem Leibe, an dem der Bauchgurt sich schwer festziehen lässt. {²*duş + -tu*}.

düşmân: дөшмөн [Kaz.] = *duşman*
Düşman, hasım, muhalif - врагъ, недругъ – der Feind, der Widersacher; *düşmân buldı* düşman oldu - онъ сталъ врагомъ - er wurde ihm ein Feind.

duşman: душман [Krm., **دوشمن** (Kar. T.)] Düşman - врагъ – der Feind (H. 16,9). {= *düşman*}.

düşmânlan-: дөшмөнлан (e.) [Kaz.] = *düşmannan*.

düşmânlık: дөшмөнлык [Kaz.] = *düşmânnık*.

duşmanlık: душманлык [דושמןליק (Kar. T.)] Düşmanlık - вражда – die

- Feindschaft (H. 10,9). {*duşman* + *-hık*}.
- düşmānnan-:** дөшмәннан (е.) [Kaz., *duşman+la+n*] Düşman olmak - сдѣлаться врагомъ – anfeinden, zum Feinde werden.
- düşmānnık:** дөшмәнник [Kaz., *düşmān+hık*] Düşmanlık - вражда – die Feindschaft; *düşmānnık kıldı* ona karşı düşmanca davranıyor - онъ враждоваль съ нимъ - er handelte gegen ihn feindlich.
- dut:** ¹дут [طوت (Osm. Krm.)] = *tut* Dut - тутовая ягода – die Maulbeere; *dut ağacı* dut ağacı - тутовое дерево – der Maulbeerbaum; *har dut'u* Türk duttu - турецкая тутовая ягода – die türkische Maulbeere (P. d. V. VII*, 214,51). {< Far. *tūt* < Ar.; Tietze 665a}.
- dut-:** ²дут (е.) [طوتقم, **ϕη~ρϕωϕ** (Osm. Krm.)] = *tut* Tutmak - держать – halten; *hizmet'kar dutmaç* (Krm.) hizmetçi tutmak - держать прислугу – Dienstboten halten; *içlärin dutmuşlar* ürktüler - они оробѣли – sie erschraken (P. d. V. VII*, 22,7). {ED *tut-* 451a}.
- dutar:** дутар [Tar., < Far. دوتار] Çift telli saz - двухструнная гитара – zweiseitige Gitarre.
- dutarçı:** дутарчы [Tar.] Dutar çalan kimse - играющій на дутарѣ – der Dutarspieler.
- dutaş-:** дуташ (е.) [דמשאש (Krm.)] Tutuşmak - загорѣться – anbrennen; *şimdi başladı bağı yanıp dutaşmaya* şimdi başladı bağı yanıp tutuşmaya - теперь печень его начала горѣть – jetzt begann seine Leber sich zu entzünden (P. d. V. VII*, 9). {Bkz. *dutuş-*}.
- dutkał:** дуткал [طوتقال, **ϕη~ρϕωϕ** (Osm.)] = *tutkał* Tutkal - клей – der Leim; *baħık dutkaħ* balık tutkalı - рыбій клей – Fischleim, Hansenblasen; *ağaç dutkaħ* ağaç tutkalı, lastik - резина – der Gummi; *has dutkał* jelatin - желатинъ -Gelatine. {*dut-* + *kał*; Räsänen 502a. Meninski دودقال *dutkał* 2158 ve طوتقال *tu'kał* 3137}.
- dutma:** дутма [دوتما (Az.)] Güzel bir kavun türü (Erivan'da) - название превосходнаго сорта дыни – eine sehr schöne Melonenart (in Eriwan).
- dutsaқ:** дутсақ [طوتساق (Osm.), < *dut+saқ*] Tutsak - плѣнникъ – der Gefangene. {Meninski دوتساق *dutfak*, *tutfak* 2155, طوتساق *tutfak* 3136}.
- dutu:** дуту [دوتو (Çağ.)] Tutu, rehin - залогъ – das Pfand. {ED *tutuğ* < *tut-* 452b}.
- dutuł-:** дутул (е.) [طوتلمق (Osm.), דוטולמק (Krm.), < *dut+ł*] Tutulmak - быть удержаннымъ, пойманнымъ – gehalten werden, gefangen werden; *avcu dutułdu* avcı tutuldu

(yakalandı) - охотникъ былъ
нойманъ – der Jäger wurde
gefangen (P. d. V. VII*, 204,1). {ED
tutul- 456b}.

duTUR: дутур [دوتور (Çağ.)] Kaba bir
kumaş - какая-то грубая материя –
ein grober Stoff.

duTUŞ-: дутуш (e.) [طوشمق (Osm.),
קטומק (Krm.), < *duT+ş*] Tutuşmak,
alev almak - загорѣться – Feuer
fangen. {ED *tutuş-/tütüş-* (?*tutoş-*)
462a}.

duvaç: дувач [دواج (Osm. Çağ.)] 1.
Geniş bir kaftan - верхній широкій
кафтанъ – ein weites Oberkleid (L.
T. اباچه معناسنه درکه اوست قغتانه درلر).
2. Örtü - покрывало – die Decke
(فارسیده چادر دشب و یورغان و تخت پوش)
(معناسنه دخی کلور اوغلان دواجی);
döl eşi - пляцента, мѣсто (анат.) –
die Nachgebur.

duvaқ: дувак [طواق, دواق (Osm.)] 1.
Gelinin damada götürüldüğünde
yüzüne örtülen kırmızı duvak -
красная вуаль, которою
покрываютъ невѣсту – rother
Schleier, mit dem man die Braut
bedeckt, wenn man sie zum Mann
führt. 2. Çocuğun içine doğrulduğu
şans gömleği - оболочка
новорожденнаго – das
Glückshemd, in dem die Kinder
geboren werden. 3. Toynak -
копыто – der Huf. {1., 2. < ED *tu:ğ*
'a royal emblem' 464a (ama krş.

Tietze 666b); 3. КТ دواق 622a ve
Meninski دواق *dūwak* (2153), ED
tuña:ğ 519a}.

duvaқh: дуваклы [دواقلو (Osm.), <
duvaқ+h] Duvaklı - покрытый
вуалью – verschleiert; *duvaқh gâlin*
duvaklı gelin - невѣста подъ вуалю
- die verschleierte Braut.

duvar: дувар [ديوار, دوار (Osm.
Krm.), < Far. ديوار] Duvar - стѣна –
die Mauer, die Wand; *taş duvar* taş
duvar - каменная стѣна – eine
steinerne Mauer; *tahta duvar* tahta
duvar - стѣна изъ досокъ - eine
Bretterwand; *ķuru duvar* (harçsız,
kireçsiz) *ķuru duvar* - стѣна безъ
извести и цемента – eine Mauer
ohne Mörtel oder Kalk; *örme duvar*
örme duvar - стѣна на извести –
eine mit Mörtel aufgeführte Wand;
ķaķä duvarı *ķale duvarı* -
крѣпостная стѣна – die
Festungsmauer; *duvar çäkmeķ* *duvar*
çekmek - обвести стѣною - mit
einer Mauer umgeben; *duvar örmeķ*
duvar örmek - строить стѣну – eine
Mauer aufführen; *duvar yapan halk*
ağazında şeytanın adı - народное
название чорта – eine
Volksbenennung des Teufels;
duvarın ķulağı var *duvarın ķulağı*
var (deyim) - у стѣнъ есть уши
(посл.) – die Wände haben Ohren
(Spr.); *dört duvar arası* *dört duvar*
arası (hapis) - арестъ - der Arrest;

duvar ardi duvar ardi (sövgü) -
бранное слово – ein Schimpfwort.

duvarcı: дуварцы [دوارچی (Osm.)]
Düvarcı - каменщик – der
Maurer; *duvarcı başı* duvarcı başı -
главный строитель - der
Maurerpolier. {*duvar + cı*}.

duvarcılık: дуварчылык [دوارچیلیق
(Osm.), < *duvar+cı+hk*] Duvarcılık,
duvar örme, bina уарма mesleği -
ремесло строителя, каменщика –
das Maurer-, Bauhandwerk.

duvarla-: дуварла (e.) [دوارلامق (Osm.),
< *duvar+la*] Duvarlamak, çevresine
duvar örmek - окружить стѣною –
mit einer Mauer umgeben.

duvarlan-: дуварлан (e.) [دوارلانمق
(Osm.), < *duvar+la+n*] Çevresinde
duvar olmak - быть окруженным
стѣною – mit einer Mauer umgeben
sein.

duvağ: дуваг [Krm.] = *duvağ* Duvak -
вуаль – der Schleier; *Şah Sinä
kağdırdı duvağını attı* Şah Sine
duvağı kaldıırıp attı - Шах Сине
поняла и бросила вуаль - Schach
Sinä hob den Schleier auf und warf
ihn ab (P. d. V. VII*, 35,24);
üzärindäki aтынın incisin duvağın
Güllü Hanga wärdi üzerindeki
altını, incileri ve duvağı Güllü Han'a
verdi - она отдала находившееся
на ней золото, жемчугъ и вуаль
Гюллю Хану – sie gab die auf ihr
befindlichen Gold, Perlen und

Schleier dem Güllü Chan (P. d. V.
VII*, 36,19). {= *duvağ*}.

duvarsız: дуварсыз [Krm., <
duvar+sız] Duvarsız - безъ стѣны
– ohne Wand (P. d. V. VII*,
213,198).

duy-: дуи (e.) [طويق, **ۇن~ۇيۇق**
(Osm. Krm. Az.)] Duymak,
duyumsamak, anlamak, öngörmek -
слыхать, замѣчать, понять,
чувствовать, догадаться – hören,
fühlen, verstehen, bemerken, ahnen;
bunu duydukları-ilä başladılar
ağlamaya (Krm.) bunu duyunca
ağlamaya başladılar - когда они это
услышали, они начали плакать -
als sie dies gehört (vernommen)
hatte, fingen sie zu weinen an (P. d.
V. VII*, 31,18); *nä duydunuz?*
(Osm.) ne duydunuz? - что вы
узнали? – was habt ihr erfahren?
näslädän koğu duymayorum
nezleden koku alamıyorum,
koklayamıyorum - вследствие
насморка не чувствую запаха – in
Folge des Schnupfens rieche ich
nicht; *bän anı duymadım* (Osm.) ben
onu duymadım - я этого не
чувствовалъ – ich habe diese nicht
gefühl. {ED *tu-* (d-) 567a}.

duýgar: дуиџар [Osm.] = *durgar*.

duýgu: дуиџу [طويغو (Osm.), <
duý+gu] Duygu, algılama, duyum, haber,
bilgi - ощущение, восприятие,
чувство, известіе – die

Wahrnehmung, die Fühlung, das Gefühl, die Nachricht, die Benachrichtigung, das Wissen.

duýguŋu: дуїбулу [طويغولو (Osm.), < *duýgu+hu*] Bilgilendirilmiş, haber almış - извъщенный – benachrichtigt; *duýguŋu adam* haber almış (bilgilendirilmiş) kimse - человекъ, получивший извъщение – der Mensch, der eine Benachrichtigung erhalten hat.

duýgun: дуїбун [طويغون (Osm. R.)] Bir tür şahin - родъ сокола – eine Art Falke (astur palumbarius). {Räsänen 497a}.

duýgusuz: дуїбусуз [طويغوسуз (Osm. R.), < *duýgu+siz*] Duygusuz, duygusu, bilgisi olmayan kimse - нечувствующий, неощущающий, невѣжественный – Jemand, der nicht fühlt oder nicht wahrnimmt oder nicht weiss.

duýgusuzluk: дуїбусузлук [طويغوسوزلق (Osm.), < *duýgusuz+hk*] Duygusuzluk, bilgisizlik - незнание, безчувственность – die Unwissenheit, die Gefühllosigkeit.

duýmaz: дуїмаз [طويماز (Osm.), < *duý+maz*] Duygusuz, ilgisiz, gevşek - апатичный – apatisch.

duýmazlık: дуїмазлык [طويمازللق (Osm.), < *duýmaz+hk*] Duygusuzluk, ilgisizlik, gevşeklik - апатичность – die Apathie.

duýnaç: ¹дуїнак [طويناق (Osm.)] Tırnak, pençe, toynak - ноготь, копыто – der Nagel, die Kralle (von Thieren), der Huf. {ED **tuña:ğ* 519a}.

duýnaç: ²дуїнак [طويناق (Osm.)] = *duyunaç*.

duyuŋ: дујул (e.) [طويلمق (Osm.), < *duý+ŋ*] Anlaşılmak, duyulmak, уауılmış olmak - быть узнаннымъ, замѣченнымъ, понятымъ, распространеннымъ - erkannt, bemerkt, verstanden werden, verbreitet sein; *habäri duyuldu* haberi duyuldu - получена вѣсть - die Nachricht ist erhalten.

duyuŋt: дујулт (e.) [طويلىتمق (Osm.), < *duyuŋt+t*] Duyurmak, уаумак - распространить, опубликовать - verbreiten, veröffentlichen.

duyum: дујум [طويوم, طويم (Osm.)] = *düyum* **1.** Bir şeyden çok sayıda bulunması, çok sayıda, fazla - множество вещей, изобилие – eine grosse Menge von Dingen, Ueberfluss. **2.** Duyu, duyum, algılama - ощущение, восприятие – das Gefühl, die Wahrnehmung. **3.** Haber, bilgi - извъстие, свѣдѣние - die Nachricht, die Kenntniss. {*duy+um*; **1.** < ED *to:d-* (d-) 451a; krş. Meninski دويم *dojum* 2197 ve طويم *dojum* 3157; **2.** < ED *tuy-* (d-) 567b}.

- duyumlu:** дујумлу [طويوملو, طويملو (Osm.)] 1. Çok sayıda olma, artık olma - избыльный – im Ueberflusse seiend. 2. Duyumsayan, algılayan, bir şeyden bilgisi olan kimse - ошущающій, воспринимающій, имѣющій извѣстіе, свѣдѣніе - Jemand, der fühlt oder wahrnimmt oder Kenntniss wovon hat u. drgl. {*duyum + lu*}.
- duyumluk:** дујумлук [طويملق (Osm.)] = *duyum*.
- duyun-:** дујун (e.) [طوينمق (Osm.), < *duy+n*] Duymak, duyumsamak - чувствовать - fühlen. {ED *tuyun-* (d-) 569b}.
- duyunak:** дујунак [طويناق (Osm.), < *duyun+ak*] = *duynak* Dokunma duyusu - чувство прикосновения – das Berührungsegefühl.
- duyur-:** дујур (e.) [طويورمق, **ұн-јн-рұшқ** (Osm. Krm.), < *duy+r*] Duyurmak, bildirmek, açıklamak, уауmak - сообщить, изъяснить, опубликовать - mittheilen, erklären, veröffentlichen; *bu coğannı bir birinä duyurmadılar* (Krm.) birbirlerine bu yanıtı bildirmediler - они другъ другу этого отвѣта не сообщили – sie theilten einander diese Antwort nicht mit (P. d. V. VII*, 61,13); *duyurtamaқ* (Osm.) duyurtamak, gizlemek, hissettirmemek -
- скрывать, не дать чувствовать - verbergen, nicht fühlen lassen. {ED *tuuz-* (d-) 570b}.
- duzak:** дузак [طوزاق, **ұн-қшқ** (Osm.), دوزاق (Çağ.)] Tuzak (ilmikli karan) - силокъ – die Schlinge; *duzak құрмақ* tuzak kurmak - выставятъ силки – Schlingen auslegen; *duzaga düşmāk* tuzaga düşmek - попасть въ петлю - in die Schlinge gerathen; *kändiyä duzak құрмуş* kendisine tuzak kurmuş - онъ для самого себя поставилъ силки – er hat sich selbst Schlingen ausgelegt. {ED *tuzak* (?d-) 573b}.
- duzä:** дузä [Kar. L.] Pek, çok - очень – sehr; *duzä karkli çok güzel* - очень красивый – sehr schön.
- dübüdüz:** дүбүдүз [Krm., < *düp+ düz*] Dumdüz - совсѣмъ гладій – ganz glatt.
- dübür:** дүбүр [Kır.] Terinme - тонотъ ногъ – das Getrampel. {< Far. *dura*; Räsänen 142}.
- dübürdä-:** дүбүрдä (e.) [Kır., < *dübür+lä*] Terinmek - проивести тонотъ – das Getrampel hervorbringen.
- dübürdä-:** дөбөрдä (e.) [Kaz.] Gök gürlmek, gürültü уарmak, tokmaklamak, vurmak - гремѣть, стучать - donnern, lärmern, klopfen; *kük dübürdäi* gök gürlüyor - громъ гремитъ - es donnert. {Räsänen

dübür 'Getrappel (tepinme)' < Far. *durra* 142a}.

dübürdât-: дөбөрдөт (e.) [Kaz., < *dübürdâ+t*] Ses çıkartmak, vurma sesi yapmak, gök gürüldemek - произвести стукотню, громь - ertönen, ein Klopfen hervorbringen, donnern; *kim işikni dübürdâtä?* karıya kim vuruyor? - кто стучитъ въ дверь? – wer klopft an der Thür? *üstânî dübüür dâtmä!* masaya vurma! - не стучи объ столъ! – klopfe nicht auf den Tisch!

düdän: дүдән [دودان (Çağ. V.)] Tavuk serpeti - курятникъ - der Hünerkorb.

düdük: дүдүк [دودوک, **ұһ~ұһ~п** (Çağ. Krm. Osm.)] Çoban kavalı, kaval, düdük, flüt - свирѣль, флейта, свистокъ - die Schalmey, die Flöte, die Pfeife; *düdük çatmağ* (*üflämäk*) (Osm.) **1.** Düdük çalmak - играть на флейтѣ – die Flöte spielen. **2.** Kendi yararına kullanmak - пользоваться – zu seinem Vortheile anwenden; *gämici düdüyü gemici düdüğü* - сигнальный свистокъ - die Signalpfeife; *çoban düdüyü (düdü)* çoban düdüğü - пастушья свирѣль - die Hirtenflöte; *avcı düdüyi* avcı düdüğü - свистокъ охотника – die Lockpfeife des Jägers; *düdük kâmiyi* baldır kemiği - голень - das Schienbein (tibia); *ciyär düdüyü*

bronş - бронха – die Bronche. {ED *tütek* < *tüte*:- 455b}.

düdükçü: дүдүкчү [دودوکچی, **ұһ~ұһ~п** (Osm.), < *düdük+çi*] Düdükçü, flütçü - флейтистъ - der Flötenspieler.

dügä: дүгә [دکه (Çağ.)] Yarar - польза, выгода – der Nutzen, der Vorteil (برومی نفع).

dügäç: дүгәч [دوکاج (Çağ.)] Kazık - столбъ – der Pfahl. {= *dökäç*}.

dügälä: дүгälä (e.) [Tar.] Yuvarlanmak, dönmek - кататься – rollen (intr.).

dügäläk: дүгäläk [Tar., < *dügälä+k*] **1.** Yuvarlak - круглый – rund, kreisrund. **2.** Daire - кругъ - der Kreis. {*döväläk*}.

dügälät: дүгälät (e.) [Tar., < *dügälä+t*] Yuvarlamak, döndürmek - катать – rollen (tr.).

dügät: дүгät [Tar., < *divit*] Divit - чернильница – das Tintenfass.

dügü: дүгү [Az.] Pirinç - сарачинское пшено – der Reis. {ED *tögi*: (d-) 478b}.

dügü: дөгө [Kaz.] Pirinç - рисъ – der Reis; *dügü yarması* temizlenmiş pirinç - рисовая крупа – der gereinigte Reis. {Bkz. *dügü*}.

dügün: дүгүн [դրրդ (Krm.)] Şölen, dügün - пиршество, свадьба – das Festmahl, die Hochzeit; *toy dügün* aynı; *sänä dügünü* sünnet dügünü - праздникъ обрѣзанія – das

Beschneidungsfest; *dügün ätmäk* şölen vermek - устроить пирь - ein Gastmahl ausrichten. {ED *tügün (d-)* < *tüg-* 484a}.

dü'kan: дү`кан [Osm., < دكان] Dükkan - лавка, магазинь – die Bude, der Laden; *ähl-i dü'kan* bakkallar, tüccarlar - торговцы – die Krämer, Kaufleute; *şäkärçi dü'kanı* şekerçi dükkanı - кондитерская лавка – Zuckerbäckerladen; *qassap dü'kanı* kasap dükkanı - мясная лавка – die Fleischbude; *bärbär dü'kanı* berber dükkanı - цырюльня – die Barbierstube; *dü'kan sahibi* dükkan sahibi - хозяинь лавки – der Wirth des Ladens; *dü'kan açmaq* dükkan açmak - открыть лавку – einen Laden eröffnen; *dü'kan qapamaq* dükkan karamak - закрыть лавку – den Laden schliessen; *ona cümlä dü'kanını göstürür* ona dükkanını gösterir (ona son derece güvenir) (deyim) - онь ему показываеть полное довѣрие (посл.) – er zeigt ihm volles Vertrauen (Spr.); *şaytanın dü'kanı* şeytanın dükkanı, alçak herif, suçlu, cani - мошенникь, преступникь - ein Hallunke, ein Verbrecher.

dü'kanı: дү`каны [Osm., < دكانجی] *dü'kan+çı*] Satıcı, tüccar - лавочникь – der Händler.

dü'kanıç: дү`каныч [Osm., < دكانچق] *dü'kan+cıq*] Küçük dükkan,

dükkanıç - маленькая лавка – ein kleiner Laden, eine Bude.

dü'kanıç: дү`каныч [Osm., < دكانداش] *dü'kan+daş*] Dükkan ortağı - товарищъ по лавкѣ – der Compagnon im Laden.

dükädil-: дү`кәдил (e.) [Osm. R.] 1. Tüketilmek - быть истощеннымь, оконченнымь – erschöpft, beendet sein. 2. Tüketilebilmek - быть истощаемымь - erschöpft werden können. {*dükät-* + *il-*}.

dükäli: дү`кәли [Osm.] = *här, bütün* Her, bütün - все, вѣсь – Alles, Alle. {ED *tüke:l* 480 b}.

dükän-: дү`кән (e.) [Grm. Osm.] = *tügän* Tükenmek - кончатся – zu Ende gehen; *bu para tüz dükänir* bu para tez tükenir (tükenidi) - эти деньги скоро кончились - dieses Geld ging schnell zu Ende (P. d. V. VII*, 78,3); *dükänmüz ömür* (Osm.) tükenmez ömür, sonsuz yaşam - вѣчная жизнь - das ewige Leben. {ED *tüken-* < *tüke:-* 484b}.

dükät-: дү`кәт (e.) [Osm.] = *tükät* Tüketmek, bitirmek - окончить, совершить – zu Ende bringen, beendigen, vollenden; *näfas dükätmək* nefes tüketmek - окончить дыхание, стараться убѣдить, долго говорить - ganz ausser Athem kommen, lange reden,

Jemanden zu überzeugen suchen.
{ED *tüket*- < *tüke*:- 479b}.

dükättir-: дүкәттир (e.) [دوکتدیرمک (Osm. R.)] Bir öncekinin ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Voherg.

dükön: дүкөн [Kır., < دگان] **1.** Demirhane - кузница – die Schmiede. **2.** Örs - наковальня – der Amboss. {< Ar.; Räsänen 141a}.

düläbäk: дүләбәк [دوله بك (Osm.)] Kalp atışı - бие́ние сердца – das Schlagen des Herzens. {Meninski دلبك *dülebek* 2120}.

düläk: ¹дүләк [دولك (Osm.)] = *döläk* **1.** Nam kavun, karpuz - неспѣлая, зеленая дыня, неспѣлый арбузь – unreife Melone oder Wassermelone. **2.** Yuvarlak olan her şey - всякая круглая вещь - jede abgerundete Sache; *qarğa düläyi* acı dülek çekirdeği - зерно колокви́нты – die Körner der Koloquinte. **3.** Tekerlek yuvası - втулка колеса – die Radnabe. {= *döläk*}.

düläk: ²дүләк [دولك (Osm.)] = *tüläk* Atmaca - копчикъ – der Sperber. {Räsänen 469b}.

düläklük: дүләклик [دولكلک (Osm.)] Sessizlik, sakinlik - спокойствие – die Ruhe. {= *dölüklük*}.

dülän-: дүлән (e.) [دولنمک (Osm.)] = *dävlän* Yatışmak - успокоиться – sich beruhigen. {Bkz. ²*dölük*}.

dülängäç: дүләнгәч [دولنگچ (Osm.)] Doğan - небольшой коршунъ – die Weihe. {ED *tenlegüç/tenlegü:n (d-)* < *tenle*: 522b; krş. Tietze *değlügeç* 578a }.

dülbänd: дүлбәнд [دلبند (Osm.)] = *tülbänt* Tülbent, beyaz muslin (türban için), türban - бѣлая кисея (для чалмы), чалма – weisser Musselin (zum Turban), der Turban; *dülbänd ağası* tülbent ağası (sultanın türbanlarından sorumlu kimse) - смотритель за чалмами султана – der Aufseher über die Turbane des Sultans; *dülbänd gibi* tülbent gibi (kar beyaz) - очень бѣлый – schneeweiss; *dülbänd lälä* beyaz zambak - бѣлая лилія – die weisse Lilie; *çiçäklı dülbänd* çiçekli tülbent - бѣлая кисея съ цвѣтками – geblümter Musselin; *şindi dülbänd kazandıñ* şimdi ilerledin - ты теперь подвинулся впередъ - du bist jetzt vorwärts gekommen. {< Far. *dul-band*; Tietze 670b}.

dülbär: дүлбәр [Kır., < Far. دلبر] Güzel - красивый - schön; *o fuqarä äwlängän, ağan bir dülbär kız* o fukara güzel bir kızla evlendi - этотъ бѣднякъ женился и взялъ красивую дѣвицу – dieser Arme heirathete ein schönes Mädchen (P. d. V. VII, 18,11).

dülbärçi: дүлбәрчи [دولبرچی (Çağ.)] = *dülbärçin*.

- dülbärçin:** дүлбәрчин [دُلبَرْجِين (Çağ.)]
Taht - тронъ - der Thron (Calc. Wrtb. تخت).
- düldān:** дүлдән [دُلْدَان (Osm.)]
Kadınların baş örtülerinin altındaki tül - головная повязка женщинъ подъ вуалью - Kopfbinde, die die Frauen unter dem Schleier tragen (Kam. العصابة).
- düldül:** дүлдүл [Krm.] Beygir - расобая лошадь - ein Racepferd, das Ross; *düldülü kibik bir düldül-dä atdılar buña ona beygirlerine benzer bir beygir aldılar* - они взяли для него лошадь, похожую на ихъ лошадь – sie nahmen für ihn ein Ross, das ihrem Rosse glich (P. d. V. VII, 17,11). {< Ar. *duldul*; Tietze 671b}.
- dülgānç:** дүлгәнч [دولگانچ (Çağ.)] = *dülgānç*.
- dülgär:** дүлгәр [دولگر (Osm.), < Far. دورگر] Dülger, doğramacı - плотникъ - der Zimmermann; *dülgär çatı* yarı iskeleti - лѣсà – das Baugerüst; *dülgär bahğı* Japon balığı - золотая рыба – der Goldfisch.
- dülgärlik:** дүлгәрлик [دولگرلك (Osm.)]
Dülgercilik - ремесло плотника - das Zimmerhandwerk.
- dülmäk:** дүлмәк [دولمك (Çağ.)]
Kırkayak - сороконожка – der Tausendfuss.
- dülmül:** дүлмүл [دولمول (Çağ.)] Yarı olgun tahıl - полужрѣлый хлѣбъ - halbreifes Getreide.
- dülö:** дүлө [Kkır.] Kaynak - источникъ – die Quelle.
- dülsüz:** дүлсүз [دولسز (Osm. R.)] Dölsüz - бездѣтный, неимѣющий дѣтенышей - ohne Kinder, ohne Jungen. {*döl + süz*}.
- dültü:** дүлтү [دلتو (Çağ.)] Sırtlan - гiena - die Hyäne (L. T. سرتلان قوردنه درلر, Calc. Wrtb. كرك يالدار). {< Moğ.; Räsänen 142b}.
- dülyär:** дүлјәр [Kom.] = *dülgär*.
- düm:** ¹дүм [Tar.] *düm yattı* yüzükoyn yatiyordu - онъ лежалъ на лицѣ – er lag auf dem Gesichte.
- düm:** ²дүм [دوم (Osm)] = *düp düm düz siya simsiyah* - совсѣмъ черный – ganz schwarz (P. d. V. VIII, 9).
- düm:** ³дүм [Kır.] Merminin içinde bulunduğu hazne, yatak - казенная часть ружья – die Kammer des Gewehres.
- düm:** ⁴дүм [Kır.] Büyük, yüce, güçlü - великий, могучий – gross, erhaben, mächtig.
- düm:** дөм [Kaz.] Tüm, tam - совершенно, вполне – ganz, vollständig; *düm қараңғы* kapkaranlık - совсѣмъ темный – ganz dunkel. {Räsänen *döm* 504b}.
- dümän:** дүмән [دومان, үһ-үлү (Osm.)] Dümen - руль – das Steuerruder; *dümän tutmaқ*

(*kuHanmak*) dümen tutmak (kullanmak) - править рулемъ, вести свои дѣла – das Steuerruder führen, seine Angelegenheiten führen; *dümäni äyri at* куйруғу ters (at) - лошадь съ вывороченнымъ хвостомъ - Pferd mit verkehrtem Schwanz; *dümän äлиндä-dir* her şey onun elinde (taktirinde) - все зависитъ отъ него – in seiner Hand liegt Alles, Alles hängt von ihm ab; *dayısı dümändä* dayısı dümende (dayısı var) - онъ имѣеть протекцію - er hat Protektion. {< It. *timón*; Tietze *dümen I 672a*}.

dümänci: дүмәңци [دومانجی (Osm.), < *dümän+çi*] Dümenci - кормчий – der Steuermann.

dümänsiz: дүмәңсиз [دومانسز (Osm.), < *dümän+siz*] Dümensiz - безъ руля – ohne Steuer; *dümänsiz gämiyä dümän tıktı* dümensiz gemiye dümen taktı (işleri düzeltti) - онъ опять поправилъ свои дѣла – er hat seine Angelegenheiten wieder in Ordnung gebracht.

dümbägi: дүмбәги [دنبيکی (Osm.)] Türbanları دنبيکی صارغی mantarına benzemesi nedeniyle şakayla aydınlara söylenir - прозвище законниковъ, по поводу носимой ими чалмы въ формѣ гриба, называемаго دنبيکی صارغی - scherzhafte Benennung der Gelehrten, wegen des von ihnen

getragenen Turbanes, der in seiner Form dem Pilze دنبيکی صارغی ähnlich ist. {Tietze *dümbeki 671a*}.

dümbäk: дүмбәк [دمبک (Osm.)] Bir tür çukur kap - родъ тарелокъ – eine Art Becken (S. S. كچوك نغاره ، طبل ، کوس ، دومبرک ، دول ، تک نقاره). {Räsänen *tümbek/dümbek/dümbäläk 504b*; ayrıca bkz. Tietze *dümbelek I/dümbek 671b*}.

dümbäläk: дүмбәләк [دنبلک (Osm. Çağ.), krş. *dümbäk*] Dümbelek, büyük zil (müzik aleti) - тарелки – die Becken (Musikinstrument).

dümbäläkçi: дүмбәләкчи [دنبلکچی (Osm.), < *dümbäläk+çi*] Dümbelekçi - играющій на тарелкахъ – der Beckenschläger.

dümbülük: дүмбүлүк [دمبلک (Osm.)] Toprak testi – глиняный кувшинъ – ein irdener Krug.

dümçäk: дүмчәк [Tar.] İki büklüm yürüyen, kamburlu - ходящій съ согнутою синею – zusammengekrümmt gehend, einen krummen Rücken habend.

dümri: дүмри [دمری, دومری (Z.)] Davul, büyük davul, el davulu - родъ барабана; ручной барабанъ - Trommel, Pauke, Handtrommel. {Räsänen OT *tümrük 505a*}.

dün: ¹дүн [دون (Osm. Krm)] = *tün 1*. Gece - ночь – die Nacht; *dün yarısında* gece yarısında - около полуночи – um Mitternacht; *dün*

gün gece gündüz - день и ночь - Tag und Nacht. **2.** *Dün* - вчера – gestern; *dün galdi dün geldi* - онъ вчера пришелъ - er ist gestern gekommen; *dün дәyil, o bir gün dün değıl, öbür gün* - не вчера, а третьяго дня – nicht gestern, sondern vorgestern; *dün gacä* (Krm.) *dün gece* - прошлуюю ночь - vergangene Nacht (P. d. V. VII*, 35,1); *dün aḥsam dün akşam* - вчера вечеромъ - gestern abend; *dün kabaḥ oldu, bugün atıfa boyun uzadır dün kabak oldu, bu gün etıfa boyun uzatır, her şeye karışıyor* (deyim) - вчера онъ былъ тыкою, а сегодня онъ всюду вертитъ шею, (во все вмѣшивается) (посл.) – gestern war er ein Kürbis und heute reckt er den Hals nach allen Seiten aus, mischt er sich in Alles (Spr.). {ED *tün* (d-) 513a}.

dün: ²дүн [Osm.] = *düyün andan kırk gün kırk gacä dün yaparaḥ* ondan sonra kırk gün kırk gece düğün yaptı - послѣ этого онъ праздновалъ свадьбу сорокъ дней и сорокъ ночей – darauf feierte er vierzig Tage und vierzig Nächte die Hochzeit (N. 6). {= *düğün*}.

dünä-: дүнә (e.) [دونه مك (Osm.)] Ağaca tünemek (kuş gibi) - садиться на вѣтки (какъ птица) – sich auf den Baum setzen (wie ein Vogel). {ED

tüne:- < *tün* 516a; krş. Tietze *düne-/tüne-* 672b }.

dünäk: дүнәк [دونك (Osm.), < *dünä+k*] Tavuk kümesinde tünäk - жердь, на которой сидятъ куры – die Sitzstange im Hühnerstalle. {ED *tünäk* (d-) 519b}.

dünän-: дүнән (e.) [دوننمك (Osm.), < *dünä+n*] Yumurtanın üzerinde oturmak, kuluçkaya yatmak - сидѣть на яйцахъ – auf den Eiern sitzen, brüten.

dünät-: дүнәт (e.) [دونتمك (Osm.), < *dünä+t*] Kendisini bir ağacın üzerinde tünettirmek - заставлятъ садиться на дерево – sich auf einen Baum setzen lassen; *onu ağaçta kuş gibi dünädäyim onu ağaçta kuş gibi tüneteyim* (deyim) - я его хочу посадить на дерево какъ птицу (посл.) – ich will ihn wie einen Vogel auf den Baum setzen (Spr.). {ED *tünät-* (d-) 517b}.

dünbat: дүнбат [دنباط (Osm. Bdg. eski.)] Manda - буйволъ – der Büffel (مانده).

dünbä: дүнбә [دونبه (DT.)] Kuyruk (koyunda) - курдюкъ у овецъ – der Fettschwanz der Schafe.

dünbäy: дүнбәй [دنبی (Çağ.)] Yatak yeri - кровать – die Bettstelle (Calc. Wrtb. چهار پایه بزرگ که برای خواب باشد).

dünbül: дүнбүл [دونبل (DT.)] = *dümbül Olgunlaşmamış, ham* - неспѣлый – unreif.

dünki: дўнкі [دونكى (Osm.), < *dün+ki*]

Dünki - вчеташние – gestrig.

dünlä: дўнлэ (e.) [رونله مك (Osm. R.)]

Bayatlamak, solmak (dünden kalmak) - дѣлаться черствымъ, вялымъ («вчерашнимъ») – altbacken, welk («gestrig») werden. {*dün + lä*-}.

dünö: дўнө [دنيا (Kkr.)] = *dünya* Dünya

- этотъ міръ – diese Welt.

dünüö: дўнүө [Kır.] = *dünüö*.

dünya: дўнја [Osm., < دنيا] = *dünüö*

Dünya - этотъ міръ – diese Welt; *o bir dünya öbür dünya, ahiret* - тотъ міръ – das Jenseits; *dünyaya gätirmäk dünyaya getirmek* - рождать - zur Welt bringen; *dünyada bitmäs iş otmaz dünyada bitmeyen iş yoktur* - все имѣеть конецъ на этомъ свѣтѣ – Alles geht in dieser Welt zu Ende; *bu dünya 'kafirin cännäti dir* bu dünya kafirin cennetidir (deyim) - этотъ мірърай для невѣрнаго (посл.) – diese Welt ist das Paradies des Ungläubigen (Spr.).

dünyadar: дўнјадар [دنيدار (Osm.)]

Dünya malı bağışlanmış olan, zengin kimse - владѣющій благами сего міра, богачъ – der mit Gütern dieser Welt gesegnet ist, ein Reicher.

dünyañk: дўнјалык [دنيالق (Osm.), <

dünya+hk] Dünyalık, dünya malı, zenginlik, varlık - богатство этого

міра, богатство, имущество – die Habe dieser Welt, der Reichthum, das Vermögen.

dünyä: дўнјä [Kom.] = *dünya*.

dünyâ: дөнјö [Kaz.] = *dunya* Dünya - сей міръ – diese Welt; *dünyâdägi kişlär dünya insanları* - жители этого міра – die Menschen dieser Welt; *dünyâdän kitti* bu dünyayı terk etti - онъ оставилъ этотъ міръ, умеръ - er verlies diese Welt, ist gestorben; *tig'i dünyâ öbür dünya, ahiret* - тотъ міръ, будущая жизнь - jene Welt, das Jenseits; *dünyâgä kitirdi* onu dünyaya getirdi - онъ родила – sie hat ihn zur Welt gebracht.

dünyâlik: дөнјöлік [Kaz., < *dünyâ+lik*]

Dünyalık - относящееся къ этому міру – was auf diese Welt sich bezieht; *dünyâlik iş dünya işleri* - дѣла этого міра – die Angelegenheiten dieser Welt.

düp: дўп [دوب (Osm.)] “*dü*”le başlayan

sıfatların anlamlarını güçlendiren bir öntakı - слогъ, усиливающий значение прилагательныхъ на «дў» – eine die Bedeutung der Adjectiva auf «дў» verstärkende Silbe; *düp düz düp düz* - совѣмъ гладкій – ganz glatt.

düptärün: дўптәрүн [دوپترون (Çağ.)]

Adımların sesi, kalp atışının sesi - звукъ отъ тонота ногъ и отъ

біенія сердца – der Ton der Schritten, der Ton des Herzschlages.

dür: ¹дўр [Kır.] **1.** Sesli ve sert konuşan, belagetli, canlı - говорящий громко и съ жаромъ, краснорѣчивый – laut und heftig sprechend, beredt. **2.** Cesur, yürekli - храбрый – tapfer.

dür-: ²дўр (e.) [دورمك, **дүр-дүр** (Osm.)] = *tür* Dürmek, yuvarlamak - складывать, свертывать – zusammenfallen, aufrollen, zusammendrehen. {ED *tür-* (d-) 530b}.

dürbün: дўрбўн [Krm. Osm., < Far. دوربين] Dürbün - подзорная труба – das Fernrohr; *dürbün ilä baqtım* (Osm.) Dürbünle baktım - я смотрѣль черезъ подзорную трубу – ich sah durch ein Fernrohr; *köşkâ çıkıp dört yaqını dübün ilän zâhir idâr-kân* (Krm.) köşküne çıkıp dürbünle dört yakaуı seyrederken (dört yana bakarken) - поднявшись на дворець онъ осмотрѣль всѣ четыре стороны черезъ подзорную турбу – auf sein Palast steigend beschaute er alle vier Seiten durch ein Fernrohr (P. d. V. VII*, 56,21).

dürdür-: дўрдўр (e.) [دوردردمك (Osm.), < ²*dür+dür*] Bir araya koydurtmak, yuvarlatmak, dürdürtmek - велѣть сложить, свертывать – zusammenlegen, aufrollen lassen.

dürkün: дўркўн [Kır.] Kere, defa - разъ – mal; *eki dürkün* iki kere - два раза – zwei mal; *dürkün dürkün dönüştümlü* olarak karışıklığa uğramak - попеременно, въ смятении – abwechselnd in Verwirrung gerathen. {ED *türgün* (d-) 545a}.

dürlâ: дөрлә (e.) [Kaz.] Alevlenmek - пылать - flammen, flacken; *uçakta ut dürlâp yana* ocakta hafif ateş yanıyor - на очагѣ горитъ огонь съ пламенемъ - auf dem Heerde brennt ein helles Feuer.

dürlü: дўрлў [دورلو, **дүр-дүр** (Osm. Krm.)] = *türlü* *dürlü* *dürlü* *türlü* *türlü* - разнообразный – verschiedenartig; *här dürlü* her türlü - всякаго сорта – von jeder Art; *bir dürlü* bir türlü, hepsi bir - одинаковый – einerlei; *bir dürlü sözâ* (Krm.) bir başka söze - къ другому слову – zu einem andern Worte. {ED *törlüg* (*törlög*; ?d-)}.

dürmök: дўрмөк [Kır.] **1.** Halkın oluşturduğu kalabalığın sıkıştırması - давление, напоръ толпы – das Drängen einer Volksmenge. **2.** Nakliyat, araba dolusu - перевозка – der Transport, die Fuhre.

dürmöt: дўрмөт [Kır.] Tüfeğin dolumu - зарядъ ружья – die Ladung der Flinte.

- dürö:** дýрö [Kır.] Dövmе, vurma - ударъ – das Schlagen. {< Far. *durra*; Räsänen 142a}.
- dürök:** дýрök [Kır.] Birden, aniden - вдругъ, сразу, оптомъ – plötzlich, auf einmal. {Kırş. ¹*dür*}.
- dürs:** дýрс [Kır.] *dürs etti* ses çıkararak düştü - онъ упалъ съ шумомъ – er ist mit Geräusch hingefallen.
- dürsö:** дýрсö [Kır.] *dürsö koyu bardi doğruca üzerine gitti* - онъ прямо пошелъ на него – er ist grade auf ihn losgegangen.
- dürt:** ¹дýрт [Kaz.] = *tört* Dört - четыре – vier. {=¹*dört*}.
- dürt-:** ²дýрт (e.) [دورتمك (Osm.)] = *türt* Dürtmek, batırmak - колотить, толкать – stechen, stossen. {ED *türt-* (d-) 535a}.
- dürtinçi:** дýртінчі [Kaz.] Dördüncü - четвертый – der Vierte. {=¹*dörtünçü*}.
- dürttür-:** дýрттýр (e.) [دورترمك (Osm. R.)] *dürt* ‘ün ettirgen çatısı - принуд. отъ дýрт – Causat. von *dürt*.
- dürtü:** дýртý [دورتى, **үһ-рәһ-** (Osm.)] **1.** Eğe, törpü - пила – die Feile. **2.** Diken ucu - острый конецъ жала – die Spitze des Stachels.
- dürtücü:** дýртýдý [دورتيجى (Osm.), < ²*dürt+ü+çî*] Dürtücü, kışkırtıcı - подталкивающей, подстрекатель – der Anstossende, der Anstifter.
- dürtüş:** ¹дýртýш [دورتش (Osm.), < ²*dürt+ş*] Dürtüş, teşfik - толчокъ, побуждение – der Stoss, die Anregung. {ED *türtüş-* (d-) < *türt-* 537a}.
- dürtüş-:** ²дýртýш (e.) [دورتشمك (Osm. R.)] **1.** Hafifçe dürtmek - подталкивать – sanft stossen. **2.** Bir eylem için yavaşça harekete geçirmek - ласково побуждать къ дѣйствию - zu einer Handlung leise antreiben. **3.** Hafifçe dürtüşmek - поталкивать другъ друга – einander sanft stossen. {=¹*dürtüş*}.
- dürtüştür-:** дýртýштýр (e.) [دورتشدمك (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.
- dürül-:** дýрýл (e.) [دورلماك, **үһ-рәһ-лүл** (Osm.), < *dür+l*] Dürülmek, dürülmüş olmak, yuvarlanmak, yuvarlanmış olmak - быть сложеннымъ, сверченнымъ – zusammengefaltet, aufgerollt werden, sein. {ED *türül-* 548a}.
- dürüldö-:** дýрýлдö (e.) [Kır.] Korkmak, ürkmek, ürkerек kaçmak (koyun sürüsü) - испугаться, отъ испуга убѣжать (объ овцахъ) – erschrecken, scheu werden, von Schreck davonlaufen (von der Schafheerde).

dürüm: дүрүм [دورم, دورم, **ḡḡ~ḡḡ~ḡ**

(Osm.), < *dür+m*] Katı, yuvarlanmış şey - складка, свертокъ – die Falte, die Rolle; *bir dürüm kaýmak* bir dürüm kaamak - кругъ сливокъ - eine Rolle Sahne; *dürüm dürüm üst üste*, bir araya konmuş - сложенный – zusammengelegt; *dürümü bozulmamış kat izleri bozulmamış yeni kumaş* - новая материя, складки которой еще не сглажены – neuer Stoff, desen Falten noch nicht ausgegangen sind.

dürüs: дүрүс [Kır.] = *dürüst*.

dürüş: дөрөс [Kaz.] = *dürüst* Dürüst - вѣрный, справедливый – wahr, gerecht; *sa'atim dürüş yürüy* saatim doğru işliyor - мои часы идутъ вѣрно – meine Uhr geht richtig; *dürüş äyttiñ* doğru söyledin - ты вѣрно говорилъ – du hast wahr gesprochen; *dürüş kişî* dürüst insan - честный человекъ - ein rechtschaffener Mensch.

dürüşlâ-: дөрөклө (e.) [Kaz., < *dürüş+lâ*] Doğru yapmak, dürüst olmak, düzeltmek - сдѣлать что-нибудь вѣрнымъ, справедливо дѣйствовать, оправдать, исправить – etwas richtig thun, gerecht handeln, rechtfertigen, verbessern; *dürüşlân äyttî* doğruyu söylüyor - онъ вѣрно говоритъ – er sagt die Wahrheit; *yanış itsân anı dürüşlârgä kiräk* yanlış yapsa onu

düzelmesi gerekir - если ты ошибаешься, нужно исправить – wenn man Fehler begeht, muss man sie verbessern; *ut üzün dürüşlârgä tırıştı* haklı olduğunu gösterebilmesi için çabalıyordu - онъ старался оправдывать себя – er bemühte sich, sich zu rechtfertigen.

dürüşlân-: дөрөклө (e.) [Kaz., < *dürüşlâ+n*] Kendini haklı çıkarmaya çalışmak - оправдаться – sich rechtfertigen.

dürüşlü: дөрөклө [Kaz., < *dürüş+li*] Doğru, dürüst - истинный, справедливый – wahr gerecht.

dürüşlük: дөрөклөк [Kaz., < *dürüş+lik*] Doğruluk, dürüstlük - вѣрность, справедливость – die Richtigkeit, die Gerechtigkeit; *dürüşlük yuñndan çıkmâ!* doğru yoldan çıkmâ! - не отступай отъ пути справедливости! – weiche nicht vom Wege der Gerechtigkeit, Wahrheit ab!

dürüşsüz: дөрөссөз [Kaz., < *dürüş+siz*] Dürüst olmayan, doğru olmayan - невѣрный, несправедливый – unrichtig, ungerecht.

dürüşsüzlük: дөрөссөзлүк [Kaz., < *dürüşsüz+lik*] Dürüstsüzlük, haksızlık - несправедливость – die Ungerechtigkeit. **dürüst:** дүрүст [درست, **ḡḡ~ḡḡ~ḡ** (Osm. Kır. Kom. Kır.), < Far.] Düz, dürüst - прямой, справедливый – grade,

gerecht; *düp dürüst* (Osm.) dümdüz
- совсѣмъ прямой – ganz grade;
dürüst ätmäk (Osm.) düzeltmek,
iyileştirmek - исправить -
verbessern.

dürüstlä-: дүрүстлә (e.) [درستلمك
(Osm.), < *dürüst+lä*] Onaylamak,
düzeltmek, karşılaştırmak -
скрѣнить, поправить, свѣрить –
bestätigen, verbessern, collationiren.

dürüstlän-: дүрүстлән (e.) [درستلنمك
(Osm.), < *dürüstlän+n*] Doğru
işlemek (saat) - вѣрно ходить (о
часахъ) – richtig gehen (von der
Uhr).

dürüstlük: дүрүстлүк [درستلك (Osm.), <
dürüst+lik] Dürüstlük, adalet,
doğruluk - прямота, правильность
– die Gradheit, die Gerechtigkeit,
die Richtigkeit.

dürüş-: дүрүш (e.) [دورشمك,
۞۞~۞۞~۞۞۞ (Osm.)] Kendini
yormak, çabalamak, dayanmak -
стараться, усиленно работать,
быть крѣпкимъ – sich anstrengen,
mit Eifer arbeiten, fest sein. {ED
turuş- (?d-) < *tur-* 554a; krş. Tietze
duruş-/dürüş- II 664a }.

dürüş: дүрүшт [درشت (Osm.), < Far.]
Sert, kaba, asık suratlı, katı -
твердый, грубый, угрюмый,
строгий – hart, grob, mürrisch,
streng.

dürüştlän: дүрүштлән (e.) [درشتلنمك
(Osm.), < *dürüştlän+n*] Sert, kaba,

asık suratlı, katı olmak - сдѣлаться
твердымъ, грубымъ, угрюмымъ,
строгимъ – hart, grob, mürrisch,
streng werden.

dürüşüş-: дүрүшүш (e.) [دورشمشمك
(Osm. R.)] **1.** = *dürüş*. **2.** Biriyle
birlikte gayretle çalışmak -
стараться, уселенно работать съ
къмъ нибудь – mit Jemand
zusammen eifrig arbeiten. {*dürüş-* +
(*ü*)*ş-*}.

dürüt-: дүрүт (e.) [دوروتمك (Osm. R.)]
dür ‘ün ettirgen çatısı - принуд. отъ
дүр – Causat. von *dür*.

düş: ¹дүш [دوش (Osm.)] = *tüş*, *tuş*
Doğru(ca), doğrultusunda,
karşısında - прямо, насупротивъ,
навстрѣчу – grade, grade
gegenüber, entgegen; *düş gâlmäk*
karşılamaq, karşıdan gelmek - идти
навстрѣчу – entgegen kommen. {=
²*duş*}.

düş: ²дүш [دوش (Osm. Krm.)] = *tüş* Düş
- сонъ, сновидѣніе – der Traum;
düş görmäk düş görmek - видѣть
сонъ – einen Traum haben, träumen;
düşümdä gördüm düşümde gördüm -
я видѣлъ во снѣ – ich habe im
Traume gesehen; *düş yormağ* düş
yorumlamak - толковать сонъ -
einen Traum deuten; *düş açmağ*
sesli düşlemek - бредить во снѣ –
laut träumen; *uykudan sonra düş*
uykudan sonraki düş - дремота –
die Träumerei nach dem Schlafen;

düş ağıtmağ düş azmak - имѣть
поллюцію - eine Pollution haben.
{ED 2 *tu:ş (d-)* 559a}.

düş: ³دُش [دوش (Osm.)] Omuz - плечо
– die Schulter. {< Far. *dūş*; Tietze
duş II 664b}.

düş: ⁴دُش [دوش (Osm.), < Fr. *douche*]
Duş - душъ – die Douche.

düş-: ⁵دُش (e.) [دوشمك (Osm. Krm.)] =
tüş **1.** *Düşmek* - падать, унасть –
fallen, hinfallen; *yärä düşmäk yere*
düşmek, başarısız olmak - упасть на
поль, не имѣть уcnѣха – auf die
Erde fallen, keinen Erfolg haben;
ayağa düşmäk ayağa kapanmak,
yalvarmak - падать къ ногамъ,
умолять - zu Füßen fallen,
anflehen; *hasta, hastalığa düşmäk*
заболѣть – in Krankheit verfallen;
gözdän düşmäk gözden düşmek -
терять милость, любовь - das
Wohlwollen, die Liebe Jemandes
verlieren. **2.** *İnmek, bir yerlere*
varmak - слѣзать, идти внизъ,
понасть куда – herabsteigen,
heruntergehen, sich herablassen,
wohin gerathen; *yollara düştü ü*
yollara düştü - онъ отправился въ
путь - er machte sich auf die Reise;
gämi kıma düştü gemi kuma
saplandı - лодка попала на песокъ
- das Schiff ist auf den Sand
gerathen; *düşüp kalmağ karşılaşmak*
- встрѣчаться – sich begegnen;
duşman üstünä düşmäk düşmanın

üzerine saldırmak - напасть на
врага – über den Feind herfallen;
düşmüz kalmağ bir Allah düşmez
kalkmaz bir Allah (deyim) - одинъ
Богъ не падаетъ и не
поднимается (посл.) – der eine
Gott fällt nicht herab und steigt nicht
herauf (Spr.); *dusağına bir güzel kuş*
düştü ü tuzağına bir güzel kuş düştü -
хорошая птица поймана въ
силокъ - ein schöner Vogel ist in
die Schlinge gerathen. **3.**
İlgilendirmek, almak - касаться до,
получать - Jemanden angehen,
erhalten; *bu iş mana düşmüz bu iş*
bana düşmez - это дѣло для меня
неподходящее – diese Sache passt
für mich nicht; *o günü baş miğ*
guruştan ziyada para düşmüş
(Krm.) *o günde 5000 kuruştan fazla*
para aldı - въ этотъ день онъ
полчилъ болѣе пяти тысячъ
піастровъ прибыли – diesen Tag
nahm er mehr als 5000 Gurusch
Geld ein; *kändisinä düşär söz дәyil*
ona uygun (yakışan) bir söz değil -
неподходящее для него слово –
kein für ihn passendes Wort; *bu*
maslahat sizä düşär bu iş size düşer,
sizi ilgilendirir - это дѣло васъ
касается – die Sache trifft sie. {ED
tüş- (d-) 560a}.

düşä: ¹дүшä [Krm.] Altlık, halı -
подстилка, коверъ – die Uuterlage,
der Teppich. {Bkz. ²*düşä-*}.

düşä-: ²дўшä (e.) [دوشه مك, **قح~جۇلپ**

(Osm. Krm.)] = *tüşä, töşä* Döşemek, *yaumak* - разстлать, разложить, покрыть обоями, настлать полъ, мостить – unterbreiten, ausbreiten, auseinanderlegen, tapezieren, dielen, pflastern. {ED *töse-*: 561b}.

düşäk: дўшäк [دوشك, **قح~كپ** (Osm.)]

= *döşäk, tüşäk, töşäk* Döşek, gecelenecek yer, yatak, gemi tabanı - постель, тюфякъ; дно, полъ (у корабля) – das Bett, das Lager, die Matratze, der Schiffsboden; *ripła düşäk* kuş tüyü yatak - перина – das Federbett; *düşäk sädiri* yatak (döşek) yeri - кровать - die Bettstelle; *yäşil düşäk* çimenlik - зеленый дернъ – der grüne Rasen; *düşäk düşätmäk* döşek döşemek - постилать ложе – das Bett machen; *düşäk çäkmäk* yatağı korumak - лежать въ постели – das Bett hüten; *düşäklärä äsir oлмақ* hasta yatmak - лежать больнымъ - krank darniederliegen; *düşäktän kaлмақ* döşekten (yataktan) kalkmak - встать съ постели – vom Bette aufstehen; *ölüm düşäyindä oлмақ* ölüm döşeginde olmak - быть при смерти больнымъ - todtkrank sein; *düşäk kuthu oksun!* yeni evlilere iyi dilekte bulunmak için söylenir - привѣтъ новобрачнымъ -

Glückwunsch an Neuvermählte.

{ED *töşek (d-)* < *töse-*: 563b}.

düşäkçi: дўшäкчи [دوشاچى (Osm.), <

düşäk+çi] Yatakta yatmasını seven kimse, kadın avcısı - любящій лежать въ постели, охотникъ до женщинъ – der im Bette zu liegen liebt, der Frauenjäger. {ED *töşekçi:* (d-) 563b}.

düşäksiz: дўшäксіз [دوشكسىز (Osm. R.)]

Döşeksiz, karargahsız, gemi tabanı olmayan - безъ подстилки, безъ матраца, безъ пола – ohne Bett, ohne Lager, ohne Schiffsboden. {*düşäk + siz*}.

düşämä: дўшämä [دوشه مه (Osm.), <

düşä+mä] Kaldırım, döşeme, mobilya, döşeme tahtası, parke, çiçek tarhı - мостовая, омеблировка, паркетъ, полъ, грядка въ саду – das Pflaster, das Ameublement, die Diele, das Parquet, das Blumenbeet; *düşämä taқımı* mobilya takımı - омеблировка – das Ameublement.

düşämäli: дўшämäli [دوشه مه لو (Osm.), <

düşämä+li] Döşemeli, mobilyalı - меблированный – möblirt; *düşämäli äv* dayalı döşeli (mobilyalı) ev - меблированный домъ – ein möblirtes Haus.

düşämälik: дўшämälik [Osm.] =

döşämälik.

düşämbä: дўшāмбä [دوشنبه (Osm. Kas.), < Far.] Pazartesi - понедѣльникъ – der Montag.

düşän-: дўшāн (e.) [دوشنمك (Osm. Krm.), < *düşä+n*] **1.** Döşenmiş olmak, döşenmek - быть разстилаемъ, мощнымъ – ausbreitet sein, untergebreitet sein, gepflastert sein; *yol taş düşändi yola taş döşendi* - улица была замощена – die Strasse wurde gepflastert. **2.** Yatalak olmak - лежать больнымъ - bettlägerig sein. {ED *tüşen-* (d-) 565b}.

düşät-: дўшāt (e.) [دوشتمك (Osm.), < *düşä+t*] Yere döşemek, halı sermek - разстилать, покрывать полъ коврами – an der Erde ausbreiten, mit Teppichen belegen. {ED *töşet-* (d-) 562a}.

düşättir-: дўшātти (e.) [دوشتدرمك (Osm. R.)] *düşät* ‘in ettirgen çatısı - принуд. отъ дўшат – Causat. von *düşät*.

düşkün: дўшкўн [دوشگون, **ʋh~2h~ü** (Osm.), < *düş+kün*] **1.** Düşkün, talihsizliğe uğramış, yoksullaşmış, ederi düşmüş - упавшій, понавшій въ бѣду, обѣднѣвшій, потерявшій прежнюю цѣну – gefallen, ins Unglück gerathen, verarmt, im Preise gesunken; *yıldızı düşmüş* - его звѣзда упала – sein Stern ist gesunken; *düşkünlärdän yanışana Allah*

yardımcıdır düşkünlere el uzatanın Allah yardımcısı olur (deyim) - Богъ помогаетъ тѣмъ, которые несчастнымъ подають руку (посл.) – Gott hilft denjenigen, die den Armen die Hand gereicht haben (Spr.); *öhum sän bir düşkün adama bänziyorsun* oğlum, sen düşkün (talihsiz) bir insana benziyorsun - сынъ мой, ты похожъ на несчастнаго челоуѣка – mein Sohn, du gleichst einem unglücklichen Menschen (N. 2). **2.** Düşkünlük, aşırı istek - надкїй на что – begierig nach Etwas (Dat.); *şaraba düşkün* şaraba düşkün - любящій вино – den Wein liebend; *boğaz düşkünü* boğaz düşkünü - надкїй на ѣду – nach Speise lüstern; *düşkün olmak* düşkün olmak, aç gözlü olmak - быть жаднымъ - gierig sein.

düşkünlük: дўшкўнлўк [دوشگونلک (Osm.), < *düşkün+lik*] **1.** Düşkünlük, aç gözlülük - падкость, жадность – Begierde, Gierigkeit; *boğaz düşkünlüyü* boğaz düşkünlüğü, iştahlılık - жадность на сладости – Leckerhaftigkeit, Lüsternheit. **2.** Yoksulluk - нужда, бѣдность – das Elend, die Armuth.

düşmān: дўшмāн [Tar.] = *düşman*.

düşman: дўшман [دشمن (Osm.), < Far.] Düşman - врагъ – der Feind.

- düşmanlık:** дўшманлык [دوشمنلىق] (Osm.), < *düşman+lık*] Düşmanlık - вражда – die Feindschaft.
- düşmānlik:** дўшмāнлик [Tar.] = *düşmanlık*.
- düşük:** дўшўк [دوشوك] (Osm.), < ³*düş+k*] Düşmüş, düşük (bebek) - упавший, павший, преждевременно рожденный – gefallen, zu früh geboren; *düşük tiş* düşmüş diş - выпавший зубь - ein ausgefallener Zahn; *düşük yıldız* düşük yıldız, şansız kimse - упавшая звезда, несчастный – ein gefallener Stern, ein Unglücklicher; *düşük çocuk* düşük çocuk - выкидышь – eine Frühgeburt. {ED *tüşük (d-)* 563b}.
- düşüklük:** дўшўклўк [دوشوكلك] (Osm. R.)] **1.** Düşüklük, düşmüş olma durumu - падение – das Zustand des Gefallenseins. **2.** Çökme, gerileme - упадокъ (литературного стиля) – der Niedergang. {*düşük + lük*}.
- düşüm:** дўшўм [دوشم] (Osm.), < ³*düş+m*] Tahıldan arda kalan ot yığının üzerine yatırılan tahtadan bir tür kontrol tabelası - деревянная контрольная табличка (вродѣтамги), накладываемая на скирды хлѣба – eine hölzerne Kontrolltafel, die auf die Getreideschober gelegt wird.
- düşün:** ¹дўшўн [دوشون] (Osm.), < ³*düş+n*] Taşınmamış çocuk (hamilelikte) - недоношенный ребенокъ – ein nicht ausgetragenes Kind.
- düşün-:** ²дўшўн (e.) [دوشنمك] (Osm. Krm.), < ³*düş+n*] Düşünmek - думать, обдумать, размышлять – denken, nachdenken, überlegen; *işimizi düşünälim* meselemizi düşünelim - подумаемъ-ка о нашемъ дѣлѣ – überlegen wir unsere Sache; *äväl düşün sonra söylä!* önce düşün sonra söyle! - сперва подмай, а потомъ говори! – zuerst denke nach und dann sprich! {Räsänen *düşün-* 507b}.
- düşüncä:** дўшўнцä [دوشنجه] (Osm.), < *düşün+cä*] **1.** = *düşünmä*. **2.** Endişelenme - озабоченность – das Besorgtsein; *sizin bir düşüncäniz var-dır*.
- düşündür-:** дўшўндўр (e.) [دوشندرمك] (Osm. Kaz.), < *düşün+dir*] Düşündürmek - дать подумать – zu Denken geben, nachdenken lassen.
- düşünmä:** дўшўнмä [دوشنمه] (Osm.), < *düşün+mä*] Düşünme - мысль – der Gedanke, die Ueberlegung.
- düşür-:** дўшўр (e.) [دوشورمك, دوشورمك] (Osm. Krm.), < *düş+ür*] Düşürmek - дать упасть, уронить – umfallen lassen, umwerfen; *küçük düşürmäk* küçük düşürmek, küçültmek - унижить - erniedrigen; *çocuk düşürmäk* çocuk düşürmek - преждевременно

родить - abortiren, einen Abort haben. {ED *tüşür-* (d-) 566a}.

düşürmâlik: дўшўрмâлик [دوشورمه لك] (Osm.), < *düşür+mâ+lik*] Erken doğum, düşük - преждевременные роды – eine Frühgeburt, ein Abort.

düşürt-: дўшўрт (e.) [دوشورتك] (Osm.), < *düşür+t*] = *düşür*.

düşürül-: дўшўрўл (e.) [دوشورلمك] (Osm.), < *düşür+l*] Düşürtmek, düşüğe neden olmak - заставить преждевременно родить – abortiren lassen, einen Abort verursachen.

düşüş: дўшўш [دوشوش, دوشوش] (Osm.), < ³*düş+ş*] Rastlantı sonucu karşılaşma, rastlantı - случайная встреча, случайность – eine zufällige Begegnung, ein Zufall.

düşüt: дўшўт [دوشوت] (Osm. R.)] **1.** Düşük - выкидыш – ein Abort. **2.** Kötürüm, inmelî, sakat - хромо́й, увѣчный – lahm, verküppelt.

düt-: дўт (e.) [دوتك, **үһ-рәүт**] (Osm.)] = *tüt* Tütmek - дымить - rauchen; *atâşım yanmadan tütünüm dütâr* ateşim yanmadan tütünüm tüter (ilişkisi zamansız duyulan sevgilinin yakınması) - раньше чѣмъ мой огонь загорѣлся, распространился мой дымъ (жалоба влюбленного, любовь которого слишком рано стала известной) – ehe mein Feuer angebrannt ist, hat sich mein Rauch

verbreitet (Klage des Geliebten, diesen Verhältnisse zu früh bekannt wurden). {ED *tüte:-* 452a}.

dütsü: дўтсў [دوتسو] (Osm.)] = *tütsü* **1.** Tütsüleme - окуривание, копчение - die Räucherung. **2.** Tütsü, parfüm, koku - дух`и – das Parfüm; *dütsü vârmäk (itmäk)* parfümlemek - парфюмировать - parfümiren. {ED *1 tütsüg* 461a}.

dütsülä-: дўтсўлâ (e.) [دوتسولمك] (Osm.)] **1.** Tütsülemek - окуривать, контить - räuchern. **2.** Parfümlemek - парфюмировать - parfümiren. {*dütsü + lâ-*}.

düttür-: дўттўр (e.) [دوتترمك] (Osm.), < *düt+tir*] = *tüttür* Düttürmek, düdük öttürmek - играть на флейтѣ – die Flöte blasen.

düttürü: дўттўрў [دوتدري] (Osm.)] Çenebaz, çok konuşan - болтунь, говорунь - der Schwätzer, Vielsprecher; *düttürü Leylä* çok konuşan kadın - болтунья – eine Schwätzerin. {Tietze 679b}.

dütün: дўтўн [دوتون, **үһ-рәһ-н**] (Osm. Çağ.)] = *tütün* Duman, tütün - дымъ, курительный табакъ - der Rauch, der Rauchtack; *dütün kisâsi* tütün kesesi - табачный кисеть - der Tabacksbeutel; *dütün içmâk* sigara içmek - курить - rauchen. {ED *tütün* 457b}.

dütünci: дўтўнци [دوتونجى, **үһ-рәһ-нц**] (Osm.), < *dütün+çi*

1. Tütüncü - торговецъ табакомъ - der Tabackhändler. 2. Pipolardan (nargilelerden) sorumlu kimse - слуга, заботящийся о трубкахъ - der Diener, der die Pfeifen zu besorgen hat.
- dütünlä-:** дүтүлӧ (e.) [دوتونلك, **үһ-рһ-һүлүлр** (Osm.), < *dütün+lä*] Tütün çekmek, tütsülemek - курить, обкуривать - rauchen (Taback), durchräuchern.
- düy-:** ¹дүй (e.) [دوكمك, **үһ-ү** (Osm.)] Bağlamak, düğüm atmak - связать, сдѣлать узелъ - binden, einen Knoten machen. {ED *tüg-* (*d-*) 477a}.
- düy-:** ²дүй (e.) [دويمك (Çağ.)] Dayanmak, tahammül etmek, çekmek - выносить - ertragen.
- düyä:** дүйӧ [دوکه (Osm.)] Yavgulamamış genç inek - телка, корова молодая и не отелившаяся - das Kuhkalb, eine junge Kuh, welche noch nicht gekalbt hat. {ED *tüge:* (?*d-*) 478b}.
- düyâ:** дөйӧ [Kaz.] = *dävä, tvö* Deve - верблюдь - das Kameel; *düyâ қош* deve kuşu - страусъ - der Straus.
- düyäläk:** дүйӧлӧк [دوکه لك (Osm. R.)] 1. Küçük ya da ham kavun - мелкая или незрѣлая дыня - eine kleine oder unreife Melone. 2. Tekerlek yuvası - ступица колеса - die Radnabe. 3. a truck on the top of a mast. (?) {= *döläk*}.
- düyälik:** дүйӧлик [دوکه لك (Osm.)] Genç ineğin kösnü zamanı - течка у текли - die Brunstzeit der jungen Kuh. {*düyä+lik*}.
- düyösömbi:** дүйӧсөмби [Kır.] = *duşämbi* Pazartesi - понедѣльникъ - der Montag.
- düyül-:** дүйӧл (e.) [دوكمك (Osm. R.)] = *döyül* Düğümlemek - быть связаннымъ въ узелъ - zu einem Knoten gebunden werden. {ED *tügül-* < *tüg-* 481a}.
- düyüm:** ¹дүйӧм [دوكم (Osm.)] = *döyüm* Düğüm - узелъ - der Knoten; *düyüm çözmäk* düğüm çözmek - развязать узелъ - einen Knoten aufbinden. {= *dügün*}.
- düyüm:** ²дүйӧм [Kkır.] Bütün, hepsi - всѣ - Alle.
- düyümcük:** дүйӧмцүк [دوكمجك (Osm.), < *düyüm+çik*] Göğüs ucu - сосокъ у груди - die Brustwarze.
- düyümlä-:** дүйӧмлӧ (e.) [دوكمك (Osm.), < *düyüm+lä*] Düğümlemek, düğüm atmak - связать узелъ - knoten, einen Knoten schürzen.
- düyümlü:** дүйӧмлӧ [دوكم لو (Osm.), < *düyüm+li*] Düğümlü, düğümü olan - снабженный узломъ - mit einem Knoten versehen.
- düyün:** дүйӧн [دوكون, دوكن, **үһ-үһ-ү** (Osm.)] = *dügün, dün* Düğün - праздникъ по случаю свадьбы или обрѣзанія - die Hochzeit; *düyün zirafati* düğün ziyafeti -

свадебный пирь - das Hochzeitsmahl; *düyün ävi düğün evi*, çok gürültülü bir yer - домъ свадьбы, шумное мѣсто - das Hochzeitshaus, ein sehr geräuschvoller Ort; *düyün çiçägi düğün çiçeği* - козелець - die Ranunkel; *düyün dağındıktan sonra gälmäk düğün dağıldıktan sonra gelmek* - придти послѣ того, какъ (гости на) свадьбѣ разошлись - nachdem die Hochzeit zu Ende ist ankommen; *düyün pilavıdan köpäk karını doymaz düğün pilavından köreğın karnı doymaz* (deyim) - отъ свадебнаго плова собаки не насытятся (посл.) - vom Pilaw des Hochzeitsmahles werden die Hunde nicht satt (Spr.); *däliyä här gün düyün bayram deliye her gün düğün bayram* - для дурака каждый день свадьба и праздникъ - für denn Dummkopf ist jeder Tag Hochzeit und Feiertag. {= *düğün*}.

düyüncü: дүјүңцү [دوكونجی (Osm.), < *düyün+çi*] Düğün konuğu - гость на свадьбѣ - der Hochzeitsgast.

düyüz: дүјүз [دووز (Osm. R.)] **1.** Там, tamamlanmış, kusursuz - полный, совершенный - vollständig, vollkommen. **2.** Olgun - зрѣлый - reif. **3.** Genç, güçlü - молодой, сильный - jung, stark. {ED *tügüz* 488a}.

düyüzlük: дүјүзлүк [دووزلك (Osm. R.)]

1. Kusursuzluk, bütünlük - полнота, совершенство - die Vollkommenheit, die Vollständigkeit. **2.** Olgunluk - зрѣлость - die Reife. **3.** Gençlik gücü - юношеская сила - die jugendliche Kraft. {ED *tügüzlük* 489a}.

düz: ¹дүз [دوز, **үһ-ү** (Osm. Krm. Az.)] = *tüz* **1.** Düz, düzgün, pürüzsüz - прямой, ровный, однообразный - grade, eben, gleichmässig; *düz yâr düzlük* - равнина - die Ebene; *düz bâyaz düz beyaz* - одинаково бѣлый - gleichmässig weiss; *düz ätmäk düzletmek* - выравнивать - ebenen, ausgleichen; *düz ova düz ova* - равнина - die Ebene; *düz düzcä düz, pürüzsüz* - равномерно - gleichmässig; *düz adam düz, dürüst adam* - откорвенный, прямой человекъ - ein aufrichtiger, grader Mensch; *düz okumağ* akıcı okumak - плавно читать - fließend lesen; *bir düzüyâ arka arkaya, durmaksızın* - одинъ за другимъ, непрерывно - hinter einander, ohne Unterbrechung; *düz ayağ* düz ayak - первый этажъ - die Partere; *düz taban düz taban* (kötü ön belirti, şansız) - дурнаго предзнаменованія, несчастный - von schlechter Vorbedeutung, unglücklich; *düz taban oğur-mi*

gâtirä? şansız kimse şans getirebilir mi? - можетъ-ли несчастный принести счастье? – kann ein Unglücklicher Glück bringen? **2.** Düzlük - равнина – die Ebene; *Arzurum düzdä* (Krm.) Erzurum'un ovasında - въ Эрзерумской равнинѣ – in der Ebene von Erzerum (P. d. V. VII*, 35,5). **3.** Katıksız olarak üzümden yapılan rakı, kanyak vb. gibi bir tür içki - водка изъ чистаго винограда – Branntwein aus Weinbeeren ohne Beimischung; *düz içmāk* rakı, kanyak vb. içkiyi sek içmek - пить чистую водку – reinen Branntwein trinken. {ED *tüz* (d-) 571b}.

düz: ²дўз [Kır.] = *yüz, cüz* Yüz - сто – hundred. {ED *1 yüz*:z 983a}.

düz: ³дўз [Kır.] = *cüz, yüz* **1.** Yüz, çehre, yüzey, beniz - лицо, поверхность, цвѣтъ лица – das Gesicht, die Oberfläche, die Gesichtsfarbe; *düzgö cürgön kisi* (dünyayı) gezmiş kimse - человекъ, вездѣ бывалый – ein Mensch, der sich überall in der Welt umgesehen hat, bereister Mensch; *t's ün karadı doğruca yüzüne baktı* - онъ смотрѣль ему прямо въ лицо – er sah ihm grade ins Gesicht. **2.** (Bıçak vb.) keskin yüz - острiе, лезвiе (топора, ножа) – die Schneide (des Beiles, des Messers); *bata düz ü ötkür bođđü* baltanın keskin yüzü

keskindi - топоръ быть острый – die Schneide des Beiles war scharf. {ED *2 yüz*:z (ñ-) 983a}.

düz: ⁴дўз (e.) [دوزمك, **ұһ-дўлп** (Osm. Krm.)] **1.** Düzletmek - выравнивать, сдѣлать плоскимъ - ebenen, eben machen, abplatten. **2.** Düzene sokmak, düzenlemek, yerleştirmek, düzeltmek - привести въ порядокъ, устраивать, улучшать, исправлять – in Ordnung bringen, ordnen, einrichten, verbessern; *hilä düzmāk* hile düzmek - строить козни – eine List vorbereiten; *askār düzüp orduyu donatıp* - приготовивъ войскъ – das Heer ausrüstend (N. 70). **3.** Uydurmak - выдумать (историю) – erdichten (in malam partem). **4.** Fark etmek (vücuda) - познать (плотски) – erkennen (fleischlich). {ED *tüz*- (d-) 572b}.

düz: ⁵дўз (e.) [Kır.] = *cüz* Yüzmek - плавать – schwimmen. {ED *1 yüz*- 984a}.

düzä: дўзä (e.) [Krm] = ⁴*düz*.

düzädil: дўзädil (e.) [دوزادلمك (Osm.), < *düzät+l*] Hazırlanmış olmak/hazırlanmak, düzeltilmiş olmak/düzeltilmek, düzenlenmiş olmak/düzenlenmek - быть устроеннымъ - hergerichtet, in Ordnung gebracht sein.

düzäl: дўзäl (e.) [دوزالمك (Osm.), < *düzä+l*] Düzeltilmiş, iyileştirilmiş

olmak - быть устроеннымъ, исправленнымъ, улучшеннымъ – hergerichtet, verbessert sein.

düzäldici: дүзäлдici [دوزلدیجی (Osm.), < *düzält+i+çi*] Düzeltici - исправитель – der Verbesserer.

düzäldil-: дүзäldil (e.) [دوزلدلمک (Osm.), < *düzält+t*] Düzeltmiş olmak/ düzeltmek - быть испрленнымъ – verbessert sein.

düzält-: дүзäлт (e.) [دوزالتکم (Osm.), < *düzäl+t*] Düzeltmek, düzletmek - исправить, выравнять – verbessern, ebenen.

düzäm: дүзäm [Krm., < *düzä+m*] **1.** İhtar, uyarı, öğreti - увѣщевание, учение - die Ermahnung, die Lehre. **2.** Akort, akort etme - настраивание – das Stimmen (eines Instrumenten), die Stimmung; *sazıñ birin aña älinä, äyi düzäm wärirdi sazi eline aldı ve iyi akort etti* - онъ, взявъ въ руки балапайку, настроилъ ее какъ слѣдуетъ -er nahm eine Guittarre in die Hand und gab ihr eine gute Stimmung.

düzän: дүзän [دوزان, دوزن, **үһ-үлү** (Osm.), < *düzä+n*] **1.** Düzen, düzenleme, ölçü - устройство, порядокъ, методъ, вѣрная мѣра, пропорція – die Herrichtung, das Arrangement, die Ordnung, das Maass, die Proportion; *düzän värmäk düzen vermek, yerleştirmek* - устроить – einrichten. **2.** Süs -

украшение – die Zierde, der Putz; *çäki düzän värmäk çeki düzen vermek* - украшаться – sich putzen.

3. Al, hile - хитрость, козни – die List; *düzän bazhık aynı; ustanıñ şäkirtä düzäni çoқ tur* (Krm.) hocaların öğrencilerine karşı hileleri çoktur - у учителей много хитрости по отношению къ ученикамъ – viele Listen haben Lehrer ihren Schülern gegenüber (P. d. V. VII*, 3,12).

düzänlän-: дүзänlän (e.) [Krm., < *düzän+lä+n*] Süslenmek - украшаться – sich schmücken; *düzänlänip gülşän bahçasına doқdular süslenerek, bezenerek çiçek bahçesine doлуştular* - украшаясь они наполнили садъ – sich schmückend füllten sie den Blumengarten (P. d. V. VII*, 105,13).

düzänli: дүзänli [دوزانلو (Osm.), < *düzän+la*] Düzenli, yerleştirilmiş, süslenmiş - устроенный, украшенный – eingerichtet, geschmückt.

düzänlik: дүзänlik [دوزانلك (Osm.), < *düzän+lik*] Düzen, düzenlilik - порядокъ, сочинение – die Ordnung, die Herrichtung.

düzänsiz: дүзänsiz [دوزانسز (Osm. R.)] Düzensiz - въ безпорядкѣ, въ разстройствѣ – in Unordnung. {*düzän + siz*}.

порядокъ - regelrecht, in guter Ordnung, gut hergerichtet, geschmückt; *düzgün bir kıyafät* düzgün bir kıyafet - элегантный туалетъ - eine elegante Toilette. **2.** Süs - украшение – der Schmuck. **3.** Макуај - румяна и бѣлила – die Schminke.

düzgüncü: дүзгүңцү [دوزگونجی (Osm.), < *düzgün+ci*] Kuaför - парикмахерша – die Coiffeuse.

düzgünlä: дүзгүңlä (e.) [دوزگونلک (Osm.), < *düzgün+lä*] Kendisine maкуај уармак - румяниться – sich schminken.

düzgünlük: дүзгүңлүк [دوزگونلک (Osm.), < *düzgün+lük*] **1.** Düzen, hazırlık - порядокъ, устройство – die Ordnung, Herrichtung. **2.** Макуај malzemesi, parfüm vb. için sandık ya da büyük kutu - ящикъ для косметиковъ – eine Kiste für Schminke, Parfüm u. drgl.

düzlä: дүзlä (e.) [دوزلمک (Osm.), < ¹*düz+lä*] Eşitlemek, düzletmek, hazırlamak, düzenlemek, organize etmek - равнять, уравнивать, устроить, организовать - gleich machen, ebnen, herrichten, organisieren.

düzlän: дүзläн (e.) [دوزلنمک (Osm. R.)] Düzleşmek - дѣлаться гладкимъ, ровным – eben, flach werden. {ED *tüzlün-* (d-) 576a}.

düzländir: дүзläндир (e.) [دوزلندرمک (Osm. R.)] Yukarıdaki sözcüğün ettirgen çatısı - принуд. отъ предыд. – Causat. vom Vorherg.

düzlät: дүзläт (e.) [دوزلتمک (Osm.)] = *düzlä*.

düzlük: дүзлүк [دوزلک (Osm.), < ¹*düz+lük*] Eşitlik, hakkaniyet, adalet, dürüstlük - ровность, честность - Gleichheit, Billigkeit, Ehrlichkeit.

düzmä: дүзмä [دوزمه (Osm.), < ⁴*düz+mä*] Düzme, yapılmış, taklit edilmiş, sahte, уарау - сдѣланный, поддѣльный, искусственный – gemacht, nachgemacht, falsch, künstlich; *düzmä kanatlar* уарау kanatlar - фальшивыя крыля – falsche Flügel; *düzmä kağıtlar* sahte kağıt para - фальшивыя бумажныя деньги – falsches Papiergeld; *düzmä sözlär* düzmece sözler, yalan sözler - лживыя слова – lügnerische Worte.

düzmäci: дүзмäци [دوزمه جی (Osm. R.)] Taklit eşyalar satan kimse - торговецъ поддѣльными вещами – der Händler in nachgemachten Sachen. {*düzmä + ci*}.

düzö: дүзö (e.) [Kır.] = *tüzö*. {*tüzö-* ‘düzletmek; düzeltmek’ < ¹*tüz* ‘düz’; Moskova- SSCB bas. 1963, III-2, s. 1583.}

düzöt: дүзöt (e.) [Kır.] = *tüzöt*. {Moskova- SSCB bas. 1963, *tüzöt-*

‘düzletmek; düzeltmek; hazırlamak’;
III-2 üstekiyle aynı.}

düzü: دۇزۇ [دوزى (Osm. R.)] 1. Ova, düzlük - гладкая равнина - die Ebene. 2. Düzenli sıra - правильный рядъ - eine regelrechte Reihe. {*düz + ü*}.

düzücü: دۇزۇچۇ [دوزىچى (Osm.), < *düz+ü+çi*] Sanatçı - художникъ - der Künstler.

düzük: дүзүк [Kir.] = *cüzük* Yüzük - кольцо – der Fingerring. {ED *yüzük* (?d-) 987b}.

düzül-: дүзүл (e.) [دوزلمك (Osm.), < ⁴*düz+l*] Hazırlanmış vb. olmak/hazırlanmak. *düz* ‘ün edilgen çatısı - быть устроеннымъ и т. д. страд. отъ дүз – hergerichtet sein u. s. w. Passiv von *düz*. {ED *tüzül-* (d-) 575b}.

dvádak: дуадак [Kir.] Toy kuşu - драхва – die Trappe. {= *doğdağ*}.

dvakär: дуакәр [Kir., < *dva+كار*] Büyücü - колдунъ – der Hexenmeister, Zauberer.

dvařak: дуалак [Kir.] = *dvádak*.

dvan: дуан [Kir., < Far. ديوان] = *divan*
1. Bölge mahkemesi - окружной судъ – das Kreisgericht. 2. Kırgızlara bakan Rus mahkemesinin bulunduğu bölge - округъ, мѣсто, гдѣ находится русское управление

киргизскимъ округомъ – der Bezirk, der Ort, wo die russische Gerichtsbehörde für den Kirgisenkreis befindet; *Semi dvanı, Turgay dvanı* Turgay bölgesi, Semi bölgesi - Семипалатинскій Тургайскій округъ - der Bezirk von Semipalatinsk, von Turgaisk; *sen nä dvan-diki?* sen hangi bölgedensin? - ты изъ какого округа? – aus welchem Kreise bist du? *Karçara dvanına karagan* Karkara Bölgesine bağlı - принадлежащій къ Каркаралинскому округу – zum Karkaralinskischen Kreise gehörig; *dvan bası* bölge mahkemesinde Kirgiz üyesi - киргизскій засѣдатель при окружномъ судѣ – der kirgisische Beisitzer im Kreisgericht; *dvan kat şıktı* mahkeme karar çıkardı - судъ издалъ приказъ – das Gericht hat eine Verordnung erlassen.

dvana: дуана [Kir.] = *divanä* Derviş, hacı, bunak, aptal - дервишъ, пилигримъ, юродивый – der Derwisch, der Pilgrim, der Idiot.

dvat: дуат [Krm.] = *divit* Divit - чернильница – das Tintenfass.

X. KAYNAKÇA

ARAT, Reşit Rahmeti

- 1979 *Kutadgu Bilig III, İndeks*. 1. Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü yay. 47, IV- A12. İstanbul.
- 1999 *Kutadgu Bilig I, Metin*. 4. Baskı, TDK yay. 458. Ankara.

ATA, Aysu

- 1997 *Kıyasü'l-Enbiyâ, I Giriş – Metin – Tıpkıbasım*. 1. Baskı, TDK yay. 681-1. Ankara.
- 1997 *Kıyasü'l-Enbiyâ, II Dizin*. 1. Baskı, TDK yay. 681-2. Ankara.
- 1998 *Nehcü'l-Ferâdîs, III, Dizin-Sözlük*. 1. Baskı, TDK yay. 518. Ankara.
- 2004 *Türkçe ilk Kur'an Tercümesi (Rylands Nüshası), Karahanlı Türkçesi (Giriş-Metin-Notlar-Dizin)*. 1. Baskı, TDK yay. Ankara.

ATALAY, Besim

- 1970 *Abuşka Lûgatı veya Çağatay Sözlüğü*. Ankara.
- 1998 *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi, I*. 4. Baskı, TDK yay. 521. Ankara.
- 1998 *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi, II*. 4. Baskı, TDK yay. 522. Ankara.
- 1999 *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi, III*. 4. Baskı, TDK yay. 523. Ankara.
- 1999 *Divanü Lûgat-it-Türk, Dizini "Endeks", IV*. 4. Baskı, TDK yay. 524. Ankara.

CAPPELLER, Carl

- 1966 *Sanskrit-Wörterbuch, Nach den Petersburger Wörterbüchern Bearbeitet*. Zweiter Druck. Walter De Gruyter & CO, Berlin.

CLAUSON, Sir Gerard

- 1972 *Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.

DEVELLİOĞLU, Ferit

- 2001 *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Eski ve Yeni harflerle.*
Yay. Aydın Sami Güneyçal. Yeniden düzenlenmiş ve
Genişletilmiş 18. Baskısı. Ankara.

DİLÇİN, Cem

- 1983 *Yeni Tarama Sözlüğü.* 1. Baskı, TDK yay. 573. Ankara.

DUDEN 5;

- 1974 *Das Fremdwörterbuch.* 3. Auflage, Bibliographisches Institut
Mannheim / Wien / Zürich. Germany.

ECKMANN, Janos

- 1995 *Nehcü'l-Ferâdîs, I Metin, II Tıpkıbasım.* 2. Tıpkı Bas., TDK
yay. 518. Ankara.

EFENDİ BUHARİ, Şeyh Süleymân

- 2003 *Lugat-i Çağatay ve Türkî-i 'Osmânî.* TDA, Cilt 13. İstanbul.

ERDAL, Marcel

- 1991 *Old Turkic Word Formation, A Functional Approach to the
Lexicon, Vol. 1-2.* Otto Harrassowitz. Wiesbaden.

EREN, Hasan

- 1978 “Türk Dilinin Étymologique Sözlüğüne Katkılar”, *Ömer Asım
Aksoy Armağanı* [87-89]. Ankara.
1998 *Türklük Bilimi Sözlüğü, I. Yabancı Türkologlar.* 1. Baskı, TDK
Yay. 705. Ankara.
1999 *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü.* Ankara.

GABAIN, A.Von

- 2000 *Eski Türkçenin Grameri.* 3. Baskı, TDK yay. 532. Ankara.

GÜLTEK, Vedat

- 2004 *Rusça – Türkçe Sözlük.* 1. Baskı, Bilim ve Sanat. Ankara .

HAENISCH, Erich

1962 *Wörterbuch zu Monghol Un Niuca Tobca'an. Geheime Geschichte der Mongolen.* Franz Steiner Verlag, Wiesbaden.

KAYA, Ceval

1994 *Uygurca Altun Yaruk, Giriş, Metin ve Dizin.* 1. Baskı, TDK yay. 607. Ankara.

KALUŽYŃSKI, Stanisław

1962 *Mongolische Elemente in der Jakutischen Sprache.* Gravenhage.

LESSING, Ferdinand D.

1960 *Mongolian – English Dictionary.* Berkeley and Los Angeles.

LEYN, K.

2004 *Grosswörterbuch Deutsch-Russisch.* 11. Auflage, Russkiy Yazık; Media. Moskau.

2005 *Grosswörterbuch Russisch-Deutsch.* 19. Auflage, Russkiy Yazık; Media. Moskau.

MENINSKI, Franciscus à Mesgnien

2000 *Thesaurus Linguarum Orientalium, Turcicae – Arabicae – Persicae. Mit einer Einleitung und mit einem türkischen Wortindex von Stanisław Stachowski sowie einem Vorwort von Mehmet Ölmez. I, II, III, IV, V, VI.* İstanbul.

NADELYAYEV, V. M.; NASİLOV, D.M.; TENİŞEV, E. R.; SHERBAK, A. M.

1969 *Drevnetyurkskiy Slovar' Leningrad.*

ÖLMEZ, Mehmet

1991 “Ana Altayca Sözbaşı *d-“. *Türk Dilleri Araştırmaları 1991*, TDAD: 2 [167-190], Ankara.

- 1997 “Radloff Sözlüğünün Yeni Bir Yayını Nasıl Olmalı?”. *VIII Uluslararası Türk Dilbilimi Kurultayı Bildirileri, 7-9 Ağustos 1996*. Yay. Kâmile İmer, N. Engin Uzun [371-380], Ankara.

ÖNEN, Yaşar; ŞANBEY, Cemil Ziya.

- 1993 *Almanca – Türkçe Sözlük I, II*. 1. Baskı, TDK yay. 546. Ankara.

RRITSAK, Omeljan

- 1960 “Vorwort zum Nachdruck”, *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte*, Erster Band, Mouton & Co, 's-Gravenhage.

RADLOFF, Wilhelm

- 1893 *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, Opit slovarya tyurkskih nareçiy I*. Sanktpeterburg.
- 1899 *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, Opit slovarya tyurkskih nareçiy II*. Sanktpeterburg.
- 1905 *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, Opit slovarya tyurkskih nareçiy III*. Sanktpeterburg.
- 1911 *Versuch eines Wörterbuches der Türk-Dialecte, Opit slovarya tyurkskih nareçiy IV*. Sanktpeterburg.
- [1. tıpkıbasım: 4 cilt, O. Pritsak'ın önsözüyle, s-Gravenhage 1960; 2. tıpkıbasım: 8 cilt, Moskova 1963].

RÄSÄNEN, Martti

- 1969 *Versuch eines Etymologischen Wörterbuch der Türkisprachen*. Lexica societatis Fenno-Ugricae XVII, 1. Helsinki.

SÂMÎ, Şemseddin

- 1989 *Kâmûs-ı Türkî*. Dr. Mehmet Emin Ağar'ın önsözüyle. Enderun Yay. 31. İstanbul.

SCHREGLE, Götz

- 1977 *Deutsch-Arabisches Wörterbuch*. Librairie du Liban. Beirut.

STACHOWSKI, Stanislaw

- 1998 *Osmanlı Türkçesinde Yeni Farsça Alıntılar Sözlüğü, Wörterbuch der neupersischen Lehnwörter im Osmanisch-Türkischen.* Yay. M. Ölmez, Simurg Dil ve Edebiyat Dizisi:5. İstanbul.

STEINGASS, F.

- 1947 *A Comprehensive Persian – English Dictionary including the Arabic Words and Phrases to be met with in Persian Literature.* London.

STEUERWALD, Karl

- 1998 *Almanca – Türkçe Sözlük.* abc yay. İstanbul.

TEKİN, Talat

- 2003 *Orhon Yazıtları, Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk.* Yay. M. Ölmez, Yıldız. İstanbul.

TEKİN, Talat; ÖLMEZ, Mehmet

- 2003 *Türk Dilleri Giriş.* 2. Baskı, Yıldız. Dil ve Edebiyat 2, İstanbul.

TEMİR, Ahmet

- 1991 *Türkoloji Tarihinde Wilhelm Radloff Devri, Hayatı-İlmi Kişiliği-Eserleri.* 1. Baskı, TDK yay. 552. Ankara.

TDK

- 1998 *Türkçe Sözlük I-II.* TDK yay. 549. Ankara.

TIETZE, Andreas

- 1991 *Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch, Anadolu Türkçesinde Yunanca, İslavca, Arapça ve Farsça*

Ödünçlemeler Sözlüğü. Derleyen ve yayımlayan: Mehmet Ölmez. TDAD:26, Simurg. İstanbul.

2002 *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*. 1. Baskı, Simurg. İstanbul.

VÁMBÉRY, Hermann

1975 *Çagataische Sprach-Studien*. Philo Pres. Tıpkıbasım, Amsterdam.

WEHR, Hans

1977 *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart und Supplement, Arabisch-Deutsch.4*. Tıpkı Basım. Librairie du Liban. Beirut.